

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Вікторія Атаманчук

доктор філологічних наук

Навчально-науковий інститут неперервної освіти

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

м. Київ

МОДЕЛЮВАННЯ ФІКЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПЕРСОНАЖА У ДРАМІ І. ДНІПРОВСЬКОГО «ЯБЛУНЕВИЙ ПОЛОН»

У драмі І. Дніпровського «Яблуневий полон» автор конструє фрагментацію свідомості головного героя Зіновія, обумовлену відображенням різнонаправлених внутрішніх імпульсів. Драматург досліджує діалектику процесу формування масової ідеології, яка закріплює і легітимізує будь-які моральні викривлення заради штучних ідеалів. Організація драматичної дії у творі регламентується відображенням складного зв'язку і кореляцій між ідеями й свідомістю дійових осіб, оскільки ідеї у драмі набувають значення і матеріальних форм через сприйняття та дії героїв; надалі ідеї визначають умовні контури свідомості дійових осіб, що виконують роль факторів обмеження і контролю.

Письменник концентрує увагу на формуванні точок перетину між суспільними та особистісними ідеологічними установками, відтворюючи поверхові, співвідносні із зовнішніми стереотипами, та глибинні, які виражають іманентні властивості й прагнення, плани сприйняття і усвідомлення реальності дійовими особами.

Драматург утворює внутрішній конфлікт, віддзеркалюючи ідеї та прояви істинної сутності через їхнє взаємне заперечення, що зводиться до зіставлення ілюзій та об'єктивної дійсності. Парадоксальність зображення визначається формами співвідношень між ілюзорним та реальним. З розвитком дії через образ брата Зіновія розкривається деструктивність ідейних конструкцій, що стають причинами масових нищень у фізичних виявах. Таким способом ілюзорні прояви

умовно домінують над проявами реального, спотворюючи і знищуючи його. Водночас саме такі деформації стають свідченням ідеологічних оман, яке дійові особи не хочуть усвідомлювати.

Зіновій наближається до розуміння нездійсненності ілюзій та неприпустимості спровокованих ними кровопролитів, що призводить до напруженого й інтенсивного внутрішнього конфлікту, який не дає героєві можливості прийняти якийсь остаточне рішення через його стан руйнівних коливань.

Автор зображає процес підпорядкування особистості у різних фазах: спочатку Зіновій потрапляє у штучно сформовану атмосферу, насичену негативними емоціями; герой стає адептом раціоналізованих ідей, які маскують негатив; надалі герой визнає та виправдовує необхідність особистісного та соціального руйнування; він бере участь у руйнуванні, тим самим змінює самого себе, несвідомо запускаючи механізм самознищення. Штучні масові ілюзії, які протистоять реальності, умовно змінюють реальність через свідомість дійових осіб, що здійснюють негативні перетворення, тим самим матеріалізуючи ці ілюзії. Драматург показує втрату моральних орієнтирів, що призводить до культивування ідеологічних спотворень.

Письменник створює для героя умови, завдяки яким він раптово опиняється в іншій буттєвій парадигмі, що повністю руйнує уже звичний для нього спосіб існування, розкриває невідомі до того внутрішні реалії, утворюючи абсолютно іншу перспективу сприйняття.

Внутрішня неоднорівність, якою драматург наділяє героя, на відміну від інших дійових осіб п'єси, забезпечує його несподіване прозріння, тим самим утворюючи різкий дисонанс зі створеною революціонерами негативною реальністю. Якщо до вирішального моменту (зустрічі з Івою) особистість Зіновія руйнувалась через внутрішнє омертвіння, то після нього навпаки відбувається процес самоусвідомлення героя, яке заперечує негативну реальність, тим самим ставить під загрозу його існування. М. Наєнко вказує на проблему «роздвоєння особи» [3, с. 12] як основну. Л. Скорина стверджує: «Переосмислення прожитого дало йому шанс для очищення та відродження» [4, с. 103]. В. Явтушенко простежує

в творчості письменника «екзистенційні мотиви війни і людини» [5, с. 24]. О. Гудзенко відзначає: «Душевний надлом, деструкція системи цінностей призводить до краху людини як особистості» [1, с. 71].

Зображується парадоксальність внутрішніх перетворень. Штучні більшовицькі ідеї поглинають свідомість Зіновія, утворюючи жорсткі межі, обумовлені деструктивними ідеями, що ставали об'єктом жорсткої фіксації внаслідок екзальтованого колективного навіювання і обумовленого ним самонавіювання. В екстремальних умовах штучні ментальні конструкції руйнуються під впливом потужних внутрішніх імпульсів. Внутрішні імпульси, не зважаючи на життєву силу, яку вони акумулюють, не можуть реалізуватися в умовах штучної ідеологічної матриці.

Відображений внутрішній конфлікт, який відбувається у свідомості Зіновія, характеризується великою інтенсивністю, що спричинює божевілля героя у фіналі твору. Герой окреслює цей конфлікт через глибинні асоціації, за допомогою яких протиставляє нові можливості сприйняття і усталені стереотипи. Він каже: «Ці яблуні так страшно пахнуть. Вони нищать мені душу» [2, с. 138]. Розкриття внутрішньої сутності Зіновія лякає його самого, оскільки позбавляє героя здатності до нищення, тим самим руйнуючи його звичну соціальну роль.

Герой намагається подолати конфлікт шляхом заперечення, що спричинює посилення і поглиблення внутрішнього розколу та поступову втрату усвідомленості, у результаті чого уявлення та дії Зіновія втрачають синхронізацію із умовами існування героя, визначаючи його трагічну загибель. Перебуваючи з Івою, Зіновій намагається забути про руйнівну революційну дійсність та впадає у стан несвідомості. Залишаючи Іву, Зіновій також втрачає відчуття реальності й безуспішно намагається реанімувати свої колишні властивості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзенко О. П. Романтичні засади української драматургії 20-х років ХХ століття (І. Дніпровський, Я. Мамонтов, М. Куліш): дис. ...канд. філол. наук: 10.01.01. К, 2001. 187 с.
2. Дніпровський І. Яблуневий полон: Вибрані твори. К.: Дніпро, 1985. 359 с.

3. Наєнко М. Наступ. Творчий шлях Івана Дніпровського. Дніпровський І. Яблуневий полон: Вибрані твори. К., 1985. С. 5–20.

4. Скорина Л.В. Драматургія Івана Дніпровського: стиль, проблема характеру. Соціально-історичний аспект: дис. ...канд. філол. наук: 10.01.01. К.: Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка, 2001. 205 с.

5. Явтушенко В.М. «Твори» Івана Дніпровського як цикли імпресіоністичної прози: дис. ...канд. філол. наук: 10.01.01. – Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2000. – 185 с.

Светлана Аюпова

доктор филологических наук, профессор Ататюркский университет

г. Эрзурум (Турция)

Салават Аюпов

доктор филологических наук, профессор Ататюркский университет

г. Эрзурум (Турция)

ЛИНГВО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ К АНТРОПОЭТОНИМАМ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ И.С. ТУРГЕНЕВА (ЕВГЕНИЙ БАЗАРОВ)

Аннотация: Антропоэтонимы – это имена собственные героев произведений литературы, которые, выполняя не только номинативную, но и стилистическую функции, могут нести социальную, идеологическую или символическую нагрузку, а также служить средством характеристики героя или эпохи произведения. Лингво-культурологический комментарий антропоэтонима проводится в три этапа: лингвистическое, культурологическое и эстетическое комментирование. Лингво-культурологический комментарий к антропоэтонимам помогает показать, как они в

См. работы О.Н. Алтуховой, С.М. Аюпова, С.Б. Аюповой, Т.В. Бакастовой, А. Бема, Е.А. Берестовой, С.Ф. Бут-Гусаим, Л.М. Буштян, К.Р. Волковой, С.П. Васильевой, Е.В. Ворошиловой, И.Д. Гавриловой, М.В. Горбаневского, А.Н. Деревяго, И.П. Зайцевой, С.И. Зинина, Е.В. Иванцовой, В.М. Калинин, Р.Н. Каримуллиной, М.В. Карпенко, Ю.А. Карпенко, Г.Ф. Ковалева, О.И. Лукошковой, Ма Вэньиня, Э.Б. Магазаника, Ю.Б. Мартыненко, И.Б. Масловой, В.Н. Михайлова, Т.В. Немировской, В.А. Никонова, Г.Р. Патенко, И.А. Петровой, И.В. Потапчук, Г.А. Силаевой, М.В. Соколовой, А.Г. Степановой, В.И. Супруна, Р.У. Таич, Д.М. Федотовой, А.А. Фомина, О.И. Фоянковой и др.

контексте произведения обрастают дополнительными смыслами, выражая позицию автора в авторском повествовании или позицию героев и персонажей в их речи, входят в связи с другими персонажами данного художественного целого, творчества писателя в целом, художественных миров других авторов и определяются задачами произведения.

Ключевые слова: антропоним, лингво-культурологический комментарий, И.С. Тургенев, Евгений Базаров.

LINGUISTIC AND CULTURAL COMMENTARY ON THE ANTHROPOETONYMS OF I.S. TURGENEV'S FICTION
(EVGENY BAZAROV)

Abstract: Anthroponyms are proper names of the heroes of literary works, which, performing not only nominative, but also stylistic functions, can carry a social, ideological or symbolic load, as well as serve as a means of characterizing the hero or the epoch of the work. The linguistic and cultural commentary of the anthroponym is carried out in three stages: linguistic, cultural and aesthetic commentary. The linguistic and cultural commentary on anthroponyms helps to show how they acquire additional meanings in the context of the work, expressing the author's position in the author's narrative or the position of the characters and characters in their speech, enter into connections with other characters of this artistic whole, the writer's work as a whole, the artistic worlds of other authors, and are determined by the tasks of the work.

Keywords: anthroponym, linguistic and cultural commentary, I.S. Turgenev, Evgeny Bazarov.

Исследования литературной ономастики не теряли своей актуальности как в классический период развития филологии, так и в антропоцентрической парадигме современной науки, о чем свидетельствуют многочисленные труды лингвистов и литературоведов за почти девятистолетний период развития данного направления. По утверждению многих ученых, использование имен собственных в художественном произведении никогда не бывает случайным, они в контексте произведения получают психологическую и образно-экспрессивную интерпретацию.

Антропонимы – это имена собственные героев произведений литературы, которые, выполняя не только номинативную, но и стилистическую функции, могут нести социальную, идеологическую или символическую нагрузку, а также служить средством характеристики героя или эпохи произведения.

Цель статьи – описать основные принципы лингво-культурологического комментария к антропонимам и продемонстрировать их реализацию на примере имен собственных, именующих главного героя романа И.С. Тургенева «Отцы и дети», нигилиста Евгения Базарова.

Лингво-культурологический комментарий антропонима проводится в три этапа: лингвистическое, культурологическое и эстетическое комментирование. В ходе проведения лингвистического комментария ставится ударение в текстоформе, приводится этимологическая справка о происхождении антропонима и его значении. Культурологический комментарий включает в себя описание культурного фона слова. В ходе заключительного этапа комментирования выявляется эстетический потенциал антропонима в художественном произведении.

В романе «Отцы и дети» использованы следующие антропонимы, относящиеся к главному герою: БАЗА́РОВ (487 текстоформ), ДИОСКУ́Р (2 текстоформы), ЕВГЕ́НИЙ (50 текстоформ) / ЕНЮ́ША (6 текстоформ) / ЕНЮ́ШЕНЬКА (2 текстоформы) / ЕНЮ́ШЕЧКА (2 текстоформы) / ЕНЮ́ШКА (2 текстоформы), ЕВГЕ́НИЙ БАЗА́РОВ (2 текстоформы), ЕВГЕ́НИЙ ВАСИ́ЛЬЕВ (1 текстоформа) / ЕВГЕ́НИЙ ВАСИ́ЛЬЕВИЧ (38 текстоформ), КАЙСА́РОВ (1 текстоформа), ПОЛЛУ́КС (1 текстоформа).

БАЗА́РОВ. В своей речи автор называет героя только по фамилии Базаров и практически никогда по имени и отчеству. Для автора герой всегда остается Базаровым, носителем другой, противоположной культуры. Не случайно автор писал, что хотел выставить Базарова «волком» [6: 341]. Постоянно используя фамилию героя, автор тем самым подчеркивает в романе семантику его фамилии. Как известно, первоначально само имя Базар («Bazar») являлось в Средней Азии и Иране прозвищем людей, родившихся в базарные, торговые дни [2: 30]. Прав В.А.

Мысляков, утверждающий, что «в этой фамилии Тургеневу могло слышаться и нечто «восточное», «азиатское»» [4: 95]. В романном контексте эта фамилия выражает демократическую, стихийную натуру героя, его связь с почвой, народом. Не случайно, Тургенев впоследствии сам указал на связь Базарова с народной жизнью: «Мне мечталась фигура сумрачная, дикая, большая, до половины выросшая из почвы, злобная, честная, (некое подобие Пугачева)...» [6: 341]. Вместе с тем семантика фамилии героя предопределила и «вершинную» композицию героя: представитель «почвы» несет в себе демократические черты и свойства. В пятой главе автор прямо отметит, что Базаров «<...> владел особенным умением возбуждать к себе доверие в людях низших, хотя он никогда не потакал им и обходился с ними небрежно <...>» [5: 21].

ДИОСКУР. Комментируя роман «Отцы и дети», А.И. Батюто отмечает: «Кастор и Поллукс – они же Диоскуры – мифологические герои-близнецы, сыновья Зевса и Леды. Здесь – в смысле неразлучные друзья» [3: 465]. Сема братства актуализирована в сцене прощания двух приятелей в XXVI главе романа, в обращении Евгения Базарова к Аркадию: «– Прощай, брат! – сказал он [Е. Базаров] Аркадию, уже взобравшись на телегу, и, указав на пару галок, сидевших рядышком на крыше конюшни <...>» [5: 170].

ЕВГЕНИЙ. Этимологически и культурно-исторически имя героя, греческое по происхождению и имеющее значение ‘благородный’, противопоставлено его фамилии. Семантика имени актуализирована в XXIV главе, посвященной дуэли, то есть поединку между лицами благородного происхождения, между Базаровым и Павлом Петровичем Кирсановым, в словах Павла Петровича Кирсанова после поединка с главным героем «– Вы поступили благородно... сегодня, сегодня заметьте» [5: 146]. Как отмечает С.М. Аюпов «<...> «схватка» с аристократом, и «ад» в душе Базарова во второй половине романа предопределены столкновением в его имени различных культурно-исторических традиций» [1: 329–330].

ЕВГЕНИЙ БАЗАРОВ. Сочетание имени и фамилии главного героя романа встертилось только в его и авторской речи в сильной позиции текста – в финале романа. Как отмечает С.М. Аюпов, «Такое сочетание в одном целом

противоположных тенденций связано с примиряющей, общечеловеческой, бытийной функцией знаменитого финала, ибо покоящийся герой олицетворяет человека вообще, представителя всего человечества. В романе же, для окружающих его людей, он – «Евгений Васильевич», «Евгений», а для автора – «Базаров». В финале это противоречие снимается» [1: 306].

ЕВГЕНИЙ ВАСИЛЬЕВ / ЕВГЕНИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ. О семантике и функциях имени Евгений см выше. Имя героя гармонирует с его отчеством. Отчество Васильев / Васильевич, образованное от греч. *basileus* – ‘царь’. В романе главный герой, реализуя сему ‘царь’, окружен последователями-нигилистами, как свитой, перед ним благогавеют молодые слуги в доме Кирсановых, крестьянские дети, родной отец, он подавляет собой многих персонажей. Аркадий, несмотря на то, что сулит Базарову великую будущность, обвиняет его в деспотизме («– Я говорю, как умею... Да и наконец это деспотизм» [5: 122]). Самомнение главного героя не уступает царскому. Вместе с тем использование антропэтонима Евгений Васильев (так представляется сам герой Николаю Петровичу при первой встрече, остальные персонажи называют его Евгением Васильевичем) подчеркивает демократизм главного героя, его близость к народным корням, которыми он гордится («– Мой дед землю пахал, – с надменной гордостью отвечал Базаров» [5: 50]). Сочетание двух противоположных тенденций в отчестве Васильев (царственность и демократизм) закладывают противоречие в характере главного героя, которое в полной мере реализуется во второй половине романа после встречи с Одинцовой, когда любовь меняет его.

КАЙСАРОВ. Фамилия Кайсаров образована от имени Кайсар «(от греч. *Καίσαρ*) – ближневосточное произношение имени Цезарь (лат. *Cæsar*, ср. нем. *der Kaiser* – кайзер), один из титулов турецкого султана» [7]. Кайсаровыми в XIII главе по ошибке называет Евгения Базарова и Аркадия Кирсанова губернатор, приняв их за братьев. Такая оговорка неслучайна. С одной стороны, она подчеркивает неординарность главных героев произведения, с другой – отделяет их от «отцов», тоже братьев, но Кирсановых. В третьих, фамилия формирует мотив неразлучных друзей в романе, который затем в XXI главе романа будет развит использованием в

речи Василия Ивановича Базарова аллюзивного имени Диоскуры, именующего древнегреческих близнецов-героев и относящегося к Евгению и Аркадию.

ПОЛЛУКС. Имя Поллукс следует отнести к Евгению Базарову, а имя Кастор – к Аркадию Кирсанову. Согласно древнегреческой мифологии, Кастор был простым смертным, так как его отцом был спартанский царь Тиндарей, Поллукс же был бессмертным, так как рождён Ледой от бога Зевса. Неслучайно в тексте романа актуализирована сема Бог: говоря Аркадию Кирсанову о своем последователе Ситникове, Евгений Базаров замечает: «– Мне, пойми ты это, мне нужны подобные олухи. Не богам же, в самом деле, горшки обжигать!.. «Эге, ге!.. – подумал про себя Аркадий, и тут только открылась ему на миг вся бездонная пропасть базаровского самолюбия. – Мы, стало быть, с тобой боги? то есть – ты бог, а олух уж не я ли?» [5: 102]. Эта же сема актуализирована в словах Павла Петровича Кирсанова, обращённых к Евгению Базарову, об Аркадии Кирсанове, который благоговееет перед своим кумиром: «– Вот, поглядите, один из них рядом с вами сидит, ведь он [А. Кирсанов] чуть не молится на вас, полюбуйтесь» [5: 52]. Кроме того известно также, что Поллукс был мастером кулачного боя. Параллель с этой особенностью античного героя актуализирована в XXI главе, в сцене ссоры двух приятелей. Евгений Базаров говорит Аркадию: «Но ты со мной не сладишь. Я тебя сейчас схвачу за горло...» Далее автор отмечает: «Базаров растопырил свои длинные и жесткие пальцы... Аркадий повернулся и приготовился, как бы шутя, сопротивляться...» [5: 122].

Таким образом, лингво-культурологический комментарий к антропонимам помогает показать, как они, являясь составной частью языковой художественной картины мира, в контексте произведения обрастают дополнительными смыслами, выражая позицию автора в авторском повествовании или позицию героев и персонажей в их речи, входят в связи с другими персонажами данного художественного целого, творчества писателя в целом, художественных миров других авторов и определяются задачами произведения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аюпов С.М. Эволюция тургеневского романа 1856-1862 гг.: соотношение метафизического и конкретно-исторического: Дисс. ... д-ра филол наук. Казань, 2001. – 414 с.
2. Баскаков Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения. – М.: Наука, 1979. – 203 с.
3. Батюто А.И. Комментарии: И.С. Тургенев. Отцы и дети. // Тургенев И.С. Полн. собр. соч. и писем в 30тт. Соч. в 12 тт. Т. 7. – С. 416–470.
4. Мысляков В. А. Базаров на rendez-vous // Русская литература – 1975. – № 1–2. – С. 79–97.
5. Тургенев И.С. Отцы и дети // Тургенев И.С. Полн. собр. соч. и писем в 30-ти т. Соч. в 12-ти т. Т. 7. М: Наука, 1980. С. 5–191.
6. Тургенев И. С. Полн. собр. соч. и писем: В 28 т. Письма в 13-ти т. Т. 11. – М.-Л.: Академия наук СССР, 1960.
7. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Кайсар> (дата обращения: 11.02.2021)

Віра Базова

кандидат педагогічних наук

Національний авіаційний університет

м.Київ

РЕЗЕРВАЦІЯ У ТВОРЧОСТІ ШЕРМАНА АЛЕКСІ

Творчість Шермана Алексі, класика сучасної індіанської літератури, налічує чотири романи, п'ять збірок оповідань і тринадцять віршованих збірок. Твори часто несуть у собі гірку іронію, сатиру і сарказм, що атакує завойовників Америки. Його творчість глибоко вкорінена у рідну землю, сплюндровану і поневолену білими колонізаторами, крім того цього письменника можна назвати співцем резервації, вимушеного дому багатьох теперішніх індіанців. У інтерв'ю із Ненсі Петерсон письменник зазначає, що «більшість нашої індіанської літератури

написана людьми, що не мають нічого спільного із життям індіанців, про яких вони пишуть. Багато людей претендують на те аби бути «традиціоналістом», усі ці науковці, що проживають в університетських містечках і рідко бувають на територіях резервацій, пишуть усі ці «традиційні» книжки. Момадей – зовсім не традиціоналіст. Нічого поганого в цьому немає, бо я ним не є також. Але є вірність у прагненні задовольнити потребам ідеї, що несе свою образність. І я думаю, що це небезпечно і недостойно» [19, с.43]. Саме тому у власній творчості Алексі прагне описати власний досвід, а не створювати штучну «традиційність», у його творах не можна знайти й романів або оповідань, що викладають історичні події, як це часом притаманно іншим письменникам корінного походження.

Проте зі іншого боку, творчість Алексі виглядає наче провокація по відношенню до колег по перу. Йому часто закидають, що він спотворює дійсність і виставляє індіанців у глумливому ракурсі. «Шерман Алексі піднімає питання позиціонування корінних мешканців сучасного американського суспільства в умовах мейнстрімної політики та культури, торкається проблем існування і виживання молоді, збереження ідентичності та культури корінних народів, які живуть в резерваціях Північної Америки. Алексі широко використовує гумор, кітч та стьоб у своїй творчості» [3, с.101]. Дослідниця Е.Кук-Лінн пише про те, що Алексі більше всього дістається саме від колег. «Огляд його робіт можна зустріти на сторінках газет, що присвячені розвагам, а зовсім не у серйозних критичних розвідках» [17, с.68]. А Н.Березнікова переконана, що використовуючи здоровий стьоб у їх щоденних діалогах у романі «Самотній рейнджер і Тонто у кулачному бою на небеса», Алексі кепкує не з індіанців резервації Кер д'Ален, а з відсутності бажання у молоді отримати хорошу освіту й досягти справжньої мети у житті, «через острах замінити «несправжні» поїздки в автомобілі, що був випущений ще в 1965 р. Символ реверсного автомобіля має застерігати нащадків корінного населення щодо малоперспективного майбутнього і спонукати до дій. Назустріч дівчатам пішк Алексі широко використовує гумор, кітч та стьоб у своїй творчості» [4 с.103].

Інший закид на адресу Алексі полягає у тому, що у його творах не піднімається питання землі, що є кардинально важливим для інших письменників та й для усієї

сучасної індіанської спільноти. Натомість Алексі переймається нестерпними умовами життя на території сучасних індіанських резервацій. Життя там можна охарактеризувати трьома словами: злидні, алкоголізм, безнадія. Письменника цікавить сучасний стан індіанської культури в нестерпних умовах резерваційного гетто. Проте такий стан речей також не влаштовує критиків. Так Глорія Берд, що також виросла на резервації споканів (там само де зростав і Алексі), обурена тим, що його роман «Резерваційний блюз», який вона називає «репрезентативним корінним романом» не зображає індіанську громаду, натомість на його сторінках зображено маргінальних з точки зору індіанського загалу персонажів, що є «культурними і соціальними аномаліями» [16, с.49]. Проте, слід зазначити, що його літературні «маргінали» покликані змінити думку осіб, що мають далекий від резерваційного життєвий досвід про індіанців на краще. Відокремлені від інших межами резервації, яку вони не можуть перетнути з різних причин, фактично замкнені на невеликому клаптику землі, герої однак переживають тут справжні трагедії, зазнають моральних і фізичних травм, створюють власну міфологію.

Як пояснює О.Шостак «культурна ідентичність пояснює національну ідентичність як сукупність етнокультурних чинників, сформованих у наслідок тривалого історичного процесу, у якому ключовими чинниками виступають єдина мова, спільні традиції і релігія. Саме завдяки спільній спадщині, що становить неповторну національну культуру нації, індивіди, що вважають себе її частиною, спроможні дізнатися про своє справжнє місце у сучасності» [12, с.194]. На справді, на резервації, що її описує Алексі, важко знайти вияви національної культури нації, герої просто не здатні віднайти власне місце у сьогоденні. Як про це пише Вайн Делорія: «Дуже реальні і людяні проблеми резервації зазвичай вважалися побічним продуктом того, що народ, що був у минулому воїнаим, не бажав одомашнюватися» [18, с.91].

У житті героїв Алексі минуле присутнє як болісний спогад, що боляче ранить і не бажав відпускати ні за яку ціну. Герої весь час переживають поразку предків, прагнучи хоча б в уяві створити альтернативну реальність, у якій цієї поразки б не було. Так у розділі «Наркотик, названий традицією» із «Самотнього рейнджера і

Тонто у кулачному бою на небеса» Томас створює пісню, присвячену славетному герою індіанського опору Скаженому Коню:

Скажений Коню, що ти зробив?

Що ти зробив, Скажений Коню?

Тобі знадобилося всього лиш чотириста років

І лише чотириста гармат

Та індіанці нарешті виграли.

Я-хей, індіанці нарешті перемогли

Скажений Коню, чи ти все ще співаєш?

Хвала твоїм старим пісням

Вони знову звучать

Бо індіанці продовжують вигравати.

Я-хей, індіанці нарешті перемогли

[14, с.18-19].

Історичний Скажений Кінь був підступно вбитий білими, коли він здався у полон офіцерам, що гарантували життя йому і тим, кого він приведе із собою. Відомо, що він був хейокою. «Як підкреслюють дослідники, “норовливість” – є визначною рисою священних клоунів воїнських спільнот. Вони вдягаються, говорять і поведуться протилежно до норм поведінки, прийнятих у конкретному суспільстві. . Хейока зазвичай був одягнутий у лахміття або носив одяг навиворіт, вони надягали теплі речі і трусилися від холоду серед літа, але бігали практично роздягненими зимою, скаржачись на спеку. Хейока їздили на клячах, часто задом на перед, так само вдягаючи і взуття. Їх мова також була сповнена протиріч – вони говорили “так”, маючи на увазі “ні”. Така поведінка зазвичай викликала сміх» [13, с.499].

Томас у своїй уяві створює справедливу з точки, зору індіанця, реальність. Його пісні слухають не тільки індіанці, але й білі. «Усі білі чуваки теж прийшли послухати моїх пісень, це провозвістя індіанської мудрості, хоч і сиділи вони десь на останніх лавах театру, бо індіанці мали найкращі квитки на мої шоу. І це зовсім не расизм. Просто індіанці цілу ніч сиділи, очікуючи коли можна буде придбати

квитка» [14, с.18]. Томас продовжує писати пісні і у наступному романі «Резерваційний блюз», проте і там він залишається вірним своїй резерваційній «маленькій батьківщині». «Томас оглянув цю невеличку країну, що він прагнув врятувати. Ця резервація була захована у куточку всесвіту» [15, с.16].

Віктор розповідає про Скаженого Коня у розділі «Сни Скаженого коня» незнайомій жінці, на що та реагує – «Мені неказанно пощастило - освічений індіанець!» На що той, кепкуючи, відповідає – «Ага. Резерваційний університет...» [14, с.39]. Далі розмова точиться про традиції народу споканів. На репліку Віктора, що він належить до споканів, жінка відповідає: «Я мала б здогадатися. У тебе руки рибалки». Віктор відповів: «У нашій річці не залишилося лосося. Є тільки шкільний автобус і кільканадцять сотень баскетбольних м'ячів». [14, с.39]. Шерман гірко кепкує із екологічної катастрофи, що спричинили самі індіанці, позбавивши себе традиційного життєвого укладу. Історично спокани не були воїнами і мисливцями, як , скажімо племена прерій, живучи біля річок, вони в основному харчувалися рибою.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Абушенко В. Л. Идентичность/ В.Абушенко// Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – С.297-302.
- 2.Балушок В.Г. Сутність етнічного й етнічні ніші (в контексті сучасних міжетнічних стосунків) / В.Балушок// Практична філософія. – 2007. - №3. – С.153-162.
- 3.Березнікова Н.І. Кітчизація творчості Ш.Алексі/ Н.Березнікова// Національна ідентичність в мові і культурі зб.наук.праць. – К.: Талком, 2018. – С.94-97.
- 4.Березнікова Н.І. Стъоб як метод виявлення корінної ідентичності у творчості Шермана Алексі// Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб.наук.праць. – К.: Університет «Україна», 2018. – Вип.37. – С.100-109.
- 5.Висоцька Н.О. Конструювання ідентичності в полікультурному просторі як об'єкт теоретичної рефлексії/ Н.О.Висоцька// Україна – проблеми ідентичності: людина, економіка, суспільство. – К.: Стилос, 2003. – С.21-31.

6.Гаврилів Т. Форма і фігура. Ідентичність у художньому просторі. Монографія / Т. Гаврилів. – Львів: ВНТЛ – Класика, 2009. – 480 с.

7.Заковоротная М.В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты:[Электронный ресурс]/ М.В. Заковоротная. – Ростов-на-Дону: Изд-во СКНЦВШ, 1999. - Режим доступа: [html:/filosof.historic.ru/books/items/f00/s00/z0000729/st007.html](http://filosof.historic.ru/books/items/f00/s00/z0000729/st007.html)

8.Рыбаков С.Е. К вопросу о понятии «етнос»: философско-антропологический аспект/ С. Рыбаков // Этнографическое обозрение. – 1998. – №6. – С.3-15.

9.Шостак О.Г. Опозиція «свій-чужий» у сприйнятті національної ідентичності корінних жителів Північної Америки/ О.Шостак// Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія : зб.наук.праць. – Вип.1 (25). – К.: НАУ, 2017. – С.137-143.

10.Шостак О.Г. Пошук національної ідентичності у суспільній думці й літературному процесі корінних жителів Північної/ О.Шостак// Національна ідентичність в мові і культурі зб.наук.праць. – К.: Талком, 2017. – С.89-100.

11.Шостак О.Г. Иронический китч как способ выявления национальной идентичности в творчестве коренных писателей Северной Америки/ О.Шостак// Revitalizace hodnot: umeni a literature III: колективна монографія[за наук. ред. Josef Dohnal]. – Brno: Tribunu EU, 2017. С.255-264.

12.Шостак О.Г. Міф як визначальна складова національної свідомості корінних народів Північної Америки/ О.Шостак// Міф у свідомості та культурі ХХ ст. (II Мішуковські читання): Матеріали наукової конференції м.Херсон, 13-14 жовтня 2017р. – Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. – С.193-198.

13.Шостак О.Г. Образ хейоки-священного клоуна у романі «Танцівник по траві» Сюзан Паувер/ О.Шостак// Сучасні літературознавчі студії. Літературні виміри видовищних форм культури: зб.наук.праць. – К.:Вид. центр КНЛУ,2017. – С.496-506.

14.Alexie, Sherman. The Lone Renger and Tonto Fistfight in Heaven. – New York: Harper Collins, 1993. – 240p.

15.Alexie, Sherman. Reservation Blues. – New York: Warner Books, 1995. – 320p.

16. Bird, Gloria. The exaggeration of Despair in Sherman Alexie's Reservation Blues// Wicazo Sa Review. – 1995. - Vol.11. No2. – P.47-52.

17. Cook-Lynn, Elizabeth. American Indian Intellectualism and the New Indian Story// American Indian Quarterly. – 1996. - Vol.20. No1. – P.57-79.

18. Deloria, Vine. Jr. Caster Died for Your Sins: An Indian Manifesto. – Norman: University of Oklahoma Press, 1988. – 296p.

Марина Бабенко-Жирнова

кандидат філологічних наук

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

м. Київ

ОБРАЗНО-СИМВОЛІЧНИЙ СВІТ ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ ЙОСИФА ЗБІГЛЕЯ

Маючи глибоке історичне коріння, філософська лірика засвідчує неугасимий творчий потенціал. І, хоча літературознавчий простір повниться дискусіями щодо правомірності такого терміну, лірика роздумів є одним з найдавніших різновидів поетичної творчості. Здійснивши аналіз історії філософської лірики, І. Козлик наголошує на походженні її з релігійної, культової поезії: «Художньо-текстовим простором, якого сягатимуть витoki історії власне філософської лірики, можна вважати релігійні твори в шумерській літературі, а саме: культові гімни, молитви, псалми, похоронні пісні, заклинання тощо» [6, 388].

Американський філософ Дж. Сантаяна зазначає, що однією з провідних ознак лірики думки є тяжіння до масштабності зображення, бо для кожного філософського поета весь світ є одним цілим. Серед інших властивостей такої лірики вчений називає певний поетичний смуток: «Тріумф невблаганних змін, тріумф часу, як би ми його не називали, завжди був улюбленою темою ліричної і трагічної поезії, а також релігійної медитації» [7, 23].

Поет-філософ – це особливий психотип митця. Споглядаючи різні явища життя, він мислить глобально, тяжіє до творчих узагальнень, переосмислень провідних категорій буття – часу, життя, любові тощо. Такий поет неодмінно є мудрецем, мислителем за своєю найглибшою суттю.

Предметом дослідження даної статті є творчість Йосифа Збіглей – одного з яскравих представників сучасної української поезії Словаччини. Щоб краще зрозуміти словацько-українські літературні зв'язки, необхідно підкреслити, що українці Східної Словаччини (зокрема, найбільша концентрація їхнього розселення у Пряшівському краї) проживають на цих землях досить давно, мають сформовану культурну традицію та свою історію. Починаючи з ХІХ ст., українська література Словаччини усе більше входить в загальнолітературний контекст країни, ця традиція продовжується появою великої кількості нових літературних імен у ХХ столітті, які почасти продовжують писати сьогодні.

У сучасній українській поезії Словаччини яскравим представником філософської лірики є Йосиф Збіглей. Його ліричні рефлексії не є спорадичними, вони пронизують усю творчість митця. Слід також відзначити і той факт, що поетове натхнення не вгасає, адже він плідно працює і майже кожні два роки видає нову збірку. Усі збірки автора написані верлібром, для його віршів характерний свій поетичний код, символізм та посилена метафоризація. Лірика збірки «Космічні відлуння» тяжіє до інтелектуальної творчості, космічну тематику означають назви циклів у книзі: «Дорога Зодіака», «Гравітація», «Четвертий вимір», «Вибухи». Лейтмотиви цієї книги – глибинні роздуми над сутністю зірок і галактик, пошук одвічного зв'язку мікрокосму людини з макрокосмом Всесвіту. Для ліричного героя життя нерозривно поєднане з поетичним зачаруванням перед таємницями буття: «Мене чарує / зірок промінне сяйво, / що лиш діткнулося зіниці – / і вже стає минулим. // Таке / й моє життя: / нечуєно / вступає в четвертий вимір» [3, 45]. Пошуки відповідей на споконвічні питання, поетизація незвіданих глибин космосу пов'язані з лейтмотивом усєї творчості митця – прагненням зазирнути углиб речей, віднайти суть. Як і в інших збірках, завершальний вірш звучить промовисто і сильно: «І тоді, коли в просторі світу, / серед інших атомів, /

порозтрушуюються / атоми мойго тіла / і піду я весь в непам'ять, / навіть і тоді я буду жити / безім'янною енергією / у далекому тоді, // І тоді, / у далекому тоді, / точно так же, як і я, / буде припадати хтось / до черешень / повних квіту.» [3, 90]. Мотив невмирущості духу, енергії, безперервності життя означає творчі пошуки ліричного героя.

Подібні тематико-стилістичні вектори наявні і в наступній збірці «Закрути». Ліричний герой – невтомний шукач правди і гармонії, сенсу людського життя. Філософські роздуми над причиною, початком і кінцем усіх речей виливаються у метафоричні образи прийдешнього: «В основі майбутнього / є вітер / і грім, / космічний порох, / стогін народження / і синє / прозоре / безмежне небо» [2, 29]. З цими роздумами тісно пов'язаний образ космічної спіралі, до якої причетні усі генерації. На думку митця, людина крокує цим світом одна, усе довкола – лише віддзеркалення у її зиницях. Роздумуючи над вічною динамікою життя, ліричний герой констатує його нестійкість. Так, глибинними роздумами над амплітудою людських емоцій позначений вірш «Поїзди»: «Перетерплене минуле. / Недомріяне / майбуття. // Зі світу прокльонів / і гіркуватих мрій / у світ кольорів / і розквітнутих надій / постійно / ходять / поїзди. // Туди. / І сюди.» [2, 42].

Цікавим для аналізу є біблійний інтертекст творчості Й. Збіглей. В його збірках часто зустрічаються образи та мотиви зі Святого Письма, через які митець шукає відповіді на філософські питання: «Сиджу і чекаю. / Чекаю, коли над людським Віфлеємом / появиться зірка. / Може прозріють. / Люди. // Або / (може) / люди чекають Мойсея? / Не прийде» [1, 51]. Роздуми над устроєм світу, над правдою і брехнею проектуються на біблійні істини. У творчості автора часто зустрічається образ-символ гори, яка є каналом спілкування людини з Богом, певним коридором в інші світи.

Слід відзначити символічність та своєрідність назв поетичних збірок автора: «Так, неспокій», «Обережно! Сни», «Перехресний допит», «Восьмий день у тижні», «Дикі тури в украденій країні», «Stratený návrat» та ін. Сам Йосиф Збіглей під час творчих зустрічей інтерпретував такі назви. Зокрема, вони мають свій символічний код, в якому втілене обурення, бажання, заклик, мрія чи просте

спостереження. Творчий неспокій, намагання берегти сни як щось крихке і тендітне, перебування у світі перехресного допиту, де на питання є лише неповні відповіді, пошук власного, восьмого дня у тижні – лише деякі приклади з пояснення символіки назв. Митець зазначив, що поетичне натхнення він черпає із самого життя, яке щоразу дивує своїми новими проявами та багатогранністю. Збірка «Так, неспокій» представлена мініатюрами-верлібрами здебільшого натурфілософського характеру. Ідіостиллю митця притаманна афористичність, певна «притчевість». У цій поетичній книзі частіше звучать мотиви соціально-філософські, ліричний герой роздумує над пануванням несправедливості і жорстокості, які породжують війни, розбрат, ворожнечу. Цим ганебним явищам людського світу поет протиставляє гармонію та красу природи: «Який-бо довгий час чекання / від рішень верховодів / і найсвятіших / єпископських рук / до безглуздя війн! // А я чекаю / від пори підсніжників / до сплості винограду.» [5, 23]. Митець закликає людство отямитися, не повторювати помилки минулого і звернутися до справжніх витоків, до простих істин: «не можна будувати філософію / на принципах київ кам'яного віку, / стріл до луку, / на принципах вибухів / чи військових мундирів. // Існує лише філософія ратаїв, / філософія руху крил метеликів / і філософія хвилювання / золотистого колосся пшениці» [5, 95]. Тема жахіття війни часто звучить у поетичних рядках Йосифа Збіглея. Ліричний герой щоразу обурюється вічною недосконалістю людини, яка йде століттями через жорстокість, що починалася жертвами незнайомим богам і триває «гарматним м'ясом», починалася киями і триває бомбами, а її жалюгідна природа – лише «постійне переконування / самого себе / у своїй невині / і безпомилковості» [5, 100]. Саме тому митець ладен невтомно проголошувати істини гармонії та краси, любові та добра, аби достукатися до зачерствілих сердець.

Окреме місце в його творчості займає пейзажна тематика. Для Йосифа Збіглея природа є мудрим вчителем, вона постає величною в його медитативній ліриці: «Ти тільки спиш. / Птахи співають, / земля хлібами сходить, / і хліб росте / під пурхання метеликів / у далину майбутніх днів.» [3, 23]. Митець захоплюється красою гір, які здаються священними, означає свій життєвий шлях прагненням

злиття зі світом: «я прийшов на світ / подивитись, як росте трава, / як співають птахи...прийшов я на світ / назбирати крилаток / і посіяти їх. / (Може, виросте явір.) / Може, зроблять з нього скрипку.» [4, 46]. В його поезії ліричні рефлексії передають стан душі митця через цікаві метафори. Наприклад, зовсім коротка поетична мініатюра містить цілий світ роздумів: «Тяжко, / дуже тяжело сказати правду / траві / і / пожовклому листю» [1, 8]. У таких поетичних рядках проявляється авторська оригінальність, модерність, на що вказують незавершеність, відкритість, яка закликає до співтворчості читача. Зокрема, постає запитання, що має на увазі митець, яку правду складно розповісти траві і пожовклому листю? Імовірно, сумну правду тлінності усього земного, жорстоку правду часу, який оберне зелену траву на суху і зів'ялу, а вже пожовкле листя – на коричневе, мертве. Отже, схильність автора до медитативних ліричних рефлексій відчувається і в його пейзажній ліриці. Окрім того, вона рясніє прикладами акварельної поезії: «Сльота забутих листопадів. / Вологість на душі / холодить. / Глазур води / віддзеркалює тишу. // Очікування / першого снігу.» [1, 45]. Також для пейзажної лірики Йосифа Збіглей притаманне розмаїття перцепційних асоціацій, про що свідчать назви циклів та окремих поезій у збірках («Пахощі дощів», «Імла над рікою», «Зелене небо» тощо).

Творча палітра митця надзвичайно різнобарвна, але філософічністю пронизана будь-яка поезія автора. Так, зокрема, легка інтимна лірика поступається екзистенціальному образу любові як основи всього суцього: «Любові, / твій час – від розквітлих черешень / до спілості шипшини; / твій час - / від літа жіночих принад / до білосніжності снігових заметів; / твій час - / від дитячого сміху / до сивіючих споминів» [3, 41]. Будучи поетом-філософом за своєю мистецькою сутністю, Й. Збіглей намагається осмислити величність цього вічного почуття, яке є основою життя й гармонії. В його ліричних рефлексіях любов постає «у білому плащі серед бойовищ», вона дарує надію живим, а померлим затуляє повіки і щось шепоче.

Таким чином, поезія Йосифа Збіглей наскрізно філософічна, наповнена власними культурологічними концептами, образами-символами та архетипами.

Численні експерименти з ритмікою, надання переваги верлібру, постійний ідейно-тематичний пошук нових векторів художньої творчості вказують на новаторство автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збіглей Йосиф. Дикі тури в украденій країні. Пряшів: видавництво ЦУПЕР, 2013. – 55 с.
2. Збіглей Йосиф. Закрути. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1983. – 129с.
3. Збіглей Йосиф. Космічні відлуння. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1980. – 91 с.
4. Збіглей Йосиф. Обережно! Сни. – 1987 р.
5. Збіглей Йосиф. Так, неспокій. – 1986 р.
6. Козлик І. Теоретичне вивчення філософської лірики і актуальні проблеми сучасного літературознавства. Монографія./ Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Ін-т філології. – Івано-Франківськ: Поліскан; Гостинець, 2007. – 591с.
7. Santayana George. Three philosophical poets: Lucretius, Dante, Gete. Harvard studies in comparative literature. – The Merrymount press, Boston, 1910. – 240 p.

Тамара Бакіна

кандидат філологічних наук, доцент

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ

ФЛОРИСТИЧНІ ОБРАЗИ В КАЗКАХ ТА ІСТОРІЯХ Г.-Х. АНДЕРСЕНА

Ніщо так не відсвіжує душу.

Френсіс Бекон „Про сади”

(Of Gardens. Francis Bacon, 1625).

Використання флористичних образів у казках Андерсена – периферійний, але значимий елемент його текстів. Казки та історії „ виростають з дійсності”[1],

послідовно й точно відтворюють побутові реалії, уявлення і звички людини початку ХІХ століття: прогулянки на природі – у парку, саду, лісі – стають важливим фактом дійсності та фактором творчості для митця, відбивають філософію, естетику романтичного стилю. Іншою, відмінною від попередньої епохи, виявляється семантика ландшафту, рослин, квітів [3;4;5].

Одвічно наявність власного саду, парку, що оточував віллу, замок чи палац, символізувала владу, демонструвала статус, заможність. У культурі сад традиційно асоціювався із „золотим віком”, втраченим раєм. Паркові території були закритими й малодоступними для загалу. В добу романтизму формується традиція парку як відкритого громадського простору, у такі по-новому організовані пейзажні парки (Гайд - парк, Ріджентс-парк, Річмонд-парк в Англії, загальноновизнаній батьківщині романтичних парків; Малий Тріанон, Монсо, Багатель, визначний парк Ерменонвіль з могилою Руссо у Франції, германські парки: Сан-Сусі, Мускау, Англійський сад у Мюнхені) для прогулянки і споглядання поспішають приїжджі мандрівники, обивателі, люди різних соціальних станів. З казки Андерсена „Кресало”(1835) дізнаємося, що солдат „жив весело: ходив в театри, їздив кататися в королівський сад” [2]. Сад в досліджуваних текстах усвідомлюється й сприймається як велика цінність. Навколо багатой садиби („Доля будяка”, 1868) облаштовано чудесний сад з рідкісними деревами та квітами: „Гості, які наїздили в маєток, захоплювалися садом; міщани та селяни з околиць умисне приїздили сюди в неділю чи у свято просити дозволу оглянути його; являлись сюди з тою ж ціллю й учні різних шкіл зі своїми учителями”; „Жив-був бідняк;...Першою і головною окрасою його садочка стала червона, кисла горобина, але росло в саду й одне грушеве дерево, лише без плодів” („І в щіпці часом ховається щастя”, 1869) [1].

Основою стилістики романтичного саду стає природний ландшафт, орієнтований на поєднання національної та екзотичної рослинності, його мета – викликати зміну настроїв, емоцій, вражень, спогадів, які досягалися різноманітними, добре продуманими прийомами садового мистецтва [3, 4, 5]. Модель ідеального простору в казках Андерсена передбачає обов’язковість

пейзажного саду („ Соловей”, „ Русалонька”, „Гидке каченя”, „ Снігова королева”, „ Дюймовочка”, „ Всяк знай своє місце”, „Садівник і господарі”, „ Доля будяка”) або його імітацію (на даху будинку у великому місті можна дозволити собі лише куц троянд у дерев’яних ящику („ Снігова королева”) чи стебло гороху („ П’ятеро з одного стручка”), містить короткі чи достатньо розлогі описи основних його елементів: покручені доріжки поміж дерев, вдовж річкового берега чи штучної водойми, пагорб зі старим самотнім деревом на вершині, зелені луки, ароматні сезонні квіти й трави. Так екзотичність й чарівність, іншість парку, розташованого на морському дні („ Русалонька”), у підводному царстві, створюється лише невластивим земному простору кольорами – темно-сині, голубі фіолетові відтінки листя й стебел, але загалом відповідає звичними реаліями садової стилістики (великий сад, могутні дерева, золоті плоди, яскраві квіти) й поєднується із буколічним побутом, характерними для дозвілля реальних королівських родин Європи (молочна ферма Марії - Антуанетти у Версалі, грядки для дітей Єлизавети II у Павловську тощо). Шестеро доньок морського царя, молоді русалки, теж мають свої квіткові грядки, на яких вирощують вподобані квіти. Русалонька виділяється, бо її „ клумба – кругла, як сонце, а квіти яскраво-червоного кольору” [2]. Меланхолійний настрій, мрійливість русалоньки передає вибір дерева (плакуча червона верба), посадженого біля прекрасної білої мармурової статуї хлопчика. Таким чином письменник, вдаючись до загальновідомої християнської символіки, натякає на появу й можливий розвиток основного конфлікту, наділяє героїню романтичним світовідчуттям.

З біографії Андерсена відомо про його захоплення природничими науками, ботанікою, великий інтерес до рослинного світу, використання цих знань у творчості. Квіти й рослини (через антропоморфність образів) описуються письменником у відповідності до романтичної традиції як складно влаштований світ, порівнюваний зі світом людей. Андерсен не порушує ботанічний контекст, точно вказує ботанічні назви багатьох рослин, дерев кущів, водяних рослин квітів й ароматних трав, змальовує їх середовище й визначальну рису. Частина казок поєднує художнє й пізнавальне значення: „ Льон”, „ Садівник і господарі”. „

Пролісок”, „ Історія року”. „ Щасливе сімейство”. Широка палітра „ диких” рослин, увиразнено національних, данських, – зарості кропиви біля канави, велетенське листя лопуха, як непролазний ліс, ромашка, конюшина, солодка, голубі квіточки льону, густі кущі терну, шипшини, аромат біленьких квітів бузини, жовте латаття, стрілки осоки – контрастує із аристократизмом, витонченістю екзотів: півоній, троянд, гіацинтів, білих водяних лілій. Останні у пріоритеті серед садівників. Ними прийнято захоплюватися. Письменник захоплюється, проте не завжди. Йому відкрита „ краса будяка, рослини, яку люди зневажають; лопуха, також усіма нехтуваної рослини”[1]. Тюльпаноманія, що почалася в голландському Антверпені XVII ст., була нетривалою в часі, все ж красива квітка прижилася у європейських парках. Андерсен теж обирає тюльпан як місце чудесного народження крихітної дівчинки („ Дюймовочка”, 1835).

Квіти співвідносяться із різними персонажами казок, і такий зв’язок не є випадковим: Дюймовочка – „ ніжна й лагідна як пелюстка троянди”[1]. Йдеться не лише про захоплення трояндою, яка завжди вражає уяву, маємо вияв приналежності іншого світу, вічність цих рис, на відміну від тимчасового стану квітки.

Обов’язкова вимога до облаштування романтичного, пейзажного саду, що відображає філософію, естетику та садову стилістику свого часу, – настійна людська задача бачити, спостерігати, фіксувати стани природи, зміни дня, погоди, пір року і викликати відповідний емоційний стан. Емоційною домінантою визнається мінливість, швидкоплинність часу, скінченність буття. Таке нерозривне для романтизму поєднання теми щастя та смерті, яку завжди умисно викликають романтичні сади XIX ст., виокремлює й пояснює Д. Ліхачов, згадує про реальні та несправжні поховання як атрибут саду [3]. Відповідно територія кладовища осмислюється й зображується Андерсеном як „ тихий” сад, де на могилі „ квітнуть білі троянди” (відома традиція садити дерево на честь народження людини, квіти й дерева садять як пам’ять про людину), де „ свіжа від сліз трава і холодний туман” („ Соловей”, 1843; „ Свинопас”, 1841; „ Ельф трояндового куща”, 1839). Після чудесного балу, прокинувшись вранці, Іда („ Квіти маленької Іди”, 1835) не

лякається смерті, нехай це лише смерть квітів, і знає, що потрібно чинити: дівчинка „ взяла картонну коробочку, у якої на кришці була намальована гарненька пташечка, відкрила її і поклала туди мертві квіти. – Ось вам і домовинка! – сказала вона” [2]. Наведені та інші подібні фрагменти казок для дітей Андерсена викликають у сучасних читачів несприйняття, бо відокремлені від авторського світогляду.

Культурологічні коментарі побутових реалій та уявлень, знакових для епохального часу й культури, розширюють межі інтерпретації літературних явищ та формують чуттєво-наочні образи поза літературою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерсен Г.-Х. Собрание сочинений: В 4 т.[Електронний ресурс] /Г.-Х. Андерсен. пер. з дан. П. Ганзена, А. Ганзен – Режим доступу до джерела: <https://flibusta.site/a/17415>

2. Андерсен Г. –Х. Казки .[Електронний ресурс] / Г.-Х. Андерсен. пер. О. Іваненко – Режим доступу до джерела: https://ae-lib.org.ua/texts/andersen__eventyr_og_historier__ua.htm

3. Лихачев Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей. [Електронний ресурс] / Д.С.Лихачев. – Режим доступу до джерела: http://books.totalarch.com/poetry_of_gardens_semantics_of_garden_and_park_styles

4. Сокольская О.Б. История садово-паркового искусства: учебник. .[Електронний ресурс] / О. Б. Сокольская. Режим доступу до джерела: <https://kk.convdocs.org/docs/index-52841.html>

5. Курбатов В. Я. Всеобщая история ландшафтного искусства. Сады и парки мира. – М.: Эксмо, 2007. – 736с.

ДО ПИТАННЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИКА ЖИТТЄВОЇ НЕОБХІДНОСТІ СУЧАСНОГО ПОКОЛІННЯ КОРИННОЇ МОЛОДІ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ У ТВОРЧОСТІ ШЕРМАНА АЛЕКСІ

Література корінних письменників Північної Америки кінця ХХ та начала ХХІ століть розглядає важливі фактори для корінних народів. Відповідно до досліджень науковців, половина індіанського населення, яке проживає у штатах, перемістилась до великих міст. Проблема самовизначення урбанізованого корінного населення залишається відкритим до обговорення письменниками-нативістами. Покоління старших представників корінних народів дбає про важливість збереження національного коріння, пам'ять про історію народів американського континенту для підтримки своїх нащадків, що намагаються знайти своє місце у швидкому ритмі великих міст.

Сучасний корінний письменник Шерман Алексі піднімає актуальні питання виживання та пристосування корінної молоді у «чужому» суспільстві мейнстриму. Твори письменника відображають такі важливі чинники для формування молоді особистості як вплив родини на резервації, збереження зв'язку із колективною ідентичністю, рідною місцевістю, разом із негативними звичками жителів на резервації. Небажаність малоперспективного традиційного існування на резервації та активного переміщення нащадків корінних до великих міст протягом останніх тридцяти років, все це вказує на тенденцією відриву молоді від колективної ідентичності корінних Північної Америки. [2, с.24]

Шерман Алексі вживає гумор, сьоб та кітч для висвітлення багатьох проблем для розвитку молоді на резервації. Суттєвою перешкодою суттєвою для розвитку дітей корінних письменник вважає низький рівень навчання для населення резервацій, яка передбачена відповідними мейнстриму та відображена у

шкільній програмі для дітей на резервації. Розуміння про травму меншовартості корінного населення починається із першого класу. Знання та навички, які індіанці можуть отримати після такого десятирічного курсу можуть визвати лише гірку посмішку від обсягу того, що учні не вивчають у таких школах, вони там просто проходять курс на виживання. [7.] Письменник стьобом кепкує щодо нерозвиненого кругозору «обізнаних індіанців» після закінчення такого собі «резерваційного університету». [1, с.97]

Освіта та навички для виживання у великому місті є життєвим питанням у батьків на резервації, бо потрібно працювати щоб забезпечувати родину. У Сполучених Штатах вже з 80-х років у всіх установах комп'ютери. Жінки-матері мають можливість отримати роботу, закінчивши курси та опанувавши комп'ютер, , навіть отримувати підвищення, наприклад у банківських філіях на резервації. [5, с.17] Відповідно, представникам сучасної молоді неможливо без сучасних знань та професійних навичок влаштуватись на добре оплачувану роботу у новому оточенні мегаполісу, почати «створювати» себе за кордоном резервації. [2, с.25]

Письменник піднімає у оповіданнях такий аспект у який спосіб молоді має можливість долучитись до опанування сучасних знань, набутих людством. Внутрішня цілеспрямованість молодих корінних до мети допомагає героям творів Ш. Алексі настирливо вчитись, щоб отримати стипендію на безкоштовне навчання. Знайомство із історією та літературою світових письменників сприяє розвитку у молодих індіанців особистісного розуміння вартості людських відносин та цінностей своєї корінної культури так і мейнстриму.

Процес навчання у коледжах, університетах, пізнання творчості літературних пам'яток білого суспільства вказує на питання доброго володіння мовою мейнстриму як важливий аспект вживання молодих корінних у сучасний урбанізований соціум. Мова потрібна корінним для комунікації, освоєння базових знань коледжу або університету. Відповідно герої розширюють словниковий запас для впевненого спілкування із білими представниками спільноти і не тільки у навчальному закладі. [5, с.11]

У такий спосіб корінна молодь вказує, що наявність здібностей опанувати кращі здобутки культурного світу, наголошуючи, що вони «зовсім не є якимось недоречним історичним артефактом, який випадково застряг у сьогодні» [1, с.97]. Особисті відкриття сенсу «вартості» у літературних творах світу мейнстриму та дійсності поза межами резервації створюють умови для нових пошуків молодих, резерваційне населення також реагує на таке захоплення «свого іншого» літературою білого суспільства. [3]

Корінна молодь починає «усвідомлювати логіку» поведінки та світогляду спільноти мейнстриму, як зазначає О. Шостак. [4, с.184] Разом із цим індіанська молодь у літературних творів корінних письменників Північної Америки починає диференціювати своє особистісне «світосприйняття» через дихотомії «Свій» – «Інший», «Я» – «Ми», «Ми» – «Вони», «Справжній» – «Фальшивий» як опозиції вартості важливих цінностей світу корінного народу та білого суспільства. Доказ молоді своєї вартості у місті поза резервацією через бажання навчатися, працювати у великих містах свідчить про резистентність нащадків корінного населення та нагадує суспільству мейнстриму щодо наявності урбанізованих корінного населення як маркера сучасних представників національної ідентичності корінного населення. [2]

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова В. Резервація та резерваційні індіанці як вияв національної ідентичності і творчості Шермана Алексі / В. І. Базова // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Вип.37. – Т.1. – Одеса, 2018. – С. 95–97.
2. Березнікова Н. Маркери індивідуального саморозвитку у колективній ідентичності сучасної корінної молоді Північної Америки (на прикладі оповідання Шермана Алексі «Search Engine» / Н. І. Березнікова // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Вип.46. – Т.3. – Одеса, 2020. – С. 24–28.
3. Шостак О. Опозиция свой – чужой в творчестве индейского ренессанса. / О.Г. Шостак // Revitalizace hodnot: umeni a literature IV/ editor Josef Dohnal. – V

Tribunu EU vydani prvni. – Brno: Ustav slavistiky FF MU: Ceska asociace slavistu: Tribun EU, 2019. – 1 CD-ROM – s.157–168.

4. Шостак О. Гетероглосія колективної пам'яті у романі Дж. Бойдена «Оренда» / О.Г. Шостак // Варіативність концепту національної ідентичності у сучасному мультикультурному середовищі: кол. моногр. /за загл. ред. О.Г. Шостак. – К.:Талком, 2020. – С. 177–188.

5. Alexie, S. Ten little Indians: stories /Sherman Alexie. – New York: Grove Press, 2003.

6. Alexie Sherman “The Lone Ranger and Tonto FistFight in heaven”/Sherman Alexie. – New York: Harper Perennial, 1994. – 223 p.

Тамара Бондар

доктор педагогічних наук, доцент

Мукачівський державний університет

м. Мукачево

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ КОРИННИХ НАРОДІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ЯК АНТИКОЛОНІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ

Феномен національної ідентичності, що активно інтегрується у літературознавчий дискурс, отримав цікаве розроблення у монографії визнаного науковця Оксани Григорівни Шостак «Художні вираження національної ідентичності у творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження» (Київ: Талком, 2020. – 544 с). На матеріалі творчості письменників-представників корінних народів США та Канади представлено своєчасну дискусію про національну ідентичність сучасних американських індіанців і перших народів Канади з притаманним їм розмаїттям суджень про особливості цієї ідентичності для кожного народу. Парадокс північноамериканської гетерогенності полягає в тому, що наявність маргіналізованих груп населення чітко окреслює специфіку суспільства,

переорієнтовуючи його на особливу синкретичну парадигму. Транскультуралістські процеси синтезу та водночас фрагментизації демонструють унікальність цієї культури в цілому.

Застосовуючи стратегії постколоніального аналізу, дослідники часто вживають поняття «тубілець» – колонізований суб'єкт, що оприявнює полілогізм, закладений до мультикультурної системи. У мультикультурній країні експлікуються гострі межові ситуації, спровоковані стосунками між етносами, що формують її населення: прибульцями з інших континентів та аборигенами. На цьому рівні факт традиційної усно-писемної культурної індіанської гібридності допомагає ідентифікувати культуру аборигенну відносно білої. Ця ідея спроможна висловити культурні традиції корінних народів північноамериканського континенту чужою для них мовою у нових художніх формах, зокрема, великій прозі. Подібні бінарні опозиції становлять основу протистояння автохтонної і неавтохтонної культур. Водночас концепти «змішаної» культури таргетовані на транс культуралістські теорії гібридності та синкретизму.

Ідеї гібридності демонструють не лише те, що колонізація трансформувала автохтонні культури, але й те, що вони адаптували свої традиції до нових умов існування, ставши центральними для розуміння літератури корінних народів, а їхнє продовження у новому типі медійності вписується у контекст постколоніальних практик. Північноамериканська постколоніальна модель позиціонує літературу автохтонних авторів у «трансв'язках» зі своїми власними історіями і культурами, а проблеми етносу у ній розглядають на лінгвістичному, дискурсивному, наратологічному і, перш за все, ідентичнісному рівнях.

Авторка монографії вирішує парадигму національної ідентичності як найактуальнішу, адже вона зумовлює формування особливої ментальності корінного населення обох країн. На інтер- та транснаціональному рівнях культура Першої Нації є досить впливовою щодо культур прибульців до континенту. Тому О. Г. Шостак розглядає її як окремий феномен сучасної гуманітаристики. У такому вирішенні студії з американістики та канадистики, за всієї концептуальної різниці

у культурно-соціальному, політичному, ідеологічному розвитку цих країн, становлять знакову єдність.

Такі автори як Н. С. Момадей, Дж. Бойден, Л. Ердріч та інші автори корінного походження представлені у роботі в антимаргінальному ключі (багато з них сьогодні є лауреатами престижних літературних премій). Через аналіз понад сорока художніх текстів, О. Г. Шостак окреслює модель функціонування концепту національної ідентичності корінних народів континенту, обґрунтовує його на гносеологічному, соціокультурному, художньо-естетичному, поетологічному, лінгвістичному, історичному, антропологічному, гендерному та міфологічному рівнях.

У чотирьох розділах монографії О. Г. Шостак репрезентує широке художньо-історичне поле творчості письменників корінного походження, з'ясовує специфіку застосування елементів магічного реалізму (С'юзен Паувер), особливості топосу дому (Н. С. Момадей, Л. Ердріч), досліджує процес взаємointegraції християнської парадигми з традиційними віруваннями корінних народів, роз'яснює бінарну опозицію «я-інший» (Т. Кінг, П. Рілей).

Літературні проєкції ідентичності, як їх представляє читачеві авторка роботи, демонструють здатність ідентичності перетворюватись на системотворчий елемент колективної пам'яті. О. Г. Шостак досліджує еволюцію формування ідентичності корінних народів, робить вдалу спробу оцінити емпіричний та теоретико-методологічний потенціал пошуку ідентичності в контексті аналізу художніх творів, а також функціонування національної ідентичності у творах на рівні знака, метафори, алегорії, символу, в чому їй допомагає застосований метод «close reading».

У роботі О. Г. Шостак приваблює міждисциплінарний підхід до дослідження: літературознавство, історія, етнографія, право (хто має право називатися індіанцем, «індіанські закони», юридичні акти у США і Канаді, що стосуються становища корінних народів, угоди між урядами і Першою Нацією, відповідні статті конституцій США та Канади). Саме без цього матеріалу, представленого у першому розділі «Проблемні аспекти формування національної ідентичності

корінних народів Північної Америки» – своєрідного претексту аналізу літературознавчого – неможливо скласти повну уяву про традиції, статус, менталітет представників Першої Нації. До них належать політичні аспекти ідентичності корінних народів у сучасному світі, історія політичних взаємин США та Канади з корінними народами континенту, процес становлення їхньої національної ідентичності в історичній площині, визначення культурної, релігійної, мовної, просторової, гендерної ідентичності, тобто, всього того, що віддзеркалюється у їхній літературі.

Ключовий концепт дисертації (монографії) – концепт ідентичності – найкраще увиразнено у другому розділі «Специфіка критичного оприявлення національної ідентичності в літературі народів Північної Америки: витлумачення та рівні взаємодії». Розглядаючи процеси історичного становлення автохтонної літератури, авторка подає докладний аналіз літературної критики корінних американців, подібні чи полярні точки зору на «літературний націоналізм» цих народів, пов'язуючи свій аналіз з постмодерністськими практиками.

Від прочитання творчості поетеси Полін Джонсон (кінець ХІХ– початок ХХ ст.) та її сучасників Ч. Істмана, Г. Бонін, О. Г. Шостак представляє історіографію авторів-представників корінних народів до сучасності. У розділі окреслено основні літературні жанри, в межах яких працювали та працюють письменники: автобіографія, політичний памфлет, історичні, пригодницькі, детективно-містичні твори, що свідчить про розширення жанрового спектру автохтонної літератури від середини ХХ століття. Серед цих авторів О. Г. Шостак вирізняє імена предтеч індіанського ренесансу: Дж. Метьюза, В. МакНікл, Р. Риггс, Ф. Боас, Р. Бенедикт, В. Делорія-молодшого, Н. С. Момадея, Л. Оувенса та ін. Дослідниця відзначає, що сімдесяті роки минулого століття додали до літературної царини імена Дж. Велча, Л. Сілко, Дж. Візенора, Л. Ердрич.

Серед визнаних літературних критиків, які заклали основи сучасної літературно критичної методології, О. Г. Шостак називає Г. Гобсона, А. Крупата, Дж. Брухача, С. Ортиза, Г. Саррися, які міцно протистояли прибічникам так званої «гібридної теорії», що обстоювала первинність європейського впливу на індіанську

літературу. Увагу зацентровано на першорядності індіанської ідентичності у працях північноамериканських літературознавців, для яких термін «національний» означає належність до будь-якої нації (А. Крупат) або має вузьке значення, синонімічне «трайбалізму» (Кук-Лінн). Враховуючи цю дихотомію, авторка наголошує на наявності «серединного» типу аналізу літературних текстів як «нарративної моделі, що зосереджена на співвідношенні між «своїм» та «іншим» (Г. Саррис, Л. Оувенс, Дж. Візенор)» (с.264). Тому й не випадково, на думку О. Г. Шостак, літературознавчий дискурс цих дослідників сконцентровано на таких концептах як «постколоніалізм», «постколоніальна критика», «постколоніальна теорія», а сам концепт «постколоніальної культури» не є суцільним, а «розпадається» на декілька різних індіанських культур, що існують в межах північноамериканського літературного канону. Саме тому логічно структурований текст дисертації (монографії) О. Г. Шостак приводить читача, за її словами, до «контексту колоніальної двозначності», аналіз якого відкриває третій розділ роботи «Минуле й сучасність у прозі корінних жителів Північної Америки: пам'ять, традиція, сьогодення».

У розділі привертає увагу вдала спроба апробації авторкою нових підходів до класифікації та систематизації художнього матеріалу. З цією метою вона, зокрема, окреслює панораму жанрових різновидів літератури корінних народів, акцентує їхнє інтегрування у систему північноамериканської літератури, репрезентує вагомість текстової організації хронотопу для експлікації нарративних стратегій. За всієї різноаспектності поданого матеріалу, широко представленого у синхронному та діахронному аспекті, розділ структуровано довкола центральних взаємопов'язаних паттернів, оприявнених згідно ключових семантичних блоків: історія перших націй у контексті колоніальної двозначності, гностичне сприйняття всесвіту як форми антиколоніального спротиву, біблійний символізм як транскультурний код колоніалізму, посттравматичний синдром та його традиціоналістське подолання, рецепція та реінтерпретація архетипу віндіго, простір як нарратив національної ідентичності, ацентризм індіанського ідеологічного простору як парадигма дому, бінарна конструкція «я-інший» як

маркер національної ідентичності. Будь-який з вищезазначених концептів аргументується відповідним художнім матеріалом, що надає досить повну уяву щодо функціонування форм та моделей модифікацій аналізованого феномену. Авторка відзначає характер протистояння та взаємовідображення двох світів – автохтонного та європоцентричного в історичній перспективі сімнадцятого століття, змальоване канадським письменником Джозефом Бойденом під кутом зору сучасного його бачення представниками Першої Нації. Ця проблема, що знаходиться у центрі його роману «Оренда», проаналізована у роботі у парадигмі класичного психоаналізу, адже ключову роль у розвитку фабули твору відіграє, на думку О. Г. Шостак, еволюція колективного несвідомого. Авторка роботи розглядає роман як «діалог» з усталеною традицією історичної науки, як «комунікацію між соціумом та індивідом» (с.271).

У текстах відомої американської письменниці корінного походження Леслі Мармон Силко О. Г. Шостак вирізняє гностичні роздуми про світобудову й софійну образність. Феномени та образи космогонічного світу як атрибуція індіанської культури, за Л. Силко, слугували декільком варіантам міфу про світотворення. Зокрема, дослідниця її творчості виокремлює тезу письменниці щодо спорідненості американських індіанців зі світовими культурами. Разом з тим, О. Г. Шостак наголошує на суттєвій відмінності індіанського погляду на християнство.

Складну транскультурну модель ідентичності дослідниця вбачає у творчості Н. С. Момадея («Будинок, створений на світанку»), який вводить до своїх творів як індіанські космогонічні концепти, так і біблійну образність. О. Г. Шостак стверджує, що «історично складене іронічне ставлення до ідеології завойовників антропологізовано в тексті роману і виявляє себе в долях окремих постатей» (с.293).

Як і Н. С. Момадей, Л. Ердріч, на думку дослідниці, протиставляє католицизм та основи релігійного вчення індіанців оджибве, вбачаючи в останніх ту чистоту, якої позбавлені християнські церковні догми. Авторка дисертації (монографії) наголошує на ролі євангельських алюзій у творах Л. Ердріч, її теоретико-

теологічних роздумах, а також поглядах на християнсько-католицьку та індіанську ритуальність. А отже, й на «подвійному коді» постмодернізму, де начебто взаємодіють дві, за її словами, «суперсистеми»: традиційний світ оджибве, що мають на меті його зберегти, і християнство, що прагне його зруйнувати. Саме з цієї дихотомії авторка робить логічний висновок щодо амбівалентності образів священників у Л. Ердрич, яка «вдається до постмодерного прийому десемантизації традиційного церковного канону, деконструюючи семантичну домінуючу догмату» (с. 303). Унаслідок такого прийому, увиразнено іронічне зображення християнських символів та піддано сумніву достовірність християнських «чудес».

Однією з центральних у розділі є проблема травматичного синдрому у творах письменників корінного походження США та Канади, а також теософський космогонічний концепт Священного Кола як індіанського учення про духовну еволюцію людини. Детальний аналіз цього уявного колеса / сфери відбиває, за висновком авторки роботи, зовнішню та внутрішню сторони людського життя. Еволюція обох сторін репрезентована в аналізі роману І. Брокер «Жінка нічного польоту» та новели канадського письменника Дж. Вілера «Беззахисність».

Суттєве місце у розділі посідають фольклорні традиції корінних народів континенту, зокрема, реінкарнація архетипу віндіго, монстра, що репрезентує насильницьку смерть, яка є для індіанців найстрашнішим з усіх видів смерті. О. Г. Шостак інтерпретує функціонування цього образу на рівні палеонтологічного екскурсу (палеонтропи, неоантропи), а також колективного підсвідомого (Н. С. Момадей «Будинок, створений на світанку», А. Силко «Альманах мертвих»). Концепт простору як наративу простежено авторкою у романі Д. Глансі «Відштовхуючи ведмеда. Роман про стежину сліз». А ацентризм індіанського ідеологічного простору як парадигма дому відрефлектовано на матеріалі творів Н. С. Момадея, Л. Ердрич, Дж. Велча. Дослідниця прочитує ці тексти в ключі своєрідного літературного регіоналізму, усвідомленні символів індіанських реалій конкретних народів (Священне Коло, церемонії шаманів). Феномен дому тут розглядають у духовній та фізичній (образ будівлі) проєкціях.

Необхідність написання такої праці спричинена відсутністю в українському літературознавстві комплексної праці з означеної проблеми та зростанням об'єктивного інтересу до творчості індіанських письменників. Імпонує широкий світогляд авторки, що дозволяє їй використовувати у власній науковій розвідці комплексну методологію що є своєрідним «методологічним плюралізмом». Авторське розроблення актуальної історико-літературної теми привертає увагу науковців цілісністю, глибиною думки, виваженістю та спонукає до конструктивної дискусії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шостак О. Г. Художні вираження національної ідентичності в творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження. К.: Талком, 2020. 544 с.

Катерина Васильєва

ВСП «Одеський технічний фаховий коледж ОНАХТ»

м. Одеса

«ОДНОРИМКИ: СЛОВНИК ОМОНІМІВ ТА СХОЖОСЛОВІВ» – ОРИГІНАЛЬНИЙ МОВОЗНАВЧО-ПОЕТИЧНИЙ СЛОВНИК

Явище омонімії впродовж багатьох років привертає до себе увагу українських і зарубіжних мовознавців, серед яких В. Виноградов, Л. Булаховський, В. Абаєв, Р. Будагов, О. Ахманова, Є. Галкіна-Федорук, І. Олійник, Л. Новиков, А. Критенко, Г. Мукан, М. Кочерган, Л. Лисиченко, Л. Малаховський, Г. Кузьменко, В. Кононенко, Л. Солдатова, А. Головня та ін. Погляди на омонімію до сих пір залишаються суперечливими, адже це складне й унікальне явище. Так, О. Реформатський, Л. Новиков, Л. Малаховський, Ю. Карпенко, А. Коваль, О. Волох та інші вважають омонімію негативним явищем, що сповільнює й утруднює процес спілкування, стає на заваді розумінню змісту висловленого. Не розглядають омонімію як негативне явище Ф. Маулер, Р. Будагов, Л. Булаховський, Р. Османова. Ф. Маулер стверджує,

що омонімія сприяє компактності мовної системи, є засобом економії мовних ресурсів [3].

В українському мовознавстві кількість словників омонімів є незначною, серед них «Словник омонімів української мови» (1996) О. Демської, І. Кульчицького (зібрано понад 6 тисяч лексичних та лексико-граматичних омонімічних лексем, відсутні омографи та омофони), «Словник російсько-українських міжмовних омонімів» (1997) М. Кочергана (зіставлено характеристику семантики тих слів української та російської мов, що повністю або частково збігаються за формою, але відрізняються за змістом), «Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів» (2008) І. Кононенко, О. Співака (наведено лексичні та граматичні характеристики слів і фразеологізмів, що мають в обох мовах однакове або схоже звучання, але різне значення).

Об'єктом нашого дослідження стала праця О. Різників «Одноримки: словник омонімів та схожословів», яка відрізняється від інших словників оригінальним і творчим підходом автора, поетичністю поданого матеріалу. Про його книгу писали М. Жулинський, Л. Ісаєнко, М. Черкасов та інші, але вона не ставала об'єктом спеціального дослідження і ще потребує гідного поцінування. Цим і зумовлена актуальність нашої дослідження. Мета дослідження – проаналізувати словник омонімів та схожословів, з'ясувати його значення у вивченні української мови, оцінити новаторство автора.

Про свою працю О. Різників пише, що це «словник омонімів та омонімічних форм – схожих слів, слів-близнят, слів «обоє рябє» за вимовою та написанням, але відмінних за значенням» [5, с. 2]. Одноримки – віршики-мініатюри з омонімічними римами. Назву «одноримка» О. Різників вважає кращою, раціональнішою, зрозумілішою, ніж тавторима чи тавтологічна рима. І в «Словнику літературознавчих термінів» В. Лесина й О. Пулинця, і в «Літературознавчому словнику-довіднику» Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка тавтологічна рима — «римування одного і того самого слова, що не трактується як вада віршованого мовлення» [4, с. 409; 2, с. 655].

У статті «Схожослови в українській літературі», яку О. Різників назвав спробою огляду, зазначає, що «дуже і дуже мало використовують поети наші омонімів та омоформ у традиційній поезії», деякі зустрічаємо у Т. Шевченка, Б. Глібова, Лесі Українки, П. Тичини, М. Драй-Хмари, Ю. Клена, В. Стуса, М. Вінграновського, І. Драча, І. Світличного, П. Осадчука, Б. Кравціва, В. Мороза, Д. Шупти, О. Олійниківа, Н. Мовчан-Карпусь, В. Дзюби, М. Суховецького, Л. Костенко, Є. Плужника, В. Сосюра, Д. Павличко та інших.

У доробку поета й вченого емігранта Богдана Кравціва (1904–1975) є збірка «Тавторими (сентенції і сатири)», де вміщено 209 двовіршів з суцільним омонімічним римуванням: «Привикнув ти блудити серед бурі, / В погоду бачив тільки барви бурі»; «Вливається життя — за роком рік — / У ринь нестримних повноводних рік» [5, с. 395].

У словнику омонімів та схожословів О. Різників навів 3003 одноримки, під час своєї роботи користувався академічним одинадцятитомним «Словником української мови» (1970-1980), лексичні омоніми подає з цифровими позначками з цього словника, що допомагають відрізнити вірші з лексичними омонімами від віршів з полісемантичними словами, омоформами.

Словник О. Різниківа – багатий на різні види омонімів, серед лексичних омонімів автор подає іменники («Паровозів стрілась парал – і змішалась їхня пара2»; «Несеться до моря козацька із веслами чайка2, / тривожно кигиче, над нею літаючи, чайка1»), прикметники («Еней був парубок моторний...» / Був човен в нього не моторний»; «В поезії багатство строфічне і тропічне2 / нагадує розмаїття фауни тропічне1»), дієслова («Даремно перед ворогом пасує – / йому поразка зовсім не пасує!»), дієприкметники («Тин залізний, із прутиків зварений1, / хата чиста, постіль біла, борщик зварений2»), оригінальними є одноримки з омонімічними прислівниками, займенниками, службовими частинами мови та вигуками:

Я К

«Наш зоопарк уже багатий, як3 сполучн.
саванни Африки. Є зебра, зубр і як1...» іменник

Учений, це почувши, крикнув: «Як4 ? частка
У вас є як?! Дістали його як2?» прислівник [5, с. 373].
Є одноримки з багатьма лексичними значеннями, серед них:

С Т А Н

Ні душевний твій стан3, ні тоненький твій стан1
не пасують заводу, де твій заготовочний стан4.
Кинь завод! Йди-но ліпше у тракторний стан2,
в своє рідне село, у селянський свій стан3 [5, с. 302].

Окрім омонімічних слів у словнику є одноримки з полісемантичними словами, значення яких, на відміну від омонімічних, певним чином пов'язане з первинним, є похідним від нього: «Від захвату засяяв Гриця вид: / який чудовий із Говерли вид!»; «Спортсмен уміє веслами гребти, / а чи спроможний граблями гребти?».

Численними в словнику є одноримки-дистихи з омоформами: «Вперед, вперед! До світлої мети! / В ім'я мети з життя сміття мети!»; «Вздовж дівочих чорних брів / у очей безодню брів»; «Плачём за хвилю радості плачу / аж захлинаюсь від плачу»; «Сьогоднішня почесна варта / подяк, похвал і премій варта»; «Люди, що люблять народні пісні, / ніколи не будуть нудні і пісні»; «Народе, не мовчи, повстань! / Хоч сотні вже було повстань». Не забув автор і про омофони, що при однаковій вимові мають різне написання: «До бурі звернувшись, скажи: буре, вий! / І зразу ж почнеться страшний буревій»; «З літ малих, відроду / вона відірвана від роду»; «Ось вам водограй, / Грай, водо, грай!»; «При всякій умові / кохаймось у мові».

Наводить О. Різників у словнику омографи, що при однаковому написанні мають різну вимову: «Гори стали віщати, голоси – вищати»; «Вража сила вража»; «Він смикнувся від образи: це не образи, це образі!»; «У русі опору знайшов собі опору»; «З давніх-давен, із прапори / нас надихають прапорі».

Багато одноримок, у яких поєднуються різні види омонімів, своєрідні діади, серед них лексичні омоніми й омоформи («Кінь був красивий в галопі, в рисі. / Була жорстокість в очах у рисі. / Печаль лежала на кожній рисі»), лексичні омоніми й омографи («Парі держу – їм жити в парі!» – / кричав Сергій в гарячій парі»), омоформи й омофони («Ця опіка... Що мене він опіка – / мою душу, ніби жаром,

опіка»). Є й тріади, серед яких омографи, омоформи, омофони («У дівчат Русі голівки рúсі / і чарівність є у кожному русі»).

Омофони та омографи автор відділяв від лексичних омонімів та омоформ двома абзацами, назвав їх «словогряями». Серед них трапляються схожі-співзвучні слова, у результаті поєднання яких виходили скоромовки, каламбури, дотепи, примовки, «нісенітели», побудовані на алітерації та какофонії: «Гріш за шага не гірш»; «Йдеш довго ти / вздовж довготу́»; «Йшов загін за гоном гін»; «Малá ла́ма ло́ма ламá»; «Прикрій цю прі́кру прі́крість»; «Ніжна сніжність ніжно сніжить»; «Судів без сүддів, сидів без судів...»; «Тварини травлять трупи травин, / травини травлять трупи тварин»; «О, цей тиран тиранів тиранив! / Тирана – ти ранив?».

Ще однією «цікавинкою» у словнику є омовірші або одновірші – «ті самі склади, але вимовлені, згруповані інакше, ніж у попередньому рядочку» [5, с. 16]: «Яка була зустріч! / Яка була з уст річ!»; «Та чиє це життя? / Та чи є це життя?»; «Тягу дав. / Тяг удав».

М. Жулинський пише про неймовірний талант О. Різників грати звуками: «Хто може в українській словесності зрівнятися із Вами в дивовижному дарі гри словами, гри звуками, гри омонімами, омонімічними формами». Наголошує, що «за цими «одноримками» годилося б дітей у школах навчати рідної мови. Навчати грою в словосхожості. Та й для дошкільнят, передусім для дошкільнят! – фонетична гра звуками була б розкішною забавою, приємною вправою для читання» [1, с. 4].

Поетичність віршів-одноримок досягається завдяки вживанню художніх засобів (епітетів, порівнянь, метафор, іронії), певній фоніці (алітерації, евфонії, какофонії), інтонації, ритму, образному зображенню, відповідній лексиці (вживання фразеологізмів, історизмів). Одноримність у таких віршах підсилює їх милозвучність, емоційність, виразність, створює ефект звукової цілісності.

У явищі омонімії О. Різників знаходить і чарівність, і немічність, вважає ідентичні слова, з одного боку, таємничими, загадковими, містичними, а з іншого – ненормальними, адже вони дивують, пантеличать, ошелешують.

Автор піклувався і про певний зміст одноримок, незважаючи на обмеженість омонімічною римою, за змістовим наповненням і емоційним забарвленням вони різноманітні: серйозні й повчальні, політичні й патріотичні, гумористичні й іронічні, ліричні й мелодійні, ніжні й чуттєві.

Словник О. Різників є унікальним у своєму роді, вартий уваги науковців, вчителів-словесників, потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жулинський М. Дорогий друже Олексю! Лист академіка Миколи Жулинського до дисидента Олексі Різнікова [Текст] / М. Жулинський // Літературна Україна. – 2020. – 1 лют. (№ 3/4). – С. 4.
2. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – 2-ге вид. – Київ : Академія, 2007. – 752 с.
3. Маулер Ф.И. Грамматическая омонимия в современном английском языке / Ф. И. Маулер; Отв.ред. Т. А. Гуриев. – Ростов-на-Дону, 1983. – 136 с.
4. Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – 3-тє вид. перероб. і доп. – К. : Радянська школа. 1971. – 485 с.
5. Різниченко О. Одноримки : словник омонімів та схожословів / Олексю Різниченко. – Одеса : Друк, 2001. – 408 с.

Наталія Висоцька

доктор філологічних наук, професор

Київський національний лінгвістичний університет

м.Київ

ШЕКСПІР АНГЛІЙСЬКИЙ VS. ШЕКСПІР АМЕРИКАНСЬКИЙ: СЦЕНА ЯК ПРОСТІР ЗІТКНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ (П'ЄСА Р.НЕЛЬСОНА «ДВА ШЕКСПІРІВСЬКИХ АКТОРА»)

Предметом цієї розвідки є невеликий сегмент широкого проблемного спектру, пов'язаного з історією Шекспіра в Америці, а саме відтворення однієї її горезвісної

сторінки сучасним американським драматургом Ричардом Нельсоном в історичній п'єсі «Два шекспірівських актора» (1990).

У короткому вступі до твору автор пояснює: «У цій п'єсі йдеться про уявлені події навколо реального епізоду: 10 травня 1849 р., під час виступу англійського актора Вільяма Чарльза Макріді в ролі Макбета в театрі Астор Плейс, в Нью-Йорку відбулися масові заворушення, в результаті яких загинуло тридцять чотири особи, а ще понад ста отримали поранення» [4, р. II]. Кількість постраждалих варіюється у різних джерелах, але сутність справи залишається незмінною. Слід додати, що того самого вечора ця трагедія Шекспіра йшла також на сцені Театру на Бродвеї, де заголовну роль виконував знаменитий американський трагік Едвін Форрест (1806-1872). Суперництво між двома акторами жваво обговорювалося публікою по обидва боки Атлантики протягом кількох десятиліть, отже можна потрактувати протести проти «англійського Макбета» патріотичним поривом нью-йоркських низів – прихильників Форреста.

Проте, за цим сумним інцидентом стояли набагато глибші культурно-історичні процеси, ніж особиста ворожнеча, що мали пряме відношення до траєкторії розгортання шекспірівського дискурсу в Америці. На думку театрознавця Брюса Мак-Коначі, за протистоянням між представниками двох акторських шкіл ховалися соціальні, класові та національні суперечності [3]. Як мені вже доводилося завважувати, з низки причин феномен Шекспіра став однією з важливих конститuent американської ідентичності. При цьому інтенсивна «шекспірізація» Америки відбувалася як згори, так і знизу. Протягом раннього періоду (XVIII ст.) Шекспір у США був насамперед флагманом саме популярної культури як постачальник драматургічного матеріалу для розважальних театральних-естрадних видовищ, котрі зі значним відривом домінували на сценах країни. В Америці XIX ст. захоплення Бардом набуло характеру національної манії. Твори Шекспіра склали основу репертуару театрів, які працювали тоді для широких верств населення, будучи інклюзивною формою дозвілля і розваг, багато в чому аналогічною сучасним спортивним подіям (до речі, схожі функції виконував і англійський театр елизаветинської доби, коли творив Шекспір). Безпосередня й

галаслива театральна аудиторія являла собою, за спостереженням Л.Левіна, справжній мікрокосм суспільства [2, р. 30]. Випадок в Нью-Йорку у травні 1849 року позначив собою своєрідний водорозділ, після якого Шекспіра стала активно апропріювати елітарна верхівка, «відбираючи» його у простолюдинів як належного виключно до «високої культури». «Привласнення» творчості всесвітньо відомого англійця перетворило її з загальнонародного здобутку на частину «культурного капіталу» вищих і середніх прошарків суспільства, який, наряду з матеріальним добробутом, допомагав їм провести демаркаційну лінію між соціальними класами. Саме у цей період вищі верстви узурпують не лише Шекспіра, а й класичну музику та образотворче мистецтво за допомогою їхньої інституціалізації у формі стаціонарних, добре обладнаних театрів, музеїв, професійних оркестрів та художніх галерей. Відтак, інцидент навколо театру Астор-Плейс мав яскраво виражений класовий характер, до якого додалася національна/ксенофобська складова.

Прихильниками «американського Макбета» – Форреста були робітничі низи, що голосували за демократів і вважали себе справжніми американськими патріотами. Розтрощуючи театральні стільці в театрі Астор Плейс, кидаючи в акторів каміння і, врешті-решт, підпалюючи театральну будівлю, вони наче «поверталися до часів Революційної війни» за незалежність від Англії [3]. Улюбленець заможних та знатних театралів англієць Макріді (1793-1873) здавався їм «символом аристократичного гноблення», причому не лише з боку колишньої метрополії, а й власних капіталістів, які ототожнювалися для них з ненависними можновладцями. Отже, як підсумовує Мак-Коначі, «динаміка заворушень набула пропорцій справжнього класового антагонізму» [3]. Багато тодішніх газет слушно побачили у травневих подіях вихід назовні непримиренних протиріч між «багатими та бідними». Водночас, цей центральний конфлікт супроводжувався націоналістичними гаслами, що пояснювалося не до кінця сформованою ідентичністю громадян молодій державі, яка самостверджувалася через протиставлення себе недавньому ворогові – Англії. Навіть сам Форрест був не чужий таких настроїв – попри те, що «його репутація значною мірою ґрунтувалася

на виконанні ролей шекспірівського репертуару», він як демократ і патріот «неоднозначно ставився до британської культури» [5, р. 130].

Інтерес драматурга Р.Нельсона до ранніх етапів «шекспірізації» Америки не є випадковим – його перу належить також п'єса 2010 року про функціонування шекспірівського дискурсу на «Дикому Заході» США в добу його колонізації та золотої лихоманки (докладніше про неї див. 1).

У «Двох шекспірівських акторах» акценти розставлені у відповідності до сучасного розуміння внутрішньої природи конфлікту навколо двох «Макбетів». Перед нами постають вигадані події, що, за волею драматурга, відбуваються напередодні, під час та після розрухи. Англійці та американці працюють разом – Макріді грає в оточенні місцевих акторів, а супроводжуючий його актор-британець отримує роль у «Макбеті» Форреста. Ми спостерігаємо за репетиціями та виставами двох труп, а також за спілкуванням акторів у повсякденному житті – вдома у Форреста, в готельному номері Макріді, в найближчому пабі, але головне – у приміщеннях двох театрів-конкурентів, як на сцені, так і за лаштунками. Впродовж двох дій п'єси, кожна з яких поділяється на вісім сцен, текст рясніє майстерно вкрапленими в нього шовіністичними висловлюваннями як англійців, так і американців різного ступеню агресивності. Якщо спочатку Макріді підлещується до своїх американських партнерів, стверджуючи, що їхній акцент набагато ближче до вимови Шекспіра, ніж британська англійська мова [4, р.3], то пізніше зізнається, що вбачає свою велику місію в тому, щоб надати цим дикунам-янки можливість «вперше почути справжнього Шекспіра» [4, р.23]. Американці, зі свого боку, кажуть, що гра Макріді «подобається багатіям» [4, р.9], які відвідують театр Астор Плейс, на відміну від демократичного Театру на Бродвеї. Якщо англійці (крім Макріді, йдеться про відомого драматурга Д.Бусіко, шотландця за походженням) роблять американцям сумнівний комплімент – на їхню думку, Форрест так чудово грає роль вождя Метамори тому, що мешканці США ближчі до індіанців (тобто, також свого роду нецивілізовані «діти природи»), то американський актор Скотт, що через пияцтво залишився без роботи, вигукує вже зовсім право-націоналістичне гасло: «Америці – американських авторів!» [4, р.68].

Менше з тим, метою драматурга було не просто проілюструвати суспільну напругу в США середини ХІХ ст. крізь призму неочікуваного спалаху насильства навколо, здавалося б, зовсім безневинного приводу – тевтрвльної вистави. Здається, що крім обставин злощасних подій в театрі Астор Плейс його вабила романтична ідея акторського братерства, що в ім'я свого божества – Театру долає всі кордони, класові та національні За Нельсоном, Макріді, якому ледь таланить врятуватися від розлюченого натовпу «патріотів», які волають «Смерть Макріді!», «Хай живе американець Едвін Форрест!», знаходить прихисток в театральній вбиральні саме свого суперника Форреста. Спочатку не дуже приязні один до одного, актори невдовзі поринають в обговорення найважливішої для них у світі справи – театру, гри. У фінальній сцені п'єси вони, нап'явши на себе строкате лахміття з костюмерної, фехтують на порожній сцені, виголошуючи один одному уривки з шекспірівських монологів і приміряючи на себе універсальні гуманістичні істини «людини на всі часи», як назвав Шекспіра Бен Джонсон, що зробила внесок у становлення цілої низки національних ідентичностей, ставши водночас постаттю планетарного масштабу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Висоцька, Н.О. «Шекспірізація» американського Заходу: сучасні рециркулювання // Літературні виміри видовищних форм культури. Сучасні літературознавчі студії. Зб. наук. праць. Вип. 14. – К.:КНЛУ, 2017. – С.135-147.
2. Levine, Lawrence. *Highbrow/Lowbrow. The Emergence of Cultural Hierarchy in America.* – Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1988. – 306 p.
3. McConachie, Bruce. On Astor Place riot. Retrieved from: <https://shakespeareandbeyond.folger.edu/2017/05/09/astor-place-riot-macbeth-new-york>
4. Nelson, Richard. *Two Shakespearean Actors.* – N.Y.: Broadway Play Publishing, 1990. – 103 p.
5. *The Oxford Companion to Shakespeare.* 2nd ed. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2015. – 574 p.

Анна Гайдаш

кандидат філологічних наук, доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ

СЮЖЕТНО-КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОАКТНОЇ КОМЕДІЇ МЕРІ ЛУїС ВІЛСОН «ЗАГУБЛЕНІ» (2000)

Звернення авторів нової драми до одноактної п'єси наприкінці ХІХ ст., що сприяє подальшій популярності цієї жанрової форми, П.Сонді пояснює природою драми, яка в той час намагається подолати кризовий період – вирватися з полону класицизму (ХVІІ-ХVІІІ сс.) і реалізувати соціальний потенціал. Одноактівка концентрує драматичну напругу і заінтригованість міжособистісної дії, які, за словами Сонді, у ХІХ ст. нівелюються внаслідок самотності, ізоляції та безсилля людини [3, с. 70]. П.Паві додає до визначення одноактівки швидкий ритм твору та «реалістичне штрихування» [2, с. 307]. Недосліджені в українській науці про літературу одноактні твори Мері Луїс Вілсон (нар. 1931) демонструють зреалізований потенціал короткої драматичної форми сучасного театру США. Публікації та театральні вистави за творами Вілсон не лише сприяють популяризації одноактівки, а й роблять її актуальною в контексті драмознавства. На матеріалі п'єси М.Вілсон «Загублені» («Lost») простежимо сюжетно-композиційні особливості одноактівки з позицій літературознавчої геронтології.

Сюжет «Загублених» обертається навколо зборів і поїздки двох давніх подруг на ланч у центр міста. Подієвість сюжетної лінії формується як за допомогою діалогу Гелен та Еліс, так і власне дією засобам / за посередництвом драматичної ілюзії: дві стільця на порожній сцені мають уособлювати автомобіль Еліс, на якому подруги їдуть обідати. Під час поїздки внаслідок безперервних балачок Еліс втрачає увагу, машина з'їжджає у кювет і перевертається. Жінки опиняються догори дригом, але розмов не припиняють. У результаті цієї пригоди кожна з них пригадує забуті імена й назви та події з минулого, що призводить до комедійної

кульмінації – звинувачення Гелен у тому, що вона увела хлопця Еліс у третьому класі. Втім подруги примирюються і вирішують вибиратися з перевернутого авто. У відкритому фіналі п'єси дійові особи продовжують шукати загублені речі і згадувати, що робили раніше. Драматичний конфлікт виопуклює вплив вікових змін на поведінку Гелен та Еліс під час їхньої подорожі до міста, що посилює комедійність твору: Гелен не може знайти свої окуляри, які виявляються у неї на носі, та збирається на ланч у капцях; Еліс забуває про ключі від помешкання в дверях квартири та намагається сісти не в свій автомобіль, і т.д.. У характеристиці дійових осіб драматург вдається до ейджистського евфемізму, визнаючи жінок як представниць «невизначеного віку», що ускладнює читацьку рецепцію в експозиції твору. Вік персонажів є важливим чинником при аналізі та постановці одноактівки. Без пошуку й інтерпретації геронтомаркерів авторський замисел твору може бути невірно потрактований, оскільки забудькуватість, що призводить до відчуття «загубленості», унаочнене назвою п'єси, у молодших вікових періодах є скоріше романтичною рисою, тоді як у пізній зрілості проблеми із пригадуванням сигналізують про психологічні та фізіологічні зміни.

Частотними вказівками на пізню зрілість є переважно антропоніми, які Еліс та Гелен пригадують лише згодом. Проте неможливість миттєво пригадати власні назви або недавні дії не обов'язково свідчить про приналежність мовця до третього віку; у будь-якому віці людині властивий феномен «крутиться на язиці» (*presque vu*), коли ми не можемо одразу загадати потрібне слово. Важливими для ідентифікації віку дійових осіб «Загублених» є два епізоди: у першому з них Еліс згадує про спільний з Гелен дівчачий клуб «The Betty Grables», закритий для вступу усіх сторонніх. Посилання на Елізабет Рут «Бетті» Грейбл, американську акторку і співачку, популярну в середині ХХ ст., в п'єсі, прем'єра якої відбулася 2000 р., дозволяє висновувати про пізню зрілість дійових осіб. Другим епізодом є згадка про поширену у 1950-х роках зачіску помпадур. Непрямими геронтомаркерами, за допомогою яких ідентифікуємо вік дійових осіб, є звернення до театральних вистав, драматичних творів, акторів, драматургів, художників-імпресіоністів, обговорення яких підштовхують реципієнта до уявлення старших

персонажів в ролі подруг. Єдиним прикладом самостереотипізації є репліка Гелен, яка через поганий зір називає себе сліпою куркою [5, с. 528].

Комедія «Загублені» сповнена метатеатральні та інтертекстуальності. Мері Вілсон – знана у США театральна актриса і кіноакторка («Кладовище домашніх тварин», 1989). Однієї з її останніх гучних ролей є 91-річна Віра з п'єси Е.Герцог «4000 міль» у позабродвейській виставі 2012 р. (Lincoln Center Theater). Вперше надрукована у 2002 р. [5], комедія «Загублені» відкриває збірку семи одноактних п'єс Вілсон під назвою «Театральні хайку» (2011), про яку пише «New Orleans Times Picayune», що твори зі збірника є проникливими спостереженнями жінкою-драматургом буденних епізодів, які стисло відтворюють потужні емоції й нестандартні ситуації. Поетичний жанр хайку поєднує візуальне та акустичне, подібно до театральної вистави, основою якою залишається текст драми. У 2014 р. в рамках навчального акторського проекту (м. Денвер) було реалізовано постановку «Загублених», при перших моментах перегляду якої оприявлюється дискурс старіння та його аспект загубленості специфічне функціонування пам'яті у пізній зрілості [4].

Відкритий фінал одноактівки – продовження подорожі дійових осіб до місця призначення – демонструє, з одного боку, невирішений драматичний конфлікт або авторську відмову від «очікуваного рішення» [1, с. 53]. З іншого боку, в рамках літературознавчої геронтології такий фінал пропонує метафору «відкритої дороги», подорожі, що сприяє розвитку персонажів «третього віку» і сприяє мінімізації ейджистської свідомості, зокрема стереотипних уявлень про залежність й малорухомість старості (за Б.Ваксман).

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмут Б. Вступ до аналізу драми. Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 220 с.
2. Паві П. Словник театру. Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 640 с.
3. Сонді П. Теорія сучасної драми. Пер. з нім. М. Ліпісівського, С. Соколовської. Житомир. Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2015. 132 с.

4. Lost. A showcase of actors studying at The Acting Studio, Denver Colorado.
https://youtu.be/DOy2u8_MYuo

5. Wilson M. Lost. Leading women: plays for actresses II (ed. by Eric Lane and Nina Shengold). N.Y. Vintage Books, 2002. P. 525-537.

Олександр Галич

доктор філологічних наук, професор

Національний університет водного господарства та природокористування

м. Рівне

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ В МЕМУАРНІЙ РЕЦЕПЦІЇ С. ЄФРЕМОВА

Відомому українському вченому та політичному діячеві С. Єфремову належать мемуари «Про дні минулі», що були вперше надруковані окремим виданням десять років тому, а писалися в 1920 – 1921 роках, коли автор перебував на нелегальному становищі, переховуючись від репресій радянської влади поблизу Києва та й у самому місті до того часу, поки у квітні 1921 року його не амністували. Мемуари виявилися недописаними С. Єфремовим, події в них закінчуються 1906 роком.

Значна частина спогадів С. Єфремова присвячена згадкам про українське село вісімдесятих років ХІХ ст. У ХХ ст. багато українських письменників у мемуарах описували село («Казка мого життя» Б. Лепкого, «Зачарована Десна» О. Довженка, «Моя Минківка» В. Минка, «Зустрічі і прощання»

Г. Костюка тощо). Село для українських письменників – це часто сакральний світ, у якому панує духовність, доброта, справедливість, природа постає одухотвореною та міфологізованою. Хоча мемуари С. Єфремова писалися в час, коли в українській літературі домінував модернізм, їхній автор відстоював позиції реалістичного зображення дійсності, наслідуючи традиції, закладені ще І. Нечуєм-Левицьким і Панасом Мирним.

Селом С. Єфремова був Пальчик колишнього Звенигородського повіту (тепер Катеринопільського району Черкаської області). Поселення розміщене на березі невеликої річки Тікич. Автор спогадів наводить легенду (цей прийом також є характерним для спогадів багатьох українських письменників), яка пояснює назву населеного пункту: «На одному з переярків з струмком у глибині, який втікає до Тікича там, де на його березі витягла довгу спину свою величезна скеля, – розкинулось велике село. Давно колись, розказують старі люде, був там густий-прегустий ліс, а посеред його гомонів-плескався струмок – Красна Річка. Ото якось пішов чоловік один рубати в тому лісі дерева, а рубаючи – цюкнув по руці й одрубав собі пальця. «Ой пальчик мій, пальчик!» – аж скрикнув бідолаха з жалю та з болю. І стало на тім місці, додають старі люди, потім село і прозвали його – Пальчик» [1, с. 185 – 186].

Використовуючи метафоричні образи, С. Єфремов спочатку коротко характеризує своє село: «Довгою стрічкою простяглося село по обох берегах (Красної) Річки, а вона тече собі буркотливо по глибокому рівчаку в вінку з зелених верб, городів та левад» [1, с. 186]. Далі він уточнює кліматичні особливості місцевості, де було розташоване його село, що знаходилося на межі лісостепу й степу, більше тяжіючи до степової зони України, що підтверджується характером рослинності: «Здоровий, злегка посушливий клімат, багатюща земля, але вже степової консистенції, хвиляста поверхня з силою ярів і байраків, характер рослинності – все це показувало на цю близькість» [1, с. 187]. І тут же мемуарист додає: «Тут не було вже лісів» [1, с. 187].

За звичай у центрі українського села знаходилася церква. Не було винятком і село Єфремового дитинства. Автор спогадів докладно описує архітектуру культової споруди, не забуваючи про вишневі сади навколо, що додає спогадам національного колориту. Його пам'ять зберегла запахи трав, ладану та сосни: «Посеред села, як брати його в довжину, і перед самою цариною, коли йти в ширину, на широкому вигоні в зеленому віночку з густих вишень стояла мала, з однією банею, церковка. Поруч дзвіниця. Церква дуже простої, чотирикутної архітектури, була така мала, що тільки зелений дах її та баня з білою маківкою

вершилися над густими вишнями, що буйно розрослись кругом за дощаним парканом. Тут було тихо, чисто і якоесь затишно на зеленій траві в холодочку; пахло зіллям і тим мішаним, з чебрецю, ладану й старої сосни, духом, що завжди буває коло таких маленьких старих церков» [1, с. 207]. Поруч з церквою в українському селі часто знаходився цвинтар, місце для вічного спочинку померлих мешканців. Так було і в Пальчику, що зафіксовано пам'яттю С. Єфремова: «Частина вигону була вставлена низенькими, здебільшого камінними хрестами та плитами, – то сільський цвинтар, місце вічного спочинку для натомлених пальчиківців» [1, с. 207]. А далі навколо церкви в селах розташовувалися оселі жителів. Не стало винятком і село Пальчик: «З інших боків, трохи оддала од церкви, привітно білили в зелених садочках хатки. Весь вигін був рівний як стіл, і тільки між церквою та цариною було ніби городище: велика яма, вал кругом» [1, с. 207]. Автор наголошує, що оселі його земляків завжди були оточені садами.

Батько С. Єфремова був священиком у Пальчику. Його оселя, звичайно ж, знаходилася в центрі села. У спогадах досить докладно з багатьма дрібними деталями описано будинок, у якому жив батько. Опис починається з двору: «В глибині великого двора стояв дім, що тільки однією стіною виходив у двір, решта ж ховалася серед високого вишневого саду» [1, с. 208]. Пам'ять мемуариста зберегла згадку про квітник біля будинку, рослини, які там знаходилися: «В саду перед ганком та вікнами квітничок, засажений півоніями, жоржинами, рожами, чорнобривцями та «культурними» квітками, як айстри, портулаки тощо» [1, с. 208]. С. Єфремов далі продовжив опис будинку сільського священика: «Самий дім був дуже старий і дуже нескладної архітектури: немов звичайна селянська, на дві половини, хата, тільки обставлена ще ззаду на всю довжину рядом «горниць». З ганку ви попадали у великі темні сіни, по один бік яких була «заля», по другий – пекарня» [1, с. 208].

Інтер'єр попівського будинку в спогадах також докладно деталізовано: «Всередині хати обставлені були дуже просто: фамільні фотографії та портрети архіреїв, до яких господар мав велику охоту, були єдиною прикрасою й дуже рясно висіли на стінах, особливо в залі. З меблів переважали такі, що на їх можна було

спати. Бо, власне, oprіч залі, що служила разом і за кабінет батькові, в інших трьох хатах всюди спали. Спали на тапчакх, на лежанках; зимою, коли всі діти приїздили з шкіл додому, то просто долі: вносилаь в'язка соломи, і хлопці покотом, од стіни до стіни, займали їдальню; влітку ж нашою резиденцією була звичайна клуня або кадрага, і кожен з нас нетерпляче дожидавсь часу, коли погода дозволить вже покинути тісну душну хату й розташуватись на свіжому повітрі» [1, с. 208 – 209]. Це було не дивним, оскільки родина Єфремових була багатодітною.

У селі, мешканці якого займалися хліборобством, обов'язково мав бути тік. Зорова пам'ять С. Єфремова дозволяє докладно описати тік у Пальчику, який належав його батькові, город і зарослі вишняку: «Од подвір'я господарськими забудуваннями був одділений тік з десятками підстожищ, а по жнивах стіжків, з клунею та довгими ожередами часом ще позаторішньої соломи. Поза током через усю ширину садиби простягся вузькою смугою город, переходячи ближче до дому в гущавину розкішного вишняку» [1, с. 210].

С. Єфремов у спогадах «Про дні минулі» пробує створити узагальнений, усереднений портрет мешканця свого села: «Тип пальчиківця – це промітний, трохи хитренький чоловічина, що ніде не розгубиться, всюди знайде собі раду й не дасть у кашу собі наплювати» [1, с. 188]. Цей узагальнений тип пальчиківця був органічно сформованим тими історичними умовами, в координатах яких розвивалося село. Мемуарист робить соціальний зріз мешканців села. «Справжніх панів... на селі не було» [1, с. 188]. У селі проживали пані Радлинська та пан Головин, але оскільки в них не було кріпаків, то їх

С. Єфремов зараховує до несправжніх панів, додаючи, що «заразом панів таки було повнісіньке село, мабуть, чи не з половини його прикладали до своїх аристократичних прізвищ епітет «пан» і «шляхтич» та своїх сусідів з прізвищами на -ко і -ук звали згорда «мужиками», самі од них маючи назву «ляхи» [1, с. 188 – 189]. Хоча всі ці пани з погордою ставилися до мужиків, але ні «в роботі, ні способом життя нічим од того мужика не одрізнялись» [1, с. 189]. Цих мешканців Пальчика С. Єфремов називав зайдами, які проживали в селі в третьому чи четвертому поколіннях, будучи вихідцями з Волині, котрих доля занесла в

центральну Україну після занепаду Польщі. Автор спогадів наголошує, що нащадки вихідців з Польщі були православні, говорили українською мовою і були вже достатньо асимільовані українцями. Однак деякі з них стали «першою здобиччю русифікації» [1, с. 190]. С. Єфремов згадував, що «того часу, до якого стосується моє оповідання, цей процес тільки-но починався, але вже тоді прикро муляло вухо вбоге калічення мови та намагання говорити по-панському» [1, с. 190]. У селі також були три єврейські родини – «Мошко, Алтер та Гейне. Всі вони шинькували, а коли шиньки жидам держати було заборонено, то держали їх на ім'я якогось з людей, крамарювали усім, що селу треба, факторували і т. п. У всіх були великі родини» [1, с. 205]. Звичайні мешканці села ставилися до євреїв без ворожнечі, до того ж певна частина селян від них залежала. Коли у 80-і роки ХІХ ст. прокотилася низка єврейських погромів, то «нашим жидам «пуху не випускали» і все обійшлося тихо та мирно» [1, с. 205].

Окремо С. Єфремов зазначав, що стосунки між двором священика і рештою селян були достатньо толерантні: «Не було ні великої приязні, але не було й ворожнечі» [1, с. 205]. Майбутній учений охоче грався зі своїми друзями із селянських родин і часом там знаходив більше спільних тем, ніж у середовищі власних братів і сестер.

Підводячи підсумок розмови про рідне село, С. Єфремов наголошував: «Було всього там, у тому селі, одному з звичайних на Україні. Були люде добрі і лихі, розумні і дурні, траплялося й з ними усього на тій довгій ниві, що зветься життям, повній високих і низьких учинків, однаково врожайній і на злочинство, і на зразки хорошої людяності, на глупоту і розум» [1, с. 206].

Таким чином, мемуари відомого вченого, наділеного літературним талантом (у молодості він сам писав художні твори) розкривають анатомічний зріз українського села, розташованого в центральних районах України, кінця ХІХ ст. Автор робить акцент на географічному положенні села Пальчик, подає легенду про походження його назви, аналізує соціальний стан його мешканців, наголошуючи на польському походженні частини жителів, відзначаючи україномовність населення,

не забуваючи про початки русифікації. У мемуарах «Про дні минулі» С. Єфремов дотримувався реалістичних традицій української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єфремов С. Щоденник. Про дні минулі (спогади). К.: Темпора, 2011. 792 с.

Тамара Жузгина-Аллахвердян

доктор филологических наук

Горловский институт иностранных языков

г. Бахмут

«ЗВЕЗДНЫЕ ИМЕНА» И ИХ ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ В МИФОПОЭТИЧЕСКОМ И ЛИРИКО-ФИЛОСОФСКОМ ДИСКУРСЕ

Изучение функциональности имени (названия) одно из наиболее плодотворных направлений в лингвистике и ее отдельной отрасли – ономастике. Попытаемся развернуть парадигму основных функциональных значений имени-символа звезда / stella / Stella / Aster, фигурирующего в мифопоэтическом контексте и в лирико-философском дискурсе в качестве символического или аллегорического названия, имени героя, мотива, аллюзии и т. д. Латинское слово «stella» выполняло функцию многозначного «термина»: «supremacy, constancy, guidance, guardianship, vigilance and aspiration» [13, с. 191]; многогранного символа «вечности, света, высоких устремлений, идеалов», обители души, «божественного величия», проводника и оберега во тьме на пути к свету и просвещению [6, с.155 – 156].

От нарицательного имени «stella» произошли имена собственные: Стелла (Stella, женское имя), Стелло (Stello, мужское имя), Стеллино (Stellino, лит., мужское имя), Estella, Estelle (англ.), Estelle (фр.), Estella (исп.), Stella (нем.), Стелла (русс.) [7, с. 326]. Многие литературные героини получили символические и «говорящие имена», поскольку, как отмечает В.В. Адамчик, «имя того или иного персонажа, может содержать «свернутый» сюжет или мотив...» [6, с. 182]. В этой плоскости изучаются принцип генерализации идеи в имени-прототипе, проблема генезиса

литературного имени, имени-прецедента, интертекстуальности «говорящего имени» и т. д.

Первоначально «звездные» имена выступали в качестве теонимов, заключали в себе эзотерический, мистериальный смысл, позже их стали использовать в качестве имен для муз философов и поэтов. Символические имена обогатили поэзию, передав ей идею просветления, инициации, озарения, заключенную в имени-прецеденте.

Личные «звездные» имена, возникшие в античные и средневековые времена, были причастны к инициации и отразили соответствующие эпохе представления о человеке и его происхождении. Имена Стелла (лат., Звезда), Астрофель (греч., возлюбленный Звезды) и др., соотнесенные со стихиями и элементами, связаны с представлением о «духовном внутреннем человеке», который «видит и познает Бога» [11, с. 237]. Женскому имени Стелла приписывают литературное происхождение и распространение в эпоху Возрождения и романтизма. Литературное имя Астрофель (Астрофил) родственно греческому антропониму Астерион (Asterion, Астерий, др.-греч. Ἀστερίων или Ἀστερίος «звёздный») и теонимам Астрей (Ἀστραῖος, «звёздный»), Астерия (др.-греч. Ἀστερία, «звёздная»), Астрея (др.-греч. Ἀστραῖα). Имя Астерион упоминают древние мифографы Диодор Сицилийский, Гесиод, Павсаний, Аполлодор, поэт Нонн Панополитанский. У Гомера Астерион – сын Пелея и Хлориссы, брат Нестора (Илиада, I, 12) [8, с. 42]. Теоним Астрей, по Гесиоду, был дан титану второго поколения, сыну Крия и Еврибии, мужу Эос [Гесиод. Теогония 376—378], который был отцом ветров Борея, Нота, Зефира и Эвра, звезды Геспер [Гесиод. Теогония 376—378; 8, с. 42]. Имя Астерия, по Гесиоду (Теогония, 409—410), носила титанида, дочь Кея и Фебы, сестра Лето [8, с. 42]. Овидий рассказывал в «Метаморфозах», как Астерия, скрываясь от погони Зевса в образе орла, превратилась в перепелицу и бросилась в море. По другой версии, Астерия сначала превратилась в камень [4, с. 663], а затем стала островом. Имя Астреи, дочери Зевса и Фемиды, богини справедливости, которую изображали с весами в руках и венком из звезд на голове, соотносят с «золотым веком» человечества. С наступлением «бронзового века», принесшего

распри среди людей, Астрея вознеслась к созвездию Девы, превратившись в одну из звезд [8, с. 42]. Смещение теонимиконов по примеру Гесиода в «Теогонии» и Горация в «Одах» наблюдают в культуре Возрождения. В частности, Луиза Лабе в «Споре Безумия и Амура» не делает различий между гигантомахией и титаномохией, ставит в один ряд греческие и римские теонимы [3, с. 269].

В раннехристианской литературе человеку приписывают космическое происхождение. Например, грек Ориген, один из первых толкователей Писания, представлял человека как проявление «множественности» и порядка по образцу звездного неба [10, с. 45]). Это дает толчок для появления традиции называть людей «звездными» именами. Следы обычая давать имена, указывающие на связь человека с природой, сохранились у многих современных народов. «Через свое имя человек получает от природы некое напутствие на долгую и счастливую жизнь, поэтому родители стараются выбрать ребенку «правильное» имя, которое определит его судьбу» [1, с. 109].

«Звездные» имена распространяются в поэзии, философии, прозе, приобретая функцию художественного приема. Филип Сидни называет своих героев Астрофель (греч., влюбленный в звезду) и Стелла (сонетный цикл «Астрофель и Стелла», 1581–1586 гг., опубл. в 1591 г.). Здесь Стелла – женское имя, как и у Гете в его драме «Стелла». Но известно, что ранее имя Стелла употреблялось применительно к юноше. Так Монтень, ссылаясь на «Жизнеописание Платона» Диогена Лаэртция, упоминает неизвестного юношу по имени Стелла рядом со знаменитым именем Платона в уничижительно-разоблачительном контексте, наделяя имя собственное особенными функциями – соответствовать реальности, истинности, «голой правде» [5, с. 80–83, 451]. Гельдерлин в «Гиперионе» также приводит рядом имена Стелла и Платон («...Платон и его Стелла»). В комментариях Н.Т. Беляева поясняет, что немецкий поэт употребил латинский перевод греческого имени Астер (звезда), которым Платон называл некоего молодого человека в своих эпиграммах («Взором ты звезды следишь, о Звезда моя?») [2, с. 49, 619–620]. В художественной литературе известны другие варианты «звездных» мужских имен, производных от «Стелла», например, Стеллино и

Стелло. «Стеллино, или Новый Вертер» – название произведения, опубликованного Луазоном в 1819 г. [12, с. 394]. Имя Стелло носит главный герой А. де Виньи – поэт, родившийся под «самой счастливой звездой» и читающий будущее по звездам («Стелло, или Голубые бесы», 1831–1832) [12, с. 394]. Метафора счастливого происхождения Стелло является аллюзией на историю рождения Иисуса Христа, но образ судьбоносной звезды здесь соотносится не с Вифлеемской звездой, знаком Рождества Христова, а с аллегорией успеха и славы. Идея звезды-судьбы заложена во фразеологизмах: «рожденный под счастливой звездой» (счастливый, успешный, везучий), «восходящая звезда», «хватать звезды с неба» (отличаться выдающимися способностями) и др. [9, с. 172, 504].

По мере распространения «звездные имена» выходят за пределы поэзии и теряют не только свой первоначальный статус сакрального имени, но и функцию символа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бельчкова М.С. Значение имени в представлениях о жизненном пути у южных алтайцев // Вестник Томского государственного университета. История. №3 (23). 2013. С.108 –111.
2. Гельдерлин. Гиперион. Стихи. Письма. М.: Наука, 1988. 779 с.
3. Лабе, Луиза. Сочинения. М.: Наука. С. 269]
4. Лосев А. Ф. Мифология греков и римлян. М., 1996. С. 663
5. Монтень М. Опыты. М.-Л.: изд-во АН СССР, с. 80–83, 451.
6. Полная энциклопедия символов и знаков / авт.-сост. В.В. Адамчик. Минск: Харвест, 2007. 608 с.
7. Словарь английских личных имен / сост. А.И. Рыбакин. М.: Сов. Энциклопедия, 1973. 408 с.
8. Словник античної міфології / укладачі І.Я. Козовик, О.Д. Пономарів. Київ: Наукова думка, 1989. 240 с.
9. Фразеологический словарь русского языка / под ред. А.И. Молоткова, М.: Сов. энциклопедия, 1968. 543 с.
10. Юнг К.Г. *Mysterium Coniunctionis*. М.: Рефл-Бук, К.: Ваклер, 1997. 676 с.

11. Юнг К.Г. Aion: Исследование феноменологии самости. М.: Рефл–Бук, К.: Ваклер, 1997. 336 с.
12. Germain F. Notes // Vigny A. de. Les Consultations du Docteur Noir. P.: Garnier-frères, 1970, pp. 394–406.
13. Tresidder J. Dictionary of Symbols. London: Duncan Baird Publishers, 1999, pp. 240.

Володимир Звиняцьковський

доктор філологічних наук, професор

Маріупольський державний університет

м.Маріуполь

**«НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА *IN TOTO*» ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВОРУ
(«ЧОРНИЙ МОНАХ» А. П. ЧЕХОВА)**

«Тут были шпалеры из фруктовых деревьев, груша, имевшая форму пирамидального тополя, шаровидные дубы и липы, зонт из яблони, арки, вензеля, канделябры и даже **1862** из слив — цифра, означавшая год, когда Песоцкий впервые занялся садоводством».

1862 — рік 1000-ліття Російської імперії, яке широко відзначалося та принаймні на 30 років запам'яталося («Чорний монах» написаний 1893 р.). Невдовзі герой оповідання «Студент» (1894) теж задумується про запрошення варягів 862 р.: що це нічого не дало і що «оттого, что пройдёт ещё тысяча лет, жизнь не станет лучше».

Однак Песоцький уперто заходить на нове коло. Він з тих чеховських персонажів, які проголошують: «Вся Россия наш сад», і це один полюс російської культури *in toto*. Другий її полюс представляє в оповіданні магістр філософії Коврін, який зараховує себе до «тех, которые на несколько тысяч лет раньше сделают человечество достойным Царствия Божия, то есть избавят людей от нескольких лишних тысяч лет борьбы, греха и страданий». Зауважимо, що ті та

інші мислять тисячоліттями, та ще й утопічно, лише шляхи до здійснення утопії діаметрально протилежні. Російська національна культура *in toto* є нічим іншим, як одвічною боротьбою цих двох начал – матеріального та духовного, – що з формулятивною чіткістю відкривається в оповіданні Чехова «Чорний монах» за лаштунками сімейно-побутового конфлікту.

Світлана Кадубовська

кандидат педагогічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

М. Київ

ПОЕТИКА ПІЗНЬОЇ ЗРІЛОСТІ У ДРАМІ ЛУТЦА ХЮБНЕРА «СЕРЦЕ БОКСЕРА»

Останніми десятиліттями сучасні автори художніх творів дедалі частіше звертають увагу своїх читачів на перетин віку та простору, що являє собою старість. Такими творами цікавиться літературознавча геронтологія, яка вивчає низку проблем, що є безпосередньо дотичні до зображуваної в літературі теми старості, а саме: особливості періоду пізньої зрілості, викриття теми ейджизму, соціального відмежування та ізоляції літніх людей, перебування їх в будинку для престарілих. Передумовами активного прояву в літературі теми старіння є певні факти.

За останні кілька десятиліть в усьому світі значно збільшилась очікувана тривалість життя. Так, середньостатистична людина, народжена 1960 року (з цього року ООН почала збирати дані по всій планеті), як очікувалося, могла дожити до 52,5 років. Сьогодні середня очікувана тривалість життя на двадцять років перевищує цей показник, тоді як в економічно розвинених європейських державах, наприклад, у Німеччині, Австрії, Швейцарії, Франції, Італії, Великій Британії та ряді інших країн, середня тривалість життя становить понад 80 років. В результаті поліпшення умов життя та розвитку медицини літньому віку приділяється дедалі

більше уваги, що впливає на різні сфери людського життя і знаходить відображення у культурних і літературних виявах.

Загалом, оптимістичні прогнози щодо збільшення тривалості життя, звичайно ж, вітають. Але поряд з перевагами цього демографічного прориву постає і низка труднощів, зокрема, фінансова криза через порівняно велику кількість людей пенсійного віку, що призводить до складнощів у забезпеченні гідних умови життя та медичного супроводу в період пізньої зрілості. Крім того, існує ряд соціальних та психологічних проблем, які знецінюють надбання людей похилого віку. Передусім мова йде про згаданий вище ейджизм – дискримінацію особистості на підставі її віку, поширена як у формальних, так і в неформальних сферах життя суспільства. Термін «ейджизм» був запропонований у 1969 році директором Національного інституту старіння, США (*National Institute on Aging*) геронтологом Робертом Батлером, який досліджував дискримінацію одних вікових груп іншими. Одним із проявів ейджизму є статус так званого «невидимого покоління», що позначає людей третього віку; термін запропонований Міхаелем Бюнте та доктором Рейнхардом Вюркнером під час роботи симпозиуму у Берліні в 2006 році, присвяченому проблемам співпраці з літніми людьми в контексті їх потреб – духовних та матеріальних. Дослідники пояснюють термін «невидиме покоління» так: «країни, що розвиваються, показують (*головно в ЗМІ – С.К.*) переважно образи молодих людей... Старі ж люди залишаються просто невидимі. Також у рамках зайнятості населення про старих людей майже не йдеться. Модернізація ламає традиції, місцеві громади змінюються і це призводить до втрати значення важливості людей похилого віку, в результаті чого їх просто перестають сприймати (як особистостей?)» [1].

В інтернет-джерелі «Як бути невидимим», який популяризує дослідниця літературознавчої геронтології у Україні Гайдаш А.В. [2]. зазначається, що нема кращого засобу стати невидимим ніж вік за 55 та сиве волосся. Як приклад автор розвідки С. Сінгер наводить висновки з проведеного експерименту, які свідчать про те, що люди з ознаками старіння стають невидимі для молодшого покоління, це виражається у відсутності з ними зорового контакту, посмішок до них та

звертань з розмовою порівняно з більш молодими людьми. За словами антрополога літні люди отримують менше уваги ніж малюки у візочках та собаки на ланцюжку. Автор статті зазначає: «результати експерименту дають зрозуміти, що невидимість – це насправді не ви, а те, як інші сприймають вас або не сприймають вас. Це відображення того, хто вони, а не того, хто ти є. Справа не в тому, що старих людей не видно. Просто інші для них сліпі»[3]. Таку сліпоту він вважає проявом ейджизму і радить: «Замість того, щоб намагатися розробити пристрої маскування, нам слід зосередитись на збільшенні нашої здатності бачити те, що є насправді, навіть якщо воно старе і сіре»[3].

Занепокоєння митців слова у питаннях третього віку знаходить своє відображення у сучасній культурі, зокрема у театральних виставах. Ми погоджуємось з Тетяною Вірченко [4], що у відображенні реальності драматичні твори посідають чільне місце. На нашу думку, п'єса є дзеркалом реальності, художньою ілюзією, завдяки чому воно дозволяє нам побачити те, що часто у буденному житті залишається непоміченим, або ж свідомо оминається нашою увагою.

Художньою інтерпретацією «невидимого покоління» є п'єса відомого німецького драматурга Лутца Хюбнера «Серце боксера» («Das Herz eines Boxers» 2009, Lutz Hübner), яка розкриває поетику пізньої зрілості. Вона ставиться у багатьох театрах світу, в тому числі й в Україні в Національному академічному театрі російської драми ім. Лесі Українки.

В основі сюжету п'єси – тиждень з життя колись відомого та успішного боксера Червоного Лева, що нині мешкає в будинку для престарілих. Протагоніст твору є всіма покинутий та забутий і, з його слів, більш за все страждає від самотності. Події п'єси не виходять за межі гетеротопії будинку для літніх людей.

Проблемам психологічних особливостей самотності в похилому віці присвячена стаття психологів В.В. та В.Т. Грубляк, в якій наголошується, що «Проблема соціальної самотності посилює почуття соціальної незахищеності. Найбільш травмуючими чинниками самотності в пізньому віці є стресові ситуації та переживання, особливо втрата значущо близьких людей, відсутність прагнення до

встановлення нових або підтримки старих соціальних зв'язків, різка зміна звичного способу життя з виробленням суїцидальної поведінки». Також дослідники зазначають, що до найбільш важливих проблем, які спіткають людей похилого віку належать самотність, стан здоров'ям та економічні проблеми[5]. З усіма цими трьома проблемами, які в один момент навіть наштовхнули його на думки про самогубство, безпосередньо зіткнувся Лев.

У зав'язці драматичного конфлікту в самотній кімнаті Лева з'являється 16-річний Йойо, який має відробляти визначене судом штрафне покарання упродовж тижня. Ейджистське ставлення хлопця до літніх людей загалом і зокрема до самого Лева одразу видно з наступних його фраз: «Я що схожий на того, хто сердечно ставиться до старих?», «Мені байдуже, чи диктувала мораль у твій час інше ставлення до праці», «Може мені віднести тебе на склад будівельних матеріалів, поки я тут працюю?», «Мабуть ти вже звик до кольору кала?» та ін. [6]. Лев зовсім не реагує на образливі закиди хлопця і мовчки ігнорує його.

Проте трохи згодом хлопець відкриває Лева справжню причину свого перебування тут. На це Лев промовляє свою першу фразу до нього «А ти з характером!»[6], з якої між хлопцем та старим боксером зав'язується розмова. Потроху між ними виникають теплі та довірливі стосунки, вони діляться своїм болем та мріями. З цього моменту міжпоколінневий конфлікт між ними вичерпується. Мудрі поради старого Лева стають в нагоді Йойо, за що молодий чоловік безмежно вдячний набагато старшому товаришеві. Також Червоний Лев вчить його боксувати та не дає скоїти непоправного – в гарячковому запалі смертельно помститись своєму кривдникові. Крім того Лев дивує Йойо, відкривши йому зовсім іншу точку зору на бокс та професію боксера. Він твердить: «Справжній боксер – джентльмен, художник. У справжнього боксера таке велике серце, що він не вміє ненавидіти. Він б'є, але не з ненависті, і якщо він програє, то це теж не кінець, таке життя: повного нокауту ніколи не буває»[6]. В цих словах прочитуємо відсилку до назви п'єси. Вважаємо, що важливим аспектом набутих впродовж життя досвіду та мудрості автор на прикладі свого літнього протагоніста вбачає у вмінні вмщати у серці любов, а не ненависть.

Лев теж відкриває Йойо причину перебування саме у цьому будинку для літніх людей, який більше скидається на справжню в'язницю. В своїй статті «Час іти. Швидко, а не повільно» відома дослідниця в галузі літературознавчої геронтології Улла Крібернегг наголошує, що фактично, будинки для літніх людей у художніх текстах – це завжди більше ніж просто житлові будівлі. Вони являють собою просторові метафори, котрі дозволяють авторам піднімати екзистенційні питання [7]. Тож гетеротопія замкненої кімнати будинку для літніх людей, де перебуває Червоний Лев, спонукає до рефлексії про соціальну відмову від людей «четвертого віку», що викликане практиками соціальної ізоляції.

Йойо розуміє невтішне положення літнього товариша і своє ставлення до будинку престарілих він озвучує ще в експозиції твору: «Ну тут справжня тюрюга! Ви що, тут всі особливо небезпечні, чи що? З тими бугаями все ясно, але щоб такі дідулі, як ви?... Вони напевно бояться, щоб ви під колеса не кинулись. Та я знаю напевно: чим йти в таку тюрму для пенсіонерів, я краще одразу застрелюсь» [6]. Думки хлопця про смерть, як звільнення від страждань, пов'язаних зі старістю та перебуванням у будинку для літніх людей дозволяють провести типологічні паралелі п'єси Хюбнера з низкою літературних творів антиутопічного характеру, де автори піднімають питання фізичного знищення старих представників суспільства та/або тотального відмежування соціуму від старшого покоління («Спалювання пилу» Маргарет Етвуд, «Extazy Rave» Констанц Денніг, «А дами все ще чекають» Сібилле Берг та ін).

Хлопця пронизує жаль та одночасно повага і вдячність до старого Лева. Тому, дізнавшись про мрію Лева втекти з будинку для престарілих, де він зазнає моральних страждань, до свого колишнього супротивника по рингу та нинішнього друга, що мешкає у Франції, він вирішує допомогти йому і влаштовує втечу.

За час свого спілкування з Левом Йойо починає розуміти, що літня людина зовсім не поступається молодшому Йойо в силі духу, характері та розумі, що він так само відчуває, радіє та страждає і так само мріє. Нав'язане суспільними стереотипами ставлення Йойо до літньої людини змінюється, він починає відчувати глибоку симпатію та вдячність до Лева. Кордони між їхніми

поколіннями стираються і далі вони діють як єдина команда. Після невдалої спроби втекти у Лева опускаються руки, і він просить хлопця принести йому пакунок таблеток, щоб скоїти самогубство. Натомість Йойо планує нову спробу втечі, він продає в антикварній лавці деякі речі Лева та купує йому квиток до омріяної Франції. Йойо приносить дамський одяг та вмовляє Лева передягтись та поїхати до друга. Спроба вдається. П'єса завершується словами прощання Йойо та Червоного Лева.

Антиейджистська поетика п'єси Лутца Хюбнера реалізується завдяки обміну досвідом між поколіннями, де старість пропонує мудрість, розуміння та доброту, а молодість – запал та активність; а також через взаємоповагу та небайдужість.

В результаті ретельного прочитання драми Лутца Хюбнера «Серце боксера» та перегляду постановки п'єси в Національному академічному театрі російської драми ім. Лесі Українки буде детальніше проаналізовано поетику пізньої зрілості та антиейджистську стратегію автора твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Die unsichtbare Generation. Alte Menschen in der Entwicklungszusammenarbeit. Neue Herausforderungen für die Armutsbekämpfung (2007) [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KvPbeKKDqRIJ:https://www.caritas-international.de/cms/contents/caritas-internationa/medien/dokumente/die-unsichtbare-gene/dokumentation_alte_menschen.pdf%3Fd%3Da%26f%3Dpdf+%&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=safari. – Дата звернення: 18.03.2021.
2. Гайдаш А. Репрезентация дискурсу старіння як травматичний досвід в драматургії США // Сучасні літературознавчі студії. Літературний дискурс: Транскультурні виміри. Збірник наукових праць. Випуск 12. – 2015. – Т. 674 с. – С. 125-134.
3. Singer S.R. How To Be Invisible [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://www.academia.edu/10170382/How_to_be_Invisible. – Назва з екрану. – Дата звернення: 18.03.2021.

4. Художник конфлікт в українській драматургії 1990-2010-х років: дискурс, еволюція, типологія. / Вірченко Т. – Кривий Ріг: "Видавничий Дім", 2012.

5. Грубляк В.Т., Грубляк. В. В. Психологічні аспекти самотності в похилому віці // Book Психологічні аспекти самотності в похилому віці / Editor. – Кам'янець-Подільський: "Аксиома", 2011. – С. 144-154.

6. Hübner L. Das Herz eines Boxers // Book Das Herz eines Boxers / Editor. – Leipzig: Klett Ernst, 2009.

7. Kribernegg U. Time to go. Fast not slow: geronticide and the burden narrative of old age in Margaret Atwood's "Torching the Dusties" (2018) [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13825577.2018.1427200#_i3 – Дата звернення: 10.03.2021.

Александр Кацев

доктор филологических наук профессор

Кыргызско-Российский Славянский университет

г. Бишкек (Кыргызстан)

НАЦИОНАЛЬНОЕ – ВАЖНОЕ СОСТАВЛЯЮЩЕЕ ЛИТЕРАТУРНОГО ТВОРЧЕСТВА.

Менталитет, как известно, национальный образ мира. Он присутствует в художественной словесности, начиная с фольклора. Нравственные приоритеты становятся содержанием различных жанров, существующих во временных просторах, опережая письменность, с появления которой оставляя важный след в письменных произведениях разных эпох.

Возьмем еврейскую тему в произведениях на русском языке в XX веке. Условно от И. Бабеля до Д. Рубиной.

Причем, если у Бабеля еврейство воплощается в одесском многоголосии народов, создавших особую национальную культуру смешения менталитетов и

представших в своеобразной культуре Одессы, то другие писатели рисуют «еврейскую среду обитания». Возьмем для примера, творчество И. Эренбурга, который начинает с «еврейской темы» Разика Ройтшванца, далее русская публицистика и, как заключение, автобиографическое повествование книги «Люди. Годы. Жизнь». Не правда ли, символическое название. Апофеозом воплощения этой темы в лирическом преломлении является творчество Д. Рубиной.

Названные писатели, сегодня, одни из многих, на русском языке воплощают еврейские будни.

Многонациональность современной русской литературы её важная черта.

Творчество Д. Маркиша многообразно по способам (материалу и жанрам) воплощения еврейства в разные временные отрезки. Приключенческий роман и документально-автобиографическое повествование. И, в каждом конкретном случае судьба отдельной личности с неразрывностью и судьбой гонимого народа. В последнем произведении об антифашистском еврейском комитете, еще и утопленная в коммунистической демагогии послевоенная трагедия еврейской интеллигенции.

Валентина Кашиповська

Вікторія Побережна

Сергій Чумаченко

Національний авіаційний університет

м. Київ

ГЕНДЕРНІСТЬ І ТІЛЕСНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ АВТОХТОННИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

На даний момент не існує жодного сумніву, що у формуванні літературної традиції індіанських народів не останню роль відіграють процеси деколонізації. Індіанські автори на зразок Н.Скотта Момадея, Ігнатії Брокер, Леслі Мармон Сілко, Джордана Вілера декларують свою творчість як ідеологічно заангажовану і

стверджують у ній національну ідентичність поневолених народів Північної Америки, звертаючись до національного тубільного спадку, що довгий час вважався неважливою відмираючою культурною складовою американських індіанців. Важливу роль у цьому спадку відіграє концепт тілесності і сексуальності. Літературно-тілесний дискурс як ціннісно-світоглядний сегмент картини світу цих авторів є особливим способом оприявлення авторської свідомості в художньому тексті. Так О.Шостак зауважує, що «уявлення про стать і сексуальність у корінних общинах Північної Америки значно відрізнялося від тих, що мали їхні іспанські, французькі й англійські завойовники. У багатьох корінних суспільствах розрізняли третю і четверту стать, які визначали ролі тих членів громади, чия гендерна ідентичність не збігалася із природною статтю. Так, наприклад, у народу зуні гендерну орієнтацію вважали радше «набутою, а не вродженою рисою. Біологічна стать не диктувала ті ролі, які обирала собі людина» [3, с.35].

Слід визнати, що у сучасному культурологічному дискурсі американських індіанців маємо справу із величезною кількістю найрізноманітніших визначень тілесності і сексуальності, які сьогодні становлять один із ключових системоутворювальних концептів культурологічного, соціологічного, лінгвістичного, антропологічного та літературознавчого аспектів дослідження тубільних культур корінних мешканців Північної Америки. «Як переконує антрополог Вілл Роско, альтернативна гендерність була однією із найбільш поширених рис багатьох суспільств північноамериканського континенту доколумбової епохи. Спогади європейців містили відомості про наявність цього явища в 155 народностей Північної Америки, хоча не можна стверджувати, що це явище можна було спостерігати в кожній нації. Сью-Елен Джейкобз і Джейсон Кромвел стверджують, що «гендерні варіації» можна було спостерігати в усіх регіонах континенту, вони «перетинали географічні, національні й лінгвістичні кордони», антропологи говорять про «культурне вираження паралельних гендерів (таких, що налічують більше двох) і можливість змінювати гендерні ролі протягом життя» [3, с.35]. Том у на ряду із звичними гендерними ролями – чоловік і жінка, у цих народів часто спостерігався і третій вид – бердаче.

Вивчаючи специфіку концепту корпоральності у індіанській літературі можна визначити, що сама ідея тілесності є «не буквально людське тіло в його органічній даності, а чуттєвість як його основна онтологічна властивість. Поза чуттєвістю тілесності не існує. А тому реальність, що презентує чуттєво даний світ, можна назвати поняттям тілесності» [1, с.73]. На нашу думку, у сучасній індіанській літературі слід визначити особливе ставлення до тіла і його функцій. Воно є вже скільки знаряддям осягнення оточуючого всесвіту і чуттєвої насолоди, але радше своєрідним знаком прочитання, інтерпретації і генетичного розшифрування таємниць всесвіту. «Різноманіття гендерних ролей відображено у космогонії корінних народів, а публічний занепад цих складних гендерних взаємозв'язків пов'язаний із насильницькою асиміляцією і зневажливим ставленням колонізаторів до корінних традицій. У результаті фізичного і психологічного тиску з боку поселенців практики, що колись були невід'ємною частиною життя, трансформувалися у дещо менш видиме, але все ж дійшли до нас. Кожна нація має свою назву для гендерно варіативних ролей, у той час як антропологи продовжують використовувати історично призвичаєний термін “бердаче”, що має конотацію сексуальних відхилень від норми» [3, с.39].

Як підкреслює О.Шостак, «гендерні стосунки і колоніалізм тема далеко не нова у сучасному літературознавстві, адже завойовані території у свідомості завойовників почасти уявляються тілом підкореної жінки. Інституалізація патріархату як системи соціального контролю і суспільного порядку у колоніальних студіях трансформується із низинного сімейного рівня до найвищих щаблів суспільства й віддзеркалюється в усій системі суспільних відносин» [2, с.201]. Індіанська тілесність, як доволі екзотична корпоральність, у цьому випадку відіграє неабияку роль. Прикладом цього може послугувати Анджела, героїня роману «Дім створений із світанку» Н.Скотта Момадея, яка будучи вагітною прагне розваг із індіанцем Авелем.

ЛІТЕРАТУРА

1.Гомілко О. Феномен тілесності: дис. ... докт. філософ. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури»/ О.Гомілко. – К., 2007. – 438с.

2. Шостак О. Кохання як імперський захват (на прикладі романів Н.Скотта Момадея «Дім створений із світанку» та «Трьохденний шлях» Джозефа Бойдена) / О.Шостак// Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб.наук.праць. – К.: Університет «Україна», 2015. – Вип.32. – С.201-217.

3. Шостак О. Гендерна ідентичність корінних жителів Північної Америки/ О.Шостак// Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур: матеріали X міжнародної наукової конференції. (Острог, 18–19 травня 2017 року). – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. – Вип. 19. – С.34-51.

Мирослава Крупка

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне

«ЛЮДИНА НА ВІЙНІ» ЯК ГЕРОЙ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ»

У знаковому романі сьогодення «Букова земля» Марії Матіос художній світ окреслюється численними сюжетними лініями, що охоплюють різні просторові та часові площини української історії. Події Першої світової війни спроектовано через декілька інтерпретаційних моделей, що включають рецепцію як приватної, так і публічної історій.

Центральний наратив конструює політичне осмислення війни. Визначальною у романі є думка про безсенсовість та антигуманність мілітарних подій. «А дві ворожі армії, кожна із тисячами озброєних людей, просякнених ненавистю і бажанням крові і помсти, люто змагалися у вбивстві одна одної. І ніхто й нікому не міг би тоді пояснити, навіщо потрібні цілі ріки людської крові, щоб одним захопити шмат чужої землі, а іншим – її не віддати, бо вона своя» [1, с. 223].

Оповідь про Дарія Брагівчука ілюструє модель індивідуального досвіду війни, який, проте, набуває з розвитком сюжету узагальнюючого звучання, оскільки перехрещується з іншими мілітарними площинами.

Для сорокашестирічного гуцула початок війни стає шансом вийти із родинної драми, яку він спровокував, убивши на весіллі доньку. У цьому контексті глобальна подія цивілізаційного масштабу вириває пересічну людину із традиційного світу, у рамках жорстоких неписаних правил якого вона опинилася. Вступивши добровольцем у цісарське військо, персонаж прагне насамперед уникнути кримінальної відповідальності і позбутися тавра злочинця. Війна змінює усе, у тому числі і рецепцію конкретної особистості: «Дарій для людей убійником став. А на війні, бачте, – героєм» [1, с. 197].

При зображенні воєнних подій героїчний модус не є визначальним, проте Марія Матіос наголошує на військовій майстерності гуцулів. Описуючи декілька вдалих розвідувальних операцій, здійснених під керівництвом Дарія, акцентує його здатність адаптуватися до польових умов і проявити себе як хороброго солдата, що забезпечує успішність війни в глобальних масштабах. Перша світова війна постає у романі і через зображення батальних сцен, авторка детально описує бойовий шлях Гуцульського легіону, наповнений героїчними звитягами. Через топос конкретних битв і чітку географічну окресленість доноситься думка про визвольний характер війни. Гуцули воюють за свій простір; детально знають місцевість, звичаї, мову, спосіб життя; від природи володіють навичками доброго розвідника; з народження наділені гоноровими чеснотами, зокрема мешканець гір ніколи не визнає страху; безпроблемно комунікують з населенням, яке бачить в них своїх, адже «можна мати багато скорострелів, та не знати жодної стежки і кожного деревця, як знають їх ті, хто тут народився і хто легше загине, ніж уступить долоню хай твердої – бо камінь, – але ще таки своєї землі» [1, с. 290]. У романі детально описується розвідувальна операція під керівництвом Дарія, що стала вирішальною для перемоги цісарської армії. Відтак на фронті Брагівчук почувається повноцінним громадянином, якого потребує держава, проте зі зміною політичної ситуації з'являються виразні ознаки дискримінації гуцулів як «другого сорту». Цей наратив

виводить на широку проблему колоніального статусу українців: їхні заслуги всіляко применшуються, кожна особистість сприймається лише як бойова одиниця для досягнення конкретної цілі. Гуцульський легіон ціною неймовірних зусиль не пропустив російське військо за Карпати, проте у великій політиці імперії гуцули опинилися у позиції маргіналів.

Образ ворога постає у творі двояким, і, відповідно, втілює ідею про абсурдність такого державного утворення як імперія. Через матриці чужого і подібного Марія Матіос піднімає проблему політичної ідентифікації. Однополчанин – іншої віри, молиться до дерева й оскверняє церкви, грабує, гвалтує жінок, у результаті чого з'являються «інакші» діти, тобто війна змінює генофонд нації. Супротивник – українець, що воює на боці Російської імперії, проте світоглядно та ментально схожий на гуцула. Особливо це стосується мови: у цісарському війську українською мовою не послуговуються, натомість гуцули регулярно чують її з ворожих позицій. Таким чином, письменниця увиразнює трагедію бездержавної нації, приреченої на братовбивство.

Проблема цивільного населення під окупацією акцентує межовий характер воєнного досвіду. До початку бойових дій селяни робили вигляд, що політичні події їх не стосуються: не хотіли відмовлятися від своїх звичок, прагнули вести усталений спосіб життя, проте війна врешті змінила долю кожного: хто опинився у її силовому полі зазнавав травми і ставав жертвою політичних глобальних зрушень. Марія Матіос вводить декілька вставних наративів, аби оприявнити голоси сільських жителів окупованих територій.

Натомість міський простір і його мешканці зображуються у творі амбівалентно. З одного боку, йдеться про перспективи розширення світоглядних горизонтів. У складі війська гуцул вперше опиняється у великому місті, яке вражає і дивує його: «Що це?! А це? Як воно називається? Для чого воно? Що з ним робити? Як ним користуватися?» [1, с. 204]. Селянин незручно почувається серед архітектурних і культурних пам'яток, вишуканих інтер'єрів і вільної поведінки містян. Солдат намагається зрозуміти, що відбувається довкола, і вникнути у побутові реалії. Разом з тим він вперше задумується про сенс мистецтва, переглядає усталені

уявлення про свою родинну територію, таку звичну і буденну: «Може, і його хутір Сірук – також мистецтво, бо там куди не подивишся – так fajно, що подеколи плакати хочеться [1, с. 218].

З іншого боку, у місті воїн переживає екзистенційне розчарування: «Таку неконтрольовану лють Берегівчук чув у собі єдиний раз у житті – коли дізнався про Калінін встид і заніс на неї руку...» [1, с. 207]. Опинившись у місті, він перемістився у світ, у якому немає війни. Авторка моделює посттравматичний синдром солдата, психіка якого не здатна сприйняти той факт, що досі функціонує паралельна реальність, у якій не стріляють, а насолоджуються життям радісні люди. Дарій перебуває у ситуації світоглядного конфлікту з навколишнім світом: з безтурботною молоддю, з солдатами-тиловиками, з меркантильними городянами, – йому хочеться відправити всіх на фронт, аби вони відчували той біль, що і він. Военна травма постає як вияв чоловічої істерії, герой не здатний адекватно оцінювати події, оскільки судить інших з огляду на власний бойовий досвід, що виходить за рамки повсякдення. Дарій – досвідчений солдат, який достойно пройшов фронтові випробування, зазнавши і тілесних, і душевних ран, проте виявляється, що воювати для нього набагато легше, аніж перебувати у ситуації мирного міста, де війна позбувається одновимірного поділу на своїх та ворогів. Відповідно політичні катаклізми призводять до глибинної трансформації особистості.

Війна змінює людину як зовнішньо, так і внутрішньо. У розкритті кризового стану свідомості важливим постає тілесний аспект. Повсякчас наголошується хворобливість солдата, неадекватні фізіологічні реакції на зовнішні подразники, перебування на межі фізичних можливостей. Зокрема, у художній ситуації, коли Дарій стоїть перед дзеркалом, але не асоціює себе із побаченим, «на нього зиркав старий і утомлений вояк у новому, однак погано розгладженому строї, потоптаних зимових черевиках, і, о, диво, – на голові світився сніг» [1, с. 218]. Традиційно военний досвід пов'язується з втратою та стражданнями. Деталь сивини, що непригаманна роду Брагівчуків, оскільки всі предки померли старими, але чорноволосими, наголошує на межовості подій, які довелося пережити головному

героєві, оскільки альтернатива очевидна: «на війні усі стають сивими. Або мертвими» [1, с. 218], тобто випробовування, які випали на його долю, неспівмірні з досвідом попередніх поколінь, тому солдат постає фаталістом: «Як Бог дасть – так буде, учила його мама. І Дарій знав: цю молитву ще ніхто не переінакшив» [1, с. 223]. Вступивши в етап змін та невизначеності людина стає фаталістом.

У романі «Букова земля» наголошується, що війна радикально трансформує не лише її учасників, а й мирну реальність. Брагівчук повертається на хутір Сірук, але не впізнає ні довколишні краєвиди, ні тутешніх людей. Очікувана психологічна перемога над минулим за рахунок занурення у фронтову реальність, обернулася гнітючим усвідомленням помилковості фатального рішення вбити дочку, яка переступила закони патріархального світу. Війна змінила не лише побут людей, їх матеріальне становище, але й порушила звичаєву систему та трансформувала поведінкову матрицю. Герой повертається у світ, зруйнований мілітаризмом. Остаточно особистість Дарія зазнає катастрофи від усвідомлення того, що традиційний життєвий уклад деконструйовано, моральні норми розхитано, рамки інтимності знищено; тепер вчинок героя як батька не має жодного виправдання: у часи окупації народилося безліч байстрят, яких соціум толерує, так само і не засуджує їхніх матерів.

Факт війни підриває стереотипні гендерні уявлення й стандарти нормальності, руйнує ментальну прив'язаність до землі, до споконвічної праці, що традиційно була світоглядною основою селянина. Дарій також уникає спілкування з односельцями і не здатний повернутися до звичної селянської праці, яка донедавна наповнювала сенсом його життя. Він обирає відчуженість та пасивність як шлях адаптації до нових умов, проте така поведінка не відповідає адекватному психологічному стану людини й унеможлиблює конструювання втраченої ідентичності.

У романі «Букова земля», описуючи події Першої світової війни, Марія Матіос більшу увагу приділяє екзистенційному наповненню, зокрема детально виписує внутрішній світ героя-гуцула, який опинився у межовій ситуації. Тягар перенесених страждань руйнує особистісну ідентичність, свідомість деформується

під тиском спогадів, відтак культивується почуття агресії й ненависті. Віками сконструйовані соціальні моделі поведінки зазнають трансформації, відповідно руйнується і колективна ідентичність, втрачаються смислові контексти, розривається темпоральний зв'язок минулого та сучасного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матіос М. Букова земля. Роман-панорама завдовжки у 225 років. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 928с.

Тетяна ЛЯХ

кандидат філологічних наук

ДВНЗ «Ужгородський національний університет

Ужгород

МІФ ПРО ЗОЛОТИЙ ВІК В УКРАЇНСЬКІЙ НОВЕЛІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ ЯК НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОД

У кінці ХІХ – початку ХХ століть письменники творчо переосмислюють міфологічні мотиви, сюжети, образи. Модернізм спонукав митців показати внутрішній світ людини, дослідити психіку аж до вияву несвідомих процесів. Т. Гундорова відзначає «своєрідний культурний мітологізм раннього українського модернізму». На думку дослідниці, «він особливо виявився в спробі синтезувати національну естетичну культуру, інтегруючи ідеї культурного індивідуалізму та форми народної культури. Це засвідчує критика "хатян", творчість М. Коцюбинського, В. Стефаника, Марка Черемшини, О. Кобилянської, Г. Хоткевича» [5, с. 139]. Водночас творче переосмислення письменниками міфологічних тем і образів відповідало національним процесам українського відродження, що відбувалися в означений період.

Міфологізм у художньому творі відображають фольклорні елементи. Адже фольклор, за словами О.Киченка, «відтворює та моделює міф, відштовхуючись від його культурної цілісності, вбирає в себе та творчо обробляє не окремі фрагменти,

а міфологічну картину в цілому» [8, с. 55]. Художня трансформація міфів і міфологем творить багатоплановість тексту на рівні змісту і форми. Рецепція письменниками зламу минулих століть міфологічних мотивів, сюжетів, образів була ознакою неороманізму, який репрезентував не лише художньо-естетичні модерністські засади, а й світоглядні. За слушним спостереженням Н. Мафтин, він «<...> ніс могутній життєствердний дух, прагнення змін», тому «українські митці звернулись до неороманізму як до шансу повернення втрачених можливостей, джерела подолання національного безпам'ятства» [9, с. 33].

Метафізичний аспект буття, національно-визвольну ідею автори відображають через міфологему золотого віку. За спостереженням К. Буслаєвої, ця міфологема зустрічається здавна у фольклорі, зокрема в колядках, серед українських авторів до неї звертаються Г. Сковорода, Г. Квітка-Основ'яненко, Т. Шевченко, Олександр Олесь, М. Яцків, Леся Українка, Н. Королева, О. Ольжич [2]. Міф про золотий вік в ореолі національно-визвольних змагань спостерігаємо в новелах Марка Черемшини та Василя Стефаника. Мета дослідження – простежити зміст і художнє втілення міфу золотого віку в новелах Марка Черемшини «Туга» (1925), Василя Стефаника «Марія» (1916), «Сини» (1922).

Новела Марка Черемшини «Туга» пронизана національно-визвольним мотивом. Юрій, коханий героїні новели Марічки, пішов у роки Першої світової війни воювати у загонах Січових Стрільців. Свою майбутню державу Юрій бачить могутньою і вільною: «– А яка, питаю, буде тота Україна?! А він схопився у стремених срібних та й каже: "Всі гори-долини та й полонини, як земля вширшки, як небо ввишки"» [13, с. 186].

Новелу написано у формі монолога-голосіння Марічки за своїм коханим. Монолог Марічки нагадує «потік свідомості». Він містить спогад про те, як село проводжало «стрільців» на війну, молитву до сил природи за милого, і мрію-видіння майбутньої держави. Протиставлення життя і смерті, трансформація автором фольклорної поетики в поєднанні з переживаннями за долю краю визначають неороманізм новели. Висвітлення національно-визвольної ідеї в неоромантичному ореолі відповідає європейській традиції, адже «романізм

відіграв величезну роль у становленні не тільки українського, а й загалом європейського націоналізму» [6].

Автор міфологізує персонажів твору. Так, в образі Юрія бачимо архетип Юрія Змієборця, на що вказують ряд художніх деталей. За народними віруваннями, святий Юрій «їхав на білому коні» [4, с. 610]. Цей образ міститься у видінні дівчини: «Так як увесні летів здалека до мене на білім коні, як кремінь білий». Марічка бачить образ «гаддя», що символізує ворожі злі сили і асоціюється з міфічним змієм, якого поборов святий Юрій: «гаддя крильми збило і над селом хмарою заклекотіло» [13, с. 188].

Погоджуємося з думкою Г. Василькевич про те, що, «спираючись на дві основні семантичні ознаки уснословесного образу Юрія як побідителя світла і творця життя, Марко Черемшина створює в поезії глибоко символічний образ Юрія, який набуває ознак ідеального "будівничого" доби міфології» [3, с. 161].

Міфологічній картині світу відповідає світовідчуження героїні, котра у своїй тузі усвідомлює себе у двох світах – сакральному та профанному. Роздвоєння світосприйняття героїні прочитується вже в перших рядках новели: «Ще лишень вірою животію і втікаю із свого гробу. Вийду на царинку, а тут хліб росте, підіймається» [13, с. 186]. Профанний світ символізує образ гробу, що асоціюється із замкнутим простором, тлінністю. У цьому світі стає очевидною марність сподівань Марічки, бо війна не шкодує нікого. Образ царинки втілює природу, універсум, у якому дівчина знаходить гармонію, він стає для неї сакральним. Тут «коровки <...> мукають, аби милий відозвався», «бистрець підгляда», «трави клоняться і стеляться йому під ноги» [13, с. 187].

В. Іванишин зараховує тугу до національних екзистенціалів, які «допомагають пізнати національне тут-буття, а через нього – національне буття як основу сущого» [7, с. 109-110]. Тому в тузі у свідомості дівчини виникає візія міфу своєї держави, часовий історичний образ України, коли знову будуть «яснії мечі в стрілецьких руках, золоті дуги в стрілецьких бровах, ярії рожі в стрілецьких ніжках, яснії зорі над головами» [13, с. 188]. Ясний, золотий колір вказує на міф про золотий вік. М. Бахтін зазначав: такі міфи, як міф про рай, про золотий вік, про

героїчний вік тощо, виявляють «історичну інверсію», за допомогою якої «відтворено те, що вже було в минулому, однак насправді може бути або мусить бути здійснено лише в майбутньому, що, насправді, є метою, повинністю, а не реаліями минулого» [1, с. 297].

Тут бачимо світогляд Черемшини-неоромантика, адже «неоромантики кохалися у майбутньому, де зображували сильну і вольову націю» [269]. У цьому міфі автор утілює своє бачення могутності України, її військову міць і водночас – мирне буття під «ясними зорями».

Подібне пророче видіння з'являється у Стефаникової Марії, котра бачить уже возз'єднану зоряну Україну. Міфологема золотого віку також прочитується у новелі В. Стефаника «Сини». У новелі перетинаються дві часові площини: щасливе минуле та трагічне теперішнє. Точкою такого перетину є символічний образ жайворонка, що викликає у Максима спогади про той час, коли поряд були сини, і «<...> крізь сонце Бог, як крізь золоте сито, обсипав нас янестев, і вся земля, і всі люди відблискували золотом» [11, с. 178].

Щасливе минуле Максима Р. Піхманець називає «золотим віком», «особистим Священним часом абсолютних сутностей і вищої реальності» [10, с. 150]. В. Стефаник, трансформуючи цей міф, прагне знайти гармонію зі світом через відновлення зв'язку з його праосновами. Міф по своїй суті стверджує метафізичне існування у великому потоці життя певних людей і речей. Саме так сприймає Максим існування своїх синів – поза часом і простором. Він підсвідомо шукає те, в чому можуть знову повторитися його сини: діти їх коханок, або ж коні, які своїм норомом можуть піти розбивати змії зі Святим Юрієм, як пішли розбивати ворога і його сини. Відтак, зникають внутрішні сумніви Максима щодо того, чи вартою була смерть його синів.

Отже, творчо трансформуючи у своїх новелах міф про золотий вік, Марко Черемшина і Василь Стефаник малюють історичний образ України як могутньої держави і водночас утверджують віру в перемогу національно-визвольної ідеї, адже цей міф виявляє «історичну інверсію», тобто проєктує героїку минулого на

майбутнє. Дослідження накреслює подальші аспекти вивчення української новелістики рубежу минулих століть у зв'язку з міфокритикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М. : Худож. лит., 1975. – 458 с.
2. Буслаєва К.О. Міфологема золотого віку: Наталена Королева й Олег Ольжич // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – № 3. Режим доступу: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2763.pdf>
3. Василькевич Г.П. Юріївська народнопоетична творчість: проблема семантики і жанрової специфіки : монографія.– Львів, 2007. – 224 с.
4. Войтович В.М. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с. : іл.
5. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів : Літопис, 1997. – 300 с.
6. Іванишин В.П. Нариси з теорії літератури : навч. посібник. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 256 с.
7. Загребельний І. Ірраціоналізм, волюнтаризм, романтизм як філософські основи ідеології українського націоналізму / Ігор Загребельний. – Режим доступу : <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=114>.
8. Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / Олександр Киченко. – Дрогобич : НВЦ «Каменярь», 2002. – 216 с.
9. Мафтин Н. У пошуках «GRAND» стилю: західноукраїнська та еміграційна проза міжвоєнного двадцятиліття. – Івано-Франківськ : ЛПК, 2011. – 336 с.
10. Піхманець Р.В. Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича : [монографія]. – К. : Темпора, 2012. – 580 с.
11. Стефаник В. Вибране. – Ужгород : Карпати, 1979. – 392 с.
12. Чаплінська О.В. Філософія українського неоромантизму : параметри розуміння людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 «Історія філософії». – К., 2007. – 20 с.

13.Черемшина Марко. Новели ; Посвяти Василеві Стефанику ; Ранні твори ; Переклади ; Літературно-критичні виступи ; Спогади ; Автобіографія ; Листи. – К. : Наук. думка, 1987. – 448 с.

Гюней Магеррамова-Агаева

доктор философии по филологии, доцент

Бакинский славянский университет

г.Баку (Азербайджан)

КУЛЬТУРНЫЙ ПОДТЕКСТ СТИХОТВОРЕНИЯ А. АХМАТОВОЙ «ПРИВОЛЬЕМ ПАХНЕТ ДИКИЙ МЁД»

Лингвокультурологический подход изучения языка помог посмотреть на текст не только как лишь на сухое проявление связей и отношений, но и также как на отражение творческой фантазии, действующей в языке: «пользуясь законами творческой фантазии, язык неодушевленным предметам дает жизнь и отвлеченные понятия представляет в форме наглядных представлений» [1, 264]. С этого аспекта по-другому раскрывается и предназначение художественного текста, в котором гармонично переплетаются национальная идентичность и культурная интерпретация исторических событий и явлений автором художественного произведения. Стихотворение «Привольем пахнет дикий мёд» А. Ахматовой этому яркий пример.

Стихотворение «Привольем пахнет дикий мед» написано поэтессой в годы репрессий, поэтому одним из центральных понятий, вокруг которого построено стихотворение, является понятие «кровь»

В первой части стихотворения А. Ахматова лаконично рисует образы счастья и воли: дикий мед, пыль как солнечный луч, резеда с запахом воды, ничем не пахнущее золото, поскольку для счастья золото не нужно. Из этого ряда выбиваются только фиалка и яблоко, которые представлены поэтессой не прямыми

образами, а через раскрытие их символического значения: «фиалкою [пахнет] – девичий рот», «и яблоком – любовь».

Согласно Энциклопедии знаков и символов, фиалка – «признанный символ скромности и красоты; эмблема скрытых достоинств, частично раскрывающихся в том или ином цветовом оттенке: белый цветок добавляет к основной символике невинность, красный – любовь и доброту, синий – верность и постоянство» [4, с. 155]. «Краткой фиалкой» отцы церкви иногда именовали Деву Марию.

Наряду с упомянутыми значениями, фиалка также выступает символом смерти. В частности, греки «усыпали фиалками смертное ложе безвременно умерших невинных девушек, а римляне убрали этими цветами могилы родных в день поминовения» [4, с. 156]. Более того, у римлян красно-голубые фиалки символизировали духовное начало, связанное с жертвенной кровью [4, с. 156].

В этом смысле образ фиалки в стихотворении переключается с аллюзией, которую А. Ахматова вводит во второй части своего стихотворения в виде прецедентной ситуации, где использован топоним Рим: «И напрасно наместник Рима/ Мыл руки пред всем народом/ Под зловещие крики черни». Этой аллюзией поэтесса намекает на убийство Иисуса Христа, ставшего жертвой «черни». Невинность и чистота Иисуса указывается через описание того, как «умывал руки наместник Рима». В данном случае автор напоминает о библейском сюжете о римском наместнике Понтии Пилате: «Пилат, видя, что ничто не помогает, но смятение увеличивается, взял воды и умыл руки пред народом, и сказал: невиновен я в крови праведника Сего; смотрите вы» (Евангелие от Матфея, 27:24). Отметим также, что именно отсюда и пошло устойчивое выражение «умывать руки», другими словами «отрицать свою причастность к делу, отказаться от начатого» [Более подробно см.: 3].

Таким образом, можно утверждать, что автор вводит символ фиалки не случайно: в стихотворении эта лексема выступает прецедентным именем, которое должно вызывать у читателя не только ассоциацию невинности, но и образ жертвоприношения, которое переключается с образом Иисуса Христа во второй части текста, выраженного прецедентной ситуацией о наместнике Рима. Налицо

факт того, что в стихотворении данные два отрывка дополняют друг друга и символически представляют тему крови и убийства более насыщенно и колоритно.

Такую же параллель можно провести между образом яблока, символизирующего любовь, и «шотландской королевой», т.е. леди Макбет.

В кельтской мифологии местом неземных радостей предстает остров Аваллон, название которого происходит от валлийского “*affal*” – яблоко. «На Аваллоне <...> проживали прекрасные женщины, угощавшие случайно попадавших к ним мореходов чудесными яблоками бессмертия» [4, с. 135]. Отсюда и пошла семантика яблока как символа любви и радости.

Однако яблоко также является символом раздора. В этом смысле уместно вспомнить известное выражение «яблоко раздора», взятое из древнегреческого мифа о яблоке, преподнесенном Парисом богине Афродите как приз за красоту и послужившем причиной раздора между нею и богинями Герой и Афиной [3, с. 539].

Державное яблоко было символом государственной власти монарха. Эта традиция пошла из Римской империи, где императорским знаком отличия была держава, которая изображала земной шар и символизировала власть над миром. Нередко шар увенчивался изображением богини Победы Ники, а с принятием христианства ее заменили крестом. В таком виде держава была перенята византийским и германским императорами, а через них западноевропейскими средневековыми королями. Россия переняла этот символ у Польши, в которой держава называлась яблоком. Заметим, что в России впервые в царский обиход державу ввел Борис Годунов в 1557 г., и называлась она тоже «яблоком» [2].

Следовательно, также как и фиалка, яблоко в поэтическом произведении выступает в качестве прецедентного имени, подразумевая не только любовь, но и власть, ради которой, «шотландская королева» пошла на кровавое убийство.

Именно обладание державным яблоком стало причиной, из-за которой леди Макбет в трагедии В. Шекспира подстрекала своего мужа на убийство. Упоминая шотландскую королеву, А. Ахматова дает указание на прецедентную ситуацию, а

также выражает свое авторское отношение: И шотландская королева/ Напрасно с узких ладоней/ Стирала красные брызги/ В душном мраке царского дома.

Следовательно, образ яблока вводится не только на указание любви, но и намекает на ситуацию, о которой поэтесса рассказывает во второй части стихотворения. Следовательно, обе части стихотворения не только структурно соединены, но и являются взаимодополняемы. Посредством символики и прецедентных текстов А. Ахматова дает свое восприятие исторических событий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Буслаев Ф.И. Историческая грамматика русского языка. М., 1959.
2. Символ: Яблоко // <https://www.roskosh-jewel.ru/blog/symbols/yabloko/>.
3. Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И. Молоткова. М.: Русский язык, 1986.
4. Энциклопедия знаков и символов / О.В. Вовк. М.: Вече, 2008.

Ольга Матвеева

кандидат філологічних наук,

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

м. Київ

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ТА ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ПАНАСА МИРНОГО

Панас Мирний — видатний прозаїк XIX ст., драматург, перекладач, автор низки віршів. Прикметно, що публіцистика, щоденникові нотатки, епістолярна спадщина кристалізують погляди письменника на національні питання, проблеми буття українського народу, пов'язані з ідеєю визволення поневоленої нації. Апелюючи до необхідності відродження українського народу, у нотатках Мирний літературне покликання визначає через служіння Батьківщині, формулюючи засадничу настанову: «Хочеться мені слави запобігти в письменстві? Ні, не хочу тієї слави, їй-богу, не хочу. Вся моя слава — Україна, якби я їй добра хоч на мачину зробив, то б

мені і була слава, я більшої не хочу. Якби я зміг показати безталанну долю життя людського, високу його душу, тепле серце, як вони є у мирі — то б моя слава була і моя надія справдилася... Через це я і пишу, і пишу, пробую — а ось, може, і вдасться... Так що писання — моя думка, моя надія, моя віра» [1, 322]. Слід зазначити, що україноцентричність — засаднича ознака мислення письменника. У 1909 році Мирний вже у зрілому віці писав про значення літературної діяльності, яка «хоч малою-невеличкою цяточкою слугуватиме на користь рідній країні та її поневоленому народові!» [1, 290]. Відтак важливо актуалізувати матеріали статей, промов, листів, діаріуша в контексті визначення механізмів збереження національної ідентичності, обґрунтованого аналізу пошуків Мирного у національній площині, що щільно пов'язано із соціальними проблемами того часу.

У публіцистичному доробку Мирний осмислює проблеми національного буття, засадничі серед яких становлять підлегле становище народу, заборона вживання української мови, домінування російської мови у сфері культури, і як наслідок, розмитість національної ідентичності й національна несвідомість. Слід зазначити, що становлення Мирного як українського письменника відбувалося під впливом ідей народницького українофільства 1860-х рр., які прищеплював йому старший брат Іван Білик. У біографічній студії «І. Я. Рудченко» письменник згадував: «З прихильністю до лиха меншого брата [селянина-кріпака] і жадобою допомогти йому позбутися лиха тоді ото піднялося і народолюбство, а на основі його і національні питання, що в нас на Україні самі по собі визначались уже через те, що народ говорив іншою від росіян мовою і мав яскравий доказ в своїй історії, як колись боровся за свою волю й права» [1, 287].

Симптоматично, що ранні щоденникові рефлексії майбутнього письменника висвітлюють його ставлення до проблеми мови. Зробивши кілька записів російською мовою, він розмірковує: «Не начать ли дневника писать на украинском языке? С завтрашнего дня же бросаю московский и беру за свій» [1, 301]. За Л. Ушкаловим, ця зміна мови щоденника також свідчила про появу двох ролей, «роздвоєння» на Афанасія Рудченка (службовця, який спілкувався мішаною мовою) та Панаса Мирного (українського письменника, для якого літературна

творчість становила сакральну сферу життя) [2, 25]. У публіцистиці письменник визначає істотну відмінність у культурному коді українського та російського народів, позаяк у нотатках домінує опозиція «ми / вони», «свій, рідний / чужий, московський»: «два нерідні напрямки зійшлися і борються» [1, 350]; «яка велика різниця між ними і нами. Там змагання культури з культурою, тут — за культуру; там бажання постанови своїх ідей, своїх поглядів на ту або другу яву громадського життя — тут змагання за саме життя, за право на його» [1, 352].

Автор констатує безправне становище народу, заборону вживання української мови, нищівну дію царської цензури, зокрема в такий спосіб реагує на «Валуєвський циркуляр» 1863 року: «Ну, какое несчастье Украине, этой бедной вдове; народ подавлен, воспитание на родном языке запрещено» [1, 301]. Такі ж думки домінують і в епістолярній спадщині: «рідна мова сливе незвичайною — мужичою, <...> уряд вибавляє її, як отруту, з народного життя, як припону розвою — не дає їй вимахати дужії крила своєї мочі» [1, 346]. Згодом Мирний критикує царський Емський указ 1876 року, який забороняв викладати в школах українською мовою, ставити українські театральні вистави, влаштовувати концерти з українськими піснями, видавати українські оригінальні твори і робити переклади з іноземних мов, тексти для нот: «У яких же постановках стоїть цей головний фактор нашого діла [мова — П. М.]? Він не тільки лічиться за нижче щось, мужиче, потрібне для села і дому; він приймається як ворог, котрому його супротивник не дає вгору глянути. Дійшлося до того, що ні народна пісня не може бути виголошена з кону, ні одна п'еса не може бути поставлена в театрі, кращі ноти повинні друкуватися без слів пісні, учені вчинки, переклади з других мов зовсім заборонені, а самостійні твори... для їх вигадано разом дві цензури, — що не доріже червоним карандашем свій цензор, те вичеркне ще червонішим чорнилом головний уряд. Після таких урізок не тільки нічого живого не зостанеться...» [1, 351]. Як наслідок, письменник осмислює проблему ренегатства, діагностуючи деформацію національних почуттів: «чимало своїх-таки мудраків, що, забувши якого вони роду і плоду, негують своєю рідною мовою, пророкуючи їй короткий вік» [1, 279].

Мирний визначає стратегії формування національної свідомості й збереження національної ідентичності українців — осмислення історичного минулого, опрацювання фольклорних та етнографічних джерел, вивчення рідної мови й творчості українських письменників. У публіцистичних працях Мирний пов'язує образ України із золотою добою Київської Русі, утверджуючи ідею успадкування культурних здобутків попередніх періодів. Однак через складні історичні обставини народ втратив волю, мову, можливості культурного розвитку: «Його [колись вільного народу — П. М.] культурні здобутки ще з великокняжих часів знищено і розпорошено на протязі довгих віків. Його дзвінка і співуча мова, що так яскраво виявлялася у творах безвісних літописців України-Русі та невідомого співця “Слова о полку Ігоревім”, занехаяна і з пишним хором та широкого вжитку закинута у глухі села, де стала говіркою задля хатнього обійстя, а не задля потреби культурного життя та широкого письменства» [1, 295]. Мирний героїзує славне козацьке минуле й боротьбу за волю, визначає добу козаччини як кращі часи в житті українського народу, образ козаків ідентифікує як борців за правду, волю та справедливість. Саме після завершення цієї доби в бутті українського народу настали темні часи, кріпацька неволя: «життя встало перед моїми очима з його убожеством і темнотою поневоленого народу, що скнів у злиднях і недостачах, розгубивши колись славних оборонців по глухих просторах Московщини та глибоких снігах Сибіру... Спустів, занепав рідний край. Онуки отих оборонців одкинувшись од своїх і приставши до чужих, допомагали його занепаду: чорною зграєю хижого гайвороння укрили вони вільні степи і, поділивши їх поміж собою, густо засіяли лани густим зерном тяжкої неволі» [1, 290]. До того ж, саме за козацьких часів мова була духовною «зброєю», якою «українська людність боронила свою культуру» [1, 295].

Як стверджував Л. Ушкалов: «[Мирний] іще з юності звик розглядати народ ледь не в ролі справжнього божества» [2, 126]. Симптоматично, що вже в ранніх щоденникових записах у прозаїка викристалізовується намір писати власні твори винятково українською, тобто «рідною», «своєю» мовою: «Тепер серце рветься, хоче вилити своєю мовою сльози бідної вдовиці, <...> тільки знаю, що я дурень,

та й превеликий, що не вчивсь нашої мови» [1, 302]. Мирний визначає мову як засадничий чинник розвитку культури, критикує політику мовної асиміляції, ототожнення двох споріднених мов: «Чого ж хочуть від нас? Щоб ми забули свою мову?». Висновок письменника такий: «потім буде жити наша земля з її окремими поясами, з її холодом і теплом, доти будуть жити і людські мови, так як вони є голосовий вираз природних окремоностей людських і саморозвою» [1, 352]. Відтак засадничим механізмом збереження ідентичності українців і формування національної свідомості постає вивчення мови у школі, просвіта населення, що щільно пов'язано з проблемою масової неосвіченості: «решта [українців], вихована в школах, куди рідна мова і близько не підпускалася, мала її за мову незграбну, мужичу, що до якого часу мусила слугувати домашній потребі, а не задля широкої постаті освіти і науки» [1, 279]. Також в епістолярному діалозі з Я. Жарком письменник висловлює прагнення говорити лише народною мовою. Прозаїк навіть критикує вживання іншомовних слів у творах українських письменників, зокрема пише Цезарю Білиловському: «не подобались мені всі ті [вірші], де уживаються нові слова, виконані з чужих мов. Невже своїх не достає? Невже не можна краще писати? <...> поки вимовиш – то й язика поламаєш» [1, 430].

Письменник ставить за мету вивчення прислів'їв і приказок, позаяк вважає їх засадничим джерелом для глибокого пізнання українського народу, його різних сфер буття, духовності, моралі, релігійних поглядів, звичаїв та побуту. Зокрема письменник опрацьовує збірку приказок, прислів'їв та загадок «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1861) М. Номиса: «Как его изучить пословицы и приказки нашего люду, это такой этнографический источник для изучения народа, какого еще никогда не было. Спасибо Номису за его труд, великое спасибо. Стой, начну изучать так: возьму какую–нибудь сторону — религиозную, нравственную ли и буду добиваться толку. Буду проводить параллели между загадочными преданиями народа и научными истинами» [1, 301]. Також автор студіює двотомну етнографічну працю О. Афанасьєва-Чужбинського «Поездка в Южную Русь» (1861—1863), створену на основі експедиційного вивчення побуту, звичаїв, обрядів українського народу: «Читаю “Поездку на Южную Русь” Афанасьєва-

Чужбинського. Що за ясний погляд на народ, що за добре серце у своїй роботі... Добра душа так і просвічує, перевита ясним розумом» [1, 328].

Українські письменники-народолюбці та культурні діячі, за Мирним, постають носіями ідеї відродження народу, репрезентують українську культуру на світовому рівні (йдеться і про переклади творів українських письменників іншими мовами). У публіцистичних студіях автор розглядає творчість видатних постатей Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Нечуя-Левицького, Марка Вовчка, М. Лисенка, М. Заньковецької, М. Коцюбинського, М. Старицького, Б. Грінченка та ін., аналізує їхні здобутки і важливий внесок в розвиток культури, позаяк «шанується поміж людьми той народ, у якого його мова широко розвинута й збагачена творами всякого письменства». Особливо Панас Мирний захоплюється творчістю Т. Шевченка: «ми, українці, маємо їх [письменників — П. М.] у себе, а найбільшого між ними — Т. Г. Шевченка, що своїми славетними віршами показав усьому світові, що мусе талановитий чоловік зробити з простого слова, які виконати невмирущі твори — і ними високо підняти угору свою рідну мову» [1, 273]. Також письменник у вітальному листі зізнавався І. Нечуєві-Левицькому, якого називав своїм дорогим «Учителем», що його твори «Рибалка Панас Круть» та «Дві московки» постали для нього стимулом до творчої діяльності: «Наче ясне сонце, роздерши чорні хмари, виприснуло на волю і залило увесь світ своїм яскравим сяєвом, освічуючи непримітну серед людського життя стежечку і вказуючи мені на неї як на той шлях, яким треба простувати... І я пішов по тому шляху» [1, 516]. Також Мирний відгукується на важливі суспільно-політичні та культурні події, дбає про встановлення пам'ятників видатним діячам та належного вшанування їхньої пам'яті.

Отже, у публіцистичних і епістолярній спадщині, на сторінках діаріуша Панас Мирний репрезентує погляди на національне питання, проблему національної ідентичності, актуалізуючи ідею визволення українського народу. Передусім, письменник осмислює проблеми національного буття: уярмлене становище українців, заборона вживання української мови, домінування російської мови у сфері культури, і як наслідок, явища деформації національних почуттів,

ренегатства, неосвіченості, соціальної нерівності. Автор розробляє механізми збереження ідентичності та формування національної свідомості: просвіта народу, осмислення історії України, звернення до фольклористики й етнографії, вивчення української мови та творчості письменників-народолюбців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панас Мирний Поезія. Публіцистика. Епістолярій / Заг. ред. Н. О. Вишневської. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 7. 663 с.
2. Ушкалов Л. В. Реалізм – це есхатологія: Панас Мирний. Харків: Майдан, 2012. 184 с.

Анжела Матющенко
кандидат філологічних наук
Національна академія наук України
м. Київ

ІНТЕРМЕДІАЛЬНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ У ДРАМІ ТА ПРОЦЕС РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

У світлі сучасних тенденцій теорії інтенціональності та междисциплінарних, зокрема, інтермедіальних студій режисер театральної вистави вважається проактивним реципієнтом драматичного твору як першоджерела, а сама вона – проактивною проекцією драматичного твору, яка не тільки продовжує його життя, а й надає актуально-сучасного смислового перекодування, що своєю чергою слугує подальшому розвитку національно-культурної самосвідомості. Адже драма – це єдиний літературний твір, що перебуває у безкінечному процесі перетворення, бо, як відомо, доконечно відбувається як такий лише в акті співтворчості спочатку автора та читача драми, а потім -- драматурга, режисера, актора та глядача. Репертуар сьогоднішнього українського театру свідчить, що найбільш придатною для цих перекодувань є насамперед модерна драматургія початку ХХ століття, і –

саме такий її неперевершений шедевр як «Лісова пісня» Лесі Українки. Оскільки поставши на межі двох історико-літературних національних епох – класичної та модерної, він на недосяжному художньо-філософському рівні поєднав у собі культурологічно-фольклорну сугестію та екзистенційно-моральну актуальність, які залишаються невичерпними до сьогодні й провокують сучасних своїх сприймачів до новітніх інтерпретацій.

Поступово й глибоко філософськи осягаючи мистецькі, культурні та ідеологічні віяння своєї епохи, Леся Українка сформувала власне естетико-світоглядне кредо – новоромантизм, який виступив певною межевою ланкою між мистецтвом ХІХ й ХХ століття, об'єднуючи в собі різновекторні паростки модернізму. Однак при тісному зв'язку з загальносвітовим мистецьким процесом, в історичних координатах національної культури драматургія Лесі Українки відігравала роль класичної – насамперед, за типом героя та центральної колізії, джерела якої – у протистоянні індивідуальності, що сповідує власні духовно-етичні принципи, та натовпу, злютованого своїм духовним рабством. Художня реалізація цієї глобальної філософської альтернативи в ранніх творах Лесі Українки позначена глибоко органічним поєднанням рис неоромантизму – як досить потужної, але теоретично неоформленої стильової течії початку ХХ-го століття – і вже творчо засвоєних мистецькою практикою властивостей “нової драми” в ібсенівському дусі. Поступово ці оригінально осмислені художні принципи збагачуються індивідуальними мистецькими відкриттями, що перетворюють зрілі драми письменниці на провісників наступного періоду розвитку світової драми, зокрема її інтелектуально-екзистенційної гілки. Зображення внутрішніх суперечностей та пошуків сучасника в усій їх індивідуально-психологічній складності та повноті (при очевидній наявності елементів символістської філософії та поезики) притаманні насамперед зрілим драмам Лесі Українки – «Кассандра»(1908), «Лісова пісня»(1911) та «Камінний господар»(1912). Їх головні філософські колізії цілком співзвучні модерністським антитезам — природа й світ людей, творчість і рабство повсякденної рутини, духовна свобода і влада законів конформістського суспільства, свобода людської волі та фатум історичного процесу. Однак казковий

мотив перетворення лісової істоти в людину й навпаки – людини в тварину в «Лісовій пісні» та символічна загибель-розплата грішника Дон Жуана наповнюється актуальним для сучасників автора екзистенційним змістом становлення особистості. В останніх драматичних поемах Лесі Українки колізія реалізації духовної свободи особистості поглиблюється за рахунок загострення її морального аспекту. Дещо змінюється й суть внутрішнього вибору героя – йдеться вже не про вірність окремій ідеї як такій, а про вірність власному духовному єству та відповідному йому способі існування, -- тобто внутрішній вибір особистості пізніх драм Лесі Українки набуває все виразніше екзистенційного смислу. Цей людиною власного образу й способу буття вже не здійснюється переважно на світоглядно-інтелектуальному рівні, а перетворюється на перманентний пошук або втрату свого істинного єства через низку суто індивідуальних життєвих ситуацій. І природність цього вибору, його справжність визначаються перш за все таким ірраціонально-унікальним виявом людської істоти як кохання.

Саме нині, на початку XIX ст., складна інтелектуально й філософськи наснажена модерна драматургія Лесі Українки, здавалося б мала знайти своє адекватне театральне втілення, в епоху постмодернізму, що торкнулася й театрального мистецтва, оскільки, корелюючи із добою модерну, постмодернізм також передбачає гру зі смислами та символами різних культурних епох, тобто закладену в ньому багату інтертекстуальність. Однак, поверхове «осучаснення» лише форми подання класичної модерної драматургії, без сьогоднішньої переакцентації її змісту, вже є недостатнім для зацікавлення глядача. Так, структурно й візуально своєрідною водночас, розрахованою на культурно-вибагливого глядача постала десять років тому версія «Лісової пісні» Лесі Українки у режисурі Андрія Приходька, у Львівському театрі ім.Леся Курбаса (2011 рік), явивши собою своєрідний синтез двох інтерпретаційних підходів – архетипально-символічного та постмодерного. Ще більш постмодерно-ризикованою та складною видається одна зі свіжих театральних інтерпретацій «Лісової пісні» -- вистава «Verba», прем'єра якої відбулася на сцені Національного академічного театру імені І.Франка 2018 року, і яка нещодавно була удостоєна

Шевченківської премії за 2020-й рік. Сама провокативно змінена та промовиста назва її натякає на те, що сутність цієї інтерпретації пролягає перш за все у постмодерній тобто вербально-культурологічній грі зі словом та смислом. Проте вже перші епізоди демонструють, що головним концептом вистави режисера Сергія Маслобойщикова, ще й відомого художника за фахом, є декорація: збиті до купи тонкі фанерні перегородки, тісні настільки, що людина може ледве продертися крізь них – ніби відворюють модель сучасного багатоквартирного житла. Від власне природи на сцені залишається лише купа довгого вербового гілля, колодки та висохлий і врослий в берег човен. Тож від цього стає цілком зрозумілим й головний смисловий концепт вистави – повне відсікання першої найпоетичнішої дії драми – власне історії кохання головних героїв Мавки та Лукша, що розгорталася серед природного буяння весни. Перед глядачем одразу – прозаїчна дія друга, де у вищеописаних тісних рамцях людського житла, серед всуціль «екологічно» стерильного й виснаженого всесвіту, б'ється єдина жива й справді природна істота – Мавка. Це хоч і вдягнена в полотняну сорочку до землі й простоволоса – але цілком сучасна дівчина-воїн, висока, сильна, енергійна настільки, що решта лісових духів – і Перелесник, і русалки, й потерчата – ніби набираються сили від неї і в неї ж шукають захисту від людського світу. Що вже й казати про тендітного й кволого Лукаша, що не хоче й не може відповісти на всі жагучі поривання такої Мавки. Адже він просто боїться – боїться Тіньового Альтер его Мавки, втілення хтонічного жіночого начала – за архетипально-психологічною теорією К.Г.Юнга, – яким є ще один жіночий персонаж, своєрідне поєднання Матері й Килини. Це володарка цього прозаїчного й ненаситно-матеріального людського світу, зовні прекрасна Жінка-змія, у золотавій сукні, що ніби вростає в землю, – котра своїми словами спочатку гіпнотизує, а потім вбиває всіх навколо. Й протистояти їй в змозі лише Мавка, що відважно але безнадійно змагається за свого слабкого духом і тілом обранця.

Це власне вся сюжетно-сміслова осучаснена колізія вистави, однак сам текст Лесі Українки, що накладається на неї, у дивний спосіб не тільки не лунає як щось чужерідне, а ніби живе коріння проростає в постмодерні ігрища на сцені –

доводячи не тільки їх життєспроможність, а й власне безсмертя у новітній гендерно-психологічній та духовно-екологічній колізіях, загострених сьогодні у двадцятих роках ХХІ ст. Таким чином, вистава театру театру ім.І.Франка вповні демонструє на сцені таємницю не просто вдалого сценічного відтворення драматичного літературного твору, а й його художньо-змістової актуалізації для сьогоднішніх сприймачів, -- яка своєю чергою продовжує позачасове існування класичного тексту й виявляє невичерпність його духовно-культурного й соціально-гуманістичного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. Літературні течії в Європі в першій чверті ХХ ст. // Червоний шлях. – 1925. – №11-12. – С.269-308.
2. Корнелюк Б. Художній світ історичної хроніки «Річард III» Вільяма Шекспіра та її інтермедіальні проєкції в світлі теорії інтенціональності // Автореферат на здобуття наук. ст. кандидата філолог. наук. – К., 2016. – 20 с.
3. Українка Леся. Збір. творів: У 12-ти т. – Т.V. – К., 1976. – 418 с.
4. Українка Леся. Збір. творів: У 12-ти т. – Т.VIII. – К., 1977. – 356 с.
5. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми. – К., 2009, – 351 с.

Олеся Міненко

кандидат філологічних наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

м. Черкаси

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ТА ЇЇ МЕЖІ

У сучасних умовах питання про специфіку творчості як характерної особливості людського способу життєдіяльності набуває більшої актуальності у зв'язку з розмаїттям форм інтерпретації «продукту» художньої творчості, що обумовлено необхідністю тлумачення естетикохудожніх «кодів» культури, запропонованих

сучасним мистецтвом. «Традиційні» інтерпретаційні стратегії піддаються переосмисленню та трансформації, оскільки сучасний художній процес сформував та продовжує формувати нові засоби виразності, нову мову, «коди», що передбачають можливість їх «відкритого» прочитання.

Проблема «тлумачення» тексту набирає в сучасному літературознавстві все більше обертів. Саме тому науковці звертаються до герменевтики, екзегетики, інтерпретації, відкритої інтерпретації як шляхів розуміння текстів, методів їх «тлумачення» та пояснення. Перш за все, це пов'язано, з проблемою «прочитання» текстів постмодернізму, з властивою йому інтертекстуальністю, гіпертекстуальністю, цитатністю тощо. Розмаїття форм інтерпретацій об'єднується у відкритій інтерпретації, що вимагає комплексного дослідження.

За словами українського філософа С. Кримського, інтерпретація пов'язана з умовами реалізації абстрактних систем на певних об'єктах, і може розглядатися як форма «залучення» дослідних даних до абстрактного рівня логічних побудов у науці. Однак, «залучення» абстрактних наукових теорій до даних емпірії не завжди можливе в прямій формі, оскільки є багато теоретичних систем, так званих дедуктивних теорій, що потребують введення проміжного рівня уявлення їх змісту на абстрактних об'єктах, тобто такої ідеалізації реальності, в термінах яких можливий їх адекватний опис. Єдиний засіб зробити предметними абстрактні теорії - це застосувати семантичну інтерпретацію, яка пов'язана з встановленням абстрактних об'єктів теоретичних систем, а також емпіричну інтерпретацію.

Розглянемо детально особливості «семантичної» та «емпіричної» інтерпретації. Семантична інтерпретація «досліджує» зміст абстрактної теорії шляхом ізоморфного відображення, фіксованої у неї схеми (термінів і їх відношень), на предметну галузь іншої, більш конкретної, змістовної теорії, яка може виступати моделлю вихідної теоретичної системи. Семантичну інтерпретацію вважаємо найбільш близькою відкритою інтерпретацією, оскільки в основі семантичної інтерпретації лежить встановлення ізоморфізму елементів і відношень кількох систем, то природно, що теорію, яка інтерпретується, у більшості випадків можна

зіставити з цілим класом інших ізоморфних теорій, тобто завдати їй безліч моделей.

Художня інтерпретація передбачає єдність розуміння та вираження. «Вираження завжди основане на боротьбі, принципі неспівпадіння зовнішнього та внутрішнього (інтенція – та здійснення задуму). Завдяки цьому неспівпадінню і можливий процес смислопородження. ... Смысл, закладений автором, завдяки виразності, здатен постійно оживати в різних інтерпретаціях. Розуміння – джерело самоствердження людини в світі, вираження – зверненість до іншої свідомості...». На думку Є. Гуренко, умовами художньої інтерпретації є: 1) об'єкт, 2) посередник-інтерпретатор та 3) продукт виконавчої діяльності. З цим можна повністю погодитися, додавши, що цим трьома умовам відповідають три фази процесу художньої інтерпретації: 1) сприйняття об'єкту, 2) його осмислення інтерпретатором (розуміння), 3) створення мистецького твору «другого порядку» (тлумачення).

Для визначення типу художньої інтерпретації слід звернути увагу на декілька параметрів. До основних об'єктів художньої інтерпретації можна віднести: 1) первісні чи природні сюжети; 2) «первинні» твори мистецтва – беремо це поняття в лапки, оскільки поняття первинності визначити важко. Класифікація за засобом інтерпретації може бути застосована, коли об'єктом художнього тлумачення є первинний художній твір («першотвір»). У виконавчих видах мистецтва інтерпретація приймає форму виконання. Коли вихідним джерелом є літературний (або інший часо-просторовий чи просторовий) текст, інтерпретація зближується з поняттям перекладу. На нашу думку, художня інтерпретація не обмежується лише виконавчою діяльністю та перекладом (навіть у широкому смислі цього слова). Слід враховувати також інтерпретацію першоджерела в прихованій формі: у вигляді різного роду інтертекстуальних взаємодій.

Так чи інакше, основним задекларованим завданням інтерпретатора є ретрансляція, популяризація, пояснення та доповнення першоджерела, що виступає в якості самостійної цінності, з якою слід познайомити широкий загал. Однак, навіть при найбільш акуратному підході до джерела можливі комунікативні збої, в

основному у вигляді недостатнього розуміння тексту інтерпретатором, або у вигляді свідомого спрощення та не завжди виправданої модернізації першоджерела для потреб непідготовленої публіки. В деяких випадках подібні свідомі та несвідомі зміни приводять до появи нового твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. В. Інтерпретація як реконструкція смислового змісту тексту (філософсько-естетичний аналіз) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філос. наук : спец. : 09.00.08 – «Естетика» / С. В. Бондар. – К., 2003. – 15 с.
2. Колесник О. С. Художня інтерпретація як феномен культури : дис. ... доктора культурології : 26.00.01 / Олена Сергіївна Колесник. – К., 2015. – 389 с.
3. Мізіна Л. Б. Естетична інтерпретація історії мистецтва: сучасне бачення : Монографія. / Лариса Борисівна Мізіна. – Луганськ : Видавництво СНУ імені В. Даля, 2006. – 200 с.

Юлія Остропальченко

Київський університет імені Бориса Грінченка

м.Київ

ОСОБЛИВОСТІ ОДНОАКТНИХ П'ЄС-ОБРОБОК У ДРАМАТУРГІЇ ВЕНДІ ВАССЕРШТАЙН

Дослідження різновидів інтертекстуальності є актуальним у сучасній науці про літературу, що важливо для розуміння жанротворчих процесів фікційних текстів. Проте, саме дослідження п'єс, порівняно з поезією та прозою, потребують глибшого вивчення. За Є. Васильєвим, «У сучасних драмознавчих студіях проблеми інтертекстуальності розглядаються наразі досить рідко» [2, с. 115]. У вітчизняному літературознавстві О. Новобранець, О. Чирков, Є. Васильєв, О.Анхим вивчають художні адаптації традиційних міфів, сюжетів і мотивів у різних літературних видах, зокрема і у драмі.

Ось як пояснює Н.Астрахан природу художньої адаптації: «У процесі інтерпретації будь-якого літературного твору відбувається не просто розкриття закладеного у твір автором сенсу і не заміна іманентного авторського сенсу читацьким – взаємодія горизонту тексту та горизонту інтерпретатора призводить до зміщення й прирощення смислу, зумовленого, передусім, рухом історії» [1]. А О.Новобранець доповнює її визначення тим, що вагому роль у драматургії обробок має національний характер і національна психологія [3, с. 152].

В рамках дослідження драматургії В.Вассерштайн увагу привертають одноактні п'єси американської жінки-драматурга, в яких пропонуються індивідуальні потрактування класичних текстів. Актуальність досліджень п'єс-обробок у сучасній науці про літературу (докторська дисертація Є.Васильєва 2018 р., кандидатська дисертація О.Анхима 2019 р.) спонукає до вивчення джерел інтертекстуальності у жіночій драматургії США. Звернення американської письменниці для театру до класичного міфу, шекспірівського сонету та хрестоматійного твору російського письменника з метою їх сучасної інтерпретації займає окрему нішу в творчості Венді Вассерштайн. Відтак метою нашої розвідки є з'ясувати сюжетні особливості одноактних п'єс-обробок драматургині на матеріалі драм “The Man in a Case” (1984), “Medea” (1994) та “Waiting for Philip Glass” (1998).

Одна з найвідоміших давньогрецьких трагедій у світовій літературі – «Медея», написана Евріпідом, заснована на міфі про Ясона та Медею (431 р. до н.). Образ Медеї у мистецтві, скульптурі, кіно, живописі до сьогоднішнього дня залишається актуальним. Про Медею написані п'єси (Чосер, Готтер, Корнель, Д. Фо), опера (Ф. Каваллі, С.Меркаданте, Д. Мійо), пісні (Т. Гвардцителі, В. Тенг), поеми (У.Морріс, Т. Лануа), трагедії (Корнель, К. Мендес). І це далеко не весь список творів мистецтва, пов'язаний з цим твором. П'єса Евріпіда досліджувалась та інтерпретувалась драматургами протягом століть та у цілому світі по-різному, пропонуючи політичну, психоаналітичну, феміністичну та інші інтерпретації. І Вассерштайн (у співавторстві з Крістофером Дюрангом) також пропонує феміністичну версію класичного міфу з оптимістичним фіналом. В однойменній одноактівці, присвяченій 25-й річниці Відділенню Драми Джульєрдської школи (м. Нью-Йорк), беруть участь п'ять дійових

осіб: власне Медея – розлючена жінка, Хор (три актриси), Ясон – чоловік Медеї, Посланець і Ангел. Суперницю Медеї, з якою зраджує її коханий Ясон, звати сучасним іменем Деббі, спільні сини Медеї та Ясона – Лайл та Ерік. Метатеатральність «Медеї» розкрита в експозиції, коли головна дійова особа заявляє, що вона актриса, а для жінок у театрі менше ролей, ніж для чоловіків.

Медея з насмішкою погрожує Ясону вбити Деббі та їх дітей.

МЕДЕЯ: Я вб'ю Деббі. І також синів. Їх батько ніколи не побачить. Я повинна вбити моїх дітей. Як тобі це подобається??? [4, с. 546].

Хор у п'єсі виступає в ролі «підбурювача», вони зі сміхом коментують всі репліки Медеї.

ХОР: Ахаахаха!

О розумно жінко, дурний вибір.

Зупини безумство! Зупини безумство!

Краще з'їж шматочок сиру, або шістнадцять картоплин!

Схаменися [4, с. 546].

Медея змінює лють на милість після того, як ангел повідомляє їй, що Деббі знімається у телевізійному шоу, а Ясону зробили лоботомію.

Беручи за основу трагедію Евріпіда, В. Вассерштайн пише комедію з неочікуваним вирішенням драматичного конфлікту (протагоністи). Індивідуально-авторським переінакшуванням класичної трагедії є ознайомлення читача/глядача п'єси з масовою культурою США – наприклад, Деббі (ймовірно, йдеться про актрису і фотомодель Деббі «Дебб» Даннінг) отримує одну з головних ролей у популярному серіалі 1990-х років «Великий ремонт» (Home Improvement) [4, с. 548]; або пряме посилання на видатну роботу К.П.Естес «Жінки, що біжать з вовками» [4, с. 544] у репліках хору.

Написанням одноактівки “Waiting for Philip Glass” («В очікуванні Філіпа Гласса»), Вассерштайн завдячує шекспірівському сонету 94. Беркширський театр організував фестиваль одноактних п'єс (на основі сонетів Барда), написаних сучасними драматургами США, які згодом увійшли до збірки «Любовний вогонь».

«В очікуванні Філіпа Гласса» – комедія про проблематичні стосунки багатіїв з вищого світу, які очікують почесного гостя Філіпа Гласса. Деякі дійові особи достеменно не знають, хто такий Гласс, але чекають з надією, що їх авторитет зросте з таким корисним знайомством. Автор імплементує останні два рядки з сонету Шекспіра “and lilies that fester smell far worse than weeds” (гниючі лілії пахнуть гірше бур’яну) у розв’язці свого твору з метою продемонструвати: якщо протагоністці Холден важливі гроші та слава, аніж дружні стосунки, то краще не продовжувати такої дружби взагалі.

П’єса “The Man in a Case” є адаптацією чеховського оповідання «Людина у футлярі» (1898). Головні дійові особи п’єси – закохана пара Белінков (у Чехова він – Беліков,) і Варенька. Дівчина насолоджується радісним передчуттям від заручин з її коханим – найповажнішим чоловіком у місті. Белінков живе своїм життям у страху перед змінами. Професор латино-грецького університету в Підмосков’ї, Белінков уособлює людину з вищого світу. Організований і скурпульозний, він намагався бути таким завжди, поки не закохався.

Варенька, навпаки, є повною протилежністю Белінкова. Ця молода 30-річна жінка ніколи раніше не почувалась закоханою, хоча всі її ровесниці вже вийшли заміж і мали дітей.

У своїх передчуттях Белінков зазначає: «Бути одруженим вимагає великої відповідальності» [5], підтверджуючи пізніше «Я сподіваюся, що я можу забезпечити вас усім, що одружений чоловік повинен надати дружині» [5].

Закохана Варенька з усіх сил намагається врятувати стосунки, навіть не підозрюючи, що ця напруженість ще більше дратує Белінкова. Коли вона наказує Белінкову танцювати, а він зауважує: «Ти вибаглива жінка» [5], виявляється, що чоловік він не хоче якихось серйозних змін у своєму житті та передумав одружуватися, цінуючи свою незалежність понад усе.

Слідом за Чеховим Вассерштайн попереджає сучасних американців про страхи, які заважають людству жити повним життям у щасті.

У доповіді будуть детально проаналізовані типи адаптацій, застосованих В.Вассерштайн у наведених вище одноактних п’єсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астрахан, Н. І. (2011) *Авторська інтерпретаційна модель театральної вистави у книзі Б. Брехта "Антігона", модель 1948 року*". Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (59). pp. 146-150.
2. Васильєв Є. М. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації : монографія. Луцьк : Твердиня, 2017. 532 с.
3. Новобранець О.Б. Драматургія обробок: особливості поетики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Житомир, 1997. с.
4. Durang C., Wasserstein W. *Medea. Leading women : plays for actresses II* (ed. by Eric Lane and Nina Shengold). N.Y.: Vintage Books, 2002. P. 539-549.
5. Wasserstein W. *The Man in a Case*. <https://mookiejt.neocities.org/maninacase.pdf>
6. Wasserstein W. *Waiting for Philip Glass. Love's fire : seven new plays inspired by seven Shakespearean sonnets* : by Eric Bogosian et al. N.Y.: Quill, 1998. P. 73-92.

Ivana Pondelíková (née Styková)

PhD, Assistant Professor

Department of European Cultural Studies,

Matej Bel University,

Banská Bystrica (Slovakia)

THE IMAGE OF THE OTHER IN ENGLISH-WRITTEN LITERATURE

The process of globalization forces us to examine and explore culture(s) of other nations. A clash with otherness is a part of today's world, and this phenomenon causes fear and prejudices that arise from subdued interpretations. At present, we can see resistance, especially against Muslims and Islam, which according to Edward W. Said have become a "symbol of terror and devastation" and for Europe "lasting trauma". Different factors, such as personal experience or mediated information through mass media, literary works and films, as well as values, religion, attitudes, and many others that arise from one's own culture, influence the perception of the otherness. The

submitted research is based on a corpus made up of a set of novels dealing with the topic of life in a Muslim country, particularly Iran. This set consists of the unintentional tetralogy of novels by three authors, Betty Mahmoody, the author of the novels Not without my daughter (1987) and For the love of a child (1992), her daughter Mahtob, the author of a novel My name is Mahtob (2013), and Moody, Mahmoody's ex-husband and Mahtob's father, the author of Lost without my Daughter (2013). This mixed trio controversially responds to the clash of two different cultures that have affected their lives. Iran is considered to be a part of the Orient, which is considered the world of text through books and manuscripts. The examined literary texts were originally written in English and translated into Slovak language, thus the Slovak readers became the target readers. Novels and their translations also contribute to the clarification and understanding of cultural differences. Some authors attempt an objective interpretation of reality and represent the otherness of culture without evaluative statements. Other authors uses the power of words to give readers negative images of the otherness.

Key words: Otherness, Orient, West, East, Literature, Iran, Mahmoody, Identity

УДК 81'373

Тетяна Ткаченко

доктор філологічних наук

Національний університет фізичного виховання і спорту України

м. Київ

ЗНАЧЕННЯ ЗООНІМІВ У ЛЕКСИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ РУХАНКИ

Спорт є невід'ємною частиною життя людини, яка хоче бути здоровою та загартованою фізично і психологічно. Кілька вправ протягом 15-20 хвилин мають стати повсякденною звичкою, котра формується в дитинстві. Тому так важливо долучити малечу до тренувань за допомогою цікавих та різноманітних завдань, що активізують пам'ять і увагу, а також охоплюють уяву й фантазію непосидьків завдяки

знаним феноменам навколишнього світу, зокрема представників фауни. Саме анімалістичному аспекту в руханковій термінології присвячено дане дослідження. Та спочатку варто вказати на зміни у сприйнятті-поверненні забутих власних слів.

Термін «руханка» зараз набуває дедалі більшої популярності у загалу, відкидаючи «зарядку». Певно, це можна пояснити семантикою лексеми. Адже корінь слова – «рух» – охоплює розмаїті поняття, об'єднані спільною поступальною дією. Рух передбачає незмінний спосіб існування матерії (часопросторова єдність), фізичний, духовний та духовий розвиток, цілеспрямовану діяльність і якісну зміну. Варто зауважити, що, на відміну від материкової України, еміграційна і діаспорна частини від початку послуговуються винятково зазначеним поняттям на позначення обов'язкових вправ, які мають бути не тільки корисними для тіла, але й сприяти всебічному поступу людини, джерела котрого сягають дитинства.

Українці мають кілька книжок ХХ століття, що презентують руханкові зразки для різних вікових груп, упроваджених передусім завдяки безпосередній активності Пласту (засновано 1911 року), а саме: «Початки руханки серед українців Канади» М. Кумки (1925, Вінніпег), «Руханкові вправи: 10 годин руханки» Я. Доброцького (Краків, 1941), «Дитяча руханка. Для користування в школах, дитячих садках, захистах, уладіновиків і т.п.» Л. Пашкевича (Краків, 1941), «Підручник шведської руханки» (упорядник П. Франко, 1956, Нью-Йорк) і лише нещодавно була опублікована студія Зої Ланцюженко «Веселі руханки» (Тернопіль, 2017). Усі зазначені автори й укладачі, досліджуючи феномен руханки, наполягають на формуванні бажання щоранку вдаватись до численних фізичних вправ, яке згодом перетвориться на усвідомлену потребу.

Привчаючи дитину до самовдосконалення розуму, душі й тіла, дорослий повинен дбати про плекання самостійного прагнення загартовуватись і розвиватись. Зважаючи на одноманітність виконуваних вправ, доречно віднайти методи зацікавити учасника «дійства», залучаючи елементи гри й розваги. Тому постать вихователя посідає важливе місце у формуванні такої корисної повсякденної звички. Педагог має заохотити вкрай невгамовних непосидьків,

зберігаючи дисципліну не суворістю чи імперативністю, а кмітливими й дотепними знахідками. Тож аби спонукати малечу до постійного і послідовного виконання, керівник гамірного гурту звертається до уяви колективу, де особливу увагу надано анімалістичному ракурсу.

Аналізуючи фаунонімну лексику, доцільно визначити термінологію даного аспекту. В українському мовознавстві, зокрема в ономастиці, дедалі більше дослідників заглиблюються у вивчення зоонімів, але по-різному тлумачать вказану дефініцію. Поширеним є загальноприйняте розуміння, зосереджене на прізвиськах птахів і тварин, однак перспективнішим видається ширше значення, котре охоплює також їх загальні назви. Водночас на позначення останнього вживають термін «фаунонім» (запроваджений лінгвістом Б. Абрамовим, 1968), який, крім іменників, долучає інші частини мови (передусім дієслова), пов'язані з фаунонімною лексикою. Та обидва поняття об'єднує анімалістичний концепт, який допускає синонімічне послуговування згаданими дефініціями.

Звідси, слід вирізнити й окреслити завдання руханки, де наявний яскравий зообраз. Звернення до світу природи у виробленні фізичних вправ не є випадковим, оскільки діти, слухаючи оповідки, притчі та казки з героями флори і фауни, часто персоніфікують персонажів авторської чи народної фантазії, а насправді – відгомони давніх вірувань (анімізм, тотемізм, фетишизм), у реальному житті, граючи й розмовляючи з метеликами, горобцями, телятами. Вони з радістю наслідують птахів і тварин від звуків до дій. Тому вихователь вибудовує деякі завдання, спираючись на досвід малечі, почасти випробовуючи або тренуючи її увагу та пам'ять і заразом гартуючи хребет, м'язи й суглоби.

Найбільше представництво фаунонімної лексики належить орнітонімам. Хлопчики та дівчатка переймають рухи птахів, асоціюючи себе з ними у повторенні типових і поширених дій, принагідно виокремлюючи певну частину тіла, що задіяна передусім: «Рамена вбік і підноси вгору та опусти вниз. (Покажіть, діти, як пташки крилами рухають)» [6, с.15]; «Вправа рамен: Діти опустять руки і покажуть, як пташки крилами рухають (на місці). А тепер літаймо (в ході діти рухають руками, як птах крилами)» [6, с.30]. Прикметно, що, крім очевидних

пригадувань, педагог апелює до образного мислення дитини, аби вона уявила певний процес і відтворила за допомогою своєрідного синтезу руху й думки: «Малі пташки вчаться розтягати крила й корчити (руки вбік і на рамя)» [6, с.15].

Загальні зообрази чергуються із конкретними, де чільну роль відіграє зоохарактеристика. Головна деталь у поведінці визначеного птаха виступає ланкою між ним і наслідувачем-виконавцем: «Розібрати й убрати черевик у поставі на одній нозі (в «бузьковій» поставі)» [6, с.24], «Нога ступенем, рамена вбік і видержати так хвилину в поставі на одній нозі (як бузьок)» [6, с.24], «Вправи карку: Діти бачили, як канарок засипляє? Ховає головку під крильця; ану, ми спробуємо це показати! (Згин голови вбік, вухом дістати до рамени, а противним раменем накрити голову)» [6, с.41].

Значну кількість анімалістичної лексики в руханці презентують свійські тварини, де також активізується увага задля ретельного повторення чіткої послідовності дій представників фауни: «Показати, як кіт скрадається до муру: підготовка до повзання» [6, с.23], «Кляк обоніж, рамена оперті на підлогу, піднос тулуба верх без зриву рамен і стіп від підстави (як котик витягається по спанню)» [6, с.21], «Вправи хребта: Клякнути обоніж, рамена оперті на підставі – а тепер піднести тулуб уверх, не відриваючи стіп від підстави, так як кітка витягає свій хребет» [6, с.41]. До речі, вкраплюються знані малечезообрази, побачені у парках, що властиві дикій природі: «Вправи тулуба (комбінована площина). Діти бачили, як медвідь ходить у клітці? Все крутиться довкола. Ми будемо тепер такими медведями. Клякнути й руками опертися на підлогу. Обома руками посуватися по підлозі довкола тулуба (згини й звороти вправо і вліво)» [6, с.34]

Групові вправи також мають виразний анімалістичний концепт, а вікову аудиторію виказує назва завдань – «забави»: «Забави "Когутик": Діти в поставі на одній нозі уставляються до себе чолом двійками, руки схрещені на грудях або на бедрах, підскоками й поштовхами стараються взаємно один одного витрутити з рівноваги (прийти до постави на обох ногах)» [6, с.25] «Рівноважні вправи: Забавимося в війну когутів («когутик»)» [6, с.41]; «Боротьба козлів»: «рамена на висоті чола звернені долонями попереду (долонями ударяють себе)» [6, с. 25].

Важливо, що в такий ігровий спосіб актуалізується спортивне вирішення суперечок, де фізична міць поєднана не тільки із загартованістю тіла, але й роботою мозку та духу, адже передбачає зосередженість і координацію рухів, терпіння, витривалість.

Залучаючи до переліку завдань одноманітну групу вправ, педагог їх урізноманітнює низкою кардинально відмінних одне від одного мешканців багатого світу природи. Так, розмаїті види ходьби представляють круки, песики, ведмеді й навіть слимаки або рачки: «В присіді легкі підскоки вперед. (Хід крука)» [6, с.17], «Хід на ногах і руках (песій хід), (діти будуть бігати як песики)» [6, с.21] «Вправа тулуба (комбінована площина – підготова до повзання): Діти будуть бігати, як маленькі песики (рачки)» [6, с.42], «Кляк, рамена оперті на підлозі й хід раменами довкруги себе, не рухаючи ніг із місця (як медвідь ходить у клітці)» [6, с.22], «Повзання (діти кладуться на черево лицем до землі й наслідують повзання (хід) слимака)» [6, с.23]. Стрибки об'єднують жабенят, коників, зайчиків і горобчиків: «Підскоки в присіді з опертям рамен на підставі (жаб'ячі скоки)» [6, с.27], «Присід з опертям рамен підставу й випрост ніг на зміну взад (коники скачуть)» [6, с.28], «Ноги споєм; постава навшпиньки й скоки вперед (як горобчики)» [6, с.28].

Намагаючись відтворити дію тварини чи птаха, дитина поринає у змагальний вир, оскільки її колеги прагнуть зробити те саме. Водночас вона вчиться в інших та покращує власні навички. Тому, щоб заохотити малечу, вихователь розгортає в уяві реципієнтів-виконавців історію, ймовірну чи уявну, вигадану або домислену, котра стає поштовхом для «другого дихання», відкидає втому й повертає захват і цікавість до корисної та захопливої справи: «Скоки: Дома оповідають діти мамі, про що вчилися в школі й показують, як то жабки втікали перед бузьком (жаб'ячі скоки – в присіді з опертям рамен)» [6, с.35], «Підскоки в присіді, рамена зігнені в ліктях на грудях «пливцем» (пташки вчаться літати)» [6, с.27]. Тобто керівник не лише привчає до фізичних вправ, але й розвиває уяву малечі, яка, зрештою, самостійно формує картинку, витворюючи з аудіального повідомлення цілісну візуальну мозаїку.

Цікаво, що інколи вихователь вдається до поєднання зообразів, аби маленький адресат міг сам обрати об'єкт наслідування до вподоби, можливо, зіставляючи власні риси та зоохарактеристику чи свідомо / несвідомо використовуючи зооморфну метафору, яка ґрунтується на казкових і реальних феноменах: «В поставі, як у попередній вправі: склін голови в долину і вгору (як курка п'є воду, або: як коник киває головою)»[6, с.18], «Скоки: кожна дитина знайде собі відповідне місце. Будемо показувати, як скачуть різні звірята. Як скаче коник, (присід підпертий і викидати ноги взад), як жабка, заяць, горобець?» [6, с. 39]. Подібний метод активізує пам'ять дитини, навчає самостійності вибору та вказує на причинно-наслідковий зв'язок між емоцією, думкою та дією.

Досліджуючи фаунонімічну лексику в книжках представників української еміграції, варто звернути увагу й на загальноповживані слова, які можуть видатись реципієнту з материкової України застарілими чи незвичними. Тому доречно виокремити низку констант, властивих виданням зі спортивної, зокрема руханкової, тематики. Авторі-упорядники ретельно висвітлюють супровідні дії, деталізують кожен вправу, послуговуючись поняттями, які позначають частину тіла, спосіб, дію, стан, якість чи ознаку, домінанту комплексу тощо: «рамена» – плечі, «борода» – підборіддя, «опусти, підноси, підгони, згини й випрости, присіди» – опустити, підняти, зігнути, нахилити і випростати, присісти, «простувати» – розпростовувати, «зачинати» – починати, «клячити» – стояти на колінах, «підкорчити» – зігнути, «лучитися» – єднатись, «стояльна постава» – стоячи, «в сиді» – сидячи, «розкрок» – ноги на ширині плечей, «обоніж» – обома ногами, «ноги споем» – ноги разом, «скок» – стрибок, «тритакт» – змінний крок, «шттивний» – нерухомий, «ровер» – велосипед, «свобідно» – вільно, «впоряд» (пластова лексика) – система команд і дотримання правил; «улад» – спільнота (пластова лексика), «рівноважні» вправи – тренування вестибулярного апарату, «віддихові» вправи – гартування органів дихання, «успокійні» вправи – завершальний етап тренувань (співи, марші, вільна хода).

Отже, проаналізувавши анімалістичну лексику присвячених руханці видань, можна виснувати, що зіставлення і порівняння з представниками фауни під час

формування та виконання фізичних вправ є основним засобом забезпечення уваги та зосередженості на процесі тренувань, коли малеча виплескує енергію в спортивному вирі, багатому на асоціативні паралелі.

Вихователь постійно спілкується з дітьми, спонукає повторювати, змагатись, єднатись задля кращого результату. Непосидьки зосереджується на виконанні завдань, бо стають учасниками оригінального спортивного маскараду, оскільки протягом кількох хвилин можуть бути котами, песиками, бузьками, горобцями, півниками, равликами, жабенятами, ведмежатами. Одержуючи завдання скопіювати поведінку або дію певного птаха чи тварини, дитина активізує пам'ять, пригадуючи розповіді дорослих, прочитані художні та документальні твори, фольклорні джерела, власний досвід спостережень і нотаток, аби найточніше відтворити заданий зобраз або придивитись до поведінки обраного «героя» у власному дворі, на ставку, вулиці, лісі: «На природі діти вчать про бузька, що він любить часто стояти на одній нозі. А нумо, спробуймо, чи це легко?» [6, с.35].

Групові вправи (побудова ланцюжків) і т.зв. «війни» когутів або козликів стають не лише фізичним випробуванням концентрації сил, але й необхідним психологічним відпочинком-звільненням від агресії, що виявляється у взаємодопомозі та підтримці (парні чи командні завдання), змагальному ефекті (витримка і зосередженість, самостійність вибору й відповідальність за рішення – перемога / поразка в ігровому двобої). Крім того, часткове ототожнення себе, завдяки зоохарактеристиці або зоометафорі, з птахом, комахою і твариною, спонукає обережно й уважно ставитись до всього живого в людському товаристві та царині природи.

Прикметно, що зооніми охоплюють усі види завдань, розміщених у відповідній послідовності (вправи «тулуба, черева, ніг, рук, рамен, карку»). Своєрідне уподібнення тварині допомагає досягти первинної мети, яка полягає у призвичаюванні до вкрай корисної/потрібної спортивної гри: «Усякі збірки, звороти, обороти треба переводити в формі забавовій, яка б зацікавлювала дітей» [6, с.14]. Чергування різних образів-дій унеможлиблює перевтому і втрату інтересу до важливого процесу гартування, що забезпечує руханка як підґрунтя до

самовдосконалення, постійного розвитку окремого індивіда й спільноти загалом.

Звідси, анімалістичний концепт виступає чільним у лексиці дитячоговаріанту власне українських щоденних вправ, що спирається на досвід поколінь і народні традиції у галузях культурного та бойового мистецтва, знань зі світу природи, яка дарує нові знання, збагачуючи фантазію та розширюючи світогляд у процесі формування духовно і фізично здорових людей.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню фаунонімної лексики в українській руханці. Простудійовано передусім роль і значення вербальних складників, що містять анімалістичні концепти, у формуванні звички щоденної підтримки й гартування фізичного та психологічного здоров'я. Встановлено: залучення зообразівспонукає дітей долучатись до спортивного дійства, яке сприймається грою в різних представників фауни, активізує пам'ять і спостережливість малечі, котра прагне точно відтворювати рухи птаха чи тварини, викликає асоціативні зв'язки щодо вікових і поведінкових акцентів, ґрунтуючись на зоохарактеристиці або послуговуючись зоометафорою, навчає перетворювати агресію та злість на запал спортивних змагань і цінувати навколишній світ, поважаючи усе живе. Доведено, що використання зоонімів сприяє концентрації дитячої уваги та при звичаює малечу до постійного самовдосконалення.

Ключові слова: фаунонімна лексика, зоонім, орнітонім, зообраз, зоохарактеристика, анімалістичний концепт.

SUMMARY

Tetiana Tkachenko, Doctor of Philology, Associate Professor Ukrainian and Foreign Languages Department of the National University of Ukraine on Physical Education and Sport

MEANING OF ZOONYMS IN THE VOCABULARY OF THE UKRAINIAN RUXANKA

The article devotes to the study of faunonymic vocabulary in the Ukrainian ruxanka. First of all, it studies the role and significance of verbal components, including animalistic concepts, in the formation of the habit of daily support and hardening of

physical and psychological health. The investigation explores the connection between imaginative thinking and physical tasks. The paper establishes that the involvement of images encourages children to participate in sports activities, which are perceived by playing with different members of the fauna, activates the memory and observation of the child, who seeks to accurately reproduce the movements of a bird or animal, evokes associative connections regarding age and behavioral accents, based on zoocharacteristics or using a zoometaphor, teaches to turn aggression and anger into the passion of sports competitions, to appreciate the world around and respect all living creatures. It is proved that the use of zoonyms promotes the concentration of children's attention and accustoms the child to the necessary constant self-improvement.

Key words: fauna vocabulary, zoonym, ornithonym, zoobraz, zoocharacteristics, animalistic concept.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови : В 11 томах. За ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
2. Галиаскарова В. К вопросу о функционировании терминов "фауноним" и "зооним" в отечественной лингвистике. Проблемы прикладной лингвистики : сб. ст. междунар. науч.-практ. конф. Пенза, 2008. С. 42–45.
3. Гребенюк А. Етнонаціональні особливості вираження семантики зоосемічного компонента у фразеологізмах української мови. Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Випуск 8, 2012. С.28–33.
4. Дубравська З. Зооніми як окремі лексичні одиниці та як компоненти сталих виразів. Молодий вчений. № 3.1 (55.1), 2018. С.51–53.
5. Кумка М. Початки руханки серед українців Канади. Вінніпег : Видавнича спілка «Життя», 1925. 32 с.
6. Пашкевич Л. Дитяча руханка. Для користування в школах, дитячих садках, захистах, уладіновиків і т.п. Краків : Українське Видавництво, 1941. 46 с.

References

1. Akademichnyj tлумachny`j slovnyk ukrayinskoj movy: V 11 tomax. Za red. I. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980.

2. Galyaskarova V. K voprosu o funkcyonyrovanyy termynov "faunonym" y "zoonym" v otechestvennoj lyngvystyke. Problemy prykladnoj lyngvystyky: sb. st. mezhdunar. nauch.-prakt. konf. Penza, 2008. S. 42–45.

3. Grebenyuk A. Etnonacionalni osoblyvosti vyrazhennya semantyky zoosemichnogo komponenta u frazeologizmax ukrayinskoyi movy. Naukovyj chasopys NPU imeni M. Dragomanova. Vypusk 8, 2012. S.28–33.

4. Dubravskaja Z. Zoonimy yak okremi leksychni odynci ta yak komponenty stalix vyraziv. Molodyj vchenyj. # 3.1 (55.1), 2018. S.51–53.

5. Kumka M. Pochatky ruxanky sered ukrayinciv Kanady. Vinnipeg: Vydavnycha spilka «Zhyttya», 1925. 32 s.

6. Pashkevych L. Dytyacha ruxanka. Dlya korystuvannya v shkolax, dytyachyx sadkax, zahystax, uladinovykiv i t.p. Krakiv: Ukrayinske Vydavnyctvo, 1941. 46 s.

Анастасія Трофименко

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ

ЖАНРОТВІРНІ ЕЛЕМЕНТИ ЛІТЕРАТУРИ ЖАХІВ

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю ґрунтовного дослідження жанрових особливостей літератури жахів, її сюжетних матриць і принципів моделювання художньої картини світу. Еволюція літератури жахів досить складна.

По-перше, термін «література жахів» з'являється набагато пізніше, ніж ґатунок такої літератури, який включає в себе цілий корпус творів, об'єднаних спільною жанровою матрицею. Відсутність однієї загальної назви для творів, об'єднаних спільною жанровою матрицею, спричинило плутанину в розмежуванні жанрових зв'язків.

По-друге, є проблема термінологічної впорядкованості, зумовлена специфікою перекладу понятійного апарату. Зокрема, у світовому літературознавстві використовується термін «horrorliterature» (Н. Керрол, 1920р) [14] на позначення

цілого виду літератури жахів, який включає в себе кластер жанрів готичної літератури незалежно від форми. Проте для вітчизняного літературознавства близькими залишилися терміни чорний роман / *le roman noir* (М. Бахтін) [3], готичний роман / *gothic romance* (Ю. Лотман) [4].

По-третє, актуальною залишається проблема класифікації літератури жахів на основі різних критеріїв, яка охоплює безліч варіацій, серед яких виокремлюємо такі підходи:

1. Рецептивні, згідно яких поділ жанрів ґрунтується не на диференціації сюжетів, а на понятті «художній жах» (*arthorror*) [14] (М. Саммерс, Г. Лавкрафт, Н. Керол, Е. Біркхед, І. Огнева, О. Матвієнко). [1;14]

2. Типологічні, за якими жанрові різновиди класифікуються за кількістю та домінуванням жанротвірних елементів (М. Бахтін, Ю. Лотман, О. Григор'єва, Т. Денисова, О. Білоус, Н. Колядко, М. Ладигін). [3;4;7]

На нашу думку, поєднання рецептивного і типологічного чинника може бути підставами для створення нової класифікації жанрів літератури жахів. «Звісно не можна очікувати, що розповіді про жахи будуть точно прямувати якійсь одній теоретичній моделі» (Г. Лавкрафт). [1]

Аналіз досліджень засвідчує, що проблема диференціації жанрів літератури жахів, розробка унормованої класифікації залишається актуальною для багатьох світових та вітчизняних літературознавців, а саме: Е. Біркхеда, В. Кросса, М. Кілгура, Д. Варми, М. Седліра, М. Саммерса, Л. Фідлера, Ф. Боттінга, Л. Буелла, Г.Лавкрафта, Н. Керола, Т. Стівун, Н. Висоцької, Ю. Крістеву, Д. Пантер, Д. Стринаті, Цв. Тодорова, Ф. Френка, Т. Хеллер, О. Артем'єва, Е. Жаринова, Т. Тимошенкова, О.Білоус, Т.Денисова, Н. Колядко, М. Ладигіна та багатьох ін. Але це не спричинило появи єдиної класифікації, а створило безліч варіацій класифікацій, які створюють різні моделі такої літератури.

Метою цього дослідження є визначення комплексу усталених ознак – жанротвірних елементів літератури жахів.

Проаналізувавши значний пласт художніх текстів світової літератури, спираючись на теоретичні студії, присвячені поетологічним особливостям літератури жахів, можемо виокремити такі жанротвірні складники:

1.Персонаж. Умовно персонажів літератури жахів можна поділити на антагоністів та протагоністів, це ті, що функціонують у будь-якому творі. Але вони не є єдиними характерними типами персонажів для такого ґатунку літератури, проте функція персонажа передусім сюжетотвірна. Як відомо, найпростішим видом композиційного зв'язку є групування персонажів. У літературі жахів виокремлюємо такі групи:

-Протагоністи. Центральні персонажі творів, які найчастіше опиняються в центрі сюжету не за своєї ініціативи, а стають заручниками ситуації. Умови загрози життя надають можливість таким персонажам діяти, відходячи від чинних соціальних норм. Такі персонажі є інтуїтами, що робить їх непересічними та сприятливими для містичних подій та надприродних явищ. У свою чергу протагоністи поділяються на:

1.1.Персонаж-жертва. Це аутсайдери [2], які герметизовані зсередини для соціуму. Умовно вони відгороджуються від зовнішнього світу, поглинуті власними страхами.

1.2.Персонаж-борець. Це аутсайдери [2], які були відкинуті соціумом. Герметизовані ззовні. Наприклад, такими героями можуть бути ченці.

1.3. Інфернальне створіння-жертва. Найчастіше це персонажі, які за своєю природою є породженням мстивого зла, продуктом експериментів тощо. Наприклад, монстр М. Шеллі із «Франкенштейна». Такі створіння за своєю природою не можуть належати самі собі.

-Антагоністи, Центральні персонажі творів, які уособлюють страх і загрозу, такі як: монстри, вампіри, перевертні, привиди тощо. Саме вони є рушійною силою для розвитку сюжету твору. Антагоністів у свою чергу можна поділити на: ті, що є за своєю природою зло (Інфернальні створіння і т.д.); ті що, є втіленням мстивого зла (Злі генії і т.д). Вони так само, як і протагоністи, є інтуїтами. Таких персонажів

об'єднують певна атрибутика ув описі зовнішності (наприклад, ікла та блідість вампіра), це є необхідним для диференціації персонажів читачем.

2.Локус. Місце де відбуватиметься сюжет, відіграє визначальну роль. Адже воно дає змогу створити спеціальну атмосферу. Їх можна поділити на:

-*Герметичний локус.* Можливості протагоністів є обмеженими. Найчастіше протагоніст потрапляє сюди, переходячи умовний «поріг», що стає пунктом неповернення. Типовими для герметичного локусу є: готичний замок, печера, моторошний дім, квартира, місто, цілий будинок, підвал, горище, церква, готель, покинутий будинок тощо.

-*«Відкрите» місце дії.* Найчастіше у творах із таким локусом персонажі постійно подорожують (М. Шеллі «Франкенштейн»). Автор не обмежує героїв у пересуванні. Наприклад, у традиції романтизму такими «відкритими» «місцями є цвинтар, покинуте місто, старі парки, пустирі, села і тд.

3.Атмосферність. Переважає похмурий колористичний спектр. Для посилення страху автори використовують у моделюванні простору похмурі кольори і тони, наприклад, описуючи сутінки, тіні дерев, захід сонця, ніч і відблиск місяця. Важка для сприйняття атмосфера загострюється детальними описами дивних предметів, пов'язаних із містичною символікою (ключі, зброя, мітли, дивні коряги, очерети на воді, павутиння, зламані гілки тощо).

4.Надприродне. Література жахів майже в усіх своїх жанрових різновидах використовує елементи надприродного в різних формах. Найчастіше надприродне виступає допоміжним засобом формування емоційного загострення, стає тим ірраціональним пояснення неприродного страху перед невідомим, і тим, що не має логічного пояснення, черпає свої риси на містичному полі.

7.Хронотоп. Час у літературі жахів займає важливе місце у формуванні цілісної картини при прочитанні твору. Адже причинно-наслідковість подій у творах літератури жахів, як така, найчастіше відсутня. Це пояснюється наявністю у творах ірраціонального жаху, містичного та надприродного, інфернального зла, а також постійно напруженим психологічним станом протагоніста, який не може сприймати дійсність раціонально.

8.Стильова поліфонія. Як і для багатьох жанрів літератури, в літературі жахів спостерігається взаємне заміщення і нашаровування різних стилів, жанротвірних елементів, притаманних як внутрішній видо-жанровій системі, так і зовнішній.

9.Двовимірність. Література жахів характеризується використанням двовимірності художньої площини на різних рівнях, формуючи розгалужену систему оповіді. Найхарактернішими є реальний та ірреальні (інфернальний) світи, що межують між собою, пов'язуючись якимось міжпросторовим елементом.

10.Апелювання до емоцій страху. Жахи тісно пов'язані зі специфікою рецепції, створюючи в художній площині різні умови для провокування страху, жаху, огиди, заціпеніння тощо. Різні жанри літератури жахів використовують різні види впливу на реципієнта. Наприклад, у жанрі терор автор намагатиметься відтворити натуралістичні сцени вбивства задля підсилення атмосфери твору.

11.Відкритий фінал / bad ending. Більша половина жанрів літератури жаху відмовляється від умовного щасливого фіналу, або взагалі завершується відкритим фіналом. Ця тенденція сформувалась в авторів цього гатунку літератури внаслідок глибокого інтертекстуально-філософського наповнення творів і сюжетів. Така форма фіналу стає допоміжним плацдармом для загострення філософської думки або ідеї сюжету, залишаючи місце для роздумів і читацької співтворчості. Автори умовно не нав'язують власну позицію у творі, вирішують дати можливість читачам самим сформулювати власну.

Отже, на нашу думку ці узагальнені риси є базовими для визначення найбільш усталених ознак жанрової матриці літератури жахів. Подальший ґрунтовний аналіз теоретичних студії дає змогу на їх основі витворити жанро-видову класифікацію літератури жахів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавкрафт Г.Ф. Сверхестественный ужас в литературе/ Говард Филип Лавкрафт [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://literature.gothic.ru/hpl/hpl-esse.htm>.

2. Кинг С. Пляска смерті/ пер. С англ. О.Э. Колесникова.М., 2005. С. 165.

3. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе // Бахтин М. М. Собрание сочинений. Т. 3: «Теория романа» (1930-1961). Москва: Языки славянских культур, 2012. 880 с.

4. Лотман Ю.М. Семиосфера. СПб.: Искусство-СПб, 2000.704 с.

5. Тодоров Ц. Введения в фантастическую литературу/ Цветан Тодоров.- Москва: Дом интеллектуальной книги, 1997.- 408 с.

6. Шурма С.Г. Поетика образу та символу в американському готичному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі новелістики Е.По, А.Бірса та Г.Лавкрафта) : дис. ...канд.філ.наук: спец.10.02.04 «Германські мови»/ Світлана Григорівна Шурма.- Київ, 2008.- 250 с

7. Білоус О.Ю. Готична традиція в літературі США та її трансформація у творчості Вокера Персі: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 / О.Ю. Білоус. — Київ, 2009. — 23 с.

8. Вацура В.Э. Готический роман в России / В.Э. Вацура. — М.: НЛЮ, 2002. — 543 с.

9. Жаринов Е.В. Историко-литературные корни массовой беллетристики / Е.В. Жаринов. — М.: ГИТР, 2004. — 269 с.

10. Качуровський І.В. Готична література та її жанри / І.В. Качуровський // Сучасність. — К., 2002. — № 5. — С. 59–67.

11. Тимошенко Т.М. Horror story вчера и се - годня / Т.М. Тимошенко // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»: зб. наук. пр. Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія». — Х. : Вид-во НУА, 2008. — Т. 14. — С. 459–468.

12. Тузков С. Мотивы тайны и ужаса в английском готическом романе XVIII века (на материале произведений Г. Уолпола и А. Радклиф) / С. Тузков, И. Тузкова // Наукові записки КДПУ ім. В. Вин - ниченка. Серія: Філологічні науки. — № 89 (5). — Кіровоград: КДПУ, 2010. — С. 15–19.

13. Шурма С.Г. Поетика образу та символу в американському готичному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі новелістики Е. По, А. Бірса та

Г. Лавкрафта): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / С.Г. Шурма. — Київ, 2008. — 20 с.

14. Carroll N. The Philosophy of Horror: or, the Paradoxes of the Heart / N. Carroll. — N.Y.: Routledge, 1996. — 272 p.

15. Clasen M. Monsters Evolve: A Biocultural Approach to Horror Stories / M. Clasen // Review of General Psychology. — 2012. — Vol.16, # 2. — P. 222–229.

16. Clasen M. The Horror! The Horror! / M. Clasen // The Evolutionary Review. — N.Y.: State University of New York, 2010. — Vol.1.1. — P. 112–119.

17. Clasen M. Evil Monsters in Horror Fiction: An Evolutionary Perspective on Form and Function / M. Clasen // A History of Evil in Popular Culture: What Hannibal Lecter, Stephen King and Vampires Reveal About America. — Vol. 2. — California: AC — CLIO/Praeger, 2014. — P. 39–47.

18. Clasen M. The Anatomy of the Zombie: A BioPsychological Look at the Undead other / M. Clasen // Otherness: Essays and Studies. — Aarhus: Aarhus University. — 2010. — P. 1–23.

19. Joshi S.T. The Weird Tale // S.T. Joshi. — N.J.: Wildside Press, 2003. — 308 p.

20. Lovecraft H.P. The Annotated Supernatural Horror in Literature / H.P. Lovecraft. — N.Y.: Hippocampus Press, 2000. — 228 p.

21. Radcliffe A. On the Supernatural in Poetry / A. Radcliffe // The New Monthly Magazine and Literary Journal. — London: SandR Bentley. — Vol 16. No.1, 1826. — P. 145–152.

22. Tymn M.B. Preface to Horror Literature: A Core Collection and Reference Guide / M.B. Tymn. — NY.: L, 1981. — 559 p.

23. Varma D.P. The Gothic Flame: being a history of the Gothic novel in England, its origins, efflorescence, disintegration and residuary influences / D.P. Varma. — L.: Scarecrow Press, 1966. — 264 p.

Galyna Tsapro

PhD, Associate Professor

Department of English Philology and Translation

Borys Grinchenko Kyiv University

Kyiv

THE IMAGE OF *SCHOOL* IN DANIELLE STEEL'S "FRIENDS FOREVER"

The research is devoted to the analysis of the novel "Friends Forever" by Daniella Steel, particularly concentrating on the notion *SCHOOL* in the novel. The corpus analysis has been carried out with the help of Sketch Engine tool revealing typical collocations with *SCHOOL* in the text and CDA has been used to interpret the results obtained to give a discursive image of *SCHOOL* in the novel.

Key words: *SCHOOL*; Friends Forever; Danielle Steel; corpus analysis; CDA; Sketch Engine

The aim of the paper is to outline a discursive image of *SCHOOL* in the novel "Friends Forever" by Daniella Steel [1] through the means of corpus-assisted analysis with further interpretation of the results with the help of the CDA. Sketch Engine [2] has been used as a corpus tool to carry out linguistic queries about frequency use of the notion *SCHOOL* in the text and its typical collocations.

Corpus linguistics proves to be useful in investigating various concepts in all types of texts. Nicolas Subtirelu and Paul Baker point out that "*analysis of frequencies, collocates and concordances grew in popularity during the late 1990s and 2000s as ways of identifying discourses or representations of particular identity groups or concepts*" [3, p. 107]. Thus, the corpus analysis enables to study text embodiment of the notion *SCHOOL* in the novel "Friends Forever" emphasising on its role in the development of the plot line. The CDA helps to examine the content of the novel discourse and to interpret passages containing collocations with *SCHOOL* in this way revealing images created by the author.

The novel “Friends Forever” by Danielle Steel is about five friends – Gabby, Billy, Izzie, Andy and Sean. The life stories of two girls and three boys are intertwined from their first meeting at the Atwood school, through years of studying at universities and first years at work, so school is of a rather great attention in the novel, which is shown in the following frequency list.

77	andy	196	...
78	school	195	...
79	if	190	...
80	friend	190	...

Figure 1. The wordlist with *SCHOOL* in D. Steel’s “Friends Forever”

The n-gram of the collocations with *SCHOOL* demonstrates areas associated with *SCHOOL* in the novel.

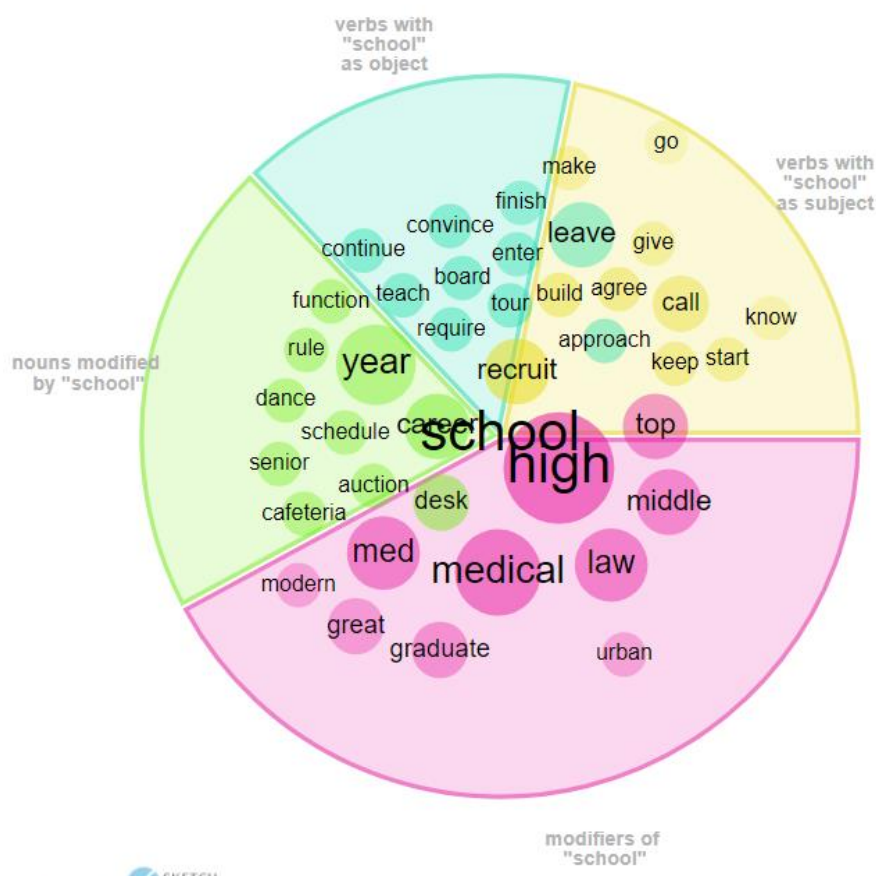

Figure 2. The n-gram of collocations with *SCHOOL*

The analysis of concordance lines with *SCHOOL* as well as the contextual meaning of the collocations in the text has enabled to single out several categories where

SCHOOL is embedded in the discourse reflecting either how main characters or their parents are connected with the Atwood School or universities.

Discourse Categories	Collocations	Examples from the text
the Atwood school	coed private schools	<i>Atwood was one of the few coed private schools in San Francisco – most of the old established schools were single sex – and it was the only one that went from kindergarten through twelfth grade, making it highly desirable for families who didn't want to go through the whole process again for either middle school or high school.</i>
	a fabulous school	<i>They said Atwood was a fabulous school, which gave each child the individualized attention they needed, carried enormous social status (which they preferred not to acknowledge), and students who applied themselves in the high school usually went on to great colleges, many of them Ivy League.</i>
	enter the school	<i>When the big day finally came for the new kindergarten class to enter the school , it was one of those rare, hot Indian summer September days in San Francisco, on the Wednesday after Labor Day.</i>
	middle school	<i>And then, on Memorial Day weekend, she was invited to a barbecue some of the teachers in the middle school were giving.</i>
	high school	<i>They would be going to high school at Atwood in a year, which seemed like a major step into adulthood for them.</i>
	school career	<i>And it was even more amazing to realize that the kids' school career, the five best friends, was almost over.</i>
	school plays	<i>Gabby had gotten several more local modeling jobs and</i>

		<i>was in The Nutcracker and two school plays, in the leading roles.</i>
	school rules	<i>Connie O'Hara had taught school herself before she married, so she knew the importance of school rules, and after trying to reason with Sean to leave the gun at home, she had decided to let the teacher deal with it.</i>
parents' help for school	the school auction	<i>And Adam was happy to do whatever he could for the school. He had donated a Range Rover from his car dealership for the school auction. The evening had made the school a fortune, and Adam was the hero of the hour.</i>
	donations to the school	<i>The couple who did the most for Atwood were Adam and Judy, who made big donations to the school, and had both girls there.</i>
university	right school	<i>And Sean had decided on George Washington University in Washington, D.C., because he said he wanted to major in political science and foreign policy, with a minor in Spanish. He had a real gift for languages and had won the Spanish prize in their class. ... He had turned down Georgetown, Columbia, and MIT and insisted that GW was the right school for him.</i>
	medical school	<i>Andy talked about the rigors of medical school but it was obvious that he loved it</i>
	law school	<i>Izzie's mother wanted her to go to law school, but it was the last thing she wanted.</i>
	top schools	<i>And Marilyn knew she couldn't change it now, especially not with all the top schools recruiting him.</i>
	school cafeteria	<i>Billy didn't come back to L.A. for a month, and Izzie was busy with school then, but she checked on him constantly, called him several times a day, met him for dinner at her</i>

		<i>school cafeteria or his.</i>
	finish school	"When do you finish school?" "At the end of January."

Table 1. Discourse categories of *SCHOOL*

The Atwood school is presented in the novel as a school of a high rank for both boys and girls and also this is the school children attend from the kindergarten till high school. The latter factor is one of the most crucial reasons why parents want their children to enter this particular school. Furthermore, Atwood is famous for its quality of education and psychological help for students and parents as well as sports and social activities.

The other case, when collocations with *SCHOOL* are used in the text, is speaking about universities the main characters successfully enter and graduated from.

The further research will focus on analyzing collocations with nouns that are synonymous to the lemma *SCHOOL*.

REFERENCES

1. Steel, D. (2012) *Friends Forever*. N.Y.: Delacorte Press. 320 p.
2. Sketch Engine. Available at: <https://www.sketchengine.eu/>
3. Subtirelu, N. C., Baker P. (2018). Corpus-Based Approaches. In: J. Flowerdew, J.E. Richardson (Eds.). *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. 106-119.

Іна Швед

доктар філалагічных навук, прафесар

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна

Брэст (Беларусь)

ДА ПЫТАННЯ КУЛЬТУРАЛАГІЧНАЙ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ ФАЛЬКЛОРНАГА ТЭКСТУ¹

Цікаваць да спецыфікі складаных сістэм фальклорных тэкстаў, якія актуалізуюцца ў кантэксце “народнай” побытавай культуры і абслугоўваюць разнастайныя патрэбы яе “носьбітаў”, ва ўсходнеславянскай, як і заходняй фалькларыстыцы, зарадзілася з самага пачатку яе ўзнікнення і выявілася яшчэ ў працах вучоных-энцыклапедыстаў XVIII ст. Пэўная методыка каменціравання тэксту распрацоўвалася ў межах тых ці іншых канцэпцый фальклору, найбольш аўтарытэтнымі сярод якіх, паводле К. Чыстова, сталі наступныя: 1) протанародныя вопыт і веды, якія перадаюцца вусна (усе формы духоўнай культуры і некаторыя – матэрыяльнай); 2) протанародная мастацкая творчасць ці “мастацкая камунікацыя” (музычная, харэаграфічная, выяўленчая і іншая протанародная творчасць); 3) протанародная вербальная традыцыя; 4) вусная традыцыя [1, с. 12]. Сам К. Чыстоў (як і П. Багатыроў, У. Проп, Б. Пуцілаў і іншыя даследчыкі) у шэрагу прац схіляўся да разгляду фальклору як галіны народнай культуры ў цэлым (не толькі мастацкай), з акцэнтам на структурах, інтэграваных словам, маўленнем. Адпаведна традыцыйныя адносіны да фальклорнага тэксту як помніка вуснай літаратуры паступова змяняліся ў бок вызначэння ў тэксце якасцей “складана ўладкаванага, зменлівага (“жывога”) аб’екта, які праяўляецца ў свеце, што гучыць, рухаецца, напоўнены прадметамі і дзеяннямі, сярод падобных ці адрозных тэкстаў, звязаных з ім функцыянальнымі і сэнсавымі ніцямі” [2, с. 13].

¹ Праца выканана пры фінансавай падтрымцы Беларускага рэспубліканскага фонда фундаментальных даследаванняў у межах задання “Беларуская фалькларыстыка ў сучасным свеце: метадалагічны, праблемна-тэматычны дыяпазон, тэарэтычныя навацыі” па прыярытэтным накірунку “Грамадства і эканоміка” (№ дзяржрэгістрацыі 20201112).

Распрацаваная ў сучасным заходнім навуковым дыскурсе тэорыя рэалізацыі (якая разглядаецца як дынамічная і ўпісаная ў кантэкст аснова фалькларыстыкі і якая дазваляе прааналізаваць унутранае ўзаемадзеянне культур на прыкладзе экспрэсіўных фальклорных жанраў новых грамадскіх супольнасцяў) парушыла стэрэатыпнае ўяўленне пра фалькларыстыку як вывучэнне адасобленых аднародных культур і іх матэрыяльнага ды нематэрыяльнага ўвасаблення, і ўвьяла фальклор у складаны, дынамічны і шматбаковы агульнакультурны кантэкст, што зрабіла абавязковым разгляд фальклорнага тэксту на шырокім гістарычным і сучасным культурным фоне. Акцэнтацыя ўвагі на вызначэнні асаблівасцей рэалізацыі фальклорных тэкстаў як працэсу, сродку і выніку актаў камунікацыі, на пошуку інтэртэкстуальных сувязяў актуалізавала праблематыку культурнага кантэксту (які можа разглядацца як дыяхранічна, так і сінхранічна) і камунікатыўнага кантэксту бытавання фальклорных тэкстаў. Такія дасягненні “кантэкстуальнай школы”, як уключанае назіранне, улік ўсіх дэталей камунікатыўнай сітуацыі, шматлікія запісы з улікам змененых абставін выканання [2, с. 13], адаптуюцца сучаснай усходнеславянскай фалькларыстыкай да “свайго”, “вернакулярнага” фальклору. Пры гэтым выразна адрозніваюцца кантэксты фальклорнага тэксту: натуральны (устойлівае акружэнне дадзенага тэксту, якое рэгулярна ўзнікае ў выглядзе абставін выканання і іншых тэкстаў заўсёды, калі фіксуецца тэкст) і даследчыцкі (глыбіня якога вызначаецца навуковай традыцыяй і воляй інтэрпрэтатара) [2, с. 14]. У межах пазначанай дыферэнцыяцыі паўстае праблема вызначэння межаў і сэнсу фальклорнага тэксту (у прыватнасці, прыналежнага да няказкавай прозы), якія могуць адрознівацца з пункту гледжання выканаўцы і этнографа. Так, для апавядальніка былічкі ці “вешчага сну” важнымі з’яўляюцца біяграфічныя звесткі, уласныя перажаванні, у той час як для этнографа пачуты тэкст успрымаецца як тыпавы, а не як выява індывідуальнага вопыту (суаднесенага з групавым) і асабістых эмацыйных перажыванняў “носьбіта” традыцыі. Вызначыць тое, што індывідуальнае і важнае ў апавядзе для самога выканаўцы, а што тыповае, якія структурныя і прагматычныя асаблівасці тэксту, магчыма пры дапамозе аналізу паўторных запісаў. Гэта могуць быць фіксацыі

выкананняў, не раздзеленых доўгім тэрмінам. Напрыклад, падчас аднаго інтэрв’ю мне давлялося пакінуць хату, у якой мой калега апытваў жанчыну, і тая яму расказала пра свой сон у шырокім кантэксце (прывядзем частку: “Мне бывае сніцца <...> Калі мне сніцца мая баба, яго маці [паказвае на прысутнага свёкра], бацькава маці, то я заўсёды ўпэўнена, што ўсё будзе добра. Вот ну бываюць якія ж то такія цяжкія моманты ў жыцці, бываюць такія нейкія неспрыяльныя падзеі там <...> Як я яе ўбачу, то я заўсёды знаю, што ўсё будзе добра, ўсё. От ана ўсё жыццё мне так. А так, другія – не знаю. І мне бацько мой, як мне сніцца, так тожэ на добра. Я яшчэ як студзенткою была перад экзаменом <...> Госпадзі, хай бо мне мая баба або бацько прысніліся. Усё, як прысніліся, то я на экзамен іду і смела знаю: экзамен будзе зданы [смяецца]... Ну сны от так. Вот я сёння расказвала... Мне прыснілася маці мая, яна паўтара года як померла, ну я бачыла толькі так як бы цень, як бы фігуру. А [у сне] я прыехала з экскурсіі і мне трэба іцідохаты. Я собіраю сумкі некія (А на экскурсіі я была не многа не мала ў Польшчы сёння!). От і ўсім расказвала, што росне пепш [па-польску перац], от так трэба было ляпнуць у сне [пасміхаецца]. Я сёння рано бацьку расказвала. А яна [маці-нябожчыца] мяне ждала, сумкі мае забраці. І [я] должна была пойці з ёю, но я не хоцела з ёю іці. Я знала, што ея няма. І тут она вдруг прыйшла. Но я не пошла з ёю. От і я думаю, добра, што я яшчэ не пошла [пасміхаецца]. Ну і такія сны ўсе так тоўкуюцца. Шо бывае прэдупрэждае про нейкую там неспрыятносць. Бывае на доброе. Ну по-разнаму, такія бываюць <...>”.

Калі я вярнулася ў хату, і не ведаючы пра гэты аповед, спыталася пра тое, ці не сніць жанчына сваіх памерлых продкаў, яна агучыла “той самы” наратыў пра сон. Расшыфроўка паказала, што паўторны аповед быў адмысловым скарочаным пераказам і нават адмысловым не даследчыцкім, а “традыцыйным” інварыянтам першага наратыву: “Маці бачыла свою, то яе і бачыла толькі як постаць бы, як бы за туманом, не зусім, но я ўзнала. І мне сказала, што нам надо іці домой, собірай сумкі. Я откуда-то прыехала. Но я з ёй не пошла (пасміхаецца)” (зап. ад Ляшкевіч Марыі Іванаўны 1947 г.н., Мачуль Столінскага р-на; 2017 г.). Параўнанне гэтых “варыянтаў тэксту”, з аднаго боку, дазваляе зразумець, што ў ім асабліва важна для

самога выканаўцы (найперш, традыцыйнае тлумачэнне сну пра нябожчыка, які кліча за сабой: калі пойдзеш з ім – памрэш). З другога боку, негледзячы на тое, што аб’ёмныя ўводныя блокі, біяграфічны і бытавы кантэкст, шматлікія дэталі (адносіны з родзічамі, “вешчыя” сны з удзелаў памерлых, якія памятае жанчына са сваёй маладосці, і многае іншае) пры “другім пераказе” былі апушчаны, індывідуальны вопыт з’яўляецца істотнай часткай “поўнага” (агучанага першым) тэксту, ці адмысловага інтэржанравага ўтварэння, чынніка “фальклорнага гіпертэксту”. Гіпертэкставая прастора фальклору, паводле слухнага назірання Т.Б. Дзіянавай, уяўляе сабой іерархічна ўладкаваную структуру з прамымі “гарызантальнымі” і непрымымі (апасродкаванымі) “вертыкальнымі” кантэкстуальнымі сувязямі, якія праяўляюцца сістэмна. Яе складаюць тыя тэксты, якія звычайна вылучаюць паводле жанравай сістэмы фальклору, і тыя, якія яшчэ чакаюць свайго вызначэння і даследавання, у тым ліку з пазіцыі кантэкстуальнага аналізу [2, с. 20].

Развіццё сучасных дыскурсіўных і кагнітыўных штудый, кантэкстуальных і выканальніцкіх напрамкаў фалькларыстыкі, як слухна адзначае А. Брыцына, паўплывала на ўсе сферы фалькларыстычнай дзейнасці ад палявой працы да тэксталогіі і эдыцыі. Дзякуючы працам найперш заходніх даследчыкаў (Д. Хаймс, Д. Бэн-Амос, К. Голдстэйн, Л. Дэг, Л. Хонка, Э. Фрайн і інш.) узбагацілася разуменне не толькі механізмаў функцыянавання традыцыі, але і змястоўнай і выяўленчай выразнасці тэксту, была асэнсавана інтэрпрэтатыўная функцыя кантэксту, улік якога здатны паўплываць на разуменне вербальнага тэксту; у поле зроку навукоўцаў трапіла (ці, дакладней, вярнулася) і слухацкая аўдыторыя, і яе функцыі ў фарміраванні рэпертуару выканаўцаў ды зберажэнні тэкстаў і актуалізацыі іх зместу (тэкст як “водгук” на камунікатыўныя патрэбы слухачоў) [3, с. 32], ролі аўдыторыі ў спараджэнні, пераносе і ўспрыняцці сэнсаў.

Што да развіцця беларускай фалькларыстыкі, то станоўчым момантам з’яўляецца тое, што хоць сёння ў цэнтры ўвагі беларускіх фалькларыстаў перанейшаму застаецца тэкст і яго культурны (і радзей сацыяльны) кантэкст (што адпавядае філалагічнаму і культуралагічнаму падыходам у фалькларыстыцы), тэкст

пачынае інтэрпрэтавацца яшчэ і з улікам асаблівасцяў камунікатыўнай падзеі з выкарыстаннем тэарэтыка-камунікатыўнай канцэпцыі. Такі комплексны падыход да навуковай праблемы “тэкст (у яго сацыяльна-культурным кантэксце) – выканаўца – камунікатыўная сітуацыя” ўяўляецца нам надзённай задачай айчынай фалькларыстыкі. Прыкладам паспяховай рэалізацыі комплекснага падыходу да даследавання фальклорных тэкстаў можа быць буйны праект, выкананы ў адпаведнасці з лепшымі сусветнымі ўзорамі, – выданне серыі “Традыцыйная мастацкая культура беларусаў” у 6 тамах (дзесяці кнігах) (2001–2013; ідэя Т.Б. Варфаламеевай). У перспектыве развіцця айчынай фалькларыстыкі і яе этнаграфічнага метаду (арыентаванага на апісальныя працэдуры) названы праект можа стаць узорам выкарыстання комплекснага падыходу да вывучэння сучаснага бытавання фальклорных тэкстаў, мастацкіх традыцый рэгіёнаў з улікам кантэксту ў розных яго праявах.

У плане культуралагічнай інтэрпрэтацыі фальклорнага тэксту карыснымі з’яўляюцца напрацоўкі заходніх фалькларыстаў, якія, абмяркоўваючы сэнсавае напаўненне паняцця “народная супольнасць” (*folk community*), правялі шэраг даследаванняў ролі культурнай формы як сродку ўсталявання сацыяльных узаемасувязяў: функцыя перформансу як сродку сцверджання аб’ектыўнага існавання абмежаваных груп; перадача культурных форм у працэсе стварэння сацыяльных сетак; а таксама выхаванне ў чалавеку пачуцця прыналежнасці да калектыву [4].

Між тым, нягледзячы на працяглую традыцыю культурна-гістарычнага даследавання фальклорнага тэксту, у гэтай сферы застаецца шмат не вырашаных пытанняў і назіраецца тэрміналагічная нявызначанасць, характэрна тэндэнцыя да пашырэння аб’ёму паняцця “фальклорны тэкст”, размытасці межаў фальклорнага тэксту ў яго дачыненні да “этнаграфічнага сведчання”, дыскутаванне пытанняў дакладнасці фіксацыі і суб’ектывізму інтэрпрэтацыі фальклорнага тэксту.

Пры рэалізацыі *культуралагічнага падыходу да трактоўкі фальклорнага тэксту* выразна прасочваецца зварот да ўзаемазвязаных паняццяў “культура”, “традыцыя”, “маўленне”, “народ” (якія, як і паняцце “фальклорны тэкст”,

пераасэнсоўваюцца і трактуюцца неадназначна). У кантэксце апеляцыі да сацыякультурнай рэальнасці, палітыкі і паэтыкі этнаграфічнага пісьма, пошукаў шляхоў “адкрыцця іншых гісторый” (па К. Гірцу) ставіцца таксама пытанне пра аўтэнтычнасць фальклорнага тэксту ці пра ўяўнае аўтэнтычнае мінулае функцыянавання тэксту. Сам фальклорны тэкст у межах разгледанага падыходу можа трактавацца па-рознаму, але пераважае навуковае ўяўленне пра яго як сістэмную адзінку ў полі культурнай традыцыі, у межах якой рэалізуецца той ці іншы від мастацкай формы (А. Мехняцоў, А. Мікіценка і інш.). Паводле Ю. У. Баўкуновой, фальклорны тэкст – гэта ўстойлівая камбінацыя элементаў традыцыі, якая здзяйсняецца ў кожным акце выканання; вядомая ў бясконцым мностве кантэкстуальных інварыянтаў фальклорная адзінка – твор таго ці іншага жанру (ці інтэржанравае ўтварэнне), створаны ў нацыянальнай (этнічнай) традыцыі, якая ўтворае вакол сябе шырокае сэнсавое поле. Фальклорны тэкст паўстае не толькі як утылітарны сродак актуальнай інфармацыі, але і як спецыфічны культурны код, сродак пазнання і пераўтварэння свету, пры дапамозе якога чалавек засвойвае навакольную рэчаіснасць, увасобленую ў такіх філасофскіх катэгорыях, як “менталітэт”, “асоба”, “самаідэнтычнасць” [5]. Ці не самае важнае для вызначэння фальклорнага тэксту шматзначнае паняцце “традыцыя” можа трактавацца як экспрэсіўныя формы паводзінаў чалавека, якія перадаюцца праз узаемадзеянне і вызначаюцца як традыцыйныя праз фармальныя адметнасці (ад рытуалаў, урачыстасцяў, фальклорнага мастацтва і матэрыяльнай культуры да гульняў, прымавак, песень і паданняў розных народаў, паяднаных агульнай этнічнай прыналежнасцю, узростам, гендарнай прыналежнасцю, сямейным становішчам, прафесіяй, спосабам адпачынку, веравызнаннем і месцам пражывання) [6, с. 63]. Для апісання няпэўнага канцэпту “традыцыя” амерыканскі этнограф і фалькларыст Джон Дорст (*John Dorst*) уводзіць ва ўжытак дзве метафары: уяўнасць (*veneer*) і замалёўка (*vignette*) [7]. Уяўнасць, у яго інтэрпрэтацыі, накладвае ўласна культурны вобраз, сімулякр ці ўяўленне на рэчаіснасць, матэрыяльную аснову – напрыклад, тэарэтычнае ўяўленне пра традыцыі накладваецца на біяграфіі мясцовых мастакоў. У адрозненне ад уяўнасці, замалёўка (*vignette*) існуе як самастойная з’ява,

незалежна ад старонняга матэрыяльнага ўвасаблення. Яна ўяўляе сабой “поўнасьцю герметычную прастору, што не мае ніякага дачынення да навакольнай рэчаіснасьці” [7, с. 119], гульнію ідэі і яе матэрыяльнага ўвасаблення.

Культуралагічны падыход да вывучэння фальклорнай рэальнасці выразна ўвасобіўся ў працах Р. Абрахамса (*Roger Abrahams*) і Г. Глассі (*Henry Glassie*), якія вызначылі фальклор як “серыю артэфактаў, якія падпарадкоўваюцца агульным законам культуры, што ўзнікаюць у выніку супярэчнасцяў паміж інавацыямі і ўстойлівасцю і ўскладняюцца ўзаемадзеяннем розных груп” [8, с. 98]. Пазней паўночна-амерыканскія фалькларысты (Р. Абрахамс, С. Дж. Бронер (*S. J. Bronner*)) прапанавалі новую дэфініцыю з мэтай збліжэння літаратуразнаўчага і антрапалагічнага падыходаў, вызначыўшы фальклор як “прыклады традыцыйнага перформансу, якія прыцягваюць увагу сваёй адмысловасцю”, альбо проста “традыцыйныя віды дзейнасці”. Зроблены Абрахамсам акцэнт на традыцыі і яе носьбітах С. Дж. Бронер [9] кваліфікаваў як спробу паяднаць фальклор (вусную народную творчасць) і фальклайф у якасці сацыяльнага і матэрыяльнага чыннікаў і прыцягнуць увагу да перформансу, каб падкрэсліць актыўнае і дарэчнае выкарыстанне фальклору ў штодзённым побыце. У сваю чаргу, Г. Глассі адзначаў адрозненне паміж падыходам амерыканскіх фалькларыстаў, якія рабілі акцэнт на вуснай творчасці і перформансе, і еўрапейцаў, з іх зваротам да культуры і рэгулярных сацыяльных, не перфарматыўных практык як “кульмінацыі культурна абумоўленага ‘ноу-хау’” [10], адначасова адзначаўшы такія ўласцівасці вусных і матэрыяльных форм, як непарыўная сувязь з мінулым, лакалізаванасць і практычная перадача шляхам імітацыі і дэманстрацыі.

У сувязі з тэмай гэтага рэфератыўнага паведамлення трэба адзначыць, што навукоўцы-тэарэтыкі, даследчыкі слоўнага мастацтва, настойвалі на аналізе жанраў не проста ў кантэксце “культуры”, а ў параўнанні з іншымі жанрамі ў больш шырокай “этнаграфіі камунікацыі” [11], якая дазволіла б вылучыць “экспрэсіўную кампазіцыю” афармлення групавога вопыту. Гэты пераход акцэнтаваў плыннасць і рытарычнасць культурных форм, такім чынам аднаўляючы цікавасць да сувязі фальклорных тэкстаў з сацыяльна-культурнымі працэсамі. Д. Нойс [4],

даследаваўшы ўзаемасувяззі паміж сукупнасцю ведаў і групамі людзей, а таксама паміж формамі культуры і сацыяльнымі структурамі, паказала, як формы культурнага самавыражэння захоўваюцца і распаўсюджваюцца незалежна ад іх стваральнікаў, і сцвердзіла, што розныя сістэмы запісу дапамагаюць аддзяліць форму ад кантэксту.

Некаторыя з акрэсленых ідэй былі пераасэнсаваны і развіты фалькларыстамі ў апошняе дзесяцігоддзе, калі “практыка” сцверзілася як адзін з ключавых канцэптаў, што вызначаюць сутнасць фалькларыстычнага і культуралагічнага аналізу. С. Дж. Бронер прапаноўвае ў дачыненні фальклору “практыка-арыентаванае азначэнне”, у якім захоўваецца значнасць кантэксту для бытавання фальклорных тэкстаў, працякання розных фальклорных працэсаў, але асноўная ўвага надаецца ведам (ці пазнанню) як грунту традыцыі. Згодна дэфініцыі С. Дж. Бронера, фальклор – гэта “традыцыйныя веды, якія выкарыстоўваюцца на практыцы і вынікаюць з яе” [9, с. 15]. Зрабіўшы акцэнт на дзейнасці, альбо практыцы, даследчык паядноўвае паўтаральныя дзеянні ў вуснай, сацыяльнай і матэрыяльнай формах, больш шырока трактуе значнасць фальклору як культурнай з’явы з пункту погляду т. зв. “фемічных” (*phemic*; стылізаваных, змешчаных у пэўнай культуры альбо экспрэсіўных) працэсаў. Вызначэнне самога паняцця “практыка” пачынаецца з выяўлення ведаў, якія звычайна атрымліваюцца ў выніку працэсаў паўтаральнай, перлакутыўнай камунікацыі з дапамогай візуальных, вусных і пісьмовых сродкаў, а таксама імітацыі і дэманстрацыі (апошняе нярэдка датычыцца сацыяльных і матэрыяльных традыцый). У С. Дж. Бронера тэрмін “фемічны” выступае ў якасці дадатковага вызначальнага чынніка варыятыўнага паўтору як уласцівасці фальклору ў кантэксце фальклорнай практыкі як праявы мыслення. Шэраг утылітарных практык, тыповых для пэўнай сацыяльнай групы альбо рэгіёна, як, напрыклад, рамёствы, медыцына, сельская гаспадарка, не могуць разглядацца як мастацтва, перформанс, фантазія або гульня, але, тым не менш, лічацца традыцыямі дзякуючы паўтаральнасці ў часе і прасторы. “Фемічнасць” мае канатацыю трансляцыі, у выніку чаго ўсталёўваецца ўзаемасувязь паміж фальклорным матэрыялам і працэсам яго перадачы. Працэс стварэння альбо

перадачы “ведаў” (*lore*) успрымаецца як традыцыйны праз паўтаральнасць, варыятыўнасць і асацыятыўны зварот да былога вопыту (прэцэдэнту). Указанне на “прымяненне на практыцы і вытокі з яе” сведчыць пра наяўнасць канататыўных законаў як адаптаванага вопыту альбо выніку (вербальнага, матэрыяльнага ці сацыяльнага) паўтаральных паводзінаў. Гэты вынік, па сцверджанні С. Дж. Бронера, можа быць дасягнуты і ўвасоблены адным індывідам [9, с. 18]. Даследаванне праксісу (у прыватнасці, у трактоўцы Бронера), дапамагае вызначыць не толькі крыніцы і тлумачэнні паводзінаў людзей, але і спрыяе з’яўшчынай рэпрэзентацыі фальклорнага тэксту.

У заключэнне адзначым, што ў якасці тэкстаў, якія становяцца аб’ектам даследавання заходніх фалькларыстаў, могуць выступаць самі культуразнаўчыя друкаваныя матэрыялы, якія распаўсюджваюцца падчас мясцовых фестываляў, у музеях, пунктах грамадскага харчавання і г. д. Гэтае пашырэнне даследчыцкага поля матывавана імкненнем вырашыць праблему рэпрэзентацыі фальклору ў кантэксце “аўтаэтнаграфіі”, альбо культурнага самаапісання [7]. Такім чынам, хоць выкарыстанне паняцця “фальклорны тэкст” строга не вызначана, яно ў кантэксце рэалізацыі культуралагічнага падыходу да вывучэння “фальклорнай рэальнасці” даволі ўстойліва карэлюе з узаемазвязанымі паняццямі “традыцыя”, “культура”, “маўленне”, “народ” (*folk community*, грамадства, сацыяльная група). Сам фальклор можа інтэрпрэтавацца як тэкст (знакава-сімвалічнае выражэнне) традыцыйнай народнай культуры на пэўным гістарычным этапе яе бытавання. Адпаведна актуалізуюцца інтэгрэтыўныя даследаванні фальклорнага тэксту ў аспектах сацыяльнага сэнсаўтварэння, рэпрэзентацыі, падтрымання, генерацыі нарматыўна-каштоўнасных сістэм культуры, а значыць яго ўдзелу ў культурагенезе (па М. Лотману). Практыкай такіх шматаспектных даследаванняў выступае шырока зразумелая семіятычная метадалогія. Між тым, інструментарый вывучэння фальклорнага тэксту залежыць ад канкрэтных даследчых задач і не звязаны з адзінай “базавай тэорыяй”. У залежнасці ад таго, якія родавыя прыкметы выкарыстоўваюцца для вызначэння фальклору, з якіх агульнаметадалагічных пазіцый разглядаюцца феномены “тэкст”, “традыцыя”, “маўленне”, “народ” (праз

якія і вызначаеца сам фальклор), і якія сацыякультурныя дэтэрмінанты фальклорнага тэксту бяруцца пад увагу, актуалізуюцца адрозныя метадалагічныя прынцыпы пабудовы канцэпцый як фальклорнага тэксту, так і самога фальклору (які можа разглядацца як “артэфакт”, “дзеянне”, “мастацтва”, “веды”, “тэкст”) і абіраюцца адпаведныя спецыфічныя даследчыя стратэгіі.

ЛІТАРАТУРА

1. Чистов К. В. Фольклор. Текст. Традиция. – М. :ОГИ, 2005. – 272 с.
2. Дианова Т.Б. Текст и контекст в фольклоре // Славянская традиционная культура и современный мир. Вып. 8. – М.: ГРЦРФ, 2005. – С. 12–21.
3. *Українська фольклористична енциклопедія* [голов. ред. Г. Скрипник] ; Київ : ІМФЕ Т. Рильського НАН України, 2019. – 840 с.
4. Noyes, D. The Social Base of Folklore // A Companion to Folklore / ed. by R. F. Bendix, G. Hasan-Rokem. – Chichester : Blackwell Publishing, 2012. – P. 13–39.
5. Бовкунова Ю. В. Культурно-историческая специфика фольклорного текста: дис. ... канд. философ. наук : 24.00.01 / Белгородский гос. ун-т. – Белгород, 2006. – 131 с.
6. Sherman, Sh. R. Documenting Ourselves: Film, Video, and Culture. – Lexington : The University Press of Kentucky, 1998. – 336 p.
- Abrahams, R. Folklore in Culture: Notes toward an Analytic Method // Texas Studies in Literature and Language. – 1963. – № 5. – P. 98–110.
7. Dorst, J. D. The Written Suburb: An American Site, An Ethnographic Dilemma. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2012. – 232 p.
8. Abrahams, R. Folklore in Culture: Notes toward an Analytic Method // Texas Studies in Literature and Language. – 1963. – № 5. – P. 98–110.
9. Bronner, S. J. Toward a Definition of Folklore in Practice // Cultural Analysis. – 2016. – № 15(1). – P. 6–27.
10. Glassie, H. The Spirit of Folk Art. – New York : Abrams, 1989. – 276 p.
11. Hymes, D. Introduction: Toward Ethnographies of Communication // American Anthropologist. – 1964. – Vol. 66. – P. 1

Оксана Шостак

*кандидат філологічних наук, доцент
Національний авіаційний університет*

м. Київ

ГІНОКРАТИЧНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНІЙ КРИТИЦІ КОРІННИХ АМЕРИКАНЦІВ

П. Г. Еллен друкує резонансну розвідку «Священне коло: відновлення жіночого в традиціях американських індіанців» (1986), де викладено основні «гінократичні» (термін, запропонований Еллен) положення, на яких, згідно авторки, базована література корінних народів. Дослідниця описує розбіжності між корінною літературою й літературами західного світу. Письменниця переконана, що західні дослідження трайбалізму американських індіанців є хибними від початку через культурну упередженість, що ґрунтована на патріархальності світогляду європейської культури. «Найважливіше, що вирізняє гінократичну культуру, – це відсутність обов’язкового покарання як засобу соціального контролю, а ще – обов’язкова присутність зв’язку з надприродними істотами» [Allen 1986, с. 3]. Формулюючи правильні, на її погляд, підходи до аналізу літературних творів, написаних письменниками, що мають корінне походження, П.Г.Еллен пропонує використовувати різноманітні методи – від висвітлення антропологічних і фольклорних моментів до психоаналізу, феміністичної критики, соціологічних досліджень й історіософії та культурологічних студій. «Я хочу наголосити, що літературні дослідження в царині студій про американських індіанців не можуть бути лише літературними, як це трактують на Заході. Ми, критики індіанської літератури, маємо залучати культурний, історичний, політичний контекст, у якому функціують традиційні народи та їхні літературні твори, бо жоден із сучасних письменників не спроможний писати поза ним» [Allen 1986, с. 266–267]. Найважливішим з усього названого є гінократичний підхід до тексту. «Без миру й гармонії, двох сил, що

належать жіночому серцю, не стане сили ні у світла, ні в кукурудзи² не буде безкінечного кола народжень, ритуальна магія втратить свою силу» [Allen 1986, с. 26]. П.Г.Еллен переконувала свого читача, що «культури, засновані на ритуальності, відштовхуються від уявлення, що всесвіт живий і має надприродну підпорядкованість. Ці культури не вважають економічні, політичні чи соціальні елементи відцентровими; вони організують своє життя навколо сакрального, метафізичного принципу. Якщо вони бачать причиново-наслідкові зв'язки між подіями, то причину вони приписують діям нематеріальних сил чи енергій» [Allen 1986, с. 80]. Пишучи про відмінності між європейською й індіанською літературною естетикою, вона зауважує: «Західні романи протесту – естетична відповідь на пригнічення й культурний розпад, але в цілому вони концентрують увагу на пригноблувачі, такий фокус суттєво відрізняється від запропонованого американськими індіанцями в цьому сторіччі. Загалом американські індіанці вибирають не так політичний протест, а радше романний або поетичний. Вони вибирають зосередження на власних традиціях і звичаях, ігноруючи білих, як тільки можна. Їм вдається ефективно протистояти як колонізації, так і геноциду» [Allen 1986, с. 82].

Підсумовуючи дослідження, авторка наголошує, що «література – породження традиції, а в традиційно гінократичному світі племені жінка постає центром усього існування. Це означає, що для таких авторів, як Л.М. Силко, Карол Лі Санчес, Паула Гунн Еллен, Саймон Ортіз, Н. Скотт Момадей, Дженнет Кемпбелл Хейл, Д'Арсі Мак Нікл, Джеймс Велч, Бет Брант, Джой Харіо, Лінда Хоган, Венді Роуз, Морис Кенні, Елізабет Кук-Лінн, Діана Бернс, Джералд Візенор, Герру Хобсен, Ніла Норс Сан, Мері Тол Маунтін, Рей Янг Беар і багатьох інших, центральність жіночої сили є основоположною як для творчості, так і для викладання цих творів» [Allen 1986, с. 264].

Попри великий внесок цього дослідження в індіанську критичну думку, робота мала низку суттєвих недоліків. К. Вомак писав про те, що, «протиставляючи індіанців європейцям, Еллен часто спрощувала їхню різноманітність,

² Традиційна їжа народів пуєбло, до яких належить П.Г. Еллен.

ототожнюючи її лише з гінократичною утопією та роблячи узагальнення щодо сингулярності індіанської свідомості» [Womack 2008, с. 23]. Критики дослідниці визнають, що ця розвідка є беззаперечним бестселером за всю історію індіанської критичної думки, що вплинула не тільки на розвиток літературної критики, але й на феміністичні й гендерні студії, квір теорію. Донині ця книга легко знаходить собі читачів поза академічним середовищем.

Початок 80-х рр. позначений бурхливим інтересом до розв'язання гендерних питань. Важливе місце в цьому процесі посіли так звані «жіночі» антології. Серед перших можна назвати «Цей міст іменується моєю спиною. Твори радикальних кольорових жінок» (1981) за редакцією Ч. Морага та Г. Анзальда, «Третя жінка: жінки-письменниці меншин США» (1980) за редакцією Б. Сміт. 1984 року Б. Брант друкує в Канаді антологію «Зібрання Духу», що містить вірші, оповідання й особисті сповіді жінок-індіанок. Особливе місце серед авторів посідали квір-жінки, а також митці, які на той час були ув'язненими в тюрмах із різноманітних причин. Збірка розширила горизонти індіанського літературного канону й уявлення про естетику. Наприкінці 80-х років літературні критики все частіше почали звертатися до квір-теорії, окреслюючи горизонти корінної літератури. У 1986 р. надрукована розвідка Волтера Вільямса «Дух і тіло: сексуальна різноманітність у культурі американських індіанців» та робота Вілла Роско «Чоловік-жінка народу зуні» (1991), за його ж редакцією опубліковано «Життя духу. Антологія творів гомосексуальних американських індіанців» (1988).

ЛІТЕРАТУРА

1. Allen, Paula Gunn. *The Sacred Hoop: Recovering the Feminine in American Indian Traditions*. Boston: Beacon Press, 1986. 311p.
2. Womack, Craig S. *A Single Decade. Book-Length Native Literary Criticism between 1986 and 1997. Reasoning Together. The Native Critics Collective.* /Ed. by Craig S. Womack, Daniel Heath Justice & Christopher B. Teuton. Norman: University of Oklahoma Press, 2008. P.3-104.

Марія Якібчук

кандидат філологічних наук

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ

БАТЬКІВЩИНА, ДІМ, РІДНА МОВА ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Національна ідентичність є синкретичним феноменом, що містить у собі елементи культурної ідентичності, яка базується на культурі, мові, релігії, історичній пам'яті. Важливість дослідження зумовлена специфікою національно-культурної ідентичності як багатоаспекторного явища, досліджуваного не лише соціологами, етнографами, культурологами, але й літературознавцями, оскільки деякі проблеми стають темою художньої літератури. Пошуки національної тотожності, системно розпочаті з відродженням української державності на початку 90-х років ХХ ст., дають можливість узагальнити український національний досвід. У рамках цього дослідження нас насамперед цікавить національна ідентичність як культурний феномен, об'єкт літературних дискурсів, істотний чинник гуманітарних процесів в Україні, який потребує певного змістового, семантичного аналізу з урахуванням української специфіки. Актуальність нашого матеріалу випливає з потреби зосередити увагу на творчому доробку З.Красівського і Я. Лесіва як речників національної тотожності, що відіграли особливу роль у процесах національного самоусвідомлення.

Історія питання. Наукові студії над цією проблемою активно вели М.Драгоманов, Д.Донцов, Ю.Липа, С.Рудницький. І.Денисюк у пошуках джерел сучасного погляду на питання національної ідентичності звернувся до методологічного досвіду І.Франка, котрий окреслив «концепцію самобутності літератури, її специфіки, зумовленої історично сформованою національною ментальністю українців»[1, с. 15]. Ґрунтовно досліджено цю тему у праці І. Дзюби

«Україна у пошуках нової ідентичності». Різні аспекти національної самобутності літератури розглядаються у працях С. Андрусів, О. Багана, Ю.Барабаша, В. Будного, Я. Гарасима, П.Іванишина, С. Квіта, Б. Криси, Т.Салиги, Л. Сеника, Л. Тарнашинської.

Об'єктом дослідження є творча спадщина З. Красівського і Я. Лесіва в контексті історико-культурної ситуації 60-80 років ХХ ст. в Україні.

Предмет дослідження - це художнє осмислення дискурсу національної ідентичності в творчості З. Красівського і Я. Лесіва.

Мета дослідження - осмислити поняття образів Батьківщини, дому, рідної мови як маркерів національної ідентичності у художніх текстах поетів-дисидентів.

Досягнення мети передбачає **такі завдання:**

- з'ясувати поняття «національна ідентичність», «культурна ідентичність»;
- виокремити культурні маркери: Батьківщина, дім, рідна мова як ядро української національної ідентичності у версії досліджуваних поетів-дисидентів;
- окреслити взаємозв'язок інтелігенції «незгідних» з історичною долею нації.

Виклад матеріалу. Прагнення зберегти свою ідентичність, передусім людяність, рідну мову й традиції, духовну свободу було притаманне багатьом українським письменникам у різні часи. Прорив поезії 1960-х крізь дискредитовану псевдо традицію полягав, на думку Л. Тарнашинської, насамперед в актуалізації та вербалізації моральної й онтологічної пам'яті, у «поверненні поняттю батьківщина повносутнісного національного статусу» [5.с.211]. Виклики сучасності сприяли формуванню національної свідомості у 60-ті роки ХХ ст.. так званого культурницького руху, з якого виокремилася група письменників-шістдесятників, які стали на захист української мови, культури. Концепти пам'яті, спадкоємності, родоводу набувають «змістової доміанти», яка оприявлювалася в їхній свідомості і в поетичній зокрема. Шістдесятники поноваторськи опановували націєнаповнений часопростір –розгортали відповідно до часово-просторової вертикалі: «від екскурсів в історичні епохи (Л. Костенко) - до поривання в космічні сфери (І. Драч, М.Вінграновський), від реалій повсякденної боротьби (З. Красівський) - до правічних теренів, єднання землі з небесами (Я.

Лесів)».[6, с.84]. Кинувши виклик тоталітарному режимові й «поламавши сам концепт пристосовництва у його буттєвому вияві» [6, с.84] вони плекали новий образ України, наповнювали свій вектор пізнання без обмежувальних пут тодішнього режиму, протиставляли себе офіційному догматизму, сповідували культурний плюралізм, свободу творчого самовираження. Саме у час суспільних змін культурологічна сфера нації набирає вирішальної життєтворчої сили. І саме в цих драматичних реаліях національна ідентичність уособлює феномен людського духу - Слово. На думку Е. Сміта, можна спостерігати, що «становище найстабільніше там, де колективна ідентичність спирається, головним чином на культурні складники:...пам'ять, духовні вартості, символи, міти й традиції» [4, с.26]. Праця Е.Д. Сміта «Національна ідентичність» засвідчує, що національна ідентичність як комплексне поняття вбирає в себе національно-духовні, соціально-економічні й суспільні чинники, таким чином поділяючись на різні ідентичності. Можна стверджувати, що етимологічно слово «ідентичність» походить з латинської мови, що означає «ототожнений», «однаковий». Культурна ідентичність як одна із складників національної ідентичності - це ототожнення себе з культурною традицією свого народу, рідного краю, отчого дому, своєї батьківщини, рідною мовою. Культурна ідентичність характеризується у працях Ф. Барта, Ю. Бромлея, В. Гесле та ін.

Зеновій Красівський і Ярослав Лесів як поети-дисиденти прагнули зберегти національну ідентичність, наголошуючи на пошуку власної ідентичності через призму української історії. З перспективи часу їхню позицію щодо тодішнього стану цих важливих речей і явищ можна окреслити як позицію протесту і терпіння. Ліричний герой поезії Красівського розуміє, що його вибір сміливий і небезпечний. Але він вірить у незнищенність українського духу: «Як жити маю я на чужині? Без роду, без сім'ї і без Вітчизни?»[2, с.63]. Ідея глибинної сутності України та її буття пов'язана з особистою біографією:

А серце аж рветься: додому! Додому!

Останній свисток і- родинне село.

-Добрідень, мій краю!

Та обрїй знайомий

Чогось похилив у зажурі чоло [2, с.61].

Образ Батьківщини зреалізований через вираження почуттів, які не є оптимістичні, коли Красівський повертається додому після двадцятишестирічного ув'язнення. І хоча лінгвокультурний концепт «батьківщина» дослідники називають як абстрактний, для українців ставлення до своєї батьківщини - близько-інтимне. Саме життя такої особистості як З.Красівський - це втілення самототожності. Обов'язок захистити матір Україну прочитується чи не в кожній поезії збірки «Невольницькі плачі», яка була написана в тюремних казематах: Друже! Сучаснику! Стань на коліна На тім перелозі і під тим хрестом, Твоя ж Батьківщина, твоя Україна Очі народам мозолить ярмом [2, с.78].

Українська доля, історія сподівань народу у творчості Я. Лесіва постає через проблему Слова, яке є вершиною проявлення Божественного: «Від полови зерно Слово од лжі Руки від крові Душу від страху Розум від забобонів Серце від ненависті Ласку від пристрасті Кохання від похоті Любов від тиранства Очисть перед тим Як в дорогу іти [3,с.24]. Національну ідентичність о.Лесів не мислив поза моральними християнськими засадами. Він глибоко усвідомлював, що без жертвності не можна перемогти, коли навколо суцільна русифікація, нищення пам'яток культури, переслідування інтелігенції. Саможертвний приклад синівської любові прочитуємо у рядках: «Мамо, душа моя - Спасителя розіп'ятого рана. Мамо, любові Вашої zenit У промінні Ваших рук Із попелу постане - І буде порятовано цей світ [3, с.40]. Любов до рідної матері переплітається з любов'ю до Вітчизни, до всього світу.

Отже, дискурс національної ідентичності, особливо ті концепти, що дають можливість осмислення національного буття, а саме: «батьківщина, дім, рідна мова» об'єктивізує літературне пізнання, спонукає до ідейно-естетичних характеристик канону шістдесятництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк І. Кілька міркувань щодо висвітлення української літератури (з приводу сучасного підручника). Слово і Час.2002.№5. С.13-21.

2. Красівський З. Невольницькі плачі. Брюсель. Література і мистецтво, 1984. 144 с.
3. Лесів, о. Ярослав. Мій хрест - в руках його нестиму. Івано-Франківськ. Нова Зоря, 2004. 160 с.
4. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Перекл. П. Таращук. К. Основи, 1994. 223с.
5. Тарнашинська Л. Презумпція доцільності: абрис сучасної літературознавчої концептології. К.:Києво - Могилянська академія, 2008. 534с.
6. Якібчук М.В. Творчість З. Красівського та Я .Лесіва: дискурс національної ідентичності. Коломия. Вік, 2011. 192 с.

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МОВ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

Тетяна Аннілогова

Національний авіаційний університет

м. Київ

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ФІНЛЯНДІЇ

Незважаючи на заклики до реформи освіти в міжнародному масштабі, в освітній системі багато чого не змінюється чи не робиться. Багато приватних та державних шкіл працюють за тими самими застарілими системами.

Багатьом людям відомий стереотип працьовитості, запам'ятовування, трудової етики тощо, притаманний таким країнам, як Китай, Сингапур та Японія. Вони займають перше місце в математиці та науці за даними програми міжнародного оцінювання студентів (PISA), яка регулярно публікує звіти. Міжнародне дослідження якості освіти PISA, що майже 20 років тому започаткувала Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), є одним із найавторитетніших джерел інформації про середню освіту у світі. На сьогодні в дослідженні беруть участь понад 80 країн / економік. Їхні урядовці довіряють результатам PISA і використовують їх для прийняття обґрунтованих політичних рішень у галузі освіти. Україна долучилася до PISA в 2018 р. Звіти представляють детальну інформацію про результати навчальних досягнень 15-річних підлітків у таких галузях, як читання, математика та природничо-наукові дисципліни, а також про ті чинники, від яких залежить рівень читацької, математичної та природничо-наукової грамотності учнів / студентів. Відповідно до цих результатів, Україна опинилася посередині списку. Найважливішим є не місце країни в рейтингу, а відсоток учнів, які досягли базового рівня. 36 % українських підлітків не досягли базового рівня з математичної грамотності. Близько 26% — із читацької грамотності та з природничо-наукової. У середньому в Україні — кожен четвертий учень має низький рівень компетентностей. При цьому 46 % українців досягли

вищих рівнів із читацької грамотності, майже 38 % — з математики, майже 44 % — з природничих наук. PISA не перевіряє, чи засвоїли учні програму, а оцінює, чи здатні вони застосовувати знання і навички в житті. Для порівняння, американські студенти постійно посідають середнє або нижнє місце серед промислово розвинених країн, і це вказує на те, що американці також серйозно відстають у ряді оцінок навчальної діяльності.

Найкращі результати показує Сінгапур. При цьому сінгапурські школярі продемонстрували найвищі результати за всіма трьома компонентами іспиту — читання, математика і природничі науки. За ним розташувались Японія, Естонія, Тайпей (Китай) та Фінляндія. Щоправда, результати за різними компонентами тесту між лідерами відрізнялись — хтось показав кращі знання з математики, хтось — з читання [1].

Проте деякі експерти вказують що навчання у країнах Східної Азії — це модель вичерпного виснаження мозку. Працюйте більше! Навчайтеся більше! Живіть менше. Факти та цифри не брешуть - ці країни перевершують, але чи може бути кращий та здоровіший спосіб досягнути високих результатів.

Відповідь - Фінляндія - країна, багата на інтелектуальні та освітні реформи, впродовж багатьох років започаткувала низку нових і простих змін, які повністю змінили їх освітню систему. Лідери дослідження показали знання та навички, які приблизно еквівалентні двом додатковим рокам навчання порівняно з їх однолітками з таких розвинених країн як США, Франція та Швеція.

Добробут родин, ефективні медицина і освіта — основа фінського суспільства. За світовим рейтингом рівня щастя, Фінляндія другий рік поспіль посідає перше місце. Благополуччя учнів — ключова мета фінської шкільної системи. За останньою національною освітньою програмою для базової школи, головним завданням школи є підтримка учнів у навчанні, розвитку і добробуті в тісній співпраці з родинами. Один із переконливих факторів добробуту — задоволення від життя. Благополуччя — це переважно суб'єктивне питання, на яке кожен дає свою відповідь, залежно від поглядів, переконань, життєвих обставин. Якщо говорити загалом, то добробут містить у собі певний високий рівень життя. Фінляндія

входить до списку найбагатших країн світу. Також фіни демонструють високі показники в оцінюванні стосунків у родині і з друзями, самореалізації і можливостей для цього.

До першого десятка щасливих країн увійшли заможні країни. Однак, автори дослідження наполягають: справа не лише в грошах. В опитуванні, проведеному аналітичною компанією Gallup, враховували шість факторів: ВВП на душу населення, соціальну підтримку, ймовірну тривалість життя, свободу життєвого вибору, щедрість та рівень корупції. Фінляндія в усіх категоріях серед перших, але найвище – у категорії щедрості. Автори дослідження вважають, що, допомагаючи іншим, ви відчуваєте себе краще (але якщо це ваш вибір). Майже половина фінів регулярно займаються добродійністю. Фінляндія не може похизуватися найвищим показником ВВП у Європі, однак мережа соціального захисту в поєднанні з особистою свободою та балансом між роботою і особистим життям дає їй перевагу серед інших [2] .

У Фінляндії вчителі отримують високу заробітну плату. Насправді, їх дуже цінують, оскільки Фінляндія закладає фундамент розвитку особистості у дитинстві як основу для розвитку протягом усього життя. Дослідження вказують, що найкращі системи освіти набирають, навчають та підтримують найкращих вчителів.

Якість освіти країни не може бути вищою за якість вчителів, які працюють у школах, – це беззаперечний висновок PISA та інших досліджень освітніх політик у різних країнах.

Успіхи фінської школи першочергово пов'язують з одночасним підвищенням вимогливості та розширенням автономії у роботі вчителя. Конкурси для вступу на педагогічні спеціальності у Фінляндії – одні з найвищих; для того, щоб на них вступити, необхідно належати до третини найкращих випускників школи за результатами загальнонаціональних іспитів.

Окрім підвищення вимог для доступу до професії, важливим також є постійне підвищення кваліфікації вчителів під час роботи. Для цього у Фінляндії гарно структурований процес взаємного навчання між вчителями. Ефективно

налагоджена система взаємодопомоги сприяє підвищенню їх кваліфікації у процесі роботи у школі. Молодші вчителі отримують підтримку від старших колег, котрі у свою чергу залишаються відкритими до розвитку та постійного професійного вдосконалення.

Щоб стати викладачем у Фінляндії, кандидати повинні спочатку отримати принаймні ступінь магістра та пройти еквівалент програми проживання в медичних школах США. Студенти-викладачі часто викладають у приєднаних до університету початкових школах. Результат: на вчителів можна розраховувати, вони знатимуть найкращі педагогічні дослідження в галузі освіти, які існують там. Фінляндія впроваджує результати дослідження.

У Фінляндії дослідження проводяться без політичного тиску. Уряд приймає рішення щодо освітньої політики майже виключно на результативності - якщо дані свідчать про покращення, федеральне міністерство освіти і культури дасть йому спробу. Коротше кажучи, Фінляндія все робить.

Фінляндія не боїться експериментувати. Однією з великих переваг досліджень є те, що вони не підзвітні зовнішнім сил, таким як гроші та політичний вплив. Викладачам Фінляндії пропонується створити власні міні-лабораторії для викладання стилів, зберігаючи те, що працює, і бракуючи те, що ні. Це урок для багатьох країн: експериментальне мислення може змусити вчителів мислити нестандартно.

Але при розгляді досягнень Фінляндії також слід враховувати інші фактори. Підсумувавши відмінності між системами Фінляндії та системами в інших країнах, таких як Великобританія, можна створити список, який включає наступні пункти:

Викладання - це дуже шанована, добре оплачувана професія.

Шкільних інспекцій та оцінювання самих вчителів немає.

Шкільні дні короткі, а літня перерва - 10 тижнів.

Дітей оцінюють їхні вчителі. Єдиний загальнонаціональний іспит - це для тих, хто продовжує навчання до 18 років.

Середній розмір класу - 19 учнів.

Успіх пояснюється традиційно високою увагою до стилю викладання матеріалу та читання.

Одним із секретів незмінного успіху фінської освітньої системи є те, що стабільно високий рівень освіти однаково доступний для всіх школярів у всій країні, незалежно від географії та соціально-економічного стану родин. “Будь-який фінський учень може бути впевнений, що його школа, де б вона не була, є однією з найкращих шкіл у світі”, – заявила міністерка освіти і культури Фінляндії Лі Андерссон.

Фінські педагоги не ставлять нікого у приклад, не приділяють комусь більше уваги. Вони пояснюють це тим, що світ здебільшого складається з “середнячків” і тому всім дають час на засвоєння матеріалу, адаптуючи його під потреби і здібності кожного учня. Активне залучення учнів, осмисленість, радість від навчання та шкільна культура, що сприяє взаємодії між учнями і викладачами, – ядро фінського курикулуму.

У школах Фінляндії наразі руйнуються стіни – але це не лише фізичні бар’єри між класами. Також продовжуються поділи між предметами та віковими діапазонами, і студенти (учні) мають більше права говорити про те, що вони хочуть вивчати, ніж діти в багатьох інших країнах.

За даними архітектурного веб-сайту CityLab, країна проходить амбіційний національний редизайн своїх 4800 шкіл. Близько 57 нових шкіл розпочали будівництво у 2015 році та 44 у 2016 році. Інші реконструюються за принципами відкритого плану. Більшість шкіл залишається з більш традиційними плануваннями, але загальна амбіція полягає в постійній заміні або адаптації таких об’єктів. І вони будуть реконструйовані.

Дизайн запобігає надмірно гучному простору з “великою кількістю м’яких стільців, великих подушок, крісел-качалок, диванів, а також рухомих стін і перегородок, за якими ви можете сховатися для приватних дискусій».

Традиційні столи та стільці зникли, натомість є приміщення, де збираються різні вікові категорії, щоб поділитися своїм навчанням. У школах Фінляндії навчають

змішані курси (або класи), і з раннього віку діти більше говорять про те, з чого складатимуться їхні щотижневі уроки.

Навчання на основі явищ. Окреслимо деякі внесені зміни, зокрема перехід від предметів, що викладаються в окремих "силосах", до "мультидисциплінарного" навчання. Навчальний план освіти вимагає принаймні одного тривалого періоду так званого феноменного навчання та навчання (phenomenon-based teaching and learning – PBT/L). Під час цього студенти цілісно вивчають традиційний предмет. Вони повинні брати участь у плануванні цих періодів і повинні мати можливість оцінити, що вони з цього навчилися. Наприклад, школи можуть вибрати таку тему, як зміна клімату, і ви можете подивитися на неї з дуже різних точок зору, з дуже різних предметів, таких як математика ... Це дає дітям навички думати про такі теми, як зміна клімату, з різних перспектив"[3].

Прихильники PBL кажуть, що це допомагає озброїти студентів навичками критичного мислення, які вони потребують для процвітання сьогодні. Адже, коли справа стосується реального життя, наш мозок не розрізаний на дисципліни ... ми мислимо дуже цілісно. І коли ви думаєте про проблеми у світі - глобальні кризи, міграцію, економіку, епоху постправди - ми справді не даємо нашим дітям інструментів для боротьби з цим міжкультурним світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. PISA оголосило результати оцінювання знань школярів
URL/<https://www.auc.org.ua/novyna/pisa-ogolosylo-rezultaty-ocinyuvannya-znan-shkolyariv> (дата звернення: 08.02.2021)
2. Вчитися і бути щасливими – про що свідчать результати PISA Фінляндії
URL/<https://nus.org.ua/articles/vchytysya-i-buty-shhaslyvymy-rezultaty-pisa-finlyandiya/>(дата звернення: 08.02.2021)
3. Is this Finnish school the perfect design?
URL/<https://www.weforum.org/agenda/2017/10/why-finland-is-tearing-down-walls-in-schools/> (дата звернення: 08.02.2021)

**ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ
КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ВУЗЕ**

Аннотация. В статье рассматриваются возможные приёмы и способы обучения иностранному языку с целью не только овладения языком как средством общения, но и приобщения к общекультурным ценностям.

Ключевые слова: духовные ценности, преподавание иностранного языка, перевод, эквивалентность, добро.

E.A. Arsenyeva,

Lecturer

Department of Foreign Languages of Professional Communication,

State University

named after Alexander Grigoryevich and Nikolay Grigoryevich Stoletov”(VISU),

Vladimir, Russia

**SPIRITUAL VALUES AS THE ESSENTIAL COMPONENT
OF EDUCATIONAL PROCESSES
AT THE UNIVERSITY**

Abstract. The article deals with the possible techniques and methods not only to master the foreign language as a means of communication, but also to get acquainted the students with the cultural values of Foreign-speaking countries.

Keywords: spiritual values, teaching of a foreign language, translation, equivalence, goodness.

Учитель, преподаватель, подбирая материал к учебному или внеурочному мероприятию, должен учитывать, какое воздействие может оказать то или иное слово, выражение, как повлияет предъявленная информация на конкретного обучающегося, человека.

Литература, искусство, наука не суть самостоятельные явления, существующие вне социума и вне восприятия человеческого я. Литература, искусство, наука, искусственно созданное, материализованное отражение действительности через призму собственного я. Каждый индивидуум обогащает своим видением, концепцией культурный слой бытия того или иного времени.

«Как возникло, как созрело написанное?»

Кто-то жил, любил и наслаждался; наблюдал, думал, желал, надеялся и отчаивался. И захотелось ему поведать нам о чём-то таком, что для всех нас важно, что нам необходимо духовно увидеть, прочувствовать, продумать и усвоить. Значит – что-то значительное о чём-то важном и драгоценном» [1].

Каждое время рождает своего героя с новыми идеалами и ценностями, но вечными остаются смирение в противоположность гордости, нелюбостыжание в противоположность сребролюбию, целомудрие в противоположность блуду, кротость в противоположность гневу, воздержание в противоположность чревоугодию, доброжелательство в противоположность зависти, упование, надежда как противовес унынию.

Героический эпос, былины и были, сказания и легенды, песни, устное народное творчество любого народа вне зависимости от того, на каком уровне своего развития такой народ находился, воспевали и превозносили человеческие добродетели. Доброта, доброе сердце, доброжелательность, дружба, любовь к ближнему, милосердие, сострадание, справедливость, широта души свойственны человеку с рождения.

Приобщение к духовным ценностям народа возможно и необходимо при преподавании иностранного языка посредством использования определённых

упражнений. Европейские уровни владения языком в независимости от такового предписывают определённые нормы владения языком по четырем аспектам: чтение, письмо, восприятие чужой речи на слух (аудирование), говорение.

С когнитивной точки зрения важны все составляющие речемыслительного процесса.

Перевод является таким видом деятельности, который в период подготовки специалиста активизирует речемыслительный процесс; способствует более глубокому пониманию особенностей данного процесса.

При переводе важно и необходимо точно воспринимать исходное высказывание, стремиться к достижению эквивалентности и передаче малейших оттенков и нюансов, принимая во внимание эпоху, общество, в которой происходит действие в переводимом произведении.

Немаловажным, а порой и насущно значимым является владение этикой устного перевода. Слово как информационная сущность, как концепт содержит в себе множество значений. Важно, чтобы каждая из сторон в переводимом эквиваленте воспринимала лишь то значение, которое было заложено и подразумевалось отправителем сообщения в оригинале изначально. Нижеприведённые примеры наглядно доказывают важность соблюдения этики.

Президент России В.В. Путин пошутил над переводчиком, который заменил слово в его высказывании, во время встречи с премьер-министром Швеции Стефаном Лёвеном.

«Я сказал «друзей», а он (переводчик) перевёл «партнёров». Бандит просто. Потому что мы всех наших инвесторов, все компании шведские – а их более 500 работает в России – мы рассматриваем именно как друзей» [2].

– Боишься, толстяк? – спросил Акимов, и Логинов, чуть улыбнувшись, поспешил перевести эти слова на норвежский язык так:

– Чем могу служить? [3; с. 327].

Примеры ниже показывают, что просторечные выражения могут быть восприняты в прямом значении и истолкованы иначе. Переводчику при этом пришлось бы подбирать адекватные соответствия в языке перевода. Знание

родного языка и языка перевода должно быть очень сильным, если переводчик знает более одного иностранного языка, обладает эрудицией, быстротой реакции, широким кругозором, это расширяет его «багаж» переводчика и предоставляет больше возможностей в переводе и интерпретации переводимого текста.

«Нартай впервые повернулся назад, уставился на Джеффа злобными щелочками своих узких глаз:

– Так какого же... хрена ты не отвечал на эти письма, гад ползучий?!

– «Гад ползучий»... – с интересом повторил Джефф. – Это «змея», да?» [5; с. 61].

«– Джефф! У тебя бабки есть?

– Нет, – говорит Джефф. – Они уже умерли. Но с ребенком нам будет помогать моя мама.

– Вот бестолочь! – говорит Нартай. – Я тебя спрашиваю – у тебя деньги есть? [5; с. 67].

Благодаря калькированию (знание иностранных языков, глобализация пространства, межкультурные связи) синонимичные ряды слов и словосочетаний значительно расширяются (Московский паркинг; купить машиноместо во Владимире; парковки, автостоянки во Владимире).

Контаминация и использование кодов разных систем также свойственна современной письменной и устной речи.

- Оператор call-центра;
- ИВАНУШКИ International;
- Nail-мастер;
- Cleaning-менеджер; уборщик помещений; уборщик/ца; оператор по уборке; оператор уборки; сотрудник по уборке; оператор чистоты;
- Маникюрша, мастер ногтевого сервиса, Nail-мастер.

Такие примеры словообразования и употребления характерны для современных средств массовой информации, рекламы, блогов, художественных текстов и т.п.

«– Haben Sie eine Erlaubnis?

Я ни черта не понял. Тогда полицейский повторил по-английски:

– Do you have a licence?

Я полез в сумку, достал зеленую бумаженцию, аусвайс. Полицай похлопал меня по спине и сказал:

– Пет-ров... Пе-ре-строй-ка... Карашо! – и ушел.» [5; с. 27].

В вышеприведенном примере видим в тексте смешение разных языковых кодов для обозначения одного слова (Erlaubnis, licence, бумаженция, аусвайс).

Формирование навыков правильного употребления широкого спектра синонимов, скорочтение с листа могут отрабатываться как в устном, так и в письменном переводе на текстах разного жанра и сложности. Политические комментарии, тексты заседания МИД, ООН и иных политических структур, коммюнике, репортажи, тексты определённой тематической направленности, художественная литература, бегущая строка, слоган, тексты экономической и финансовой тематики необходимы и важны.

Поэтические переводы классиков и представителей современной литературы могут быть чрезвычайно полезны для мотивации обучающегося. Преподаватель вправе предложить наряду с уже существующими каноническими переводами изучаемого произведения свой собственный вариант перевода.

«Es ist klar, ich werde nichts erreichen in der Welt, wo Esstisch, bunter Teppich gilt und Geld» [4; с. 78].

Духовные ценности, формируемые в процессе преподавания гуманитарных дисциплин, в частности иностранного языка, являются частью человеческого «Я» и не могут восприниматься как что-то малозначашее. По меткому замечанию Эриха Фромма, «Если человек равнодушен к жизни, то больше нет надежды, что он выберет добро».

ЛИТЕРАТУРА

1. Ильин И.А. Поющее сердце. Книга тихих созерцаний. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/70709/2/И%27in_-Poyushchee_serdce._Kniga_tihih_sozercanii.html (28.06.2019).
2. Казакевич, Э Г. Звезда. Повести, рассказы [Текст] / Э. Г. Казакевич. – М.: Москва, 1989. – 463 с.

3. Речь Президента. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/60254> (28.06.2019).

4. Arnold Zweig. Der Elfenbeinfächer. Ausgewählte Novellen. Erster Band. – Aufbau-Verlag Berlin, 1953.

5. Кунин, В.В. Русские на Мариенплац. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL //www.litmir.me/br/?b=15903&p=68 (12.02.2020).

Галина Білоконь

Національний авіаційний університет

м. Київ

ОПАНУВАННЯ НОВИМИ ЗНАННЯМИ ЧЕРЕЗ ЗАНУРЕННЯ У МОВУ

Визначаючи сутність освіти, вчені надають особливого значення ролі мови. Кожен окремий індивід, піднімаючись від своєї природної сутності в сферу духу, знаходить у мові, звичаях, суспільному устрої народу задану субстанцію, якою він бажає оволодіти, як це буває при вивченні мовленню.

Таким чином, цей окремий індивід постійно перебуває на шляхах освіти і його природність постійно знімається відповідно до того, що світ, у який він вростає, утворюється людською мовою і людськими звичаями.

Тобто, освіта людини супроводжується зануренням її в мову та мовленнєву діяльність народу.

Визначаючи сутність мови текстів, ми прагнемо до пізнання викладеної в них істини. Це зв'язано з тим, що при розумінні того, що передано нам історичною традицією, не просто розуміються ті чи інші тексти, а виробляються певні уявлення і осягаються певні істини.

Процедура пояснення переважає в діяльності викладача, який мусить виробити вірну методику передавання змісту предмета вивчення студентській аудиторії. Проте, перш ніж пояснювати відповідний матеріал студентам, викладач повинен

сам адекватно зрозуміти його, щоб потім це розуміння донести до тих, хто навчається.

Таким чином, в учбовому процесі відбувається подвійне розуміння одного й того ж тексту: спочатку воно досягається викладачем, а потім – через процедуру пояснення – студентом. Невірне розуміння сенсу тексту викладачем приводить у кінцевому рахунку до неадекватного його розуміння студентом.

Тобто, процедури розуміння й пояснення в процесі навчання перебувають у нерозривній єдності: вони здійснюють зв'язок між знаком (або словом) і його значенням. Цей шлях пролягає через мову, оскільки вона служить меті розуміння.

Для того, щоб отримані знання стали надбанням самого учня, треба доповнити процес зовнішнього сприйняття знань через пояснення власним розумінням і переживанням матеріалу, перевівши його у свій внутрішній духовний світ.

Процедура розуміння в навчальному процесі – це певна репродукція, яка ґрунтується на співвіднесенні змісту матеріалу, що вивчається, з початковим продуктом. Тобто, це реконструкція студентом початкового сенсу відповідного тексту, яка впливає з життєвого моменту досліджуваної концепції. Вона може супроводжуватися поясненнями викладача, в процесі якого виникає співрозуміння обома сенсу даного тексту, врешті-решт порозуміння студента й викладача, в якому виявляється також відношення обох до предмета вивчення.

Не менш важливою в навчальному процесі є процедура тлумачення. Часто тексти оперують різними символами та образами, які можуть по-різному тлумачитися.

Це пов'язано з тим, що для процесу тлумачення характерні суб'єктивні почуття, переживання, емоції того, хто читає відповідні тексти, внаслідок чого відбувається творче осмислення й засвоєння прочитаного кожним індивідом. Відомості можуть виражатися різними мовними засобами, які неоднаково сприймаються різними читачами.

Різне тлумачення одного й того ж тексту приводить до конфлікту інтерпретацій. В таких випадках викладач і студент спільно звертаються до змісту самого тексту, ставлячи йому запитання й відшуковуючи в ньому відповіді на них.

Процедури пояснення, розуміння й тлумачення мають свою специфіку у закладах освіти, де вивчаються іноземні мови.

Деякі вчені уподібнюють освоєння іноземної мови до завоювання нової позиції в баченні світу, оскільки в цьому процесі відбувається перенесення на іноземну мову свого власного світорозуміння та свого власного уявлення про мову, що не дозволяє повною мірою усвідомити досягнете на цьому шляху.

Вважають, що іноземна мова репрезентує інший культурний світ, який відкривається в процесі її засвоєння.

У зв'язку з цим розрізняють два шляхи вивчення іноземної мови. Перший шлях – це опанування літературною іноземною мовою, щоб уміти нею розмовляти. В цьому випадку той, хто її вивчає, не знає предметного відношення до мови як такої, як феномену.

Інший шлях вивчення іноземної мови – це дослідження її спеціалістом – філологом, для якого іноземна мова виступає матеріалом для історії мови або для порівняльного аналізу з іншими мовами. Тому вивчення творів іноземною мовою в учбовому закладі, на думку деяких вчених, веде до втрати ними життєвості самих творів, оскільки в цьому процесі відбувається адаптація тексту до рідної мови.

Але разом з тим, неможливо зрозуміти те, що говорить і має сказати нам цей твір, якщо він не звертається до вже знайомого й рідного, яке має бути опосередковане висловлюванням тексту. Вивчення іноземної мови є, таким чином, розширенням сфери всього того, що ми взагалі можемо вивчити.

Отже, адаптація іншомовних текстів є вимушеним засобом засвоєння іноземної мови, хоча при цьому втрачається безліч нюансів, якими так багата кожна мова. Але це перший етап на шляху вивчення іноземної мови та її граматики.

Більш складним етапом є навчитися розуміти її, тобто вміти переживати той сенс, який у ній закладається.

Ефективність вищої освіти передбачає творчий підхід до вивчення іноземних мов, взагалі до набуття та використання отриманих знань.

Цьому може навчити лише викладач, який не тільки передає готові знання для засвоєння студентами, але й залучає їх до співпраці в процесі отримання знань,

показуючи, якими шляхами йшов розвиток відповідної думки, які перепони долалися на цих шляхах.

Галина Вербило

Національний авіаційний університет

м. Київ

ПРОБЛЕМА ФРАНЦУЗЬКОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІМІГРАЦІЇ

У минулому, Франція була країною колонізатором, змагаючись у кількості колоній з Великою Британією. Ті часи давно минули, але у сучасному світі країна стикнулася із наслідками своєї загарбницької політики. Францію накривають хвилі міграції не лише з Європи, але й з країн, які були її колоніями. Першою була хвиля у середині ХІХ століття. Вона припала на початок промислової революції. Тоді держава потребувала трудових ресурсів. Крім робітників з Італії, Іспанії, Німеччини, прибували також мігранти з країн, що розвиваються. Потік мігрантів з європейських країн покривав потреби демографічного дефіциту країни, збільшуючи кількість працездатного населення. Друга велика хвиля відповідала 20-м рокам ХХ століття. Це були часи відновлення та модернізації країни після Першої світової війни. У 1927 році було прийнято закон, який полегшував отримання громадянства іноземцям. Що давало можливість мати доступ до робочих місць та отримати право займатися будь-якою професійною діяльністю нарівні з французами. Третя хвиля міграції почалася одразу після Другої світової війни і тривала три десятиліття, протягом яких, країна, у черговий раз, відновлювалася після наслідків війни. У цей період Франція процвітала і цим успіхам сприяв черговий потік мігрантів. Саме у цей час відбулося розширення їх етнічного складу. Цього разу у нагоді стали вихідці з колишніх африканських колоній Франції.

Кожна наступна хвиля міграції була більш потужною за попередню. Однак, з 70-х років минулого століття, Франція різко скоротила в'їзд мігрантів на свою територію – перейшла на гнучке регулювання потоків міграції. Але з 2015 року ситуація змінилася у несприятливий бік – через політичну, економічну та військову нестабільність у країнах Третього світу, потік мігрантів збільшився за рахунок біженців з Сирії.

На сьогодні Франція та й уся Європа потерпають від міграційної кризи, що може призвести до соціальної, економічної та політичної катастрофи. Найбільшою проблемою навали нелегальних мігрантів є торгівля людьми. На жаль, таке ганебне явище все ще процвітає там, де є доступ до безправних біженців. Жертвами сучасних работоргівців є діти, підлітки та жінки. Молодь, сподіваючись на безхмарне майбутнє, тікає з центрів з прийому біженців. Цим вони не лише створюють проблеми соціальним та імміграційним службам, але й наражають себе на небезпеку бути залученими до протизаконної діяльності або отримати нелегальну низькооплачувану роботу.

Проблема нелегальних мігрантів стала головним болем французьких урядовців. Чергова хвиля ще більше маргіналізує та розшаровує суспільство. Інша проблема полягає у «геттоїзації» країни. Новоприбулі мігранти є маргіналами у новому для них суспільстві, оскільки вони опиняються за межами західної соціальної солідарності. З цим напряду пов'язані наслідки соціального напруження та виникнення вогнищ конфліктів, виникнення гетто, що отруює життя мешканцям міст. З іншого боку виникла ще одна проблема – скупчення численних етнічних груп в одній державі. Це призвело до того, що вони почали лобювати інтереси своїх етнічних спільнот на шкоду корінним французам.

Мігранти, що прибули після 2015 року, навряд чи будуть вивчати французьку мову, хоча уряд створює для них курси. Не вчитимуть, бо вони замикаються в середині своєї етнічної групи. Вони приїхали до «своїх», які розкажуть і покажуть як вижити у європейській країні без знання мови, культури та законів. Стикнувшись з проблемою культурного різноманіття. Щоб інтегрувати численних

мігрантів в структуру певної європейської спільноти, держава мала прийняти одну з чотирьох концепцій для вирішення цієї проблеми.

- Перша концепція – «ізоляціонізм» - відсторонення та блокування всього, що приходить ззовні, розмежування на «своїх» та «чужих».

- Друга (є сьогодні популярною) – політика «асиміляторства». Тобто держава не обмежує доступ іншим представникам на свою територію, але обмежує їх інкорпорує у суспільство та приймаючи і його цінності. Процес асиміляції відбувається шляхом поглинання культур.

- Третя концепція найбільш оптимістична з погляду на збереження прав всіх представників суспільства. Це – концепція мультикультуризму. Який, у свою чергу поділяється на м'який та жорсткий мультикультуризм. При м'якому варіанті відбувається природня асиміляція. А при жорсткому існує ідея про підтримку культурних розбіжностей. Тобто суспільство має розробляти програми, щоб забезпечити меншинам участь у суспільному житті, максимально зберігаючи їх автентичність та індивідуальність.

- Четвертою та найбільш радикальною концепцією є апартеїд. Він не закриває представникам меншин доступ в країну, але повністю забороняє асиміляцію.

Найбільш оптимістичним варіантом є класичний ліберальний мультикультуризм, який дозволяє представникам різних культур співіснувати без конфліктів.

Франція відноситься до країн з майже «чистим національним складом». Але, протягом більше, ніж 150 років вона приймає мігрантів. Всотуючи та асимілюючи у себе етнічно-культурні елементи, що надходять ззовні. Зараз же, значну кількість французького населення, хвилює той факт, що нові мігранти ведуть до розмивання їх традицій та звичаїв, впливають на стан та стабільність французького суспільства, що іслам стає панівною релігією у християнській країні.

З 1970-х років у Франції було прийнято концепцію державної підтримки конфесійного плюралізму. Що дозволило проведення мусульманських обрядів на виробництві та у місцях загального користування. Виділяються кошти на видання мусульманської літератури тощо.

З настанням міграційної кризи у Франції. Дослідники цієї проблеми, відзначають, що наступ ісламу неминучий і є думка, що він, з часом, трансформує французьке суспільство та його уклад.

Таким чином, слід говорити не про боротьбу культур – французької та нефранцузької, а про боротьбу ідеологічних конструкцій культури. Сьогодні вже не йдеться про те, яка із концепцій буде домінувати. Сучасний розвиток Франції та інших держав відбувається у напрямку етнокультурної плюралізації, що зростає. Цей процес стимулює зусилля держав та їх урядів у напрямку пошуку нових моделей, технологій інтеграції полікультурних та поліетнічних суспільств. У Франції цей процес тільки починається. Та чи готове суспільство прийняти ідею багаторасового, полікультурного суспільства, прийняти іслам, як одну з релігій, що визнається державою і якими будуть наслідки визнання цього для французької національної культури і національної ідентичності? Чи зможе воно вирішити головну проблему сучасності – проблему співвідношення культурних відмінностей з формальною, політичною та культурною рівноправністю?

Наталія Глушаниця

кандидат педагогічних наук, доцент

Національний авіаційний університет

м.Київ

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В ОСВІТІ

Історія розвитку сучасного світу це «історія виникнення, занепаду, росту і згасання націй і націоналізму» [2, с. 175], а відтак, етномовні проблеми та їх вирішення є предметом наукового пошуку етнологів, соціологів, лінгвістів, філософів та істориків. Мова визначається як домінуючий чинник консолідації нації. Саме мова забезпечує розвиток національної спільноти, збереження національної ідентичності та зміцнення національної свідомості. «Мова народу,

народності чи діаспори – то генетичний код національної культури, запорука самобутності та самозбереження» [4, с. 7].

Слова Л. Костенко «Нації помирають не від інфарктів, спочатку в них забирають мову» не втрачають своєї актуальності і по сьогоднішній день. Для того щоб мова була домінуючою складовою процесу етнонаціональної консолідації, необхідне свідоме та планомірне здійснення мовної політики. Саме тому Кабінет Міністрів України від 17 липня 2019 року прийняв розпорядження про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова - успішна держава”. Стратегічний документ окреслює мету, стратегічні цілі та основні завдання, на виконання яких має бути орієнтована реалізація державної мовної політики, та охоплює всі сфери суспільного життя. Розроблення означеної Стратегії викликано нагальністю здійснення кардинальних змін у сфері національної безпеки, економічній, інформаційній, гуманітарній сферах, які сприятимуть популяризації та конкурентоспроможності української мови в Україні та світі [3].

У будь якій країні мешканці послуговуються декількома національними мовами. Це створює сприятливе підґрунтя для культурного взаємозбагачення не тільки народів, які проживають на території певної країни, але і в міжкультурному світовому просторі. Метою дослідження є визначити напрямки реалізації мовної політики.

Мовна політика країн Європи спрямована на активну підтримку мультикультуралізму (міжкультурна комунікація та міжкультурне середовище), який є характерною рисою європейської ідентичності. Переконливим доказом цього є прийняття Радою Європи, Європейською Комісією та Європарламентом низки ініціатив, орієнтованих на розвиток «мовного плюралізму» та популяризацію навчання мовами ЄС. Зокрема, програми «Еразмус» та «Lingua екшн» націлені на вивчення мов та сприяють підтримці різних мов у Європейському Союзі. Впровадження інформаційних та комунікаційних технологій в освітні системи теж сприяє “міжнародному розумінню та взаємнозбагаченню.” “Діалог міжкультурний – діалог культурновідмінних

людських груп і спільнот, націлений на взаєморозуміння, відвернення та попередження конфліктів. Сприймання інших культур – шлях до розуміння себе, культур.” [1].

Напрямки мовної політики реалізуються через систему державної освіти. Взаємодія працівників освітніх установах здійснюється через міжкультурний. Значуща роль відводиться саме мовній освіті, зокрема навчанню іноземних мов. Кінцевою метою процесу вивчення іноземних мов має стати свідоме ставлення особистості до мов світу.

Не варто зменшувати роль державної мовної політики у сфері національних меншин. Мова здатна не тільки об'єднати націю, але і стати джерелом конфлікту. Однак, варто зауважити, що подібні конфлікти мають не тільки мовний, а й економічний, демографічний, ідеологічний характер. Отже, ми розглядаємо освіту як рушійну силу державної мовної політики, орієнтовану на формування толерантного ставлення особистості до мов світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія Сучасної України (ЕСУ) 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:<http://esu.com.ua>
2. Жайворонок, В. Українська етнолінгвістика. Нариси / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
3. Розпорядження від 17 липня 2019 р. № 596 Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова - успішна держава” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text>
4. Сміт, Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К. : Основи, 1994. – 223 с.

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Для сучасних роботодавців фахівець у сфері інформаційних технологій – це не лише людина, яка має високу професійну підготовку, а й всебічно розвинена особистість. Адже професії, пов’язані з інформаційними технологіями охоплюють майже всі сфери життя сучасного суспільства. Головним для такого фахівця є постійний професійний розвиток, вирішення кожного разу нових і ще більш складних завдань та розширення власного світогляду.

У сучасній педагогічній науці питання, присвячені комунікативної культури розглядаються у дослідженнях Г.Н. Артем’євої, О.О. Бароненко, А.В. Білоножко, В.А. Возчикова, В.О. Григор’євої-Голубєвої, Ю.В. Ємельянова, О.М. Корніяки, О.В. Кравченко, А.О. Позднякової, С.В. Знаменської, Т.О. Слухай, Л.А. Пономаренко та ін. За визначенням українського філософа С. О. Сарновської «комунікативна культура» є «...специфічним проявом соціальної культури, що характеризується «людським виміром» суспільних і міжсуб’єктних відносин і переслідує мету взаємозбагачення індивідів засобами інформаційного обміну, взаємотрансляції знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування».

Для сучасних фахівців з ІТ вміння спілкуватися іноземною мовою є необхідною складовою їх компетенцій, адже сучасний світ – це світ інформації та діалогу культур. Фахівець має вільно користуватися іноземними мовами для пошуку інформації, на належному професійному рівні спілкуватися зі своїми колегами та партнерами з інших країн. Сьогодні команда, яка створює програмне забезпечення, здійснює технічну підтримку серверів тощо включає членів, які одночасно працюють у різних країнах і спілкуються через Інтернет. Робота з фаховою інформацією передбачає не лише правильне розуміння термінології, а й

здатність до глибокого аналізу та відповідної логічної побудови аргументів під час дискусії, швидкий пошук вирішення проблеми. Величезна роль у навчанні цьому належить саме викладачу іноземної мови. Він має не лише вільно володіти іноземною мовою, а й мати ґрунтовні знання з питань філософії, політики, мистецтва, науки і техніки, мати високу педагогічну майстерність, добре орієнтуватися у сучасному інформаційному просторі та навчати цього студентів. Викладач має постійно активізувати пізнавальну активність студентів, власним прикладом заохочувати їх до такої діяльності, поєднуючи організаторські здібності з творчим підходом, виступати координатором у процесі підготовки студентів до майбутньої діяльності.

Величезну роль відіграють такі риси викладача як цілеспрямованість, вимогливість, врівноваженість, толерантність, тактовність, уважність, повага та індивідуальний підхід до кожного студента, об'єктивність в оцінюванні, оптимізм, почуття гумору, натхнення, самокритичність. Поєднання всіх цих якостей формує авторитет викладача, підвищує мотивацію до вивчення предмету. Так, заняття з іноземної мови мають носити чітко виражений комунікативний характер, але викладач має допомогти студентам подолати також і психологічні моменти, адже у групі часто є студенти з різним рівнем знань, а також сором'язливі студенти, яким і рідною мовою важко висловлювати свою думку в аудиторії. Саме тому вміле поєднання професійних та особистих якостей викладача допомагає створити невимушену доброзичливу атмосферу на заняттях, де буде комфортно всім студентам. Підготовка завдань має включати вільний вибір підходу до їх виконання. Дуже важливим інструментом також є культура мовлення викладача. За визначенням Т.Г. Калюжної воно має характеризуватися правильністю, термінологічною точністю, доречністю, лексичним багатством, виразністю та чистотою. Викладач має добре розуміти інтереси групи, не повинен нав'язувати свою думку, а вміти почути та враховувати думку кожного студента, бути для них справжнім радником та партнером у процесі навчання.

Сьогодні молодь, яка обирає сферу ІТ – це справжня інтелектуальна еліта, молоді люди, які багато читають, цікавляться фаховими питаннями, слідкують за

сучасними тенденціями у обраній сфері. Більшість з них чітко розуміють, чим саме хочуть займатися. Але практика показує, що не всі вони усвідомлюють необхідність навчання саме культурі спілкування, адже досить часто студенти впевнені, що працюватимуть в основному з комп'ютером. Старшокурсники, які наразі переважно поєднують навчання з роботою чекають від викладача сучасних практичних знань, які вони використовуватимуть у своїй діяльності.

Викладач має виявляти студентів, які мають схильність до наукової діяльності, заохочувати їх до такої діяльності та надавати допомогу. Студентам подобається заняття у формат діалогу, обміну думками з використанням сучасних технологій. Вони хочуть бачити у викладачеві іноземної мови творчу особистість, яка постійно прагне до нових знань, цікавиться не тільки своїм предметом, є справжнім лідером. Саме такий викладач надихає студентів своїм прикладом та формує їх комунікативну культуру.

Svitlana Zakharchuk

National Aviation University

Kyiv

TRANSFERABILITY ISSUES WITHIN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES ON THE EXAMPLES OF FUNCTIONS AND ITEMS OF PREPOSITIONS

Prepositions are important when constructing sentences and phrases both in English and Ukrainian. For native speakers, problems such as grammatical errors involving prepositions are rare. However, English language learners who are native speakers of Ukrainian language might face certain difficulties using prepositions as not all of knowledge about prepositions is transferable from Ukrainian to English. What the author considers to be transferable knowledge is direct and full coincidence in preposition function as well as translation. So items of prepositions and their functions can be

completely transferred from one language to another, logically acquirable due to prescriptive rules or might need to be just memorized.

There are five main functions of prepositions and prepositional phrases in English. Comparative description will identify the amount of transferable knowledge.

1. Head of preposition phrase is the defining word type of that phrase. Examples of prepositional phrases include in the oven and during the storm. The heads of those prepositional phrases are the prepositions in and during. This function exists in Ukrainian language as well. And in this particular case the knowledge about preposition may be identified as transferable (English in the oven – Ukrainian в печі; English during the storm - Ukrainian підчас бурі). But at the same time plenty of phrases are not able to rely on transferability, and have to be classified on the common ground (English at the top, at the bottom, at the back, at the front – Ukrainian, correspondently, вгорі, внизу, позаду, попереду) or their logical difference in a source language should be memorized (English in time, on time– Ukrainian вчасно)

2. Prepositional phrases function as modifiers and complements of noun phrases, adjective phrases, and verb phrases. Words and phrases that function as modifiers define other words and phrases. For example, the prepositional phrase with blonde hair modifies the noun phrase the little girl in the phrase the little girl with blonde hair . There is a great deal of common ground between Ukrainian and English on this issue. Therefore, this knowledge is transferable to a certain extend (English the little girl with blonde hair, the lady in red – Ukrainian маленька дівчинка з білявим волоссям; леді в червоному).

Prepositional phrases also function as modifiers of adjective phrases as in on the walls in The paint was green on the walls or near the bathtub as in The floor was wet near the bathtub. Prepositional phrases likewise function as modifiers of verb phrases as in during the wedding in The woman cried during the wedding or after dinner as in The couple danced after dinner. This knowledge should be considered transferable, although, in Ukrainian, linguists would identify the different syntactical function of the prepositional phrase in such sentences. The question is only about the name not about “transferability”.

Complements act to complete the meaning of other words and phrases. The main difference between modifiers and complements is that modifiers are optional and can be

replaced by any number of other prepositional phrases while complements are often required. For example, the prepositional phrase of books functions as a complement in the sentence Librarians are fond of books. The prepositional phrase of books is a complement because the adjective “fond” requires a prepositional phrase to complete its meaning. In English those are of idiomatic nature, which means it requires not item’s transferring but finding matching idiomatical expression in the target language. (English Librarians are fond of books – Ukrainian Який бібліотекар не любить книжок.).

3. Prepositional phrases also function as adjuncts in sentences. Adjuncts frame an entire sentence and are optional. For example, the prepositional phrase in my opinion in In my opinion, grammar is interesting. In Ukrainian this function is transferable function; however, the vocabulary items must be replaced by either suitable equivalents or somehow adjusted (English In my opinion, grammar is interesting – Ukrainian На мою думку, грамати́ка це річ цікава).

4. Prepositions as adverbials provide additional information about an entire sentence and are optional. Adverbials express information such as time, place, manner, condition, reason, or purpose of an entire sentence. The prepositional phrase in the backyard provides information about the place where the children played in the sentence The children played in the backyard. The same function is provided by the Ukrainian prepositional phrases; however, thinking about the transferability of vocabulary items, the speaker must be aware of matching vocabulary item.

5. Prepositions function as particles in phrasal verbs. Phrasal verbs are verbs that consist of a verb and one or more prepositions. Examples of phrasal verbs include pass out meaning "to faint" and look up meaning "to consult." This function of prepositions is extremely common in informal idiomatic English. The problem with phrasal verbs for language learners is that the meaning of the two-word (or sometimes three-word) verb is very different from the meaning of the two parts taken separately. Pass out is not the same as pass + out. This function is not available for prepositions in Ukrainian; it would rather be replaced by prefix item.

English Ukrainian

1) I popped over to see my new neighbours.

2) I'm going to pop out to the shops for ten minutes. 1) Я заскочила познайомитися з новими сусідами.

2) Я збираюсь вискочити до магазину.

Learning phrasal verbs is probably a lifetime's work and if you want to do it well, it's probably worth getting hold of (= obtaining) or lashing out on (= spending a substantial sum of money on) a dictionary of current idiomatic English which pays attention to verbs with prepositions and particles as idioms may come into and go out of fashion.

Prepositions are quite complicated in both languages. Since their acquisition is mainly obtained through imitation and practice transferability can become an important issue to simplify the process of conscious approach.

Неля ЗУЄНКО

кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ

Світлана Коваль

Національний авіаційний університет

м. Київ

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ РІВНІВ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ - ФІЛОЛОГІВ

В умовах сьогодення, коли є невідповідність між обсягом інформації і терміном її засвоєння, важливого значення набуває питання результатів навчання та якості професійної підготовки студентів. Європейські стандарти і керівництво для внутрішньої та зовнішньої оцінки якості вищої освіти свідчать, що студентів потрібно оцінювати з використанням публічних критеріїв, правил і процедур, які слід застосовувати системно [5, с.9]. Розробка таких критеріїв, як вважають дослідники [1, с.57], забезпечує реалізацію індивідуального підходу в навчанні

студентів, можливість підготовки різнорівневих завдань або тестів для контролю, які максимально відповідають здібностям студента.

Науковці в питанні розмежування рівнів сформованості згаданих наукових понять керуються різними ознаками. У результаті теоретичного пошуку встановлено, що діагностику сформованості рівнів міжкультурної комунікативної компетентності студентів варто проводити за допомогою критеріїв.

У педагогічній теорії під поняттям “критерій” розуміють об’єктивну ознаку, за допомогою якої здійснюється порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб або сукупність таких якостей явища, що відображають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці [4, с.35]. Такий підхід до поняття сутності критерію і його характеристики має місце у працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Беспалько, Л. Беспалько, В. Вергасова, В. Лозової, В. Чайки та ін.

У результаті досліджень були виділені відповідні критерії сформованості комунікативної культури студентів: стимулюючий, ціннісний, когнітивний, рефлексивний, практичний, результативний. Стимулюючий критерій описує рівень спрямованості майбутнього фахівця на побудову комунікативно сприятливого робочого середовища; ціннісний критерій охоплює цінності, особисті якості та здібності студентів, які сприяють успішній комунікації у міжособистісній і професійній сферах; когнітивний критерій визначає рівень знань студентів-філологів про сутність, функції, передумови успішної комунікативної взаємодії; рефлексивний критерій встановлює рівень усвідомлення студентами особливостей сформованості їх міжкультурної комунікативної компетентності; практичний критерій характеризує вміння та навички, що дозволяють студенту-філологу налагоджувати ефективну професійну та міжособистісну комунікативну взаємодію; результативний критерій визначає рівень самоконтролю та самоаналізу своєї навчальної та професійної діяльності у площині міжкультурної комунікації.

Система критеріїв дозволяє виділити рівні міжкультурної комунікативної компетентності студентів-філологів, залежно від ступеню та якості їх вияву у досліджуваних. Ми розрізняємо їх на трьох рівнях: номінальному, пізнавальному

та творчому. Номінальний рівень міжкультурної комунікативної компетентності студентів-філологів характеризується низькими показниками усіх запропонованих критеріїв; пізнавальний рівень міжкультурної комунікації студентів-філологів визначається перевагою сформованості когнітивного компоненту структури міжкультурної комунікативної компетентності; творчий рівень міжкультурної комунікативної компетентності студентів-філологів окреслюється через сформованість у досліджуваних на високому творчому рівні усіх показників та критеріїв.

Спрощення та уніфікація процесу оцінювання результатів навчання є ще однією перевагою використання загальноєвропейських моделей оцінювання [1, с.124]. В той же час в умовах вітчизняної системи освіти необхідно конкретизувати та деталізувати зміст кожного із запропонованих рівнів.

Отже, дослідження системи фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів вказують на необхідності визначення чітких критеріїв та рівнів з проблеми сформованості міжкультурної комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коротун О.О. Рівні сформованості комунікативної компетентності студентів-іноземців / О.О. Коротун // Вісн. Київ. нац. ун. ім. Т. Шевченка. – Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка.» - Додаток 4, том III (15) – 2009. – Тем. вип. №3. - «Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С.119-124.
2. Курило В. С. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні / В. С. Курило // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 35–39.
3. Новиков А. М. Как работать над диссертацией : пособие для начинающего педагога-исследователя / А. М. Новиков. – 4-е изд. – М. : Издательство «Эгвес», 2003. – 104 с.
4. Окаєлов В. Розробка загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів з дисциплін фундаментального циклу / В. Окаєлов, Л. Шевцов, Є. Мочалін // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 57–63.

5. Стандарти і рекомендації для оцінювання якості у вищих навчальних закладах Європи // Вісник тестування і моніторинг в освіті. – 2007. – № 2. – С. 9–11

Anna Kolisnychenko

PhD (filological sciences), associate professor

National Aviation University

Kyiv

Svitlana Kharytska

PhD (pedagogical sciences), associate professor

National Aviation University

Kyiv

LOCALIZATION OF VIDEO GAMES AS THE IMPORTANT COMPONENT OF NATIONAL / CULTURAL PATTERNS EXPRESSING

Modern reality gives many reasons to pay attention increasingly to video games, which have now exceeded their entertaining purpose. Modern video games are not only one of the most popular leisure options, but also fulfill other important goals, including education and upbringing. According to such ever-growing demand, the production of video games engages in this process a large number of specialists. Thanks to these specialists, well-developed companies have a great opportunity to maintain the profitability in the market. While researching the translation of video games as well as sites and software, due to the need to make certain linguistic and cultural changes in the product the concept of “localization” is most often used. An important factor in the popularity of the gaming industry is the high-quality localization of video games, the full adaptation of the computer multimedia environment to the interests and needs of a particular locale.

Although the emergence of this type of translation was due to the desire of developers to gain an audience in the international market, the further evolution of video games has led to new translation difficulties. The linguistic component is the most important,

because the video game is a complex multi-text product that can include a variety of linguistic elements depending on the genre and complexity of the game. For example, in some games the linguistic material is very limited, while others have thousands or even hundreds of thousands of words. Video games present their plot, introduce players to their characters and history and help players to customize the game to make them as comfortable as possible with the help of language.

The relevance of this study is based on the necessity of a comprehensive study of the video games localization process. One of the main components of this process is the understanding of accurate structure of the localization, development of a detailed algorithm for localization of the game product at all levels taking into account the culture patterns of each specific locale. Analysis of strategies and tactics of localization allowed a complex understanding of their functioning in language, culture, and aesthetics video game codes. Despite the development of the video game industry in Ukraine, as well as a great experience in the translation of video games, the experience of their Ukrainian-language localization was practically not considered in terms of the complexity of all the components.

The subject of research is to find out the main advantages and disadvantages of strategies and tactics of video games localization, to determine the key features of these aspects. The scientific novelty of the obtained results is in the analysis of the features of interaction of all components of the multilevel localization process. Another factor that demonstrates the popularity of computer video games with young people is an online survey of NAU students. It showed that: respondents gave the first place to simulator games with the result of 32%; the second position with the result of 28% was taken by action, the third place was taken by role-playing games (RPG) - 21%, the fourth place - by strategies (11%) and the fifth one with the result of 8% - adventures. Of course, we cannot claim an absolute result because the vast majority of respondents were young people at the age of 16-18 (78%) with incomplete secondary or secondary education, but we can say with confidence that simulators and actions are of great interest.

After analyzing the main approaches of defining the concept of multimodality, it was found that the emergence and combination of innovative technologies create new

methods and means of disseminating information and communication. The features of multimodal communication are specified in the study: departure from the one-leveled perception of language as a system of grammar rules and its interpretation as the interaction of different sign systems; inclusion into the concept of multimodality a number of non-verbal means of communication – facial expressions, gestures, poses, etc.; active growth of the number of information channels in the context of multimodality; interdependence of channels and distribution of information between them. The expediency of applying the concept of multimodality in the context of research was also clarified, because the functioning of the concept of modality is not limited by the language, it is also considered in the plane of other areas, such as music. According to fact that a video game consists of two or more heterogeneous parts: verbal and nonverbal, we can say that the video game is a multimodal text. Therefore, it is appropriate to consider it as a semiotic association, which includes the sign system of language (oral or written form) and other sign systems (audio and visual).

Video game as a phenomenon of multimodal communication has undergone significant modifications, its audiovisual component, software, and most importantly – its functional purpose has changed. The world of a video game should be considered comprehensively, as a way of intercultural communication, as a separate business environment, as a new subculture, as a certain lifestyle. Three important aspects in the linguistic component of the video game are singled out and considered: a) narrative-textual aspect (information about the game; roles and characters; languages; global game history; player goals, as well as special texts, such as game books, letters, documents, and so on); b) oral-dialogue aspect, (texts-transcriptions of the language of the characters in the game world, which includes dialogues, script for dubbing and subtitles); c) functional aspect (functional UI (user interface) texts from the menu, pop-ups or hints).

In the study of the phenomena of translation and localization, we concluded that in the discourse of the video game industry, in contrast to the general theory of translation, the term “translation” is much less used to describe the direct process of translating text from one language to another. Instead, the term is more often applied to an already finished product or the entire process of adapting a game for another country. At the same time,

the term “localization” is also often used to denote many translation tasks that arise in the process of adapting the game.

The localization of video games is a complex phenomenon that combines both elements of translation and localization. In our research, the main levels of localization were considered and established: the first level focuses on language and national standards; the second level translates the text in the program interface into the target language; the third is responsible for detailing to the target country, works with word forms and additional standards that do not affect the main functionality of the program.

Four types of localization were analyzed in the research:

a) full localization – full translation of the text, code and duplication in games, usually available only for high-budget projects;

b) partial localization – the text and other elements, such as the interface, are translated, but the sound remains the language of the original, although the subtitles are translated into the localization language and are often present;

c) packaging and game instructions localization – the text on the package and in the instructions are translated, but the game remains the original language, this method is desirable to choose when the games are sold in countries where the target audience speaks English fluently;

d) lack / absence of localization – only the original language is available, usually in the case of budget, developed by small studios or groups of people.

Lesia Konoplianyk

PhD (pedagogical sciences), associate professor

National Aviation University

Kyiv

ASSESSMENT TECHNIQUES FOR THE FLIPPED CLASSROOM

The tech-driven 21st century is characterized by the intensive development of information and communication technology (ICT). Therefore, the effectiveness of the

educational process depends greatly on the information component and requires the modernization of higher education. In addition, there is a transition from the traditional paradigm of education to the humanitarian one, with the student in the center able not only to acquire “ready knowledge”, but also “to discover it” [1, p. 33]. The target group of the higher education system are the representatives of the digital generation, or “generation Z”, that requires creating new conditions for organizing information and learning environment. By implementing the flipped classroom, students have the opportunity to study theoretical material on their own, and to perform interactive tasks in the classroom that are aimed at developing competencies.

Despite the attempts to implement the flipped classroom and the availability of various online courses, the problem of effective assessment of students remains topical and requires detailed study.

The assessment of achievements is an integral part of the educational process. It is interpreted as “systematic collection and interpretation of facts, followed by the next stage – judgments about their value and appropriate planning for further actions” [2, p. 45]. Foreign and Ukrainian scientists distinguish three basic types of assessment: diagnostic assessment, formative assessment (in-process evaluation of students’ comprehension, learning needs, and academic progress during a class or a course) and summative assessment (evaluation of students’ progress or academic achievements).

Diagnostic assessment is usually performed at the outset of a particular discipline or at the beginning of the academic year in order to identify students’ knowledge, skills and abilities in a particular discipline and reveal any gaps in knowledge. This type of the control serves as a tool to identify problems, and the purpose of such assessment is to collect information.

Formative assessment is an interactive assessment that is implemented through a long process, the purpose of which is to adjust the student’s learning progress through critical remarks and pieces of advice in a verbal form (written response, oral comment, analysis of the students’ activities in a dialogue with them) [3, p. 26]. Such assessment is performed during the study of a particular discipline/ course through constant monitoring and use of feedback between the teacher and the student. B. Cowie and B. Bell [4, p. 101]

consider formative assessment as “a two-way process between the teacher and the student to optimize learning”, highlighting the aspect of cooperation, and B. Black considers it as “the activities of the teacher and the student which provide information that can be used as feedback to correlate the learning process” [5, p. 7], emphasizing the importance of the teacher’s response to students’ requests while learning. Thus, formative assessment is the feedback for students, which allows them to understand what measures should be taken to improve their results.

Summative assessment takes place after studying the discipline or at the end of the course, unit, module, etc. It is used to evaluate learning and is generally associated with grades, points, or percentages. The main purpose of such an assessment is to determine the level of students’ progress and build a further strategy to correct their knowledge or generalize it. The examples of such assessment are writing a final written test at the end of a topic or discipline, writing a module test at the end of a module, creating a project, etc. If the purpose of formative assessment is to improve quality, then the purpose of summative assessment is to assess quality.

We support M. Kolozup’s point of view that both diagnostic and summative assessments set the boundary of a certain stage of training, and the results are represented in the form of a grade, point or rating. At the same time, the critical response, which students receive while performing a communicative task is a typical example of formative assessment [3, p. 26].

In the flipped classroom, one can identify such types of assessment by its participants:

- the teacher evaluates the individual work of students;
- the teacher evaluates group work (e.g., a joint project);
- students’ self-assessment of their activities;
- peer assessment.

Students’ self-assessment of their activities and peer assessment increase their independence, responsibility and promote the development of social skills. However, it should be noted that at the initial stage, the teacher should give recommendations for such an assessment.

The flipped classroom is based on a student-centered approach. To support this approach in teaching and learning, the system of assessment has to be student-centered as well. In this case, we consider assessment as a constant process, but not just counting points after the topic is completed. The methods used in traditional assessment usually compare students with each other, creating the competition between them. In contrast, the purpose of assessment in a student-centered approach is to monitor the student's development in comparison with themselves and their previous level, determining their progress in learning. This assessment allows students to demonstrate whether they have achieved the planned learning outcomes.

The flipped classroom provides more opportunities for the interaction of the students with the teacher as well as the interaction among students. Mobile applications and online services (e.g., Kahoot, quizizz) are very useful tools to support this interaction in the form of a quiz to determine students' comprehension or a questionnaire to collect students' opinions on a particular issue. However, when talking about assessment, not only tests should be considered but also discussions with students while learning because they help to obtain a lot of information.

The purpose of so-called "developmental assessment" is to develop higher-order thinking skills by engaging students in learning. This method of assessment is not only about assessing students' works, but also a way to improve the competencies needed to teach them to learn. The teacher should assist in students' identifying their own weaknesses, planning further steps and taking responsibility for their implementation. Meanwhile, the teacher makes all the necessary changes, correcting and supplementing the learning process.

The following forms of assessment of student-centered learning are used in the flipped classroom: self-assessment (e.g., mind maps, checklists); evaluation by classmates, members of one team); evaluation of the project work, portfolio; articles, research. Such assessment is aimed at improving the quality of learning.

Checklists are used for comprehension check of the material that has been studied. Checklists can be created for your own purposes. It is also advisable to share them with students before the work so that they can see which aspects will be assessed and who will

evaluate. Different types of assessment can be used simultaneously, as it can be useful to compare and discuss self-assessment with the assessment by the teacher or peers.

Checking the learning material can be carried out in the form of questionnaires, quizzes, created by means of web applications. They will involve even those students who are inactive when using other forms. The feedback is obtained from the whole group at the same time, so the teacher can clearly see how students have mastered the material and if it needs revising or more details. As it was mentioned above, Kahoot! is a great tool for making a quiz. In addition, online questionnaires and tests can be created using Google Forms, allowing the teacher to evaluate students' knowledge easily and get useful information about the effectiveness of learning.

REFERENCES

1. Міщенко Т.О. Студентоцентричне навчання як вектор розвитку гуманітарної парадигми освіти / Т.О. Міщенко, Н.В. Стаднік // Наукові записки РДГУ : зб. наук. праць. – Рівне : РДГУ, 2017. – Вип. 17(60). – С. 32–37.
2. Морзе Н.В. Формувальне оцінювання: від теорії до практики / Н.В. Морзе, В.П. Вембер, О.В. Барна // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах : зб. наук. праць. – К. : Вид-во «Світоч», 2013. – № 6. – С. 45–57.
3. Козолуп М.С. Контроль та оцінювання рівня сформованості письмової академічної комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів природничого профілю в університетах США / М.С. Козолуп // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2016. – № 4 (47), Issue 101. – С. 25–29.
4. Cowie, B., & Bell, B. (1999). A Model of Formative Assessment in Science Education. *Assessment in Education: Principles, Policy and Practice*, Vol. 6, № 1, 101-116. <https://doi.org/10.1080/0969594999302>
5. Black, P. (2000). Formative Assessment and Curriculum Consequences. In D. Scott (Ed.) *Curriculum Assessment, International Perspectives of Curriculum Studies* (Vol.1, pp.7-24). Westport Connecticut, London: Ablex Publishing.

АНГЛІЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

На даному етапі розвитку історії української мови англомовні запозичення – англіцизми – все частіше і в більшій кількості, ніж це спостерігалось раніше, з'являються в лексичному запасі найрізноманітніших вікових та соціальних груп населення України. Підґрунтям цьому може слугувати ціла низка факторів: розвиток економічних зв'язків, важливість країн Заходу на світовій арені, мода та популярність стилю життя британців і американців, досягнення в окремих галузях життя людей; широко поширена тенденція до інтернаціоналізації лексичного запасу; інтенсифікація зв'язків між культурами.

Англіцизми переважно сприймаються як непритаманні мові елементи і зберігають риси, притаманні мові, з якої їх було запозичено: фонетичні (джерем, імідж), словотвірні (смокінг, маркетинг), семантичні (яструби – політики, прихильники жорстокого агресивного курсу у різних країнах). Цілу низку англіцизмів використовують на позначання національних реалій: Скотланд-Ярд (англійська реалія), діснейленд (американська реалія), а також предметів і явищ в галузі спорту, техніки, економіки, політики. Англіцизм, що виступає в ролі ідіоми чи крилатого вислову, сприймається мовцями в єдності з англійським джерелом незалежно від способів творення: українське «скелет у шафі (буфеті)» (сімейна таємниця) – англійське “skeleton in the cupboard”; англійське “To be or not to be” – українське «Бути чи не бути».

У переважній більшості англіцизми, як вже було зазначено, виконують роль запозичених слів, що стосуються: техніки (бульдозер, диспетчер, сейф, фільм); мореплавства та військової справи: (дрейф, катер, снайпер, танк, яхта); політики, економіки та торгівлі (банкнот, бойкот, бюджет, долар, чек); спорту (аут, бокс, матч, теніс, футбол, хокей); одягу й тканин (джеремпер, піджак, піжама, плед,

смокінг); харчування (біфштекс, кекс, пунш, сандвіч, торт); культури (гумор, джаз, клоун, фольклор) [2; 140] .

Англiцизм є прийнятним, коли його використовують на позначення поняття, що не було назване засобами української мови або не існує рівнозначного відповідника. Проте бувають випадки, коли англiцизми витісняють власне українські або позичені терміни. Через це з'являється деякі проблеми, що загрожує розвитку української мови: наявність «дублікатів» (офіс - контора, блокбастер - бойовик); омоніми, які можна сплутати (шейк - коктейль і танок); запозичення власних назв без перекладу (Muppets-show – «Прихована камера»); використання штампів-варваризмів (no comment, made in); запозичення прислівників та вигуків (вау, о'кей) з метою імітації іншомовного колориту.

Запозичення з англійської характеризуються:

- звукосполученнями дж: бюджет, джаз, джентльмен, джемпер;
- звукосполученнями ай, ей: гайморит, інсайд, тролейбус, хокей;
- суфіксом –инг(-інг): мітинг, пудинг, демпінг, тюбінг.

Система відмінювання великої кількості запозичень з англійської мови, серед них й складні слова та терміни-словосполучення, підкоряється нормам української мови, а англiцизми набувають відмінкової парадигми української мови: флєппер – флєппера – флєпперу – флєппер – флєппером – (на) флєппері – флєппере; докудрама – докудрами – докудрамі – докудрами – докудрамою – (на) докудрамі – докудрамо; букер – букера – букеру – букер – букером – (на) букері – букере. Проте існують певні відхилення від норми в українській мові, що стосуються англiцизмів запозичень, які не змінюються. Вони становлять окрему морфологічну групу невідмінюваних іменників та знаходяться на периферії граматичної системи української мови (міккімаусінг, екшн, гемблінгпiкче, лавстори та ін.).

Англiцизмами в українській мові вважаються слова з такими характеристиками:

А. Питомі англійські слова та їх похідні в англійській мові:

- слова, корені або морфеми, що існують в англійській мові з давніх часів : леді, лорд, фут, клуб, стерлінг, пенс, біфштекс, трамвай, кемпінг та інші;

- власні назви в англійській мові, що перетворилися в ній на загальні: бойкот, вокзал, жокей, макінтош, гулівер, ліліпут, хуліган, френч та інші;

Б. Запозичені в англійську мову слова в ході різних епох з інших мов, які набули нових значень на англійському ґрунті та з цими значеннями поширилися на інші мови:

- переосмислені запозичення: вульгарний, методист, гумор, піонер, спорт, теніс, чек, пунш та інші;

- штучні запозичення, створені в англійській мові за допомогою греко-латинських елементів: динозавр, скарлатина, панорама, локомотив, телефон та інші [4; 40-42] .

Процес запозичення слів з іноземних мов має неоднозначний вплив на розвиток нашої мови. З одного боку, вона збагачується через появу нових понять та реалій, проте, з іншого боку, власні питомі елементи залишаються поза увагою і замінюються на іншомовні слова з подібним значенням [1; 23]. Така ситуація залишає негативний відбиток на стані національної мови і на збереженні неповторних рис українського народу.

Взаємозбагачення мов можна назвати процесом, під час якого іншомовний словесний знак природно «входить» в поняттєве поле рідної мови і заповняє собою вільну клітинку або «нашаровується» на семантику певного слова, яке вже вживають мовці, через певні смислові конотації. Варто пам'ятати, що мова здатна регулювати сама себе, і дія такого «механізму» підкоряється певним законам [3]. Мова має здатність до самоочищення, тобто вона «видаляє» функціонально зайве, непотрібне. Цей процес розповсюджується і на слова англійського походження.

З огляду на вищезгаданий матеріал можна сказати, що англіцизми мають бути присутніми в українській мові, адже процес інтеграції та обміну (як культурного, так і мовного) між країнами є очікуваним та необхідним явищем. Проте, іншомовні запозичення мають доповнювати і розширювати словниковий запас рідної мови, а не вживатися в якості заміни українським словам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсьонова В. Вплив англіцизмів на сучасний молодіжний сленг. – 25 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://natalipavelchuk29.blogspot.com/2015/12/blog-post_55.html
2. Білодіда І.К. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. – К.: 1973. – 422 с.
3. Пальниченко О.В. Англіцизми в українській мові [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Philologia/3_57397.doc.html.
4. Ющук І. П. Запозичення з англійської мови / Українська мова: Підручник. – 3-є видання. — К.: Либідь, 2006. – 209 с.

Володимир Пирогов

кандидат філологічних наук, доцент

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ

АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ГРАФІЧНОЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЛЕКТУ З ПОГЛЯДУ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ МОВИ І ПИСЕМНОСТІ: ФІЛОСОФЬКО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Мета дослідження полягає у з'ясуванні ролі і значення графічних засобів комунікації у розвитку мови і писемності. Актуальність проблеми визначається невирішеністю питання щодо пріоритетної ролі чинників, які сприяли виникненню і розвитку мови і мовлення на ранніх етапах формування людської цивілізації, зокрема в епоху палеоліту.

Як зауважує видатний лінгвіст і японознавець Є.Маєвський, письмо – це і є мова, але представлена в особливій графічній формі (Маєвський)]. Вона може варіювати від піктограм і логограм до рун, букв і смайлів. У зв'язку з цим нами висунута гіпотеза стосовно того, що письмова або, точніше, перед-письмова,

форма мови, як не парадоксально, з'явилася раніше усної. Саме перші нарисні знаки, які згодом перетворилися на письмові, були тим «методологічним» підґрунтям, на якому формувалося і до певної міри продовжує формуватися й удосконалюватися усне слово (Сулейменов). Тому нам видається важливим провести типологічне дослідження графем, характерних для ранніх культур людства. Це, на нашу думку, допомогло б побачити роль нарисних знаків у формуванні мов і писемностей народів світу.

Відомо, що витoki культури і цивілізації беруть початок з печерного і наскального живопису, зокрема, з тих універсальних графічних знаків, за сучасним найменуванням – графем, які зустрічаються на історичних артефактах, розпорошених по всіх континентах нашої планети.

Графеми утворюють геометрію семантичного простору свідомості. Люди народжуються у світі графем і живуть серед них як серед маяків всесвіту. Кожен предмет і об'єкт природи має геометричну форму а в сукупності вони утворюють універсальну картину світу сприйманої реальності. Таким чином, предмети і, зокрема, їх геометрична форма, окремо і в сукупності, впливають на нашу свідомість і на те, як ми бачимо навколишній світ. Аналогічним чином, графеми, з яких утворені письмові знаки, також впливають на людську свідомість і мислення, обмежуючи їх логіко-семіотичним форматом своєї архітекtonіки.

Тому графема – це не просто першооснова писемності, це еманация, яка відображає мову Космосу. Вона слугує базисом для інтерпретації смислів, закладених в неї Природою.

Виходячи з вищевикладеного, можна припустити, що спочатку древні люди, не маючи достатньо розвиненого мовленнєвого апарату і навичок мовлення, спілкувалися на основі графічної комунікації.

Через те найдавнішу мову людства можна назвати мовою графем, а графему смисловмісною і водночас смислоутворюючою одиницею мови. Наведемо приклади універсальних символів-графем, які найчастіше зустрічаються в надписах найдавніших історичних епох людства та їх значень (у сучасній інтерпретації):

○ Коло – символ нескінченного розвитку Думки, що реалізується в різних ситуаціях подібно Сансарі. Коло – це проекція спіралі, яка є відображенням циклічного розвитку всіх і всіляких процесів сприйманого світу.

□ Квадрат – формат, що сприймається Всесвітом, обмежений координатами часу і простору.

— Суцільна лінія – точка, що зазнала багаторазової редуплікації, проекція Думки, що відображає лінійну картину розвитку Всесвіту.

-- Переривчаста лінія – це подвійна похідна суцільної лінії, дихотомічно протилежна їй.

У зв'язку з цим виникає питання: чому однакові графеми зустрічаються в писемностях структурно і генетично відмінних мов?

Графеми впорядковують і направляють думки, що народжуються в потоках взаємодіючих ментальних корпускул мозку – ідем. Вони тримають мислення і мову в рівновазі. Можна цілком справедливо стверджувати, що графеми створили усну мову і побудували сучасну цивілізацію.

У графемах особливо важливою є імпліцитна складова, що зберігається в лабіринтах їхньої графічної пам'яті. Це положення підтверджується в повній мірі у графемах-ієрогліфах, які є комплексними мега-графемами.

Мега-графема

Можна сказати, що з появою графічних знаків, які мають детерміноване семантичне навантаження, безпосередньо вмотивоване функціями мовної прагматики, мислення людей почало ставати більш впорядкованим та обмеженим рамками правил і принципів, обумовлених формою і змістом цих знаків. Більш того, згодом поділ письма на логографічне і буквено-фонетичне призвів до

виникнення двох, принципово різних типів мислення – ієрогліфічного та буквено-фонетичного.

У зв'язку з цим варто звернути увагу на те, що згідно з поширеною в лінгвістиці думкою, виникнення і еволюція письма укладаються в рамки послідовного і закономірного процесу розвитку, який зводиться винятково до зміни форми – від малюнків, піктограм, ідеограм (логографічне письмо) до більш простих, схематичних та геометрично суворих форм знаків, зокрема, букв-літер тощо (буквено-фонетичне письмо). Але насправді у розвитку мови і писемності спостерігається циклічна зміна способів відображення й кодування мислення, зокрема, холістичного (у вигляді логограм, що позначають готові слова, поняття, ідеї тощо), заснованого на безпосередньому зв'язку мислення з природною картинною світу, та дискретно-фонографічного, заснованого на транслітерації, або фонетичному відтворенні мисленевого потоку й мовлення за допомогою фонетичних знаків (букв), що позначають звуки/фонеми (Манін).

У зв'язку з вище викладеним заслуговує на увагу гіпотеза, представлена в книзі палеоантрополога з канадського Університету Вікторії Женеви фон Петцингер «Перші знаки. Розгадування таємниць найдревніших символів світу» (Genevieve von Petzinger. *The First Signs: Unlocking the Mysteries of the Old World Symbols*), в якій, зокрема, повідомляється про результати досліджень печерного живопису льодового періоду, де поруч із зображеннями тварин і людей виявлені геометричні символи, що використовувалися протягом 30 тисяч років на території сучасної Європи, Росії, а також на всіх континентах нашої планети. Як стверджує Фон Петцингер, результати проведених нею досліджень свідчать про те, що в епоху раннього палеоліту по всій території землі застосовувалися лише 32 типи графічних символів. На нашу думку, це може свідчити, по-перше, про наявність у древніх людей універсальних знаків, які використовувалися для графічної репрезентації інформації, по-друге, про те, що ці знаки, ймовірно, можна розглядати як зачатки писемності.

Малюнки в печері Магуро (Болгарія)

32 графічні знаки, які зустрічаються у зразках
печерного живопису епохи палеоліту
на всіх континентах нашої планети.

Отже ми спостерігаємо несподіване співіснування образних і абстрактних знаків в далекому історичному минулому (30-40 тисяч років тому), що суперечить постулатам традиційної науки про поступову і послідовну еволюцію мови і мислення.

Печерний живопис в поєднанні з букво-подібними символами, що слугували, ймовірно, в якості свого роду коментарів до неї, є в певній мірі сенсацією в галузі історії мистецтва і письма. По-перше, з цього можна зробити висновок, що згідно з концепцією Ю.Маніна зародження писемності відбувалося в умовах зміни пріоритетної ролі півкуль головного мозку, і відповідно образу мислення людей,

які жили в період палеоліту. По-друге, виходячи з того, що як зазначалося вище, мовний апарат людей тієї далекої епохи був ще недостатньо досконалим, а сама мова не чіткою і слабо артикульованою, можна також зробити висновок, що графічно зображена або накреслена думка відігравала пріоритетну роль по відношенню до усної, і тому саме на основі графем як ретрансляторів космічної мови відбувався розвиток техніки мислення древніх людей, формувалася і відточувалася їхня усна мова. Іншими словами, живопис у поєднанні з графічними знаками, а точніше графемами, знадобилися насамперед для формування у людей озвученої мови.

На нашу думку, тема, що ми її розглядаємо, безпосередньо стосується проблеми прамови, пошуком якої займалися і займаються багато поколінь вчених, але й досі вона залишається лише гіпотезою. Отже, викладені вище міркування щодо ролі графем у розвитку мови і писемності спонукають нас поставити питання стосовно доцільності пошуку прамови в древніх словоформах. Чи не варто шукати її в найдавніших системах графічної комунікації – першо-графемах (універсальних нарисних знаках, що є космічними носіями інтелекту), завдяки яким зародилася і розвинулася до сучасного стану озвучена людська мова. Можна припустити, що в дійсності ніякої фонетичної прамови не існувало, а були праграфеми, точніше, одвічні універсальні графічні знаки-коди, які своєю внутрішньою семантикою відображають програмні еманції Космосу, що завдають алгоритм розвитку Розуму у Всесвіті, в тому числі і в земній людській популяції. Тому, можна припустити, що спочатку люди різних регіонів планети отримали однакові універсальні графічні коди космічного знання, а потім на їх основі почалося формування усного мовлення і мов, які диверсифікувалися відповідно до конкретних умовами життя людей в різних частинах планети.

Юлія Пришуна
кандидат педагогічних наук
Національний авіаційний університет
м.Київ

МОВА АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ВАГОМИЙ КОМУНІКАЦІЙНИЙ КЛАСТЕР ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБМІНУ

Актуальність теми обумовлена мінливістю сучасного простору, що характеризується процесами економічної та культурної інтеграції. Саме в процесі орієнтації людини у середовищі, архітектура демонструє нам один із способів організації практичної діяльності.

Поняття архітектурного середовища конкретизується простором, на який поширюється взаємодія між певним суб'єктом і його середовищем. Якщо простір реалізує зв'язок від архітектури до людини, то середовище реалізує зв'язок від людини до архітектури. Говорячи про архітектурне середовище, ми говоримо про поведінку людей, які здійснюють певну діяльність у просторі. Тим самим простір є субстанцією середовища, але не входить в нього, так як воно сприймається більш значущим. Поняття архітектурного середовища також містить і тимчасову складову, так як сама діяльність людини в архітектурному просторі – є динамічний процес. Це означає, що подібна діяльність може змінюватися з часом, розгортатися або знову згасати, видозмінюватися, тощо.

Існує кілька мов опису архітектурно просторового середовища:

- графічна мова (плани, карти);
- інформаційна мова, коли за допомогою математичних виразів оцінюється складність середовища;
- мова, що описує суттєві для людини психологічні параметри середовища: відкритість – закритість; зі масштабність; неоднорідність; щільність – розрідженість; насиченість; темперування;

- суб'єктивна семантика середовища – це мова внутрішніх координат нашого особистого досвіду. Універсальні уявлення передаються у вигляді геометричних фігур із заданими емоційними значеннями.

В процесі проектування сучасних архітектурних просторів все більше виникає необхідність розглядати таку систему мов з точки зору рівноцінності її елементів, які можуть здійснювати двосторонню взаємодію (інформаційний обмін).

Мова архітектури, як кластер інформаційного обміну, відображає взаємодію людини та природи і має подвійну цінність: матеріально-практичну та інформаційно-естетичну. Вона, з одного боку, допомагає людині орієнтуватися в просторі, а з іншого – допомагає організувати різні види і форми життєдіяльності в цьому просторі, задаючи тим самим певні норми, правила поведінки та сприйняття себе і світу в цілому.

Необхідно зауважити, що подібного роду вплив на поведінку людини, характер і спосіб її сприйняття надає ще й зовнішня форма будівлі у поєднанні з декором. Відомо, що всі види взаємодій (індивідуальні, групові, суспільні) відбуваються в певному просторі.

Під час розвитку суспільства склалися і параметри простору, в межах якого відбуваються ті чи інші види соціальних контактів. Як правило, контакти особистого характеру відбуваються на відстані лицем до лица, коли особа візаві перебуває в полі зору. Після того, як в суспільстві закріпилися за такого роду взаємодіями «геометричні характеристики: розмір простору, розміри і співвідношення предметів, що обмежують цей простір» [1, с. 32].

Поступово у свідомості представників суспільства такий простір став зв'язуватися з певним типом соціальної взаємодії (особистим). Цей процес можна назвати досвідом формування сприйняття простору і способів поведінки в цьому просторі.

Все це свідчить про те, що мова архітектури має свою семантику подібно до природної мови, яка пов'язана з певними елементами архітектури, з певними змістовними значеннями. А порядок і спосіб розташування таких архітектурних елементів може розглядатися як синтаксична структура архітектурної мови, що

забезпечує закономірні поєднання архітектурних елементів-знаків. Особливістю такої мови є те, що на відміну, наприклад, від знаків природної мови, особливо письмових, що ми звикли сприймати і читати лінійно, знаки архітектурної мови сприймаються нами одночасно, у системі форм архітектури, і значення, яке їм буде надано, залежить від зв'язків цієї системи. Так, чим більш впорядкованим буде архітектурне середовище, тим більш ймовірно його адекватне відображення у сприйнятті людиною.

Виходячи з вище зазначеного аналізу мови архітектурного середовища, можемо зазначити, що архітектура не ізольована від світу та людей. Натомість вона тісно пов'язаний зі світом та людьми через свої компоненти значущих матеріалів, значущих інформаційних обмінів та значущого часу. Перспективними напрямками подальшого дослідження вбачаємо в інтеграції комунікативного дизайну та архітектурного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авербах М. Я. Актуалізація проблеми забруднення візуального образу сучасного міста комерційними знаками. Огляд закордонних досліджень. Інноваційні технології в архітектурі і дизайні: кол. моногр. Харків : ХНУБА, 2017. С. 89-95.
2. Fangqing Lyu, (2019) Architecture as spatial storytelling: Mediating human knowledge of the world, humans and architecture. *Frontiers of Architectural Research*. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2019.05.002>
3. Minnema L. (2018) The Language of Architecture and the Narrative of the Architect: An Essay on Spatial Orientation and Cultural Meaning in Architecture. In: Brunn S., Kehrein R. (eds) *Handbook of the Changing World Language Map*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73400-2_62-1

БІЛІНГВАЛЬНІСТЬ, ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНЕ І СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ В СФЕРІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Розглянуто багатоаспектність дослідження проблем білінгвізму в рамках педагогіки, психології, соціолінгвістики. Виявлено, що білінгвізм – це, перш за все, соціокультурний феномен, який необхідно вивчати в різних аспектах, в першу чергу в соціолінгвістичному, психолінгвістичному і власне, лінгвістичному. Було встановлено, що на сьогодні сформувалося неоднозначне ставлення до білінгвізму: соціологи оцінюють його здебільшого негативно, стверджуючи, що двомовність в кордонах однієї країни призводить до соціальної нестабільності; психологи звертають нашу увагу на негативний вплив білінгвізма на дитячу психіку. На захист білінгвізму зароджується той аргумент, що двомовна особистість – це особистість, яка володіє двома мовними кодами, двома засобами мови, двома інструментами мислення, які посилюють можливості індивіда, підвищує інтелектуальний рівень особистості, її культуру за умов правильно підібраних освітніх умов та засобів досягнення самої двомовності або освітнього середовища.

Ключові слова: білінгвізм, соціокультурний феномен, двомовність, двомовна особистість, мовний код, соціокультурна компетентність, студент-білінгв, дитина білінгвал, освіта в двомовному середовищі.

Abstract. The multidimensional studies of bilingualism problems in the framework of pedagogy, psychology, sociolinguistics is considered. It was found that bilingualism is, first of all, a socio-cultural phenomenon that needs to be studied in various aspects, first of all in sociolinguistic, psycholinguistic and, in fact, linguistic. It was found that today there is an ambiguous attitude to bilingualism: sociologists assess it mostly negatively,

arguing that bilingualism within the borders of one country leads to social instability; psychologists draw our attention to the negative impact of bilingualism on the child's psyche. In defense of bilingualism, the argument arises that a bilingual person is a person who has two language codes, two means of speech, two tools of thinking that enhance the capabilities of the individual, increase the intellectual level of the individual, his culture

Keywords: bilingualism, sociocultural phenomenon, bilingualism, bilingual personality, language code, sociocultural competence, bilingual student, child bilingual, education in a bilingual environment.

Під двомовністю або білінгвізмом зазвичай розуміють володіння і застосування більш ніж однієї мови, при цьому ступінь володіння тією чи іншою мовою може бути дуже різною. Найвища ступінь білінгвальності виникає тоді, коли людина, яка висловлюється визнає рідною другу мову. Ідеальними двомовними білінгвами, існування яких є можливим за П. Блумфілдом, насправді є люди, які проживали на території минулого СРСР. Індивідуальний же білінгвізм швидше є феноменом, який проявляється, перш за все, там, де існують мовні меншини. Неоднакове найчастіше і функціональний розподіл мов у тій чи іншій сферах. Фактично білінгви використовують кожен з мов, якими володіють в різних соціальних контекстах і не в змозі використати кожен з відомих їм мов у всіх контекстах в рівній мірі.

Контактною є білінгвальність при виникненні мови міжнаціонального спілкування. І також варто розрізняти відмінний від "природної двомовності" неконтактний білінгвізм, який став наслідком цілеспрямованого вивчення іноземної мови в штучних умовах, максимально методично наближених до природних, що відтворюють реальну комунікативну ситуацію:

- в родині (за ініціативи одного з батьків, який не є носієм мови (в трактуванні автора – штучний або насильницький білінгвізм))
 - в дитячому садку;
 - в школі;
 - у ВНЗ;
 - на мовних і спеціальних курсах.

Але якщо розглядати проблему двомовності глобально, то потрібно згадати і про те, що білінгвальні можуть бути не тільки окремі особи, а й цілі народи або соціальні шари суспільства. Як згадувалося вище, народи Україна і Білорусії і Казахстану і Грузії вільно спілкуються двома мовами з дитинства.

Як таке, поняття "навчання на білінгвальної основі" в тому, чи іншому типі середнього навчального закладу включає (відповідно до сучасного підходу):

* вивчення предмету і оволодіння учням предметним знанням в певній галузі на основі взаємопов'язаного використання двох мов (рідної і не рідного) як засіб освітньої діяльності;

* вивчення іноземної мови в процесі оволодіння певним предметним знанням за рахунок взаємопов'язаного використання двох мов і оволодіння іноземною мовою як засобом освітньої діяльності.

Мова при такому навчанні розглядається, перш за все, як інструмент залучення до світу спеціальних знань, і зміст навчання відрізняється поєднанням предметного і мовного компонентів у всіх ланках навчально-виховного процесу. [9]

В одній зі своїх робіт Л. Продрому, кажучи про роль рідної мови, пропонує ряд метафор, кожна з яких по-своєму справедлива, якщо не сприймати її як істину в останній інстанції: [1]

«Рідна мова на уроці іноземної - це:

1. Ліки (безумовно, корисні, але які мають ряд протипоказань і викликають звикання);
2. Колодязь, з якого черпаються знання;
3. Стіна, яка заважає викладання;
4. Вікно в широкий світ (воно дозволяє розглянути попередній досвід учнів, їх інтереси і знання світу, їх культуру);
5. Милиця (він допомагає рухатися вперед, але одночасно свідчить про безпорадність);
6. Мاستило, завдяки якому шестерінки уроку рухаються злагоджено, як єдиний механізм, таким чином, зберігаючи час».

Цей же автор алегорично, перераховує ряд функцій рідної мови. І не варто б було писати ще одну роботу на цю тему, якби не бажання показати, що в застосуванні рідної мови криється цілий ряд не досліджених досконало можливостей. Продемонструємо це на ряді прикладів, де мова виступає у функціях, найбільш часто згадуваних в методичних роботах.

Рідна мова - це:

1.Засіб пояснення граматичного матеріалу. Тут роль рідної мови двояка. Це і мова, на якій ведеться пояснення, і матеріал зіставлення.

2.Засіб семантизації лексичних одиниць. У цій функції рідна мова застосовується лише тоді, коли не спрацьовують прийоми демонстрації, здогадки за формою слова або інакше сказаного тлумачення значення.

3.Контроль розуміння знання граматичних структур або лексичних одиниць. Це особливо важливо у випадках полісемії або омонімії. При аудіюванні нерідко доводиться контролювати і розуміння інтонаційних зразків.

4.Забезпечення навчального процесу (команди, інструкції до завдань, формулювання мети уроку, уявлення мовної ситуації). Щоправда, рідна мова тут швидко витісняється іноземним, особливо в усному спілкуванні на уроці, а найбільш досвідчені вчителі з самого початку взагалі не задіюють рідну мову в цій функції. Однак письмові інструкції та коментарі на рідній мові необхідні хоча б в початковий період навчання, щоб забезпечити самостійну роботу учнів.

Вивчення комунікативної поведінки народу починається з вивчення мови, воно постає у вигляді мозаїки, яка може бути зрозуміла в зіставленні з рідною культурою. Вчені вважають, що необхідно розглядати роль рідної мови в вивченні іноземної мови.

Сьогодні серед батьків став дуже популярним «штучний/насильницький» білінгвізм. В рамках цього процесу один з батьків, зазвичай це мати, розмовляє з дитиною іноземною мовою, носієм якої не є. Абсолютно при цьому не вдаючись до прикладів або пояснень рідною мовою, що за думкою вчених не є правильним за рахунок того, що дитина в цьому процесі вивчення мови не має змоги порівнювати і співставляти. Такий вид білінгвальності обмежує дитину у спілкуванні з іншими

членами родини, дітьми, мову яких він не сприймає і не розуміє, оскільки найчастіше знаходиться з мамою. Таким чином, спілкування дитини зводиться до відносин мати-дитя. Така дитина мовно прив'язана до матері, оскільки інший світ навколо нього розмовляє іншою мовою, яку він не розуміє, оскільки, як було зазначено вище, не отримує інструкцій, прикладів і перекладу на рідну мову.

На думку автора це тягне за собою ряд психофізичних негативних факторів для дитини-білінгвала. Дитина може оволодіти другою мовою досить добре але граматичний аспект батькам зручно залишити викладачеві. В ситуації з таким штучним білінгвалом категорично не підходить навчання в групі не білінгвальних дітей і навіть дітей, які добре оволоділи іноземною, оскільки штучний білінгвал не сприймає інструкцій і пояснень на генетично рідній мові. Таку дитину слід віддавати на навчання у іншомовне середовище, мову якого він розуміє. Якщо цього не виникає, то дитина губиться і відчуває стрес в умовах незнайомої йому, здавалося б, рідної мови. Важливо виховувати білінгвальність у дитини в максимально комфортних психологічних, а не насильницьких, умовах.

Як показують спостереження, молодші школярі виявляють великий інтерес до людей з іншою культурою, ці дитячі враження зберігаються на довгий час і також сприяють розвитку внутрішньої мотивації вивчення іноземної мови. [1, 35] При навчанні молодших школярів аудіюванню, говорінню, читанню та письму важливо ставити їх в умови, що вимагають вольових зусиль для зосередження. Потрібно розвивати в учнів здатність до свідомого управління пам'яттю, тобто спеціально звертати їх увагу на те, що треба запам'ятати. Один із прийомів осмисленого запам'ятовування - смислове угруповання матеріалу, наприклад: угруповання слів по правилам читання, по тематичній приналежності, в граматичних структурах за значенням, вживання і формоутворення. Цю здатність учнів слід використовувати під час навчання іноземної мови та розвивати за допомогою вправ на доказів суджень вчителя і учнів, на моделювання проблемних ситуацій, абстрактних схем для наповнення їх конкретним змістом. [11,46]

Наступним фактором, що впливає на специфіку процесу оволодіння дітьми іноземної мови, є їх досвід оволодіння рідною мовою. Учні віком молодшого

шкільного віку вже відносно вільно володіють рідною мовою: можуть в досить широких межах розуміти почуте, зв'язано викладати свої думки, переказувати прочитаний текст, у них в основному сформовані навички злитноскладового читання (80-90 слів за хвилину) і наявний мовний та комунікативний досвід дітей в рідній мові, безумовно, буде служити вчителю опорою при формуванні у них здатності до спілкування іноземною мовою.

Повне виключення перекладу і взагалі рідної мови, не дає оволодіння мовою на когнітивному рівні, тобо глибинного розуміння логіки і структури мови, а формує зовнішній, косметичний пласт: засвоюються сленгові вислови, заучують найбільш уживані фрази, формуються міміка і жестикуляція, які супроводжують мова, тобо засвоюються лише комунікативні навички. Особливо болісно сприймають цей метод флегматики і меланхоліки, люди з загостреним почуттям власної гідності, які часто припиняють навчання тільки для відходу від стресу.

Сучасне соціокультурне положення в системі вищої освіти диктує появу інтернаціональних груп студентів. Що в свою чергу вимагає дещо іншого підходу до викладання. Слід відмітити, що не рідко цей процес супроводжується великою кількістю проблем, пов'язаних як з організацією такого викладання так і з визначенням його цілей і оцінки результатів. При цьому також виникає певний ряд психологічних, організаційних, педпгогічних та дидактичних проблем, вирішення яких потребує наукового обґрунтування і використання вже існуючого позитивного педагогічного досвіду в цій сферію

Під дією соціокультурної середи формується комунікативна і мовна компетенції білінгва і відображаються в його мовній свідомості у виді культурнодетермінованих ментальних лінгво-комунікативних моделей і норм їх актуалізації, які представляють його соціокультурну компетенцію.

Згідно наукових матеріалів існує чотири компоненти соціокультурної компетентності студентів-білінгвів: гносеологіческий, аксиологіческий, операційний та креативно-процесуальний.

Гносеологічний компонент- знання національно-культурних особливостей іноземної країни, національної специфіки мовного іншомовного етикету.

Аксіологічний компонент- гуманне, толерантне відношення до іншомовної культури, носіям іноземної мови, до певних комунікативних актів в різних ситуаціях міжкультурного спілкування.

Операційний компонент передбачає адекватність аналізу комунікативної ситуації (співвідношення певних ситуативних умов з соціокультурними знаннями, що є), усвідомлення і розвиток комунікативних інтенцій, вміння реалізувати інтенцію за допомогою навичків діалогічного спілкування.

Креативно-процесуальний компонент- сформовані у студентів-білінгвів творчі здібності і здібності у навчанні і особистісному розвитку впродовж життя.

Крім того ,можна виділити такі механізми соціокультурної комунікації, які присутні в процесі білінгвальної освіти: характер когніції; абстрогування і фільтрація інформації; спрощення; асоціювання; комбінування і реорганізація інформації; заповнення пробілів; інтерпритація [12, с. 73] .

Висновки. Врахування в процесі мовної освіти студентів національних спільнот психологічної природи білінгвізма дозволить знайти шлях до кросс-культурної комунікативної компетентності студента, що дозволить йому в майбутньому з однаковим успіхом проявити індивідуальність і реалізувати свій освітній потенціал не тільки у гуманітарній, але й в технічній сфері знань, що, в свою чергу, сприятиме розвитку творчого підходу на життєвому шляху, що означає, -жити в гармонії зі світом і з собою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пассов, Е.И. Беседы об уроке иностранного языка: учебное пособие для колледжей / Е.И. Пассов, Т.И. Колова.; Ленинград, «Просвещение», 1975.
3. Бим, И.Л. Теория и практика обучению иностранному языку в средней школе: стат. Описание / И.Л. Бим; - М.: Академия, 1988.
4. Бухбиндер, В.А. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках: Сочинения/В.А. Бухбиндер; - Киев, 1980.
5. Вайсбурд, М.Л. Требования к речевым умениям: Сочинения - иностранные языки в школе / М.Л. Вайсбурд, А.Д. Климентенко; - М, 1972.

6. Вайсбурд, М.Л. Использование учебно-речевых ситуаций при обучении устной речи на иностранном языке: Учебное пособие для проведения спецкурса по обучению иноязычному общению в системе повышения квалификации учителей/ М.Л. Вайсбурд; - Обнинск; Титул, 2001.

7. Крысин, Л.П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка / Л.П. Крысин; - М, 1989.

8. Алпатов, В.М. История лингвистических учений: учебное пособие/ В.М. Алпатов; - М.: Языки русской культуры, 1999. - 368 с.

9. Витлин, Ж.Л. Современные проблемы обучения грамматике иностранных языков: учебное пособие, иностранные языки в школе// Ж.Л. Витлин; - 5-е изд.- Москва, 2000. - 36 - 39 с.

10. Гальскова, Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: Монография / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез; - М.: Издательский центр «Академия», 2006. - 336 с.

11. Гез, Н.И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Монография / Н.И. Гез, М.В. Ляховицкий; - М.: Высшая школа, 1982. - 373 с.

12. Бриксина И.Э. Концепция билингвального/ бикультурного языкового образования в высшей школе (неязыковые специальности): автореф. дис....д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания»-Тамбов, 2009-41 с.

13. Захава-Некрасова, Е.Б. Роль и место грамматики в процессе обучения русскому языку на начальном этапе. В кн.: Русский язык и методика его преподавания не русским: учебное пособие / Е.Б. Захава-Некрасова - Москва, 1973. - 52-60 с.

14. Остапенко, В.И. Обучение русской грамматике иностранцев на начальном этапе: Монография / В.И. Остапенко - М.: Русский язык, 1983. - 98 с.

Елизавета Снегір'ова

кандидат філологічних наук

Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАНУ

м. Київ

AI, NI AND NATIONAL LANGUAGES: INTERACTION POSSIBLE?

We always seem to live in interesting and exciting times, the times of change. This current junction is a rather unique one. It seems that never before in all of its history the humankind had to make a choice between AI/ robotization and human-bondage retainment scenarios. Even in the times of the First Industrial Revolution the newly-developed automatic machines exercised a lesser effect onto people's lives, minds, ways of life, and became indispensable at narrower territorial expanses.

Today, technology advancement has successfully penetrated all spheres of mundane life to assist, streamline, protect, and enhance our living. In the most rapid of paces technologies of all sorts, forms, and magnitudes, generally referred to as AI, aim to replace us and our natural intelligence (NI) at our work-stations and beyond.

Let us take the speed, the form and the means of transferring information. If we deliver a message by a word of mouth, or by an email, or any social media, it is done in a matter of seconds. Still, there is a huge difference between the human voice speaking in all its diversity and uniqueness of intonation and individual voice quality, and the machine-assisted speech recognition and (re)production.

These days we streamline virtually everything. In 1980s, the sitcom *Yes, Prime Minister* viewed the following situation as funny: I read him (the US President) my brief. He read me his. Then we decided it'd been quicker if we just swapped briefs. In today's hectic world of mosaic thinking we have already accomplished this leap: we exchange clipped information via modern communication channels in split seconds. It is faster, safer and even cheaper from the economic standpoint. But what about the human dimension? The question is whether it is worthwhile to delegate almost everything to machines to replace us. If "yes" is the answer then, in all probability, we may cease to

exist as humanity, even though preserve our physical form and continue to wobble like jellyfish. Perhaps, we shall live on, but definitely lose something immaterial and intangible, something alluded to as a soul, an internal invisible centerpiece that makes us human and humane.

We would like to emphasize some issues of automation increasingly expanding its presence (through national languages) in science in general, and in translation and interpretation (T&I) as a stand alone discipline in particular.

AI has already gained its firm footing in science, and ML, MT, and other tools are extensively used in all scientific research. At the same time, our projections as to the current state of affairs, and future developments need to be supported, or refuted by hands-on evidence of those directly engage in modern scientific pursuits. To register the present situation, and project the potential future trend, we conduct a rolling-on survey across several scientific institutes and think-tanks under the auspices of the NAS, Ukraine. Participants in the online-survey include students and post-graduates (some 230 participants in one academic year, and around 30-50 participants per annum remaining in the pool after their EFL year is over). The participants represent three groups: STEM fields, Natural Sciences, and Humanities. The survey purpose is to collect, describe, and analyze attitudes of aspiring researchers towards artificial intelligence (AI), machine-learning (ML) and machine-translation (MT) tools, and whether they augment or abate NI in modern scientific and everyday communication. Moreover, the attitudes expressed by the scientific community will be compared against those held or, rather, felt by, sometimes intuitively, the T&I in-house and free-lance community of the EU institutions.

Survey questions for students and Ph.D. researchers include: (i) how often AI/ MT/ ML are used in your research; (ii) what human communication qualities does AI demonstrate now, and will in the next 3-5 years; (iii) can human communication become totally robotized, and if yes, how soon.

It is already interesting to register some annual median results of STEM and Natural Sciences participants. To answer the (i) question, almost 78% of young researchers employed AI (search engines, translation platforms, big data mining) at early stages of their scientific endeavours (1-2 years of the 4-5 year Ph.D. programmes). At later stages,

when finalizing (editing and proof-reading) their thesis texts, the numbers of AI-users drop to 32 per cent. It is interesting to note that such a descending trend is not explained by the fact that all relevant materials have already been collected by the time, and only some human touch remains in need to “give the text a finishing touch”. Rather, at later stages of their research efforts, Ph.D. students and fellows become concerned with such notions as rules of proper quotations, citations, and more generally – avoiding plagiarism. As some survey participants remarked: human brain is unique, and if we make an effort and formulate our ideas ourselves, unassisted by AI, we really can make a difference. Does this mean that NI gains the upper hand here?

Of greater interest still is the following survey outcome. STEM fields researchers and those majoring in Natural Sciences show almost identical attitudes to survey questions (ii) and (iii) to those given by the Humanities team. The latter demonstrate very similar polling results and attitudes to the ones suggested by the EU institutions T&I teams about interaction of AI and NI. Perhaps it is natural that such sensitive and emotional individuals as those engaged in T&I get fidgety and extremely concerned when it comes to an often uninvited advent of all the technological novelties: Neural Machine Translations (NMTs), Artificial Intelligence (AI), etc. What is surprising though that “eager young minds” of STEM and Natural sciences side with the Humanities and T&I in their vision on items (ii) and (iii) of the survey.

Survey item (ii) results in the most detailed and substantiated answers. Due praise is given by the polled (79%) to progress that AI has made in drawing theme-based glossaries, automatic translation of big text chunks, predominantly formal ones (contracts, court rulings, legal documents of uniform layout/ structure) available in a number of languages. 86% of the surveyed acknowledge that with time and greater volumes of processed input information, such AI devices perform with better quality and style. Slightly over 50% of research fellows note the ever expanding use in tourism and travel industries of Machine Translation (MT) apps and AI, even though at the moment, such apps operate mainly for basic conversation. To reiterate, T&I informal answers to the same question results in very similar percentage points.

Machine-assisted translation is heartily welcomed by 94% of the surveyed Ph.D. researchers in written communication, even though such communication ought to be non-critical one. In matters of life and death, crime and punishment (medicine or judicial sector), it is of paramount importance to understand and faithfully reproduce not only what is explicitly articulated, but more importantly what is unsaid (unwritten), understated, or hidden but is implied. In this, the STEM, Humanities and T&I expert answers are almost identical. 79% of the T&I respondents believe that in the foreseeable future a translator's NI will be in need (1). As a side-answer to item (ii) a little over 45% of all the surveyed noted a tremendous progress in text-to-speech transformation. This is similarly acknowledged by the T&I teams, even though the advance in the opposite direction, speech-to-text transformation, is not yet as impressive.

Item (iii) on our online survey asks whether human communication can become fully robotized? In-house and free-lance interpreters of various European Institutes participating in the CIUTI Forum Short- and long-term impact of artificial intelligence on language professionals (CIUTI 2017) almost unanimously insisted that machines are not to overtake human interpretation duties because of several reasons. What is of importance to us in this respect is that STEM, Natural Sciences, and Humanities researchers gave the same reasons answering survey item (iii), and substantiating their opinions.

The first reason, supported by almost 70% of the polled, was that since national ("human") languages are subjective constructs invented by groups to communicate with each other, the rules of grammar or verb conjugation are constantly evolving and subject to change. AI and machines, by contrast, function best when they deal with clear-cut mathematic rules that mandatorily require to make a decision.

Over 75% of the respondents stated that "big data does not have a big sense of humor". They are certain that jokes, puns, and innuendos (as well as nuanced cultural references) are among the hardest information bits to get over the language barrier. So far, only humans can transfer such messages across audiences.

The third reason, supported by 81% of the surveyed, was that any new technology ought to be seen as an opportunity to improve and enhance one's own individual human skills and professional qualities. Other reasons include the following.

Dialects (46% of respondents). All national languages have dialects that are the product of geography, history, or come to life as a mixture of several factors. Moreover, every speaker of a language has its own idiolect. When addressing others, any speaker must know the target audience, and baseline (better still, fundamental) knowledge about its culture. AI cannot do this.

Abbreviations (84% of the surveyed). A term or an abbreviation in one sphere of knowledge may bear a different meaning in another. ER in economics and banking is exchange rate, but ER in military lingo is electronic reconnaissance, whereas ER for a regular Briton is Elizabeth Regina. Perhaps, AI will never have the ability to understand all of the context, or make value judgments.

Figurative language, irony, sarcasm, poetry (47% of STEM researchers, 51% of researchers in Natural Sciences, 71% of Humanities, and 80% of T&I), are still out of a machine's capability as they cannot feel what humans feel when using a "human" language.

Our results are of preliminary character, and as mentioned earlier, the survey rolls on. As time goes on, and new young scholars hopefully join in our survey effort, we can expand our question-list and get respective feedback on what national languages are more/ less subject to AI permeation, as well as receive more intellectual revelations about NI and AI general interaction.

REFERENCES

1. CIUTI Forum (2017). Short- and long-term impact of artificial intelligence on language professionals. Who is afraid of AI in language professionals? Retrieved from: <https://cls-communication.com>

Світлана Трошина

Відокремлений структурний підрозділ

«Київський транспортно-економічний фаховий коледж

Національного транспортного університету»

м. Київ

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Перед молодшим спеціалістами, випускниками коледжу, часто постає проблема невміння висловлюватися логічно й грамотно, аргументувати свою думку, насичувати висловлювання лексичними одиницями професійної мови, термінологією, спонтанно підтримувати розмову або вести дискусію. Тому надзвичайно актуальним є пошук таких шляхів навчання мови професійного спілкування, які б сприяли її ефективному опануванню. Саме когнітивно-комунікативний підхід може стати умовою успішного оволодіння мовою.

М.Пентилюк зазначає: «Когнітивна та комунікативна методики спрямовані на виконання головного завдання мовної освіти в сучасних умовах – формування комунікативної компетенції того, хто вивчає мову, і цілком відповідає загальноєвропейським орієнтирам із питань мовної освіти. Кожна з цих методик має свої завдання, але, інтегруючись, вони виконують головну функцію – формування й подальший розвиток мовної особистості на засадах неперервної мовної освіти» [1, с.126].

Реалізація когнітивно-комунікативного підходу до навчання української мови відбувається через усвідомлення сутності понять мова, мовлення, мовленнєва діяльність і спілкування.

Головним завданням когнітивно-комунікативного підходу є формування мовно-комунікативної компетентності особистості, котра не лише вмітиме усно чи письмово висловлювати власну думку, але й буде здатною за допомогою мовних

засобів охопити увесь спектр соціальних і культурних явищ, виявляючи високий рівень мовної культури.

Під когнітивною методикою розуміють «сукупність взаємозв'язаних і взаємозумовлених способів і засобів опанування мовних одиниць як основи пізнання й формування концептуальної та мовної картини світу й певного результату створення образу світу в уяві кожного» [2, с.5].

Когнітивістами (В.Карасик, А.Вежбицька, Н.Арутюнова, О.Кубрякова, М.Телія, Ю.Степанов, А.Залевська, С.Аскольдов) було з'ясовано, що репрезентація знань про світ реалізується посередництвом різних структурних форм (понять, ментальних моделей, схем, сценаріїв), кожна з яких має вербальне, так і невербальне вираження. Актуальним для нас є вчення про концепт. Концепт – це ментальне утворення. Він є базовою одиницею розумового коду людини, представляє собою результат пізнавальної діяльності особистості і суспільства [3, с.105].

Отже, мета когнітивної методики – опанування глибинних значень змістових структур тексту, що втілюють мотиви й інтенції автора задля формування вмінь адекватного сприймання текстової інформації та створення власних усних і писемних висловлювань відповідно до комунікативної мети й наміру, розвитку пізнавальної активності, підвищення інтересу до вивчення української мови, виховання національної самосвідомості, поваги до мовних традицій українського народу й бажання наслідувати естетичні й етичні норми спілкування [1, с.127].

Інтегруючись, когнітивна й комунікативна методики забезпечують досягнення головної мети стандартизації мовної освіти – формування й розвитку комунікативної компетенції студентів, що вивчають українську мову. Тому когнітивно-комунікативний підхід до навчання мови, сформований на базі означених методик, є одним із найбільш пріоритетних у реалізації мовної освіти.

Інноваційне спрямування когнітивно-комунікативної методики вимагає нових підходів до організації й проведення занять, до яких належать нетрадиційні інтегровані заняття, ділові ігри, моделювання типових ситуацій спілкування. Такі заняття дають можливість реалізувати когнітивну методику навчання, оскільки

створюють умови для розвитку пізнавальної активності, самовираження й самовдосконалення.

Основним засобом навчання мови в когнітивній методиці є текст – основне джерело інформації, що слугує важливим компонентом у структурі комунікативного акту між адресантом і адресатом. Змістова єдність тексту втілена у структурно-сміслових згустках – концептах. Текст дає змогу визначити завдання на всіх рівнях, повторити мовленнєвознавчі відомості (визначити тип, стиль мовлення, способи об'єднання речень у межах складного синтаксичного цілого, засоби зв'язку речень у тексті, здійснити актуальне членування речень тощо), знайти терміни, порівняти іншомовні терміни із відповідниками українською мовою .

Тому для розвитку мовленнєвої культури студентів доцільним є використання під час занять текстів фахового спрямування. Такі тексти дають змогу формувати у студентів навички культури професійного спілкування, розуміти особливості використання мовних засобів і норм літературної мови в професійному спілкуванні, збагачувати словниковий запас термінологічної лексики.

Під час опрацювання тексту професійного спрямування в процесі читання, варто спиратися на принцип когнітивно-комунікативної методики, основним із яких вважають усвідомлене засвоєння професійної, культурно-країнознавчої інформації й мовного матеріалу. Практичне навчання відбувається з урахуванням особливостей когнітивної діяльності студентів, з опорою на мегакогнітивні знання [4].

Мегакогнітивні стратегії характеризуються як методи управління, спрямовані на самостійне контролювання студентом власної навчальної діяльності.

Тексти професійного спрямування сприяють збагаченню термінологічного словника, розвитку мовленнєвої діяльності, предметом читання й обговорення на заняттях.

Застосування когнітивно-комунікативного підходу у навчанні опрацювання текстів професійного спрямування сприяє розвитку високої мовленнєвої культури, спонукає студентів до пошуку, добору та опрацюванню нової інформації з метою її

подальшого використання в майбутній професійній діяльності, підвищує мотивацію студентів, оскільки базується на врахуванні їхніх комунікативних потреб, професійних і когнітивних орієнтирів.

ЛІТЕРАТУРА

1.Пентиліук М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні/М.Пентиліук//Вісник Львівського університету.Серія філол.- 2010 –Вип.50.-С.123-130.

2.Пентиліук М.І. Концепція когнітивної методики навчання української мови/ М.І.Пентиліук, О.М.Горошкіна, А.В.Нікітіна//Дивослово.-2004.-№8.- С.5-9.

3.Удовіченко Г.М. Місце когнітивної лінгвістики в сучасному мовознавстві/ Г.М.Удовіченко// Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»] Сер.: Філологія. Мовознавство.- 2014.- Т.221, Вип.209. – С.103-106.

4.Chamot, A.U. & O'Malley, J.M. The CALLA handbook: Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// mtweb. mtsu. edu/eslep/eslcalla.htm](http://mtweb.mtsu.edu/eslep/eslcalla.htm)

Володимир Юрженко

доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний

університет імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОДИДАКТИКИ У ЗМІСТОВОМУ ПОЛІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Діяльність по перетворенню навколишнього середовища і природних об'єктів у рукотворні існує стільки, скільки й сам Homo sapiens. Тобто як предмет вивчення діяльність людини має свою історію, культуру і здійснює якісну проєкцію на всю сучасну цивілізацію. Ця діяльність як педагогічна проблема мала своїх дослідників

– Л.С.Виготський, І.О.Зимня, О.М.Леонтьєв, Г.П. Щедровицький. Проте тільки поодинокі автори зробили його головним предметом своїх досліджень. Проблема відсутності феноменологічного підходу в дослідженні областей людської діяльності, а в конкретному випадку – досліджень, спрямованих на визначення тезауруса термінологічних полів технологічної освітньої галузі пов'язана із безсистемним накопиченням різних, іноді синонімічних, пересічних термінів, а також із появою численних суперечливих, часом взаємовиключних трактувань одного і того ж слова як поняття-терміна. Водночас актуальність питання про чітке трактування дефініцій усіх структурних одиниць, пов'язаних з теорією та методикою технологічної освіти і конкретного змісту самої технологічної галузі як основи формування термінологічного апарату проєктно-технологічної та техніко-технологічної компетентностей, розглядаються дослідниками цієї області знань, зокрема Т.С.Мачачей, В.В.Стешенком, В.В.Юрженком та ін. Означена проблема, крім суто наукової необхідності аналітичного дослідження, викликана досить суттєвою соціально-економічною потребою самої освітньої сфери.

Вивчення зазначеної проблеми дало змогу з'ясувати, що однією з основних причин відсутності досліджень у цій сфері є нерозвиненість категоріального апарату теорії і методики технологічної освіти в середній школі, що не дає можливості достатньо точно сформулювати причинно-наслідкові зв'язки між теорією і практикою для реалізації загального механізму взаємозв'язку теоретичних концепцій в освіті і формалізації їх у законодавстві.

Нерозуміння важливості для розвитку особистості дитини широкого використання в середній школі можливостей проєктно-технологічного підходу технологічної освітньої галузі не тільки пересічним громадянином України, а й представниками самого освітнього середовища, спотворює сприйняття відповідних проєктно-технологічної та техніко-технологічної компетентностей і перешкоджає адекватній оцінці тенденцій, що виразно проявляються у сфері техніко-технологічної освіченості особистості – тієї особистості, яка буде реалізовуватися в умовах реалій технологічної цивілізації. Загальна ситуація, що виникла на сьогодні щодо термінологічної неузгодженості в контексті її феноменологічного розуміння і

проблеми тезауруса термінологічних полів змісту даної галузі породжує у сфері технологічної освітньої галузі: невизначеність соціального і освітнього статусу зазначеної освітньої галузі в освітньому процесі середньої школи; суттєву протидію щодо створення нормативно-правової та матеріальної бази предметів із зазначеної галузі в загальноосвітніх навчальних закладах; складність наукового опису проблеми навколо межових досліджень лінгводидактики і дидактики освітніх галузей.

Лінгводидактика як розділ педагогіки, що розробляє теорію освіти, навчання й виховання та методику вивчення мови, розвивається понад сторіччя, а як термін з'явилася у 1969 р. завдяки російському вченому М.М. Шанському. Однак широке впровадження в освітні доробки відбулось відносно недавно – 20–25 років тому. Цей науковий розділ займається вивченням феноменологічних понять, що мають поширення в рідній мові та займають провідні позиції у дидактичних розробках та методиках [3]. У конкретному дослідженні – це вивчення проблеми напрацювання феноменологічного змісту через систему понять, що формують та формулюють змістове поле технологічної освітньої галузі в основній школі.

Проблема переносу термінологічних рядів за певним напрямом навчання або визначеними компетентностями у рідну мову є суттєвою проблемою, оскільки фактично системним перекладом займаються філологи, лінгвісти, а визначенням тезаурусу змісту – вже безпосередньо фахівці самої сфери застосування цих понять-термінів. Доволі часто ці поняття трактуються фахівцями-лінгвістами і фахівцями з галузевої сфери застосування досить по-різному, а від того не завжди точно [1].

Дослідники, перш ніж приступити до аналізу всіх зазначених вище проблем, повинні осмислити причини, що зумовили цю термінологічну неузгодженість, а це пояснюється:

існуванням суперечливих трактувань понять техніки і технології (технологій) в різномовних культурах, а також визначенням цих понять-термінів в освітній сфері, економіці та законодавстві різних країн;

початковою багатоаспектністю понять «техніка» та «технологія», можливістю їх розгляду як предмета різних наук. Останнє посилюється: труднощами вибору адекватного критерію для створення цілісної, несуперечливої класифікації компонентів розглянутих базових феноменів для даної галузі знання; наявністю багатьох синонімічних або близьких за значенням понять, а саме: техніка, технологія, технологічність тощо; достатнім різноманіттям і суттєвою невизначеністю трактувань самих кореневих понять «техніка» і «технологія».

У дослідженнях за близькою тематикою практично немає пропозицій щодо вирішення цієї проблеми. В окремих роботах, незважаючи на їх глибину і широту охоплення, взагалі відсутнє визначення понять «техніка» та «технологія», хоча воно і є, по суті, базовою категорією для декларованих авторами предметних областей (В.В.Стешенко) [5]. В інших дослідженнях техніка і технологія як понятійні системи розглядаються в основному з однієї позиції (наприклад: всебічний лінгвістичний та історичний огляд понять «техніка», «технологія» (В.В. Юрженко) [7]). Є автори, які детально розглядають один із термінів, що має поширення в наукових доробках, але без його порівняння з іншими (наприклад, актуалізація на понятті «проектна культура» в контексті технологічних перетворень (Т.С. Мачача) [4]). У інших (В.Г. Горохов, В.І.Гусєв, В.С.Ледньов) хоча й існують спроби цілісного і багатостороннього визначення названих понять і тезауруса до них, однак вони не набули поширення через складність підбору рядоположних критеріїв для систематизації розглянутих аспектів (наприклад, в якості дефініції критерію можуть бути приведені юридичні норми і лінгвістичні (семантичні) дослідження в різних країнах для встановлення статусу понять «техніка» та «технологія»).

Серйозним недоліком існуючих дефініцій «техніка» та «технологія» є те, що вони не розмежовуються у класі суміжних понять, це ж саме спостерігається при використанні вузькоспецифічних понять у виробництві й промисловості. У результаті, дана класифікація дає змогу лише порівнювати між собою назви термінів, що належать цим понятійним системам.

На основі прикладів досліджень, наведених вище, стає зрозумілим, що категоріальний апарат понять «техніка» і «технологія» як методологічних понять та супроводжуючий їх механізм формування семантичних зв'язків феноменологічної системи їхнього термінологічного ряду залишається донині не розкритим в повному обсязі.

Водночас «французький лінгвіст Bernard Laks, провівши аналіз термінів конструктивної граматики, довів, що орфографічна форма зв'язку має пізнавальний (когнітивний) характер, що дало йому змогу встановити феноменологічні характеристики зв'язку та скласти їх нову типологію» [6, С. 187].

Використовуючи непряму аналогію когнітивної діяльності на рівні семантичного зв'язку понять термінологічного ряду з технологічної освітньої галузі, можна сформуванати низку таких рядів завдяки їхній семантичній залежності та когнітивному механізму сприйняття діяльності учнями. Феноменологічна характеристика понять із зазначеної освітньої галузі уможлиблює це робити завдяки механізму діяльнісного сприйняття (Л.С. Виготський, А.М.Леонтьєв, Жан Піаже, Е.С. Полат).

Пропонуємо брати за основу в дослідженнях, пов'язаних із семантикою термінологічних рядів технологічної освітньої галузі в їхній феноменологічній основі, такі позиції:

- взаємозв'язок понять зі сфери технологічної освітньої галузі з базовими принципами проектно-технологічної, техніко-технологічної та професійної компетентності через можливості селективного підходу;
- терміни «техніка» і «технологія» в межах методологічної системи як загальнокатегоріальні, абстрактні поняття;
- використовувати визначення, пов'язані з інфраструктурою виробництва і промисловості;
- оцінку науковими та освітніми спільнотами понять зі сфери технологічної освітньої галузі в контексті менталітету;

- предметне втілення політехнічних понять з різних освітніх галузей і наук при інтеграційному підході вивчення історії, філософії, лінгвістики, економіки, соціології, педагогіки, психології тощо;

- смислові новоутворення понять зі сфери технологічної освітньої галузі, пов'язані із сучасними тенденціями розвитку суспільства та виробництва [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворожцова И.Б. Основы лингводидактики. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений обучающихся по специальности «Филология», «Теория и методика преподавания иностранных языков и литератур». Ижевск: Удмуртский государственный университет, 2007. 113 с.

2. Колобков И. А. Феноменология ремесленничества: понятийно-терминологическое поле // Общетеоретические и практические проблемы языкознания и лингводидактики: материалы Международной научно-практической конференции, 27–28 апреля 2006 г., г. Екатеринбург / Рос. гос. проф.-пед. ун-т. Екатеринбург, 2006. С. 141–147.

3. Малиновська І.В. Феноменологічний дискурс і феноменологія перекладу: проблеми методології і практики // Studia Linguistica. 2010. Вип. 4. С. 81–88.

4. Мачача Т.С. Теоретико-методологічні засади проектування змісту технологічної освіти // Український педагогічний журнал. 2016. №3. С. 105–114.

5. Стешенко В. Технологія як навчальний предмет нової української школи: [Електронний ресурс] // Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору: матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф., Кривий Ріг, 25–26 квіт. 2019 р. / М-во освіти і науки України, Криворізький держ. пед. ун-т, каф. пед. та метод. технолог. освіти. Кривий Ріг, 2019. С. 102–105. Режим доступу: URI <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3460>.

6. Харитоновна И.В., Беляева Е.Е. Когнитивные и коммуникативные функции согласного связывания во французском языке // Актуальные вопросы лингвистики и лингводидактики: традиции и инновации: материалы Международной научно-практической конференции, посвящённой 70-летию Института иностранных

языков, г. Москва, 22–24 ноября 2018. Часть 1 / Под. ред. Е.А.Никулиной, Е.Е.Беляевой. Москва: МПГУ, 2018. С.184–191.

7. Юрженко В.В. Методологічні підходи до визначення структури і змісту освітньої галузі «Технологія» в основній школі: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. МП Драгоманова, 2013. 409 с.

Надія Яковенко

Національний авіаційний університет

м.Київ

ДОМІНУЮЧИ АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ ЯК ПРОЯВ НАРОДНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Дослідження українського менталітету як першооснови народного світовідношення є актуальним в українській філософсько-літературознавчій думці на усіх етапах розвитку людства.

Існує безліч визначень поняття «Ментальність». Науково-літературний аналіз поняття «національний менталітет» дозволив виявити базові архетипи та їхнє становлення і динаміку розвитку в українському соціумі.

У широкому, непрофесійному застосуванні слово “ментальність” означає “спосіб думання”, “сукупність інтелектуальних навичок”, “склад розуму”, а за походженням означає душу, точніше, “склад душі”, “людську вдачу”. Зазначимо, що ментальність – це своєрідна скарбниця генетичного коду народу, який уможлиблює осмислення закономірності розвитку культури, суспільної моралі. На основі зазначеного осмислення ментальності формується і проявляється відчуття національної ідентичності.

В українській ментальності, як і у будь-якій іншій, архетипи займають фундаментальне положення. Їх розгляд в українській національній свідомості дозволяє охарактеризувати поняття менталітету не в загальній формі чинника історичного процесу, а в конкретизованому вигляді.

Архетипи української культури тривалий час формувалися та розвивалися. На їх становлення впливали геополітичні умови, штучні та природні переселення, історія, інші культури. Так, архетип, тобто прообраз Землі в українському менталітеті відповідає аграрним початкам української цивілізації, господарським структурам землевлаштування, обрядово-календарним циклам сільського життя, кам'яним та курганним пам'яткам освячення землі тощо [1, С. 278].

Архетипним для українського менталітету є ідеал свободи. Він характеризує Україну як кордонну цивілізацію, яка, мабуть, була єдиною в світі, що втримувала тиск степу, кочових навал, стала батьківщиною людей, з яких ніхто не хотів бути пасивним глядачем тривалих історичних подій, а лише їх активним учасником.

Вагомий внесок у дослідженні ідентичності українців зробила відомий історик, етнокulturолог Н. Яковенко, акцентуючи увагу на межах ідентичності, просторі та його змісту. Вона зазначає: “Проводячи реальну чи уявну межу “нашої землі”, люди вже тим самим, як відомо, створюють дві географічно-культурні сутності – “землю Інших” та “свій” простір. Далеко не останню роль у змістовному навантаженні “свого” життєпростору відіграє усталення його назви. Адже, канонізуючись, вона за неписаною конвенцією мешканців перетворюється на священне ім'я батьківщини – успадкованої від предків землі, на якій об'єктивно існуюча даність (територія) наповнюється низкою уявних вартостей, що на цю територію проектується, – про спільність “крові”, інтересів, історії, культурної традиції тощо” [2, С. 9 – 10].

Для подальшого осмислення українського менталітету, на наш погляд, є важливим виділити, основні, формоутворюючі чинники українського світогляду на сьогодні: індивідуалізм, інтровертність, екзекутивність, емоційність, толерантність, стереотипність. Щодо останнього, ми б хотіли звернути увагу на побутування загальних стереотипів мислення і поведінки, які властиві українському народу. Ми вважаємо, що це важливе доповнення до культурних архетипів ідентичності, тому що стереотипізація носить соціально-культурний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми теорії ментальності. / Відповідальний редактор академік НАН України М. В. Попович. – К., Наукова думка, 2006. – 408 с.
2. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII століття. / Н. Яковенко. – К.: Laurus, 2012. – 472 с.
3. Рассел Г. Рік хюге по-данськи. Секрети найщасливішої країни у світі / Гелен Рассел; пер. з англ. О Ліпської. – Х.: Віват, 2018. – С.310-311.

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІЛОГУ КУЛЬТУР

Галина Бокшань

кандидат філологічних наук, доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м. Херсон

ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЗБІРЦІ ТРЕВЕЛОГІВ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ «ЛИСТИ З ПАРИЖА. ЛИСТИ З КИТАЮ»

У 20-30-ті роки ХХ століття читачі галицької преси мали можливість стежити за екзотичними виправами, які здійснювала львів'янка Софія Яблонська – відважна подорожанка, чий письменницький талант дозволив викласти враження від відвідин далеких куточків планети в цінних у художньому аспекті літературних творах. Її мандри до країн Далекого Сходу й Африки, Австралії, Нової Зеландії та Північної Америки були пов'язані з небезпеками і викликами, однак молода жінка сміливо приймала їх, щоби, як вона згадувала в низці інтерв'ю, «переконатись, чи існують ще десь на світі райські острови» [4, с. 12]. У 1927 році С. Яблонська вирушила до Парижа з метою опанувати мистецтво кінематографії, в такий спосіб обравши долю, сповнену ризиків і перепон, досвід подолання яких безумовно вартий художньої та літературознавчої рефлексії. Усупереч тому, що її доробок має низку перевидань, належного висвітлення у наукових студіях він наразі не отримав. Це спонукає розглянути творчість С. Яблонської в аспекті національної ідентичності, адже цей феномен доволі цікаво оприявнюється на сторінках збірки «Листи з Парижа. Листи з Китаю».

За теоретичну основу обрано наукові студії М. Козловця [1, 2, 3], зокрема, його фундаментальну працю «Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації», в якій автор, проаналізувавши низку праць із досліджуваного

питання, висновує: «У найзагальнішому вигляді під національною ідентичністю розуміють відчуття колективної належності до конкретної національної спільноти, її культури» [3, с. 57]. Перебуваючи тривалий час на чужині, С. Яблонська послідовно ідентифікувала себе як українку, що виявлялося на різних рівнях її професійного, творчого та побутового життя. Вона неухильно виказувала інтерес до всього, що стосується української культури і ментальності й підтримувала активні зв'язки з країнами.

Поділяємо думку М. Козловця, який підкреслює, що «часто для ідентифікації більше важать прив'язаність та асоціації, ніж фактичне проживання на певній землі або володіння нею. Священні місця притягують до себе членів спільноти або надихають їх, навіть коли ті перебувають у вигнанні. Навіть давно розлучившись із рідним краєм, спільнота може зберігатися завдяки сильній ностальгії та духовній пов'язаності» [3, с. 71]. Вважаємо, що ці спостереження можна застосувати і до становлення національної ідентичності С. Яблонської. Мандруючи світом, проживаючи тривалий час поза межами батьківщини, вона відчувала міцний зв'язок із покинутим краєм і повсякчас цікавилася духовним життям співгромадян: «А тепер про «Нову хату». Дуже милий журнал. Часто зворушує він мене своїми останніми сторінками – про український запашний борщ, свіжоспечений житній хліб (правдивий, а не ті грагами), про спосіб квасити огірки, перетримувати квасне молоко. Яка поезія!» [4, с. 153]. С. Яблонська стежила за ситуацією на батьківщині через пресу, яку їй надсилали закордон, під час коротких візитів до України брала участь у творчих зустрічах, на яких охоче ділилася досвідом подорожей з цікавими до її мандрівного життя земляками.

Важливим у контексті нашого дослідження є спостереження М. Козловця: «Якщо говорити про українців, то для них велике значення має філософія Рідної Землі. Споконвіку для українців характерним було шанобливе ставлення до землі як до якоїсь великої, таємничої святості. Земля – це певний архетип, з яким тісно пов'язане особистісне життя людини і який впливав на вироблення духовної орієнтації українців, підкреслював характерні риси свідомості, визначав основи світогляду» [3, с. 72]. С. Яблонська підкреслювала, що дуже шанувала журнал

«Нова хата» за поради, які допомагали їй не забувати про звичаї і традиції рідного краю: «Якось я читала на його сторінках – «Не забудьте посадити попід хату кілька соняшників та мальву». Ось і готовий вплив образок рідного села та його білих хат, умасних квітами. Завдяки цьому споминові і я собі придбала зернята мальви та соняшника й посадила під хатою, хай цвітуть і нагадують мені майже забуті образки з мого дитинства» [4, с. 246]. Яблонська згадує в тревелогах, що сіяла на чужих землях насіння рум'янку, пахучого горошку, фіалки й резеду, які привозила з поїздок додому.

На думку М. Козловця, «національна самоідентифікація виявляється, насамперед, через констатацію «Я-Інший», відокремлення певного етносу від інших за принципом «Своє–Чуже». Розпізнавання «Свого» і «Чужого» уникнути неможливо, оскільки людина живе серед інших людей, культур і усвідомлює, що, крім її світу, такого рідного для неї, існують й інші світи, які є теж рідними для когось, але зовсім чужими для неї» [3, с. 74]. Проживаючи серед представників інших культурних спільнот, С. Яблонська чітко розмежовувала особливості різних етносів і у своїх тревелогах акцентувала відмінності між українцями та представниками інших національностей. Так, авторка збірки «Листи з Парижа. Листи з Китаю» фокусує увагу на такій визначальній рисі співвітчизників, як схильність до осілого способу життя, особливо коли йдеться про жіноцтво: «Наші землячки взагалі недолюблюють простору, ще й тоді, коли це получене з невигодами та небезпекою, на яку наражена в подорожі самотня жінка. «Загальна лінія» типового українця вирізняється назагал ностальгічними почуваннями та смутком за «рідним», від якого зовсім немає потреби тікати для пригод у світ, тоді, коли можна так просто й безжурно улаштуватись та пережити своє життя в якихось Задрихвостах, загубивши зовсім з-перед очей та свідомості перспективу великих речей та простору» [4, с. 320]. Також С. Яблонська підкреслює й «питому струну української вдачі – бадьорість і сміливість» [4, с. 243].

М. Козловець слушно вважає передумовою становлення національної ідентичності «залученість індивіда до рідної культури, мови, традиції, пісні, історичної пам'яті народу» [3, с. 145]. У цьому відношенні національна

самовизначеність С. Яблонської видається цілком очевидною, оскільки вона незмінно занурюється у культурне життя рідного краю, згадує його звичаї і фольклорну спадщину: «З досади і я стала співати українську співанку «А соловейко тьохкав, все тьох та й тьох, та тьох» [4, с. 160]. С. Яблонська готує національні страви й частує ними відвідувачів: «Мої гості вже прийшли їсти традиційний борщ зі сметаною, який досі їм ще не приївся» [4, с. 246].

Поділяємо позицію М. Козловця щодо вкрай важливої ролі мови у становленні національної ідеї й ідентичності зокрема [1]. С. Яблонська захоплювала своїх земляків тим, що «за весь час свого побуту в Азії не мала нагоди ані разу почути українську мову, та, незважаючи на це, говорить рідною мовою дуже чисто й цікавиться живо громадянським життям» [4, с. 11]. Мовне багатство збірки тревелогів «Листи з Парижа. Листи з Китаю» вражає: авторка продемонструвала величезний словниковий запас, що дозволяв їй влучно характеризувати побачене й пережите, виробити свій неповторний стиль письма. Цікавими є спостереження сучасників щодо філологічної обдарованості С. Яблонської: «Те, що нас найбільше дивує у книжці Яблонської, – це її мова. Молода землячка живе кільканадцять років на чужині, чуючи рідко коли рідне слово. Тільки рідко пошта приносить їй наш часопис, але з нього вона з незвичайно вірним інстинктом уміє вибирати тільки те, що відповідає духові нашої літературної мови, уміє в пам'яті затримати дрібні слова та звороти і з них витворювати собі весь словник, що їй вистачає для вислову своїх вражень. Орудує вміло словом, як віртуоз скрипак смиком» [4, с. 333–334].

Говорячи про С. Яблонську, доцільно послуговуватися терміном «транснаціональна міграція», під якою розуміють збереження мігрантами соціокультурних зв'язків із країною свого походження при перетині кордонів [3, с. 195]. Маючи чоловіка-француза (Жана Удена), якого вона на український манер називала Іваном, Яблонська й на чужині зберігала вірність успадкованій національній ідентичності. Сучасники з гордістю оцінювали таку її відданість українству: «А дехто побоювався, що ми стратимо Яблонську через те, що її

чоловік належить до французького народу. Ні, Яблонська була й останеться «міс Україна», як назвав її один східний князь» [4, с. 335].

Таким чином, збірка тревелогів С. Яблонської «Листи з Парижа. Листи з Китаю» засвідчує виразні риси української національної ідентичності її авторки, яка зуміла зберегти зв'язок із культурою і мовою своєї Батьківщини попри тривале перебування закордоном. Мандрівниця повсякчас підкреслювала свою приналежність до української спільноти і плекала пам'ять про залишений край, намагаючись триматися за коріння роду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козловець М. Національна ідея як рефлексія національно-культурної ідентичності / М. Козловець, Ю. Ковтун // Гілея: наук. вісн. – 2013. – Спец. вип. – С. 136–143.
2. Козловець М. Теоретичні засади дослідження формування української національної ідентичності / М. Козловець, Ю. Павлун // Філософія. – 2012. – № 2 (82). – С. 44–48.
3. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації / М. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
4. Яблонська С. Листи з Парижа. Листи з Китаю: подорожні нариси, новели, оповідання, есеї, інтерв'ю [Текст] / С. Яблонська. – Львів: ЛА «Піраміда», 2018. – 368 с.

Eka Vardoshvili

Doctor of Philology

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Tbilisi (Georgia)

**PRINCIPLE CHARACTERISTICS OF IDENTITY OF GEORGIAN PEOPLE
IN JEAN CHARDIN’S WORK “THE TRAVELS OF SIR JOHN CHARDIN INTO
PERSIA AND THE EAST-INDIES”.**

The work of the famous French traveler John Chardin contains interesting information about Georgia of the XVII century. Chardin came to Georgia in September 1672 and left Tbilisi in February 1673.

In his work he writes about culture, history and socio-political situation of Georgia. He describes the cities and the villages, geographic location of Georgia in detail. He emphasizes the significance of the trade route through Georgia.

It is noteworthy that while narrating he relies on the records of the Greek and Roman historians, reports of Catholic missionaries and works of European travelers of the XIII-XVII centuries, Marco Polo, Contarini, Pietro Della Valle and others, in addition to what he has seen and felt himself.

While narrating about principle characteristics of identity of Georgians he pays attention to appearance of Georgians, “I have not met a single ugly person, whether male or female, I have met only angelic faces”, - writes Chardin. He speaks of the features and nature of Georgians, mentions that they are reserved and dignified, and their customs are a mix of traditions of neighboring people. Chardin pays attention to tolerant nature of Georgians that in no other place of the world there are so many foreigners as here, “they have a right to live here with their religion and customs, discuss it and protect it” (Chardin).

Chardin pays special attention to the state of Christian faith, notes that Georgians accepted Christianity in the fourth century, narrates about ecclesiastical hierarchy,

churches and temples. He thinks that the clothes of Georgians resemble to the clothes of Polish people.

Chardin tries to characterize the identity of Georgians in relation to Europeans.

His records about Georgia are an important source for researchers.

Галина Випасняк

кандидат філологічних наук

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів

ТІЛО ТА ІСТОРІЯ: ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ТРАВМАТИЧНОЇ РОДИННОЇ ПАМ'ЯТІ У ФІЗИЧНОМУ ТІЛІ СТАНІ НАЩАДКІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТАНІ КАЛИТЕНКО «АНТЕРО»)

Актуалізація проблематики травматичної пам'яті зумовлює її осмислення у різних аспектах, зокрема у контексті зв'язку з тілесністю. Йдеться не лише про вплив травми – особистісної, колективної – на психічний стан людини, на її сприйняття реальності, на моральні установки та життєві орієнтири, але й також про психосоматичний рівень багатьох захворювань, фізичних реакцій на зовнішні подразники тощо. Як правило, наукові дослідження та художня література про травматичну пам'ять присвячені долям жертв, тих, кого кривдили, і впливу цих болісних сторінок минулого на нащадків. Розгляд даної проблеми з іншої перспективи – з точки зору нащадків кривдників – розпочався порівняно недавно.

Роман Тані Калитенко «Антеро», що вийшов минулоріч у видавництві «Темпора», присвячений саме останньому напрямку художнього осмислення. Зв'язок тілесного і національного виявляється вже у самій назві твору: «Антеро Віпунен – це міфічний велетень, – читаємо в анотації до роману, – описаний у карело-фінському епосі «Калевала». Після смерті він зрісся з землею, вкрившись деревами, перетворившись на частину простору славної країни Калеві». Врослий у землю Антеро уособлює переплетення особистісної і національної долі, і тілесну

присутність минулого у теперішньому, у специфіці ландшафту, котре приймає у себе або відкидає фізичне тіло. Земля приймає лише того, хто з нею пов'язаний, чиєю основою буття і життєвим центром вона є. Натомість для загарбника завойована земля не становить жодної емоційної цінності, тому загарбник – це некоріненість у простір, непричетність до нього, а відтак – відчуття опору землі, що відштовхує чужорідне тіло.

Такою чужою, загарбницею відчуває себе у Фінляндії головна героїня роману «Антеро» Олена/Леена. Її тіло стає заручником психологічної автотравми, що розвинулася на основі її роздумів над долею прадіда, котрий воював у Фінляндії у складі радянської армії.

Вона приїжджає туди як у країну пам'яті, не як у місце пам'яті – бо про жодні конкретні місця перебування прадіда невідомо, – намагаючись сформуванати його історію родини, розвинути довкола епізоду про перебування прадіда у Фінляндії у складі радянської армії родинний текст. Такі наративи, як правило, виконують визначальну функцію у процесі формування чи кристалізації ідентичності особистості, і за своєю суттю є конструктивними. Проте у випадку Олени/Леени автонаратив є деструктивним: він руйнує її зсередини, надаючи гіркою присмаку її перебуванню у Фінляндії, отруюючи все довкола – їжу, пейзажі, і її саму. Замість очікуваного пошуку себе вона себе губить з вини малоімовірного, власноруч сконструйованого міфу про прадіда-вбивцю фінів.

Перебуваючи у Фінляндії, вона відчуває дисонанс, котрий існує між її фізичним тілом і зовнішнім ландшафтом, що спочатку виражається у невідповідності її занадто теплого одягу до несподівано теплої фінської осені.

З часом оповідачка сама підкреслюватиме свою інакшість і невідповідність фінському простору, одягаючи довге леопардове пальто та розмовляючи з виразно слов'янським акцентом. Це був для неї найкращий візуальний та аудіальний способи самоідентифікації у чужорідному просторі: «Те пальто віддано чекало на мене, бо ми потребували одне одного – обоє недоречні, не до місця, крикливі й незграбні. Бо то була саме та річ, що найкраще ідентифікувала мою приналежність до Придністров'я, до чорнобильського вибуху, на наколотих наркотиками

апельсинів, до розстрілів, до корупції, золотих ланцюгів, спортивних штанів за сорок гривень, до риби, що пливе догори черевом аж до Азовського моря, до вічного протистояння Сходу та Заходу, авангарду й бароко, відрізаних голів і поцуплених шапок, запаху диму і смаку металу дешевої біжутерії. Мов у чотирнадцять чи п'ятнадцять років я хотіла наповнити своєю ідентичністю весь простір довкола» (с. 67).

Свій ментальний стан оповідачка схарактеризує як «неошатну, некомфортну оселю з радянськими меблями, без вайфаю, що розташована далеко від метро» (с. 14). В такий спосіб авторка підкреслює вплив атмосфери повсякденного життя на світовідчуття людини, з яким вона відкриває для себе світ і відкриває себе світові. Побутовий дискомфорт, змальований у вищенаведеній цитаті, є ілюстрацією внутрішньої скованості і закомплексованості головної героїні. Олена/Леена хоч і не живе зараз там, але носить той обмежений простір у собі, як слимак свою хатку, як внутрішній ідентифікаційний маркер.

Тугу за батьківщиною Олена відчуває на фізичному рівні: «вона (туга. – Г.О.) ламала кістки, викручувала суглоби, прокушувала вени, караючи мене за кожную годину, кожен тиждень, проведений поза домом» (с. 15). Тяжкий фізичний стан є психосоматичним захворюванням, зумовленим не лише тугою за батьківщиною, але й почуттям провини за злочини, котрі могли вчинити предки з фінським народом у складі армії-переможця. Олена відчуває тягар колективної провини, що виливається у її відчуття браку повітря, постійно задушливого стану, хоча вона усвідомлює його причину: «коли довгий час живеш із однією нав'язливою ідеєю – нав'язлива ідея стає тобою <...> ця фанатичність чуттєвої уяви перенеслася на місто і на пам'ять, яка пов'язувала мене з ним. Точніше, мені хотілося вірити, що та пам'ять колись існувала, а я мала схопити її примарну нитку» (с. 106, 107). Наприкінці роману Олена/Леена усвідомлює, що всі її відчуття, візії ритуального вбивства хлопця Отто, котрий у романі виступає як сукупний образ усього фінського народу, – були не чим іншим як її особистим міфом, котрий став її в'язницею, обмежив її сприйняття світу і нової країни до відчуття провини перед фінами.

У чужорідному просторі стають особливо увиразнюються окремі проблеми, пов'язані з батьківщиною, до наявності яких вдома уже звиклося. Йдеться передусім про мовне питання і ідентифікацію за мовною ознакою за кордоном. Киргизька студентка, звертаючись до Олени/Леєни російською, автоматично сприймає її як москвичку. Цей епізод також зумовив хвилю фізичного дискомфорту у тілі Олени: «Того ж дня я вийшла до затоки розхристана і зі зболеною головою <...> Кров немов загула й ніяк не могла розійтись по тілу стрімким потоком. Суглоби нили <...> М'язи вивертало, кожна клітина тіла блювала й проохала про допомогу. Здавалося, я помираю» (с. 18). Втрата орієнтації у просторі, відчуття бездомності, що супроводжували Олену/Леєну після інциденту з киргизькою студенткою, підсилюють авторський акцент на тому, що така мова є домом буття, адже «здавалося, якщо тої миті я почую щось кириличне – моя хвороба відступить, моє серце заб'ється з новою силою <...>, моє тіло позбудеться болю, а з горла виереться чистий голос, який століттями чекав на свободу» (с. 19).

Роман Тані Калитенко – ще один твір у сучасній українській літературі, котрий ставить перед читачем важливе питання: що ми пам'ятаємо і як, на якому етапі пам'ять переходить межу, що веде до ментальної деструкції, і наскільки те, що ми пам'ятаємо є правдивим.

Аналізований твір за ключовим посилом можна співставити з романом С. Андрухович «Амадока», адже обидва твори є художнім підважуванням абсолютності дискурсу пам'яті. В обидвох романах пам'ять постає як штучний конструкт, щоправда у романі Калитенко недовіра до пам'яті є менш виразно означеною, тоді як у С. Андрухович пам'ять постає як спосіб маніпуляції реальністю і минулим.

З подачі Мартіна Поллака у культурний дискурс увійшло поняття «отруєних пейзажів», тобто ландшафтів, красу яких оскверняють факти про масові вбивства, котрі відбувалися на їхньому фоні. Роман Тані Калитенко «Антеро» ілюструє нам чимало отруєних пейзажів, але такими вони сприймаються крізь призму отруєного

тіла, отруєного фіктивною пам'яттю. І власне з такої перспективи відкриваються нові шляхи осмислення цього культурного феномена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калитенко Таня. Антеро. К., Темпора, 2020
2. Поллак Мартін. Отруєні пейзажі. Чернівці, Книги XXI, 2015

Svitlana Vladyka

PhD

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv

THE CHALLENGES OF LEGAL TRANSLATION

The extended international relations and development of cooperation require appropriate legal framework. Since many international actors are involved in these processes, it gives an important impetus for the development of legal translation.

Translation of legal texts is complex. The difficulty of legal translation is attributed to the vocabulary typical for legal instruments. Legal language is clichéd. Thus, translation of legal terms must be accurate, correct and reasonable. The inaccurate use of terms may result in misunderstanding or loose interpretation of the legal text and subsequently cause legal disputes.

It was traditionally considered that legal translation should be literal with the attention paid to terminology. However, this approach gives false impression that legal translation is a mechanical process of transcoding, i.e. substituting words and phrases of the source legal system by corresponding expressions of the target legal system [1, p. 229].

In fact, legal language is linked to a national legal system. Law and language are intertwined, that is, they reflect the history, evolution and culture of a specific legal system. Every legal system has developed its own vocabulary to denote legal concepts; its rules are classified into unique categories. Due to differences in cultural development, it is impossible to transpose legal concepts from one language to another [2, p. 15]. As a

result, the main challenge to the legal translator is the incongruency of legal systems [1, p. 13]. For instance, there are no close equivalents in the systems of common law and civil law. According to the Court of Justice of the European Union, even where the different language versions are entirely in accord with one another, legal concepts do not necessarily have the same meaning in the EU law and in the law of the various Member States [3].

Besides, legal terms are not clear in themselves. Taken out of context legal terms and concepts are ambiguous. According to Black's Law Dictionary, ambiguity can be defined as "doubtfulness; doubleness of meaning; indistinctness or uncertainty of meaning of an expression used in a written instrument" [4]. Ambiguity may result in challenges for translation, and consequently for application as well as enforcement of provisions of legal instruments. Thus, to provide coherency a translator shall understand nature of a legal concept. The terminology of law is so intertwined with national legal and linguistic traditions that any translation of legal terms will necessarily refer to legal background of a translator. The chances that receivers will attach the same meaning to the parallel texts of the plurilingual instrument are greatest when all the texts derive their meaning from the same legal systems irrespective of language [1, p. 68].

To find proper equivalents is an objective of the translator who has to be proficient both in foreign languages and law. Translation of legal texts requires a profound knowledge of national legal rules as well as background knowledge of foreign law.

REFERENCES

1. Šarčević S. *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International. 1997. 308 p.
2. Grossfield B. *Comparative Law as a Comprehensive Approach: A European Tribute to Professor Jack A. Hiller* // *Richmond Journal of Global Law & Business*. 2000. Vol.1. Issue 1. P. 1-31.
3. *Srl CILFIT v Ministry of Health* (1982) Case 283/81 // *European Court Reports* 1982 -03415.
4. *Black's Law Dictionary* // <http://thelawdictionary.org/ambiguity/>.

Маргарита Володарська

кандидат філологічних наук

Льотна академія Національного авіаційного університету

м. Кропивницький

КОНЦЕПТ “TROUBLE” В ЦИКЛІ ОПОВІДАНЬ М. БОНДА: ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Комерційний успіх 13-томного проекту М. Бонда [6] був не останньою мірою спричинений гумористичною тональністю циклу: маркер “funny story” позиціонується в рецензіях англійських, а згодом і закордонних читачів як головний імператив при виборі книги. Однак, попри застосування письменником широкого спектру мовних ресурсів для відтворення ситуативного жарту, заголовки багатьох оповідань є стилістично нейтральними, і можуть бути розглянуті крізь призму комічного хіба лише ретроспективно. Нейтральними – якщо не брати до уваги момент прегнантності тексту новизною на початку 1960-х років, коли для англійського реципієнта онім «Падінгтон» був передусім топонімом. Контамінація неживого суб’єкту й активного предикату [7, с. 562] видавалася дивною, однак доволі оптимістичною, та, імовірно за все, викликала у маленького читача посмішку. Приміром, назва “Paddington Turns Detective” / «Падінгтон стає детективом» в контексті українських реалій могла нести той же заряд комізму, як і твердження на зразок «Хрещатик стає детективом». Втім, вірогідна обізнаність дорослого реципієнта зі значенням ідіоми “to dance the Paddington frisk” («бути повішаним»), пов’язане з використанням у минулому площі біля вокзалу як місця масових страт [8, с. 264]) актуалізувала амбівалентне забарвлення топоніму, додаючи, особливо з огляду на трагічні події 1958 року у Нотінгемі, фразам “Paddington Prepares”, “Paddington Saves the Day”, “Paddington hits out” виразного відтінку чорного гумору. Розуміння І. Є. Бондарем-Терещенком лакуарності таких заголовків оприявнюється у доповненні оніму «Падінгтон» дескриптивним номінативом «ведмедик з Дрімучого Перу». Цей мікро-коментар,

хоча і дискусивний з точки зору еквівалентності, є, тим не менш, цілком прийнятним: адже часопросторова відстань між англійським адресатом першодруку та сучасним українським читачем перешкоджає дешифруванню у назві антитези «неживе – живе», і відтак, унеможлиблює виконання заголовком раніше закладеного гумористичного потенціалу.

Відлунням ситуативного гумору є досить частотна поява у назвах лексеми “trouble”, імпліцитно дотичної до постаті Падінгтона. Вхідження компоненту “trouble” до складу концепту «інакшість» віддзеркалювало загальнонаціональні тенденції кінця 1940-х початку 1960-х років, коли внаслідок колоніальних війн та подальшою втратою Британією колоній було створено міф про загрозу порядку й національній ідентичності з боку чужинця-мігранта [10, р. 557-558]. М. Бонд інтенсифікує суспільні перестороги, повторюючи використання слова “trouble” в заголовках оповідань кожного нового тому протягом 1959 – 1962 років, – тим виразнішим для читача постає контраст між очікуваним і реальним, між мізерністю причини («комічні витівки звірятка») та викликаним нею галасом. Гіперсемантизація слова “trouble” відбувається, в тому числі, і за рахунок накопичення в текстовій площині тих авторських сигналів, які дають уявлення про амбівалентність і багатоаспектність поняття: “trouble” – нещастя і “trouble” – «неприємність», “trouble” – «небезпека з боку мігранта» й “trouble” – небезпека для мігранта.

Конденсована амбівалентність концепту “trouble” розпадається в українському перекладі на окремі семантичні складники, зокрема, і з відверто-негативною конотацією: «неприємність» («**Неприємності** в будинку тридцять два» [2] / **Trouble** at Number Thirty-Two [6]), «проблема» («**Проблеми** в аеропорту» [1] / “**Trouble** at the Airport” [6]).

Компонент «неприємність», без сумніву, наявний у досліджуваному концепті, однак Бондове “trouble”, характеризуючись здатністю перетворюватись кожного разу на свою антитезу, навряд чи може бути зведене до «неприємності». Переклад А. Глебовської й К. Сиверцевої тяжіє до іншої екстремі – зміна назви з метою вилучення проблемного елемента й уникнення контроверсійності прочитань. Так

заголовок “Trouble at Number Thirty-two” розчиняється у «Білому ведмеді», внаслідок чого акцент зміщено з оцінки події (“trouble”) на її евфемізовану сутність (виконання Падінгтоном ролі сніговика). Такі семантичні зсуви, що виникають в результаті використання перекладачем права адаптувати дитинно-орієнтований текст [9], провокують деформацію соціокультурного коду. Адже саме на етапі першого виведення лексеми у заголовок (“Trouble at Number Thirty-Two”) можна спостерігати процес акумулювання додаткових відтінків у семантиці стереотипного “trouble” і, як наслідок – зміну фокалізації: «Інший» – не джерело негараздів, а їх перманентний об’єкт. Прийнятнішим з точки зору відтворення Бондової ідеї “trouble” видається запропонований А. Глебовською й К. Сиверцевою варіант «переполох», котрий має досить широку амплітуду коливань змісту: від «раптової тривоги» до «метушні» [4] і, за посередництва останнього компоненту, виявляє здатність імплікувати мотив «багато галасу з нічого» [5, с. 148].

Реалізація цього мотиву на рівні заголовку репрезентована і в оповіданні “Something Nasty in the Kitchen” (у збірці “*Paddington Helps Out*”, 1961). Перекладні варіації: «Страхіття на кухні» (І. Є. Бондарь-Терещенко), «Чудо-юдо в кухне» (А. Глебовська). “Something Nasty” («страхіття») – це химера, котра примарюється ведмедикові на кухні, хоча насправді гармидер було спричинено власними кулінарними спробами Падінгтона. Але “nasty” – це і клішоване таврування тубільця у пригодницькому романі періоду розквіту імперії, відроджене медіа-імперативами повоєнної доби. Звісно, чергову проекцію стереотипних уявлень на образ «Іншого»-іноземця ще треба розгледіти. Однак навіть за відсутності у потенційного читача фонових знань, гумористичний ефект від «перетворення очікуваної загрози на ніщо» (коли переформатувати трохи, слідом за В. Проппом, відоме висловлювання І. Канта) [Цит. за: 5, с. 144] збережено, зокрема, і у перекладах. Причому в російській версії гумор відтворено у самому заголовку «Чудо-Юдо в кухне», і не лише засобами фонетичної редуплікації. Домінування компонентів «чудак», «проказник», «затейник», «шутник» над поодиноким випадком «дикарь» [3, с. 630] в семантичному колі слова «чудо» викриває істину природу «чудовиська»-Падінгтона; раптове усвідомлення

контрасту між удаваним і справжнім провокує сміх. До того ж, перенесення прадавнього слов'янського Чуда-юда в реалії сучасної англійської кухні (вочевидь, замалої для архаїчної істоти і у буквальному, і в переносному сенсі) є для маленького реципієнта несподіваним, і тому комічним. У такому аспекті доцільним було б використання зменшувального суфіксу в українській назві – «страховисько», адже «страхіття», взяте безвідносно до контексту, лишає небагато перспектив для гумористичних асоціацій.

Труднощі відтворення при перекладі Бондового “trouble” зумовлені, з одного боку, здатністю концепту акумулювати цілий блок соціокультурних уявлень, породжених актуальними для Британії 1950-1960-х років проблемами «інакшості», а з іншого – потребою пошуку адекватних шляхів трансляції цих уявлень у новий дитинно-орієнтований текстовий простір. Спроби подолати це протиріччя подеколи виводять наратив М. Бонда на межу перекладності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бонд М. Падінгтон за кордоном / Пер. з англ. І. Є. Бондаря-Терещенка. Харків: Ранок. 2014. 108 с.
2. Бонд М. Усе про Падінгтона / Пер. з англ. І. Є. Бондаря-Терещенка. Харків: Ранок. 2015. 108 с.
3. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. С.-Петербург-М.: Типография М. О. Вольфа. 1882. Т. 4. 704 с.
4. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. М.: Русский язык. 2000. URL: <https://www.efremova.info/>. (Дата звернення: 1.03.21)
5. Пропп В. Проблемы комизма и смеха. М.: Лабиринт. 1999. 288 с.
6. Bond, Michael. Paddington Complete Novels. Harper Collins Children's Books. 2013.
7. Etkind, A. Поэтика заглавий. *Revue des études slaves*. 1998. Tome 70. Fascicule 3. L'espace poetique. En hommage à Efim Etkind. P. 559-565.
8. McLynn, Frank. *Crime and Punishment in Eighteenth Century England*. New York: Routledge. 1989.

9. Shevit, Z. Translation of Children's Literature as a Function of its Position in the Literary Polysystem. Translation Theory and Intercultural Relations. Poetics Today (Special Issue). Vol. 2. No 4. 1981. P. 171-179.

10. Webster, W. "There'll always be an England": Representations of Colonial Wars and Immigration, 1948-1968. Journal of British Studies. 2001. Vol. 40. P. 557-584.

Людмила Гармаш

доктор філологічних наук, професор

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків

КОНЦЕПТ «НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ» У РОМАНІ КАЗУО ШИГУРО «ЗАЛИШОК ДНЯ»

Одним із провідних явищ сучасного світу є глобалізація. Вона супроводжується процесами деколонізації, утворенням нових держав, які здобули повну або часткову незалежність, тощо. Усі ці процеси змушують багатьох людей замислитися про необхідність встановлення власної національної ідентичності і про способи збереження особливостей, властивих різним культурам, представники яких проживають на спільній території. Силою, що намагається протидіяти асиміляції національних меншин, є політика мультикультуралізму, спрямована на збереження етнічного та релігійного розмаїття і захист рівноцінності культур, які в іншому випадку можуть бути поглинені культурою-домінантом. Ці дві протилежно спрямовані тенденції мають своїх прихильників і критиків, віддзеркалюючи нагальні протиріччя сьогодення.

Значну роль у цьому протистоянні зіграла англійська література, до якої приблизно до середини 20 століття зазвичай відносили літературу, створену письменниками, що проживають у районі Британських островів. Поступово це коло ставало ширшим, у нього почали також входити жителі колишніх колоній, які писали англійською мовою, – письменники Австралії, Вест-Індії, Африки та Азії.

Беручи до уваги сформовані в класичній англійській літературі традиції і в цілому орієнтуючись на європейські стандарти, вони принесли нові, несподівані і часто зовсім незнайомі європоцентричному читачеві теми, сюжети, характери і проблематику. Ці автори не тільки провели значну частину свого життя (або все життя) в Англії, але й пишуть англійською мовою, часто торкаючись у своїх творах реалій та проблем їхньої другої батьківщини. Як наслідок, це призвело до різних форм співіснування двох культурних парадигм у межах творчості одного автора. Наприклад, роман Тімоті Мо (Timothy Mo) «Кисло-солодкий» представляє сприйняття Великої Британії з позиції людини, яка належить до китайської культури, «Будда з передмістя» Ханіфа Курейші (Hanif Kureishi) – з пакистанської точки зору, «Маленький острів» Андреа Леві (Andrea Levy) знайомить читача з поглядом на Англію, притаманним представникам ямайської діаспори, а в «Залишку дня» Кадзуо Ішігуро (Kazuo Ishiguro) ми зустрічаємося зі сприйняттям англійської культури письменником, що має японське походження. У свою чергу така ситуація актуалізувала проблему англійської національної ідентичності, тому що читач зіткнувся з поглядом на образ англійця, який поєднував у собі дві точки зору – зсередини і ззовні, тобто з позиції жителів колишніх британських колоній або просто інших культур, як у випадку з Ішігуро.

Ідея англійськості стала предметом детального обговорення в сучасній літературній критиці. Існує низка різних підходів до національного характеру, хоча усі вони дотримуються трактування, яке не є суворо науковим і базується на наборі характеристик, що притаманні певній нації. Національна ідентичність людини увиразнюється під час її зіткнення з представниками іншої нації та з реаліями життя, характерними для нового (чужого, незвичного) культурного середовища. Однією з провідних тенденцій сучасної англійської літератури є те, що все більш активну роль у ній відіграють вихідці зі східних країн. На думку відомого перекладача з японської Г. Чхартішвілі, «новая “восточнозападная” литература обладает явными признаками андрогинности: при одной голове у нее два лица (одно обращено к восходу, другое к закату), два сердца, двойное зрение и максимально устойчивый опорно-двигательный аппарат» [2, с. 258].

Казуо Ішигуро, який перебрався з Японії до Великобританії у віці 6 років, у своїх інтерв'ю постійно спростовує спроби критиків побачити в його романах явні або приховані риси японського менталітету і називає себе «громадянином світу», а своєю метою бачить у написанні міжнародних романів, адресованих читачам усього світу, а не однієї якої-небудь певної країни. З одного боку, підтвердженням тому служить його англійська освіта і той факт, що англійською мовою він володіє набагато краще, ніж своєю рідною. Однак і його виховання, і його творчість свідчать про те, що «природа его творчества двуедина и позволяет говорить о приемах поэтики, имманентных как английской, так и японской литературе» [1, с. 3].

Проблема національної ідентичності співвідноситься в романі Ішигуро в першу чергу з головним персонажем – дворецьким Стівенсом, переконаним у перевазі всього англійського – англійського пейзажу, англійського джентльмена, англійського дворецького (мимоволі виникають асоціації із знаменитою п'єсою Е. Йонеско «Лиса співачка») – порівняно з іншими націями. Більш того, постійна демонстрація якостей ідеального дворецького (незворушність, стриманість, вміння володіти собою незважаючи на обставини, абсолютизація професійного обов'язку на шкоду особистим інтересам тощо) стає сенсом життя головного героя і парадоксальним чином не тільки протиставляє його всьому тому, що не входить в парадигму «англійськість», але в решті решт ізолює Стівенса від того, що є для нього найдорожчим: його «бездоганний» господар дискредитував себе в очах громадськості, будучи звинуваченим у колабораціонізмі з фашистами, а від стосунків з коханою жінкою головний герой відмовляється сам, вбачаючи в них перешкоду для свого «служіння» ілюзорній мети й надаючи перевагу упертим спробам втілити в своєму житті надуманий і тому нежиттєздатний ідеал. Ретельно вибудована ним картина світу, центром якої є довершений образ англійського дворецького, виявилася абстрактною ментальною конструкцією, яка не витримала перевірку часом. Сам же автор роману стверджує, що в його наміри входило «to set this book in a mythical landscape, which to a certain extent resembled that mythical version of England that is peddled in the nostalgia industry at the moment. This idea of

England, this green, pleasant place of leafy lanes and grand country houses and butlers and tea on the lawn, cricket – this vision of England that actually does play a large role in the political imaginations of a lot of people, not just British people but people around the world...I felt it was a perfectly reasonable mission on my part to set out to slightly redefine that mythical, cosy England, to say that there is a shadowy side to it» [3, с. 73] .

Таким чином, оповідь про приватне життя звичайного англійського дворецького поступово перетворюється в деконструкцію міфу про велич англійської нації, її бездоганність і, як наслідок, перевагу над рештою світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова Е. Н. Поэтика романа Кадзуо Исигуро "Не отпускай меня": к проблеме художественного мультикультурализма: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.01.03 Воронеж, 2012. 19 с.

2. Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет. О новом андрогине и западной литературе. Иностранная литература, 1996. № 9. С. 254–263.

3. Kelman, Suanne. 'Ishiguro in Toronto' The Brick Reader. Ed. Linda Spalding and Michael Ondaatje. Toronto: Coach House Press, 1991. 71-77. Retrieved from: <https://brickmag.com/ishiguro-in-toronto/>

«розташувати цю книгу в міфічному ландшафті, який певною мірою нагадував ту міфічну версію Англії, яка наразі продається в індустрії ностальгії. Ця ідея про Англію, це зелене, приємне місце вкритих листям доріжок і величних замських будинків, дворецьких, чаювання на галявині та крикету - це бачення Англії, яке насправді відіграє велику роль у політичній уяві багатьох людей, і не лише британців... Я вважав, що з мого боку цілком розумною місією було переосмислити ту міфічну, затишну Англію, сказати, що існує ще й тіньовий бік».

Юрий Горшунов

доктор филологических наук, профессор

Башкирский государственный университет

г.Бирск (Башкортостан)

ЖЕНСКАЯ ПОЛНОТА КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА И КАК ОБЪЕКТ ЭВФЕМИЗАЦИИ

Влияние политической корректности как социального, языкового, лингвокультурного и культурно-поведенческого феномена на межличностную и межкультурную коммуникацию сегодня не оспоримо: этикет требует избегать употребления в обыденном и, тем более, формальном общении, в межкультурной коммуникации и в пространстве масс-медиа каких бы то ни было слов и выражений, которые бы ущемляли в правах представителей этнических меньшинств, людей с отклонениями в умственном и физическом развитии, практикующих нетрадиционную сексуальную ориентацию и т. д., создавать для них равные условия для социализации, адаптации, коммуникации. Удобным средством соблюдения приличия в ситуациях, затрагивающих такие чувствительные и деликатные темы, как физические и умственные недостатки, физический облик и внешность человека, выступают эвфемизмы. Эвфемизмам современного английского языка посвящены работы автора и его учеников [2], [3], [1], в которых разрабатываются новые участки и аспекты эвфемии и так или иначе затронута заявленная тема - тема внешности женщины и сопряженная с ней тема избыточного веса. Она является необычайно актуальной для современного общества еще и потому, что зримо связана с пластической и косметической хирургией, индустриями моды и красоты, отражая современный американский стереотип: чтобы быть успешной и благополучной в жизни, быть привлекательной для мужчин, женщина должна обладать определенными внешними данными и, в первую очередь, соответствующей фигурой.

Арсенал эвфемистических и политкорректных обозначений для явлений, связанных с избыточным весом, впечатляет, причем многие них ассоциируются с женщиной. Судя по материалам словаря эвфемизмов [7], людей с избыточным весом характеризуют как *of classic proportions* (о женщине); *overweight*; *differently weighted*; *corn-fed*; *corpulent*; *big boned*; *full-figured* (о женщине); *having a mature figure*; *differently sized*; *generously built*, а также *generously proportioned* (о женщине), *generously sized*, *having generous girth*, *heavily built*, *quantitatively challenged* и др., которые заменяют слова *fat* «толстый», *obese* «тучный», *plump* «полный, пухлый». В этот список вписывается политически корректный термин *people of size* для людей с ожирением или избыточным весом (намек на широкий обхват туловища).

Некоторые эвфемизмы для полных и/или высоких женщин, используемые в индустрии моды и швейной промышленности, например *large* и *larger* призваны скрывать тот факт, что характеризуемый так предмет одежды предназначен для полной (страдающей ожирением) и нередко высокой женщины, так как эти эвфемизмы не указывают норму отсчета или стандарт размера. На языке тех, кто продает одежду целевой категории женщин старше среднего возраста, эвфемизм *maturer* заменяет слово *fatter* и передает смысл «имеющая более зрелую фигуру», «с более зрелой фигурой», так как женщины этого возраста обычно прибавляют в весе [7, с. 259]. В этом возрасте фигура «расползается», наблюдается *middle-aged spread* – скопление жира вокруг живота в области талии в среднем возрасте, который Холдер называет «нормальной функцией старения». О располневшей женщине тактично говорят *many pounds heavier*, имея ввиду *much fatter*: *From time to time, she returned to the screen many pounds heavier [an obituary of the actress Ann Sothorn. Цит. по: 7, с. 258]*.

Эвфемизм *of classic proportions* отсылает к натурщицам, увековеченным на полотнах художников-классиков – Рубенса, Рембрандта и других старых мастеров, когда эталоном красоты были полные женщины, отличавшиеся пышными формами с широкими бедрами, большой грудью и чуть заметным животиком. Полные женщины служили символом плодородия и здоровья. Эвфемизм *corn-fed* означает

plump; well-fed и употребляется по отношению к женщинам, поправившимся из-за употребления калорийной пищи.

Дисфемизм *go to the fat farm* [7, с. 199] передает значение «быть тучным»: [Monika Lewinsky was] an insecure girl, remembered to school mates as having 'gone to the fat farm' - именно такой запомнилась одноклассникам Моника Левински, основная участница секс-скандала с президентом США Биллом Клинтонem во время ее прохождения стажировки в Белом доме, давшим повод к импичменту президента. В прессе молодую женщину также характеризовали как обладательницу полной фигуры: Miss Levinsky's already full figure appeared to have gained several more pounds in recent weeks. [6, с. 156]. Полная, тучная женщина иронично эвфемизируется как *big baby; baby blimp*.

Отношение к полным женщинам со стороны общества и собственная самооценка составляют важную социально-психологическую проблему. Общеизвестно, что отношение к полноте в разные эпохи радикально различалось: некогда считавшиеся привлекательными, пышные женские формы в большинстве современных культур считаются едва ли не антонимом слова «красота». Развитие моды и эстетические стандарты, пропагандируемые киноиндустрией, пластической хирургией, современной эстетикой гламура, сделали полноту признаком ущербности, а худобу новой моральной ценностью, сопротивлению которым требует от полного человека силы воли и согласия с самим собой. Для многих женщин избавление от лишнего веса, стремление похудеть, чтобы обрести «идеальную фигуру», становится самоцелью. Борьба за стройное тело требует больших усилий, воли, целеустремленности, и не каждый может выдержать психологическую нагрузку: 'But it will take a year to slim her down and she might crack under the strain [9, с. 460].

Если полная женщина не стесняется своей пышной груди и ведет себя естественно, как если бы это было ее достоинством, она вызывает чувство восхищения у некоторых (если не у многих) мужчин. Именно так подавала себя и вела себя в обществе популярная писательница Бонни Чалмерс в романе «Роза под стеклом» [5]. Бонни была крупной женщиной, в размерах, внушающих

благородное почтение. Ее большая грудь соблазнительно покачивалась над мягким животом, который также не был стеснен корсетом. Тем не менее, ее фигура, хоть и большая, не казалась громоздкой, поскольку Бонни вела себя с естественным достоинством. Она не стеснялась своего тела, не комплексовала. Так или иначе, Стефан нашел ее неотразимой.

Однако чаще мы встречаем ситуацию, когда женщина недовольна своей полнотой, испытывает сильное раздражение или депрессию. Излишняя полнота может вызвать комплекс неполноценности, стать источником недовольства собою. Это психологическая проблема. Одна из героинь романа Дж. Коллинз «Лаки» [4] 28-летняя наследница многомиллионного состояния Олимпия Станислопулос - весьма пышная молодая женщина с большой упругой грудью, густыми светлыми кудрями и красивым лицом (a very curvaceous woman, with great bouncy breasts, an abundance of thick blond curls, and a pretty face) вполне могла бы сойти за привлекательную женщину во времена древних римлян, которые, говорят, боготворили дам с округлыми формами, светлыми волосами и кожей. Олимпия крайне недовольна своей фигурой и с раздражением разглядывает себя в зеркале, в котором видит толстую женщину, со складками нежелательного целлюлитного жира с ямочками! Она сердито схватила складку плоти вокруг своей талии и взвизгнула от ярости. Ненавидя то, что она видела в зеркале, Олимпия показала язык своему отражению. Толстухка, однако, успокаивает себя тем, что некоторые мужчины предпочитают женщин в теле, например, очередной секс-партнер популярный сладкоголосый испаноязычный певец Витос, у которого не было к ней претензий из-за полноты, и который находил ее идеальной: латиноамериканским мужчинам, как считала Олимпия (очевидный этнический стереотип), нравились женщины с плотью на костях, с округлыми формами, не говоря уже о миллионах в банке. Олимпия была именно такой. Полнота Олимпии устраивала Витоса в постели. Ему всегда нравились женщины в теле, а у Олимпии, помимо мяса на костях, была большая грудь и ягодицы (Olympia had more than meat, she had potatoes and vegetables too), т. е. округлые формы; обнаженная, она выглядела как колобок или сладкий рулет.

Проблема похудения породила эвфемизмы, вуалирующие ее наличие. Сам процесс похудения, соблюдения диеты получил названия *slimming*, *banting*. Последний эвфемизм происходит от имени известного диетолога У. Бантинга. Возникли также слова *bant* (соблюдать диету), *bantingism* (соблюдение диеты), *banter* (соблюдающий диету), имевшие хождение сто лет назад [8, с. 38-39].

Для человека, озабоченного избыточным весом и подсчитывающего калорийность продуктов, придуман мягкий эвфемизм *calorie counter*. Близок по смыслу эвфемизм *weight-watcher* (о человеке, который беспокоится о своем весе и строго соблюдает диету). *Banters* и *weight watchers* известны тем, что используют различные средства для подавления аппетита *appetite suppressants* или таблетки для похудения *diet pills*. Оба термина могут быть эвфемизмами для амфетаминов. [8, с. 39].

Терять вес можно разными способами – сбалансированной диетой, отвергая фаст-фуд и газированные напитки, употребляя больше овощей, ограничивая потребление калорий; занимаясь спортом, совершая пешие прогулки, поездки на велосипеде, плаванием, принимая препараты для похудения, и, наконец, радикальным способом - прибегая к липосакции. Косметическое удаление излишков жира или плоти хирургическим путем обозначается эвфемизмом *tuck*. [7, с. 386]. Многолетняя борьба за стройное тело описывается юмористическим американизмом *the battle of the bulge* (букв. «борьба с выпуклостями») [8, с. 38] по отношению к людям, ведущим борьбу с собственным весом, желающим похудеть и не поправиться.

Подведем итоги. Проблема избыточного веса и связанная с ней проблема похудения породили эвфемизмы, вуалирующие наличие проблем. Создание и употребление многих эвфемизмов, имеющих прямое отношение к внешности женщины, вызвано коммерческими мотивами, желанием привлечь и заставить женщину приобрести товар или услугу, избежав при этом намеков на старение или недостатки фигуры. Некоторые из них носят расплывчатый характер, не указывая точного размера, часть политкорректных эвфемизмов ироничны и даже нелепы (например, *quantitatively challenged*). Индустрия красоты (работающие на нее

косметология, пластическая хирургия, парфюмерная и фармацевтическая промышленность), пищевая промышленность и диетология, индустрия моды, швейная промышленность, индустрия рекламы и развлечений делают все возможное, чтобы привлечь клиента, умело манипулируют ее/его сознанием, используя политкорректные и эвфемистические обозначения, убеждая потребителя в правильности сделанного выбора, создавая иллюзию красивой фигуры, молодости, здоровья, привлекательности, прекрасных природных данных. Это новая зона и новая тенденция в эвфемизации современного английского языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вильданова, Г. А. Эвфемия и принцип вежливости в современном английском языке: гендерный аспект: монография. Бирск: Бирск. гос. соц.-пед. акад., 2011. 158 с.
2. Горшунов, Ю. В. Эвфемизмы в рифмованном сленге: монография. = Euphemistic uses of rhyming slang: Monograph. Бирск: БФ БашГУ, 2016. 256 с.
3. Горшунов, Ю. В., Горшунова, Е. Ю. Социальные эвфемизмы в рифмованном сленге: монография. 2-е изд., дораб. Бирск: БФ БашГУ, 2017. 229 с.
4. Collins, J. Lucky. London: Pan Books, 1986. 640 p.
5. Elizabeth Berridge. Rose Under Glass. Abacus, 1985. 265 p.
6. Holder, R. A dictionary of euphemism. Oxford University Press, 2003. 500 p.
7. Holder, R. W. Oxford Dictionary of Euphemisms (How Not to Say What You Mean: A Dictionary of Euphemisms). Oxford University Press, 2008. 412 p.
8. Neaman Judith S., Silver Carol G. Book of Euphemism. Wordsworth Editions Ltd, 1995. 409 p.
9. Susan, J. Valley of the dolls. London: Corgi Books, 1977. 510 p.

Галина Данильченко
доктор исторических наук, доцент
Кыргызско-Российский Славянский университет
г. Бишкек (Кыргызстан)

УСТНЫЕ ИСТОРИИ УКРАИНЦЕВ КЫРГЫЗСТАНА

Современное изучение взаимодействия истории кочевых народов с переселенцами неизбежно соприкасается с проблемами межкультурного взаимодействия, исследуя которые, следует отметить важную роль обращения к исторической памяти. Становление межкультурных отношений народов Кыргызстана, изучение их по нарративным источникам, таким, как устные истории, сегодня весьма современно и актуально. В этих историях речь идет и о проблемах, с которыми столкнулись переселенцы, оказавшиеся в ином культурном окружении.

В основу предлагаемой статьи входит материал, собранный в ходе экспедиций, участником которых был и автор статьи. Тексты устных историй использованы из нашей статьи «Социокультурный анализ семейных историй украинцев села Петропавловка» (4, 93-99). Методы интервью, лежащие в основе техники устных историй, позволили совершить экскурс в историю жизни первых украинцев-переселенцев и сделать определенные выводы об особенностях многонациональной культуры, а также выявить специфику повседневной культуры украинской диаспоры Кыргызстана.

Во второй половине XIX века в Кыргызстане появились первые переселенцы с Украины, о чем свидетельствует один из очевидцев великого переселения в Туркестан: «Сразу вижу, благодаря воскресенью, массу народа – смешанную толпу лиц, наречий, костюмов. Тут и малороссийская плахта рядом с «немецкой» кофточкой, и хохлацкие шаровары «шире Черного моря» (курсив мой – Г.Д.), и едва ли не рейтузы в обтяжку, <...> кого только нет в этих селениях: великороссы

и мордва с Поволжья, малороссы из Воронежской, Харьковской, Полтавской губерний и Новороссии, сибиряки...» (2, 43).

Часть переселенцев, получив всяческие льготы от государства, считалась законными переселенцами, но, поселившись на землях кочевников, новоприбывшие стали приглашать своих друзей и родственников, которые ехали сюда и поселялись уже как «самовольцы».

«Рассказы об истории семьи имеют устойчивую тематику: участие предков в исторических событиях, переселение, связь рода с определенной местностью, работа, труд, происхождение рода, брак и др.» (1, 146).

В нашей статье «Социокультурный анализ семейных историй украинцев села Петропавловка», уже были представлены устные истории первых переселенцев, но сама история жизни украинской диаспоры освещена еще не полностью. В этой работе мы проанализируем устные истории о том, как нелегка была жизнь крестьян, оторвавшихся от привычных мест и устраивавших жизнь на новых землях.

Все информанты рассказывают, как труден был путь на новую родину, какой плодородной была здесь земля, но как нелегко было ее возделывать, как возникали новые семьи на этой, уже ставшей родной земле:

Губренко Елена Александровна: Наш дед Ясько Давыд Петрович, был грамотным, как и его отец. Тогда мало кто грамоту знал, вот Петра и назначили волостным писарем. Прадед Петро отдал своего сына Давыда обучаться грамоте, потом он стал секретарем сельского совета, и это место занимал до самой пенсии. Дед Давыд родился за 4 года до нового века, и привезли его с Украины младенцем, но он много помнит из истории переселения. Он рассказывал, что большую семью переселенцев Ясько встречал кум Шупляк аж в Ташкенте, потому что поезда прибывали туда.

А до этого плыли на пароме через Каспийское море, потом на волах по степи, а потом на поезде. Когда почти через месяц добрались в Киргизию до села Саркуловка, названного так по имени бая Саркула, владельца этих земель, то увидели, что земли здесь было видимо-невидимо: только работай! Землю давали

только на лиц мужского пола, даже на маленьких мальчиков, поэтому ехали с Украины семьи, в которых было много детей, преимущественно мальчиков. (Впоследствии эти демографические просчеты сказались, когда молодых мужчин было значительно больше, чем девчат на выданье, и тогда они выписывали себе невест из России или Украины – подчеркнуто мной - Г.Д.)

Работали много: земля, хоть и была плодородной, но из-за близости к горам в ней было много камней. Эти камни выбирали вручную, свозили к определенному месту, а потом использовали при строительстве мельниц, домов и сараев. Дома строили на фундаменте, для этого камни и пригождались. Но сколько пота было пролито при возделывании этой земли, сколько сил положено, чтоб превратить эти пустующие земли в райский уголок, где на каждом подворье цвели яблони, вишня, урюк, и палисадники с цветами, как на Украине. Мой дед вез с собой саженцы вишни и черешни аж с Украины. Правительство выделяло землю каждому переселенцу, но, чтобы урожая хватило до весны, приходилось брать землю у киргизов, которые были скотоводами-кочевниками, а земли свои сдавали переселенцам в аренду под половину полученного урожая. Так наши родители наберут участков под кукурузу, пшеницу, сорго, а по кукурузе под каждым стеблем сажали фасоль. Фасоль очень хорошо карабкалась по стеблям кукурузы, урожаи были высокие, но киргизы забирали кукурузу: стебли и початки, а фасоль отдавали нам, не любили они ее».

С киргизами жили дружно, весной они уходили на свои кочевья, возвращались осенью, и приходили к земледельцам, чтобы получить арендную плату выращенным урожаем. Случаев обмана, утверждают наши информанты, никогда не было. У киргизов научились украинцы орошению своих земель. Для полива нарезались арыки, по ним шла вода на поля, а вот вода в этих краях всегда была предметом спора и конфликтов. Наши информанты рассказывали, что часто споры за воду заканчивались судебными делами, нередко были и убийства за воду. Мужа бабы Гапки убили киргизы за воду. Были случаи, когда убивали и киргизов, так как им для полива своих пастбищ тоже нужна была вода. Поэтому «мурапом» (ответственным за распределение воды) назначали людей волевых и честных. На

Давида Петровича, как на секретаря сельской управы, ложилась ответственность назначать «мурапа».

Когда настала пора жениться Давыду, родители сказали ему, что присмотрели богатую и красивую невесту. Пошли свататься к Здельнику, хотя Давыду нравилась дочка Стешенка, у которого он был в работниках, Горпина. Но родители боялись, что богатый хозяин Стешенко не отдаст свою Горпину за бедного Давыда. Эту историю рассказала нам дочь Давыда Петровича:

Олейникова Наталья Давыдовна: Яськи жили небагато, і мій батько, Давид, служив у наймах у Стешенка. В їх одна тіко дочка була, Горпина. Она дуже нравилась моєму батькові, но його родителі даже не думали, щоб Стешенко оддав свою дочку за Давида. Они задумали його женить на Ганні Здельнічкі. Пішли вони сватать Ганну. Прийшли до Здельників, а мате її як лежала на пічці, так і не встала. Тіко сказала: «Куди, до Яськів? У ту бідноту? Ні, не оддам я Ганну». И викотили йому гарбуз. Тоді Давид сказав своим родителям, що завтра він сам поведе сватів у другу хату. І вони пішли до Стешенків. Там їх зустріли хорошо, позвали Горпину. Горпина согласилась, і Давид став зятем Стешенка, у якого він був у робітниках» (4, 98).

Но часто родители сами решали судьбу своих детей, не спрашивая их желания на брак. Возникали семейные конфликты, если родителям не нравились избранники детей, чаще дети не перечили своим родителям и вступали в брак с теми, кого выбрали родители. Такая история рассказана внучкой Трофима Олейника:

Голикова Татьяна Федоровна: «Дід Трохим з бабою Ольгою жили не бєдно, но якось проїждали люди з Казахстана, батько з сином, и остановились у діда. Старшої дочкі, Пріські, вже на ту пору шістнадцятий год йшов. Вот дід з тім чоловіком и зговорились. Вони и пообіщали діду Трохиму пригнать багато овец да пару коней за Пріську. А осінню приїхали, забрали Пріську і увезли у Казахстан. Батьку моєму тоді годів шість було, так він біг за тою бричкою до самой Карабалтінки, все плакав. И він тоді поклявся, що ніколи не сам, не дітей своїх насильно не пожене» (4, 97).

Молодые семьи чаще жили с родителями, но отделиться от родителей, построить свою собственную хату было мечтой не только снох, но и сыновей. Поэтому, как только родители отделяли часть, молодые брались за стройку. Хаты строили из глины, для прочности иногда плели плетень и обмазывали его глиной. Это придавало строению особую прочность. Для побелки хат использовали белую глину, которую нашли за деревней, у родника, впоследствии родник так и называли – Белый родник. Хату белили изнутри и снаружи, поэтому украинское жилье выгодно отличалось от других строений. Украинские хаты утопали в зелени цветов и деревьев, что делало их привлекательными для всех жителей Кыргызстана.

Устные истории, собранные нами в конце прошлого и начале этого веков, показывают, насколько сильна историческая память: украинцы, живущие в Кыргызстане не только помнят свою родину, ее обычаи, обряды и праздники, но и сохранили язык, культуру, любовь к своей Родине - Украине, в чем их поддерживает культурно-историческое общество «Берегиня», несущее украинскую культуру в кыргызстанское общество.

ЛИТЕРАТУРА

1. Українське народознавство. – Львів: Фенікс, 1994.
2. Вошинин В. Очерки Нового Туркестана: Свет и тени русской колонизации. – СПб., 1914.
3. Брандт З. В. История семьи в устной памяти русских и французов // Вестник МГУ. – Сер.19.Лингвистика и межкультурная коммуникация.–2001. – № 1.
4. Данильченко Г.Д. Социокультурный анализ семейных историй украинцев Кыргызстана. // Украинцы в Кыргызстане: Статьи. Исследования. Материалы: Вып. 1/ Ред-сост. Г.Н. Хлыпенко. – Б.: Просвещение, 2003. – С. 93-99.

Людмила Довбня

кандидат філологічних наук, доцент

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені

Григорія Сковороди»

м. Переяслав

Тамара Товкайло

кандидат філологічних наук, доцент

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені

Григорія Сковороди»

м. Переяслав

ВНЕСОК В.М. ГАНЦОВА ТА Є.К. ТИМЧЕНКА У СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВОЗНАВЧОЇ НАУКИ

Вагоме місце в історії становлення української лінгвокультурологічної спадщини по праву належить Всеволодові Михайловичу Ганцову (1892-1979), котрий, як і переважна більшість знакових у науці постатей, зазнав репресій і впродовж усього життя потерпав від цинічних і жорстоких рішень тодішньої влади. Саме із цієї причини він не залишив по собі великої кількості напрацювань, проте ті 16 розвідок, що вийшли з-під його пера, мають велику наукову цінність у сфері українського мовознавства.

Громадянська позиція і неабиякий фаховий авторитет великого вченого були визнаними й належно поцінованими світовою науковою спільнотою. В. Ганцов невтомно працював у царині нормалізації української літературної мови, зокрема брав активну участь у діяльності Харківської правописної комісії. Саме він є автором розділу з правопису незмінних слів (1926) та академічного Російсько-українського словника. Слід констатувати, що в зазначений період не було жодної належної граматики української мови. Однак науковці розуміли, що саме мова є тим першоелементом відродження і становлення української нації, який має охоплювати всі сфери суспільного життя, особливо в період культурного

відродження етносу. Учені констатували наявність великої кількості лексичних запозичень, які суперечили внутрішній структурі української мови і не вписувалися в її загальну лексичну і словотвірну канву. Необхідне було фахове втручання у процес нормалізації української мови. У цьому аспекті виникла наукова дискусія між В. Ганцовим і А. Кримським, котрий застерігав, що унормування передбачає втискання мови в певні рамки і може її знищити, оскільки вона ще не має такої сили, щоб регулювати діалектне розмаїття. В. Ганцов же наполягав на тому, що мовознавець на основі фахових знань повинен встановити норми відповідно до структури мови та її духу і таким чином забезпечити лексико-словотвірний зріз від потрапляння невластивих йому елементів, у т. ч. й запозичень. Окрім питань унормування української мови, учений вважав за доцільне зацентувати увагу на співвідношенні літературної мови й територіальних діалектів.

Ю. Шевельов, аналізуючи мовознавчий доробок В. Ганцова, поділяє його на дві групи. До першої групи він відносить розвідки з історичної діалектології, до другої – напрацювання щодо літературної мови та шляхів її розвитку, у яких він перш за все засвідчив свою громадянську позицію. Науково вагомими в розвитку українського мовознавства є праці першої групи. Учений пропонує власну класифікацію північноукраїнських говірок, фахово коментуючи їх поділ на східну (лівобережну), посередню і західну.

Опрацьовуючи орфоепічну специфіку північноукраїнських говірок, В. Ганцов приділив значну увагу дифтонгам, скоригувавши наукові розвідки попередників (К. Михальчука, Я. Розвадовського). Учений здійснив теоретичний опис дифтонгів і з'ясував їхню роль як у системі північноукраїнських говірок, так і в історичному розвитку загалом. Саме у процесі дослідження фонетичної природи дифтонгів В. Ганцов довів історичну єдність українських говірок. Об'єктом наукових інтересів В. Ганцова неодноразово ставала історія розвитку українського вокалізму. Окрім дифтонгів, учений аналізував розвиток *а* та *ѣ*, а також *е*, *и*, *о*, у результаті чого підтвердив думку про суттєві відмінності між південно- й північноукраїнськими говірками. На основі аналізу фонетичного матеріалу вчений доходить висновку, що

відмінність південних і північних українських говірок є очевидною. Аналізуючи розвиток українського діалектного вокалізму, дослідник звертає увагу на те, що приголосні перед е не зазнавали пом'якшення. З огляду на це вчений констатує, що перехід е → о міг відбутися лише за умови закритого складу.

Стосовно сфери консонантизму вчений справедливо стверджує, що праслов'янський рефлекс *dj зазнає неоднакових трансформацій в українській та інших мовах. Специфічною ознакою українських регіональних змін, на думку В. Ганцова, є перехід давнього *dj у дж (саджу, ходжу).

Дослідження козелецьких говірок стало вихідним пунктом цілої низки фактів у фахово обґрунтованому описі, аналізі та науково зрілих висновках ученого: ствердіння р та ц, рефлексії љ, постання і в префіксах піді-, розі-, зі- тощо.

З огляду на сказане слід констатувати, що В.М. Ганцов під час коротких періодів перебування на волі зумів презентувати українській і світовій спільноті взірець громадянської мужности, гідности й порядности, а також наукове потрактування окремих загальнолінгвістичних ідей, діалектологічних тлумачень, історико-фонетичних описів, лексикографічних напрацювань, що є потужним поштовхом до розвитку сучасних мовознавчих досліджень.

Біля витоків української мовознавчої науки, що ознаменували становлення та усвідомлення вагомості українського слова, яскраво виділяється постать великого вченого, перекладача, педагога, людини енциклопедичних знань, активного громадського діяча Євгена Костянтиновича Тимченка (1866-1948). Різномічність лінгвістичних зацікавлень ученого засвідчують його праці, серед яких – монографії, підручники, словники, низка наукових статей тощо.

Аналізуючи лексикографічну спадщину Є. Тимченка, слід звернути особливу увагу на його «Русско-малороссийский словарь». Метою його створення було «... дати можливість читачам вивчати українську мову і вміти перекладати відповідне російське слово рідною мовою; зберегти самостійність української мови; захистити українську мову від негативного впливу російської; показати багатство української мови; розкрити словотворчі можливості української мови» [Кровицька, с. 77].

Важко переоцінити внесок Є. Тимченка в українську лексикографічну теорію і практику.

Учений приділяв значну увагу питанням української граматики, діалектології, історії мови. Так, у його працях, присвячених синтаксису відмінків, використано фольклорні матеріали. Значних зусиль доклав Є. Тимченко до створення разом із К. Михальчуком «Програми до збирання діалектних одмін української мови» та написав інші праці з діалектології.

Вагомими є напрацювання вченого і в розвитку діахронічної та синхронічної фонетики. Є. Тимченко аналізує мову з огляду на її важливість у процесі консолідації нації і робить це не декларативно, а із залученням значної кількості матеріалу, перш за все такого, що стосується порівняльно-історичної фонетики слов'янських мов загалом та фактів розвитку звукового ладу української мови зокрема. Мовознавець ґрунтовно описує та ілюструє прикладами найважливіші історико-фонетичні процеси пізньопраслов'янської епохи та періоду, що хронологічно слідував за нею. Виклад матеріалу праці характеризується науковою точністю і засвідчує високий рівень лінгвістичної ерудиції її автора [4].

Описуючи долю праслов'янських [t'] і [d'], що сягають індоєвропейських *tj, *dj, Є. Тимченко називає їхні українські наслідки [ч] і [дж] і зауважує, що останній із плином часу спростився в [ж] (свіча із *svět'a, межа (меджа) із *med'a). Аналізуючи еволюцію напівпалатальних і палатальних праслов'янських приголосних, автор статті констатує, що вони перед [e] < прасл. [e] і [ь], а також перед [и] зазнали ствердіння (небо, пень, нива).

У сфері історії українського вокалізму учений акцентує увагу на тих змінах, які згодом відбилися як у літературній мові, так і в діалектах:

У зазначеній статті [4] Є. Тимченко аналізує наслідки двостороннього процесу занепаду-вокалізації зредукованих та їх рефлексії перед [j]. Учений здійснює порівняльно-історичний аналіз трансформації звукосполучень голосних із плавними *or, *ol, *er, *el на початку та в середині слова.

У процесі діахронічного аналізу слов'янського вокалізму автор згадує і про деназалізацію, якої зазнали звуки [o] та [e]. Так, на українському ґрунті [o] > [y]

(*dǫbъ > дуб). Аналогічна зміна фіксується в білоруській, російській, чеській, словацькій і лужицькій мовах. В українській мові [ɛ] > [’a] (žęti > жати).

Провівши глибинний порівняльно-історичний аналіз українського вокалізму й консонантизму, Є. Тимченко на підставі об’єктивних наукових даних робить вагомий висновок про походження української мови не із східнослов’янської єдності. Він переконливо доводить, що її витоки – у праслов’янській мові, зокрема в одному з її діалектів. Цінними є думки вченого щодо джерел вивчення історії української мови. Він вважає, що її розгляд слід починати із другої половини XI ст., мотивуючи тим, що «... перші пам’ятки, де відбилися прикмети нашої мови, сягають саме цієї доби» [Там само, с. 21]. Значну увагу дослідник приділяв пам’яткам світського характеру, оскільки мова релігійних текстів зазнала значного південнослов’янського впливу, однак першочергового значення надавав живим говорам.

В.М. Ганцов і Є.К. Тимченко презентували світові авторитетні зразки мовознавчої діяльності та громадянської порядності й мужності, залишили потужну наукову спадщину, що стала підґрунтям для створення сучасних українських лінгвістичних учень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганцов В. Характеристика поліських дифтонгів і шляхи їх фонетичного розвитку. *Записки Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук*. Київ: Друк. ВУАН, 1923. Кн. 2-3 (1920-1922). С. 116-144.

2. Довбня Л.Е., Товкайло Т.І. Порівняльно-історична фонетика як засіб з’ясування української мовної генеалогії (за матеріалами статті Є. Тимченка «Словянська одність і становище української мови в словянській родині»). *Теоретична і дидактична філологія*. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 29. С. 32-41.

3. Кровицька О. Лексикографічна спадщина Є. Тимченка. *Українська мова*. Національна академія наук України. 2007. №1. С. 74-81.

4. Тимченко Є. Словянська одність і становище української мови в словянській родині. Україна. *Науковий трьохмісячник українознавства*. Книга 4. Київ: Державне видавництво України, 1924. С. 3–9.

Леся Дуда-Луньо

кандидат філологічних наук

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів

ІМ'Я ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКА ЛЬВІВ'ЯН ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ СТ.)

В умовах розвитку сучасної мовознавчої парадигми формується нове поняття “соціальна природа імені людини”, відповідно до якого власне ім'я людини – це мовний знак, який за межами системи мови є носієм різних видів інформації – про національність, віросповідання, вік, стать та ін. ознаки найменованого, а також слугує маркером життєвого досвіду представників міських мовних спільнот як певних типів культур.

Мета дослідження – розкрити функцію імені як маркера національної належності львів'ян першої половини ХХ ст. Завдання роботи: виокремити національні групи найменованих; виявити корелятивний зв'язок ім'я ↔ національність на основі аналізу лінгвістичних показників. Матеріалом послужили 25 тис. антроповживань з метричних записів із греко-католицької церкви Св. Параскеви, римо-католицьких костелів Св. Марії Магдалини та Св. Єлизавети за 1900–1943 рр. (див. Джерела). Записи здійснювалися латинською, українською та з елементами польської мови.

Доступні дані державного реєстру за першу половину ХХ ст. засвідчують про три найбільші віросповідні групи населення м. Львова. Так, у 1900 р. у місті проживало 51,66% римо-католиків, 27,7% іудеїв та 18,34% греко-католиків. У дослідженні увагу присвячено іменнику греко- та римо-католиків (метрики іудеїв

поодинокі представлені в архівних фондах). Історики вважають, що існує відповідність між конфесійною належністю та національністю мешканців Галичини XIX – поч. XX ст.: українці були парафіянами греко-католицького віровизнання, поляки належали до римо-католиків.

У першій половині XX ст. відбувалися світові війни, революції, боротьба за відновлення української державності. Зокрема Львові, як політичному, економічному і культурному центрі, упродовж окреслених років вісім разів змінювалась державно-політична влада. Не дивно, що антропонімікон міста реагував на всі позалінгвальні чинники, а ім'я слугувало маркером національної ідентичності.

Імена українців. В основі спектра – імена-універсалиї, а також традиційні для української антропосистеми назви, напр. *Василій, Стефан, Анна, Софія* та назви слов'янського походження: *Богдан-Ярослав, Любомир*. Імена *Іванна-Володислава, Марія-Святослава* містять у своєму складі рідковживані слов'янізми.

Активізація національного руху, що розпочалася з листопада 1918 р. проголошенням у Львові Західноукраїнської Народної Республіки та була підсилена Польсько-українською війною (1918–1919 рр.) й розвитком Українського визвольного руху, зумовила оновлення спектра імен львів'ян. В іменнику українців з'являються власне українські відповідники імен *Остан, Федір* та нові імена – *Ігор, Богдан, Ярослав*. Імена *Володимир* та *Ольга* характеризуються у цей час високою частотою вживання. Поширення національних орієнтирів найменування підтверджує те, що саме ці імена асоціюються з українськими історичними постатями князя Ігоря, гетьмана Богдана Хмельницького, князів Ярослава Мудрого та Володимира Великого, княгині Ольги. Про національно зорієнтоване найменування свідчить поява в іменнику також власне українських відповідників імен *Оксана, Осипа, Тереня*; використання найменувань, невластивих римо-католицькому іменнику поляків, як: *Віра-Надія-Любов, Параскева*; утворення історично асоціативних назв на зразок *Лев-Данило*.

В іменнику присутні також українські розмовно-побутові варіанти імен, які порушували приписи латинського обряду щодо запису лише офіційних варіантів

імен: *Гриць, Івась, Катря, Наталка*. Їхня поява в метричних записах зафіксована здебільшого в 1941 р. У цей же рік в умовах німецької окупації було проголошено Акт відновлення Української Держави з благословення митрополита Андрея Шептицького. Тому, можливо, ці іменні варіанти були, по-перше, свідченням національної позиції священників, які здійснювали запис, та осіб, імена яких були записані, по-друге, засвідчували цілеспрямований вплив української мови на церковну і державну документацію.

Структурний склад іменника українців був оснований на простих іменах, які становили понад 90%, тобто складна структура імен не була характерною для української антропосистеми найменування, що також слугувало додатковим маркером національного назовництва.

Імена поляків. Основу спектра становили імена-універсалії та назви, традиційні для польської антропосистеми, напр.: *Carolus, Josephus, Francisca, Helena*. Чверть іменника становили імена слов'янського походження, які були *Boleslaus, Boguslaa, Casimirus-Bronislaus, Miecislaus-Bronislaus*.

Орієнтацію на національні зразки назовництва ілюструють імена: *Stanislaus-Maria, Thaddeus-Maria-Victor*, де компонент *Maria* в чоловічому іменнику слугує додатковою ідентифікацією особи польської національності латинського обряду на противагу українців, які подібної практики найменування не мали.

Також зафіксовано антропонімний неологізм *Stanislaus-Kostka*, утворений від імені та прізвища польського святого, який за часів Польського королівства та Речі Посполитої (1387–1772) вважався покровителем й опікуном Львова. Традицію ілюструє фіксація цього імені упродовж 1914 – 1929 рр., а також присутність серед найменованих з різних соціальних груп – урядовців, підприємців та робітників.

Національне маркування імен також ілюструє факт вибору мови фіксації імені поляків у метричних записах: виявлено відповідників із двох мов – латинської, яка вважалася офіційною мовою метрик, та польською, яка слугувала національним маркером: *Georgius* (латин.) – *Jerzy* (пол.), *Joannes* (латин.) – *Jan, Janusz* (пол.). Свідченням усвідомленого використання мовних відповідників є антропонім

Chrestophorus-Krzysztof, утворений з латинського та польського відповідників одного імені.

Вибір імен зі складною структурою імені також слугував ознакою польської національності найменованого, що підтверджували традиції сімейного найменування. Так, майже у чверті всіх опрацьованих метричних записів зафіксовано складні назви дітей та батьків або одного з батьків, напр.: *Vanda-Maria-Felicia* /новонароджена/, *Carolus-Adamus-Theddarus* /батько/, *Carolina-Josepha* /мати/.

Висновки. Львівські метричні книги про народження першої половини ХХ ст. містять лінгвістичну та позалінгвальну інформацію, яка дозволяє виявити роль імені як маркера національної ідентичності найменованих.

Формування іменників осіб української та польської національності містили низку відмінних ознак, зокрема поширення традиційних для української чи польської антропосистеми назв з історичними для кожного з народів конотаціями; використання структури імен як додаткового формального ідентифікатора національної належності найменованого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітенко М. Польсько-українські відносини у Галичині: соціально-економічний аспект : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.02. Чернівці, 2006. 17 с.
2. Зазуляк Ю. *Rebaptizatio ruthenorum*: подвійні імена та конфесійно-культурна ідентичність шляхти руського походження в Галичині XV ст. URL: <http://www.history.org.ua/JournALL/ruthenica/6/10.pdf> (дата звернення: 15.03.2011).
3. Імена львів'ян першої половини ХХ ст.: частотний словник-довідник (на матеріалі метричних книг церкви св. Параскеви П'ятниці) / укладачка Леся Дуда ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів ; Дрогобич : Коло, 2020. 158 с.
4. Крыжановскій Г. Поученіе для г. к. приходскихъ урядовъ о належному веденію и писанію метричь крещенія, вѣнчанія и погребанія. Львов: Ставропигійской Институт, 1873. 91 с.

5. Луньо Л. Соціальна природа імені людини: (на матеріалі метричних книг латинською, українською та польською мовами, XIX–перша половина XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. 20 с.

6. Макарчук С. Зміни в етносоціальній структурі населення Львова в першій половині XX ст. Львів: місто – суспільство – культура : зб. наук. пр. Т. 6 : Львів – Краків: діалог міст в історичній ретроспективі / за ред. О. Аркуші, М. Мудрого. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2007. С. 445–455.

7. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 512 с.23.

8. Вуу V. Tradition under the challenge of modernization: baptismal practices among Greek Catholic ruthenians in the 19th century Austrian Galicia. Budapest, 2002. 67 s.

ДЖЕРЕЛА

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 201 Львівська греко-католицька консисторія, Оп. 4а, Спр. 3297–3312 (Метричні книги парафіян греко-католицької церкви Св. Параскеви П'ятниці у Львові, 1900-1943 рр.).

Ф. 618 Львівська римо-католицька консисторія. – Оп. 2. – Спр. 2914, 2927 Метричні книги (народження) костелу Св. Єлизавети у Львові, 1917–1927 рр.; Спр. 2469, 2931, 2932, 2935, 2937 (Метричні книги народження костелу Св. Марії Магдалини у Львові, 1898–19031 рр.).

Лариса Ігнатенко

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ

Віктор Рахнянський

кандидат філологічних наук

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ

МОДЕЛІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЛІТЕРАТУРІ ЧИКАНО

Мексикано-американські письменники в надрах своєї культурної традиції формують особливу проблематику ідентичності, а також варіанти взаємозв'язку особистісного первня і культурного досвіду своєї етнокультурної групи. Для пограничної культури, якою є культура чикано, проблема самоідентифікації є найважливішою і вирішується особливо болісно: персонажі етнічних літератур, поєднуючи в собі індивідуальну свідомість і свідомість своєї спільноти, роблять спроби осмислення усіх шарів своєї «розколотої» ідентичності. Моделі етнічної ідентичності, що конструюються у творчості сучасних письменників-чикано, певною мірою суперечливі через низку чинників, серед яких дослідниками виокремлюються особливий «метисний» менталітет і психологія, що характеризується, з одного боку, відчуженням, переслідуванням, самозапереченням, асиміляцією і амбівалентністю, з іншого – постійним пошуком ідентичності на рівні родини, спільноти американського суспільства [9].

Знані дослідники мексикано-американського феномену в культурі США, Хуан Брюс-Новоа та Вільям Нерісіо, підсумували дуальність природи психіки чикано. Перший науковець схиляється до радше успішного поєднання двох елементів мексиканського та англо-американського у конституюванні бікультурної ідентичності чикано – за варіантом «ідентичність-через-дефіс»; він називає таку модель ідентичності простором між двома полюсами, таким, що постійно трансформується, відповідаючи викликам сучасного світу [6, с. 27-28]. Другий

вчений трактує статус мексикано-американця, згідно моделі ідентичності, що розглядається, як дивної, непередбачуваної, а іноді й небезпечної суміші двох культурних первнів. Зі спостережень В. Нерісіо важливим для цього дослідження є те, що такий шлях результує з більшою вірогідністю в алієновану суб'єктність, індивід приречений на безнастанні пошуки внутрішньої гармонії і місця [6, с. 169].

Чикано, будучи бікультурними індивідами, у метафоричному сенсі є людьми без країни, місця укоріненості свого народу. Мануель Рамірез дає наступне визначення поняттю «бікультурна особа»: за такої ситуації людина потрапляє у лещата двох культур. Через неможливість, у більшості випадків, наслідувати поведінкові моделі двох культур, вона не в змозі ідентифікувати себе з жодною. Конфлікт культурних цінностей призводить до виникнення дискомфортного відчуття незахищеності, дезорієнтації, порушення внутрішньої погідності. Вирішення конфлікту найчастіше відбувається шляхом вибору однієї етнокультурної групи і відмови від іншої [10, с. 47]. Згадуваний вище дослідник мексиканської та мексикано-американської культур М. Рамірез склав порівняльну таблицю на тему родинних зв'язків у мексиканській та англо-американській картині світу. Згідно її даним, мексиканці поцінують такі речі, як відданість родині, превалювання сімейних зв'язків над товариськими, повага до старшого покоління, суворі правила виховання дітей, особливе місце матері в структурі роду. Англо-американська культура фокусує свою увагу на протилежних поняттях: індивідуалізмі, незалежності, самопокладанні, асертивності та амбіційності [10, с. 48].

Консервативний шлях моделювання етнічної ідентичності мексикано-американців найбільш часто зустрічається в літературі чикано. Зауважимо, що в цілому він характерний для буремних 1960 – 1970-х років, відзначених активними політичними акціями мексикано-американців. У літературознавстві цей період отримав назву літературного «ренесансу» чикано.

На цьому етапі модель етнічної ідентичності в літературі репрезентована у двох основних формах: традиціоналістській (мексиканській), що виражалася у

ствердженні своєї культурної самобутності, та запозиченій (американській), характерною рисою якою стала мімікрія. У розглянутий період література чикано знаходилась у пошуку національних мотивів, оригінальної художньої мови. «Ренесанс» чикано став епохою духовного самопізнання цієї етнокультурної групи. Мексикано-американські митці поставили у центр зображення Людину-Чикано, розвиваючи як центральну тему своєї творчості пошук нею власної ідентичності: «письменники чикано у цьому пошуку акцентують увагу на природному плюралізмі мексикано-американців, вважаючи їх єдиними людьми, можливо, за винятком гавайців, із більшою претензією на універсальність» [1, с. 103].

Прихильники консервативної моделі етнічної ідентичності змінили фокус своєї уваги з порівняння сучасної спільноти із поколінням батьків на співвіднесення її із американським суспільством. Наступні рядки є промовистими щодо духу того часу: «Я – чикано, я вкорінений в цю землю і є творінням унікального історичного досвіду. Моя ідентичність обирає мексиканську і американську частки, але найбільше вона пов'язана із тією землею, що оскаржується, – Ацтланом. <...> Я маю право на міжрасовий шлюб, економічну незалежність на усіх соціальних рівнях, політичне самовизначення всередині американського суспільства» [5, с. 90]. Покоління «шістдесятих» усвідомлювало, що, незважаючи на статус легальних громадян Америки, вони не мали таких привілеїв та прав, як «біле» населення. Тому вони почали ставити питання щодо свого місця в суспільстві.

Ідея Ацтлану як символічного місця походження чикано відбилась у концепції пограниччя мексикано-американської феміністки Глорії Анзальдуа. Вона стверджує, що пограниччя, локус, у якому живуть сучасні чикано, там, де третій і перший світи взаємодіють один з одним і де постійно ллється кров доти, доки не народиться щось нове, позначене дефісом, який буде не межою абсолютного розділення, а мостом, а отже, образом об'єднуючим [8]. Іншим прикладом використання образу Ацтлану може бути широко відома країна Сапогонія, створена у творах Ани Кастільо, «країна пограниччя <...> між сучасним США, Центральною і Південною Америкою і Європою, «звідки родом усі культурні гібриди, незалежно від їхньої етнорасової приналежності» [4].

Отже, консервативна модель етнічної ідентичності мексикано-американців, описана на прикладі складових культурного досвіду чикано 1960-1970-х років, є культурно-екстремістською і деструктивною в основі тенденцією через її намагання «бути замкненою у собі під гаслом – наш кордон не зрозуміє ніякий інший кордон» [4, с. 170]. Ця модель чикано-ідентичності достатньо різко була протиставлена офіційній американській.

Модель плюралістичної множинної етнічної ідентичності зародилась на початку 1980-х років з метою врівноважити дві попередні моделі. Її виникнення обумовлено суттєвою ознакою сучасного життя етнокультурної групи – ситуації соціальних змін. За цих умов спостерігається процес активної трансформації цінностей, ідеалів. Своєю чергою, художня літературна традиція відбиває специфічну проблематику ідентичності індивіда кінця ХХ-го – початку ХХІ-го століття. Твори сучасних авторів чикано описують культурний досвід своєї етнокультурної групи, базований на естетиці сучасного пограниччя з акцентом на бікультурності і білінгвальності мексикано-американців.

Отже, пластична гібридна модель етнічної ідентичності здатна відобразити відкритий дискурсивний контекст культурного досвіду чикано. Увібравши в себе субкультурні етнічні складові поряд із глобалізаційними факторами, ця модель етнічної ідентичності може розглядатися як така, що не суперечить національній культурній традиції Сполучених Штатів Америки.

Взаємодія культурних традицій у сучасному світовому просторі породжує феномен контактних літератур. Скажімо, вчений-лінгвіст Брадж Качру називає такі літератури «продуктом творчості мультикультурних і мультилінгвальних мовних спільнот» [7, с. 125]. Отже, мультикультурне середовище створює феномен транскультурності, яка припускає інтеракцію за межами культур, тобто, сигніфікує про явища універсальні для людства.

Транскультурна взаємодія вітає існування розбіжностей, але вони сприймаються не як бар'єри, а навпаки в них вбачається консолідуюча основа. На думку М. Тлостанової, категорія транскультури позиціонується як поліфонічна множинність живих культур поза територіальними, ментальними чи культурно-історичними

межами [3, с. 116-134]. Концепція транскультурації ставить під сумнів монокультурну природу сучасної багатонаціональної нації-держави як конструкта, історично та географічно обмеженого, вона спростовує міфічний погляд на «чисту» культурну ідентичність [3, с. 273-274]. Науковці підкреслюють, що базис транскультурної парадигми у культурному полілозі, в якому не має відбуватися повного синтезу, злиття, культури в її межах зустрічаються, взаємодіють, але не гомогенізуються.

Серед безлічі свобод транскультурний суб'єкт отримує можливість конструювання власної особистості, у тому числі творчої, а також, на думку Михайла Епштейна, свободу від культури, в якій він народився і був вихований: «Багато людей, які залишають географічне місце власної культури, до останніх днів життя залишаються бранцями її мови і традицій. Разом з цим ті іммігранти, які відмовились від минулого, потрапляють у полон іншої культури, що отримали взамін. Здається, лише їхня менша частина, долучаючись до двох або кількох культур, зберігає свободу від них» [2]. Транскультурація звертає увагу на феномен взаємної гібридизації культур, що контактують між собою, яка не має завершення і є джерелом зростаючої кількості комбінацій локальних історій, культурних кодів і смислів. Треба зауважити, що особлива увага надається простору культурної проміжності. Акцент на злитті культур і на принципово незавершеному процесі їхнього змішування – основна відмінність концепції транскультурації від концепції акультурації, в якій є важливим односторонній вплив, завершеність засвоєння однією культурою кодів і смислів іншої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронченко Т. В. Мексикано-американский феномен в литературе США. Москва : МГУ, 1992. 232 с.
2. Тлостанова М. Транскультурация как новая эпистема эпохи глобализации. Москва : Вестник РУДН, Серия Философия, 2006. № 2 (12). С. 5–16.
3. Тлостанова М. В. Постсоветская литература и эстетика транскультурации. Жить никогда, писать ниоткуда [Текст]. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 416 с.

4. Тлостанова М. В. Проблема мультикультурализма и литература США конца XX века [Текст]. Москва : ИМЛИ РАН: Наследие, 2000. 400 с.
5. Anaya R. Heart of Atllan. New York: Vintage Books, 1976. 215 p.
6. Bruce–Novoa J. Canonical and Non-Canonical Texts. The Americas Review, 1986. Volume 14. P. 119–135.
7. Chanady A. Hybridity as an Imaginary Signification. Montreal, 1997. 201 p.
8. Gilmore L. Autobiographies: A feminist theory of women’s self-representation. Ithaca and London : Cornell University Press, 1994. 255 p.
9. Guajardo, P. Chicano Controversy: Oscar Acosta and Richard Rodriguez. New York : Penguin Group, 2002. 133 p.
10. Marquez A. A Discordant Image: The Mexican in American Literature. Minority Voices. 1983. Volume 5. P. 41–51.

Jūratė Landsbergytė-Becher

Phd. – Dr. Of Music Art

Lithuanian Culture Research Institute

Vilnius (Lithuania)

NATIONAL vs. HISTORICAL IDENTITY: LITHUANIAN CONTEXT

Lithuanian history often unfolds in two different domains of identities. One is based on constant care about statehood, Lithuania’s place in the world’s knowledge, and principles of defending the homeland. Here, issues concentrate on independence, diplomacy, connections with Europe and the world. Unlike the genesis of the royals with their lineage covering centuries, the meaning of the Lithuanian identity based on language has retreated. This other type of national identity was accepted as an issue of being of the “lower quality socially” because prominent Lithuanian families became more powerful in the Polish–Lithuanian Commonwealth Union. This influence brought in an alternative nationality dependent on the social life status (serfs versus nobles) so the national Self split into two identities: Lithuanian and Polish, or national and historical.

This confrontation became stronger in the Vilnius case in the 20th century, when the Lithuanian capital was occupied by Poland and Lithuania was in the process to regain its historical soul. This stand-off deepened even more until WWII. Then Vilnius was returned to Lithuania but under the Soviet occupation, which damaged even more of Lithuanian Self. This really painful experience of confrontations between Lithuanian national and historical Selves has ended only now with reflection in great 21st-century literature works “Silva Rerum” (2012-2017), four volumes of nobility family history by Kristina Sabaliauskaite (*1973). The genesis of the Lithuanian-Polish Self here appears in a very impressive way as unique aesthetic linguistic creativity of united identities by a talented writer and art scientist of a new generation.

Тетяна Луньова

кандидат філологічних наук

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ

**КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ІСПАНСЬКОГО ЖИВОПИСУ В
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ В ЕСЕ ДЖОНА БЕРДЖЕРА ПРО ДІЕГО
ВЕЛАСКЕСА: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ЕКФРАЗИСУ І
МЕТАЕКФРАЗИСУ**

У своєму есе про Дієго Веласкеса Джон Берджер торкається питання про питоми риси іспанського живопису в контексті європейської традиції з метою обґрунтувати твердження про те, що картина Веласкеса «Езоп» є поза всякими сумнівами власне іспанською картиною («*If I did not know the painting was by Velázquez, I think I would still say it came from Spain*» [2, с. 118-119]). Обговоренню характерних особливостей іспанської живописної традиції присвячено семантично цілісну частину есе [2, с. 124-130], яка, розглянута в аспекті аналізу мовних засобів репрезентації візуальних художніх об'єктів, становить поєднання екфрастичних і метакфрастичних контекстів. Під екфрастичними контекстами ми розуміємо

вербальний опис зображеного на картині або інтерпретацію зображеного на картині, спираючись на сучасне визначення екфразису як «опису твору мистецтва» [4, с. 5, 70] і враховуючи наявність дескриптивного і тлумачного різновидів екфразису [1]. Наприклад, у поданому нижче есеїстичному фрагменті названо об'єкти, які тримає святий Лука, зображений на картині Ель Греко: «*There is a canvas by El Greco of St Luke, the patron saint of painter. In one hand he is holding a paintbrush and, in the other, an open book against his torso*» [2, с. 125]. Цей фрагмент є прикладом дескриптивного екфразису. Вербальна репрезентація однієї з картин Хосе де Рібери включає тлумачний екфразис, наприклад: «*Another painting by Ribera shows us the blind Isaac blessing his youngest son, Jacob, whom he believes to be Esau. [...] It is an image devoted to demonstrating graphically how surfaces, like appearances, deceive*» [2, с. 126]. У наведеному вище текстовому фрагменті інтерпретується значення зображеного на картині. Метаекфразисом ми називаємо «обговорення чи роздуми над екзистенційними, естетичними, художніми, культурними, соціальними, політичними та психологічними питаннями, які постають завдяки екфрастичній репрезентації мистецького твору» [3, с. 343]. Прикладом метаекфразису в розглядуваному есе є, зокрема, такий фрагмент: «*That its [Spain's] art should be European, that its painters practiced in a European language (often working in Italy) is therefore not surprising*» [2, с. 125]. У наведеному фрагменті йдеться про культурно-історичний зв'язок виражальних засобів, якими послуговувалися іспанські художники, з європейською культурною традицією. Метаекфрастичні контексти становлять суттєву частину аналізованого есе і є важливими у формуванні смислів тексту. Саме метаекфрастичні контексти слугують в есе для експлікації культурних особливостей іспанського живопису в європейському контексті, а екфрастичні контексти ілюструють висловлені ідеї.

Берджер виявляє культурну специфіку іспанського живопису в європейському контексті через аналіз особливостей художніх виражальних засобів, концептуалізованих в есе як «мова живопису»: «*the language of Spanish painting*» [2, с. 124]. Автор розкриває історичний зв'язок між виражальними засобами іспанських художників та виражальними засобами європейських митців

(насамперед італійських і нідерландських) і наголошує на особливостях іспанської «мови живопису». Для демонстрації історичного зв'язку між виражальними засобами іспанських художників та виражальними засобами європейських митців Берджер послуговується концептуальною метафорою **МОВА МИСТЕЦТВА – ЦЕ МАНДРІВНИК**, а саме: «*The language of Spanish painting came from the other side of the Pyrenees*» [2, с. 124]. У наведеному вище есеїстичному фрагменті персоніфікація абстрактного поняття «мова мистецтва» супроводжується чітким візуальним образом переходу через гори Піренеї (*the Pyrenees*) під час мандрівки. Актуалізація образу важкодоступного гірського масиву виконує в есе функцію унаочнення і смислового підсилення думки про окремішність мови іспанських живописців порівняно з мовою європейських художників.

Причину особливості виражальних засобів іспанських художників Берджер убачає в специфіці іспанського світогляду, якому притаманний скептицизм щодо всього видимого, на протигагу науковому інтересу до видимого італійців та нідерландців, наприклад: «*Spanish geography encourages a scepticism towards the visible*» [2, с. 124]; «... *it was a language originally born of the scientific visual curiosity of the Italian Renaissance and the mercantile realism of the Low Countries. [...] But throughout its evolution it remains [...] a visual language constructed around the credibility of natural appearances and around a three-dimensional materialism*» [2, с. 124]. Перший з наведених вище фрагментів вербалізує думку Берджера про те, що іспанські природні умови (*Spanish geography*) спонукають (*encourages*) іспанців до формування скептицизму щодо всього видимого (*scepticism towards the visible*). Іншими словами, Берджер убачає причину розвитку іспанського скептицизму до всього видимого в особливостях природних чинників у житті іспанців. Зауважимо, що думка про вплив природних умов проживання на світогляд також має метафоричну форму об'єктивації: природний чинник (*geography*) персоніфікується як людина, яка може спонукати (*encourages*) до чогось. У другому з наведених вище фрагментів вербалізується думка про те, що художня мова європейського живопису (*language*) розвинулася під впливом наукових пошуків в царині видимого італійського Відродження (*the scientific visual curiosity of the Italian*

Renaissance) та ділового (торгівельного) реалізму Нідерландів (*the mercantile realism of the Low Countries*). При цьому знову спостерігаємо використання концептуальної метафори, за допомогою якої абстрактне поняття «мова мистецтва» персоніфікується як народжена людина (*a language originally born*). За Берджером, європейській мові живопису притаманна довіра до видимого (*a visual language constructed around the credibility of natural appearances*). Таким чином, Берджер експлікує специфіку мови іспанського живопису порівняно з європейською традицією за допомогою опозиції «скептицизм до видимого» – «довіра до видимого».

Опозиція «мова іспанського живопису заснована на скептицизмі до видимого» – «мова європейського живопису заснована на довірі до видимого» отримує метафоричну репрезентацію у такому контексті есе: «*The great painters of Spain took European painting and turned it against itself*» [2, с. 125]. У наведеному фрагменті оприявлено концептуальні метафори **МОВА ЖИВОПИСУ – ЦЕ МАТЕРІАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ, ЗМІНИТИ МОВУ ЖИВОПИСУ – ЦЕ ВИВЕРНУТИ МАТЕРІАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ НАВИВОРИТ**. За допомогою метафоричного образу вивертання навиворіт посилюється думка про велику відмінність між іспанським та європейським живописом. Ця думка вербалізується знову у вигляді опозицій «іспанський досвід» – «європейський гуманізм» («... *their vision, formed by Spanish experience, could not stomach that painting's humanism*» [2, с. 125]) та «земля нестатку» – «мова достатку» («*A language of plenty for a land of scarcity*» [2, с. 125]). Відмінність між членами опозиції «земля нестатку» – «мова достатку» експліцитно характеризується як величезна і вражаюча за допомогою прикметника *flagrant*: «*The contrast was flagrant ...*» [2, с. 125]. Окрім розглянутих вище засобів, несхожість іспанського мистецтва на мистецтво інших європейських країн експлікується в есе за допомогою зіставлення з унікальністю іспанського католицизму: «... *just as Spanish Catholicism was unlike that in any other European country, so was its art*» [2, с. 125].

Розглянуті вище метаекфрастичні контексти пов'язані з екфрастичними контекстами, у яких словесно репрезентується зображене на картинах іспанських

художників, наприклад: «*Zurbarán painted at least four versions of the face of Christ, printed miraculously on St Veronica's head-cloth*» [2, с. 125]. Наведений вище есеїстичний фрагмент є дескриптивним екфразисом картин Франсіско де Сурбарана, на яких зображено образ Христа, що відбився на хустці святої Вероніки. За дескриптивними екфразисами, присвяченими полотнам Ель Греко та Франсіско де Сурбарана, слідує тлумачний екфразис, у якому міститься узагальнена інтерпретація картин цих художників, наприклад: «*In the El Greco and the Zurbarán we are reminded of how thin even a true image is. As thin as paper or silk*» [2, с. 126]. У наведеному фрагменті здійснено узагальнення, що картини Ель Греко та Сурбарана втілювали ідею про те, що образ є тонким, тобто позбавленим тілесності. Окрім розглянутих вище, есе містить дескриптивні та тлумачні екфразиси картин інших іспанських художників: Хосе де Рібери [2, с. 126, 127, 128] та Франсіско Гойї [2, с. 127]. Підсумовується частина есе, присвячена обговоренню характерних особливостей іспанської живописної традиції, метакфрастичним контекстом, у якому іспанські художники протиставляються італійським художникам П'єро делла Франческа, Рафаелю Санті та нідерландському живописцю Яну Вермеру за параметром «ставлення до видимого», а саме як опозиція пропозиційних структур «іспанські художники зображали ілюзорність видимого» – «інші європейські художники ставили видиме в центр своїх робіт», наприклад: «*The Spanish painters, with all their mastery, set out to show that the visible is an illusion [...]. Think, by contrast, of a Piero della Francesca, a Raphael, a Vermeer, in whose work all is visibility and God, above all, is the all-seeing*» [2, с. 128].

Отже, художня специфіка іспанського живопису в контексті європейської культурної традиції розкрита в есе Джона Берджера через взаємодію екфрастичних і метакфрастичних контекстів за допомогою сукупності лінгвокогнітивних засобів, серед яких чільне місце займають концептуальна метафора та опозиція понять і пропозиційних структур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яценко Е. В. «Любите живопись, поэты...». Экфрасис как художественно-мировоззренческая модель. *Вопросы философии*. 2011. URL:

http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=427

2. Berger J. Diego Velázquez. *Portraits: John Berger on Artists* / Berger J. / Ed. T. Overton. London, New York: Verso, 2015. P. 112-136.

3. Vorobyova O., Lunyova T. Verbal and non-verbal facets of metaekphrastic writing: A cognitive study of John Berger's essays on visual art. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2020. Volume V. Issue 2. December 2020. P. 335-381.

4. Webb R. Ekphrasis, Imagination and Persuasion in Ancient Rhetorical Theory and Practice. London and New York: Routledge, 2009/ 2016. 238 p.

Вікторія Маршицька

кандидат педагогічних наук, доцент

ДЗВО Університет менеджменту освіти

м.Київ

КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО ТА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Більшість дослідників суттєвою рисою глобалізації визнає її істотний вплив на суспільство, на особистість кожного суб'єкта глобалізації, але в реальності нова світоглядна система онтологічних, гносеологічних і аксіологічних орієнтирів не корелюється з традиційно локальними, національними процесами, що ускладнює гармонізацію відносин особистості і нової форми соціальності, народженої глобалізацією. Дослідження освіти не лише як окремої соціальної системи, але й освітнього характеру соціальних змін загалом створює важливі теоретичні та практичні перспективи для переосмислення ролі особистості у розвитку суспільства – від локального до глобального рівня.

Процеси глобалізації загострюють суперечності між типом культури нового інформаційного суспільства епохи постмодернізму і традиційною системою

ціннісних орієнтацій. Як зазначав С.Кримський: «Людина вже не вичерпується визначенням *homo sapiens*, бо воно абсолютизує ознаку володіння розумом. А це не тільки обмежує людяність самою лише характеристикою інтелектуально розвиненої особи, а й затьмарює необхідність поєднання у визначенні людини розумного та морального як альтернативи машинному інтелекту. Людина є насамперед істотою, що має внутрішній світ, духовність, свою долю та зверненість до вищих цінностей» [4, с.348].

Передумовою кризи сучасної культури у духовній сфері, яка характеризує таку тенденцію, став розрив між типом мислення людини та її ставленням до світу: технократичним і гуманітарним. Технократичний підхід орієнтується на ідею «підкорення природи», оволодіння світом за допомогою науки і техніки, існування людини на основі раціональності, переважного удосконалення її розумових здібностей та інформативності. Гуманітарний підхід зосереджується на дослідженні духовного світу людини, її системи ціннісних орієнтацій.

Криза сучасної духовної культури виявилася у формуванні і створенні так званої «масової культури» – популярної, комерційної культури, яка реалізується шляхом індустрії розваг. Ця культура зачіпає примітивні людські почуття і тому відповідає посереднім смакам масової публіки. Знімаючи стреси, напруження вона водночас стандартизує почуття і нав'язує певні стереотипи мислення.

Ще однією важливою передумовою кризи, яка торкнулася перш за все матеріальної культури, стала глобалізація процесів людської життєдіяльності, посилення загальнопланетарної єдності людства, пов'язаної з інформатизацією суспільства.

Вносять свій вклад у духовну напруженість XXI століття і проблеми глобалізації ринкових відносин. Адже у наш час ринкова економіка вперше в історії людства стає повсюдною. А це веде до загрози універсалізації матеріального інтересу, до пріоритету прагматичних цілей перед духовними цінностями. Тим самим для збереження повноти людської сутності стає необхідним вироблення протистояння тиску бездуховного прагматизму.

У зв'язку із специфічними особливостями праці, спеціалізацією, коли задіяна лише частина здібностей, людина втрачає властиве їй духовне начало, індивідуальність тією мірою, якою зростають матеріально-технічні здобутки суспільства. Водночас постійний поспіх, інтенсифікація взаємного спілкування, спільної праці та спільного буття багатьох у відносно обмеженому просторі призводить до того, що люди, зустрічаючись, тримаються відсторонено, відчужено. Вимушена зовнішніми чинниками обмеженість діяльності є настільки універсальною і систематичною, що, як наголошував С. Кримський, людина зникає до цього і вже не сприймає безлику поведінку як щось протиприродне.

Неухильно зникає властиве людині співчутливе ставлення до ближніх. Натомість проростають у різноманітних формах індіферентність, зверхність, зарозумілість, байдужість до людей, що вже не сприймається як форма невихованості, грубощів, а кваліфікується як світська поведінка. Тобто людина втрачає почуття родинності до подібних собі, а відтак стає на шлях антигуманності. Порятунком культури є одночасно порятунком людини, і навпаки: порятунок культури людина мусить почати із себе, ставши на шлях доброчесності.

Ця проблема зростання духовності має не тільки універсальні, а й національно-регіональні ракурси, бо у взаємопов'язаному світі ХХІ століття кожна нація виступає як своєрідна, неповторна іпостась людства. Тим більше, що глобалізація нашого часу торкається виробничих, технологічних, комунікаційних та фінансово-економічних сфер і не зачіпає диференціації національних культур. Тож не випадково, як зазначав С.Кримський, епоха глобалізації у сучасній історії називається періодом національних ренесансів багатьох країн, включаючи суверенізацію їхнього державного буття [4, с.348-349].

Фатальним для нашої культури, зазначають філософи, є те, що її матеріальна сторона розвинулася набагато сильніше, ніж духовна. Рівновага її порушена. Під впливом відкриттів, які в небаченій раніше мірі, активізують використання існуючого природного потенціалу, умови життя індивідів, суспільних груп і держав зазнали радикального перетворення. Наші знання збагатилися, а можливості зросли в масштабах, які раніше навряд чи могли б вважатися

мислимими. Завдяки цьому перед нами відкрилася перспектива забезпечити в деяких сферах життя набагато кращі, порівняно з колишніми, умови існування людини. «Захоплюючись успіхами науки та практики, ми – на жаль! – прийшли до помилкової концепції культури – наголошував С.Кримський. Ми переоцінюємо ці матеріальні досягнення і не беремо до уваги значення духовного начала у тій мірі, у якій повинні були б. Головне у культурі – не матеріальні досягнення, а те, що індивіди осягають ідеали вдосконалення людини й поліпшення соціально-політичних умов життя народів та всього людства і у своїх міркуваннях постійно керуються цими ідеалами. Лише тоді, коли індивіди у якості духовної сили працюватимуть над вдосконаленням себе та суспільства, буде можливо вирішити проблеми, які породжуються дійсністю. Відомо, що жодна країна у жодну епоху не виходила з кризи завдяки виключно економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності лежить певна психокультура, що потребує відповіді на запитання: для чого заробляти гроші? Усвідомлення такої психокультури як чинника діяльності й окреслює антикризовий вектор духовності» [4, с.348-349].

Таким чином, в умовах глобалізації, загрози розвитку національних культур і небезпеки нарощування міжнаціональних суперечностей, значно підвищується роль культурно-естетичних факторів становлення особистості. Особистісний вимір, у свою чергу, можна розглядати як перетин кількох площин: інтелектуальної (культура розуму), морально-етичної (культура почуттів) та естетичної (культура творчості). Якщо розглядати освіту в культурологічній площині, пріоритетною стає її культуротворча функція, у соціологічній – функція соціалізації представників певної спільноти, у психологічній – формування індивідуальності, особистісне зростання людини (самостворення, саморух) шляхом розгортання її сутнісних сил, удосконалення здібностей, збагачення потенціалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашкевич Я. Постмодернізм та українська історична наука/ Я.Дашкевич // Україна крізь віки. – 2000. – №5 – С.15-29.

2. Зязюн І. Криза цінностей — катастрофа суспільств і держав / І. Зязюн // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук, праць. – Вип. 2. . – К. – 2010. – С. 7-19.

3. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії / Кримський С.Б. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія». – 2008. – 367 с. – С.348-349.

4. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ. – К.: Феникс, 2004. – 760 с. – С.548- 704

Oksana Moroz

Teaching Associate

PhD Candidate

Indiana University of Pennsylvania

USA

WHERE GENDER AND ENGLISH LANGUAGE TEACHER IDENTITY INTERSECT: NARRATIVES OF TWO UKRAINIAN TEACHERS

Abstract: Using intersectionality theory that focuses on the interactions of multiple identities, the proposed study explores narratives of one male and one female in-service English language teachers in the Ukrainian context. The purpose of the study is to investigate teachers' journeys in constructing, performing, and negotiating multidimensional identities at various workplaces with gender performativity being a significant factor of the participants' identity formation. Employing a narrative inquiry approach, using online autobiographies, interviews, and lesson materials, John and Irene's³ multiple identities have intertwined with gendered identity performance and performativity and have shaped their experiences from a) becoming English language teachers, b) to establishing as professionals. The findings of the study indicate that gender construct plays a crucial part in the teachers' identities development. There is a complex relation between teachers' gender performance and identities, which are related

³ All names are pseudonyms chosen by the participants

to the sociopolitical situation in Ukraine. Both participants discussed their positionality and identity within the institutions they teach, where they sometimes felt privileged, praised or oppressed, marginalized, and disempowered due to their gender identity. The study aims to address the gap in the research on the Ukrainian teacher gender performance and performativity, as well as identities' construction. The article concludes with implications for the field of education.

Key words: gender performativity, identity, Ukrainian context, narrative, English language, intersectionality.

Олександра Ніколова

доктор філологічних наук, доцент

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя

ОБРАЗИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ СТ. В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХІ СТ.: НОВІТНІ ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ (В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙ BIOFICTION)

Сучасна українська література стрімко розвивається та збагачується новими формами, віддзеркалюючи ті зміни, що відбуваються в нашому суспільстві. Серед таких явищ на особливу увагу заслуговують, зокрема, твори авторів ХХІ ст., які звертаються до зображення життя та образів українських письменників ХІХ ст., пропонуючи оригінальні версії їхньої репрезентації – такі, що змушують сумніватися в можливості однозначної інтерпретації особистостей «хрестоматійних класиків».

Для розуміння природи відповідних процесів значущим є поняття «biofiction». Питання про детермінанти виникнення та популяризації феномену, основні його різновиди детально висвітлене в працях О. Тупахіної [2 – 3]. Нівелювання значення інформативності, традиційно притаманного власне біографічній прозі, супроводжується тут активним використанням різноманітних експериментальних

форм зображення життя та особистостей знаних письменників. Їхнє детальне дослідження дає підстави для виокремлення кількох тенденцій, становлення яких здійснюється в англійській літературі: йдеться про актуалізацію «негативного міфу»; «подолання дихотомій реальності й мистецтва, автора як фізичної особи й текстуальної стратегії через висвітлення механіки творчого процесу та звернення до дискурсу письменництва як ідеологічного конструкту, джерела влади, засобу само ідентифікації»; «задіювання вікторіанських письменників у якості персонажів ними ж створених художніх світів» [2].

В українській літературі ХХІ ст. також поступово починають з'являтися твори, схожі на відповідні зразки європейської культури, які доводять значущість цього сучасного тренду – «відродження» автора в якості центральної фігури публічного літературного простору» [2]. Головними персонажами стають українські письменники ХІХ ст.: наприклад, І. Нечуй-Левицький у кіноромані «Нечуй. Немов. Небач» Петра Яценка (2017) та П. Куліш у драмі «Куліш» Володимира Діброва (2019). Цілковито закономірно, що дані феномени заслуговують на ретельне вивчення та порівняльний аналіз – шляхом висвітлення подібностей і специфіки в межах вже сформованого художнього контексту.

При цьому слід зазначити, що «Нечуй. Немов. Небач» повністю не вписується в межі жодної з диференційованих вище форм творчої репрезентації образів письменників, характерних для biofiction. Хоча, напевне, найбільше твір П. Яценка подібний до третьої групи романів, автори яких роблять майстра слова персонажем в світі його власної творчості. Відмінність полягає в тому, що образ Нечуя-Левицького існує в калейдоскопічній мішанині «уламків» різних текстів (жанрових традицій, «мандрівних» мотивів тощо), на перетині культурно-історичних площин. Саме він об'єднує всі складові колажу: історичне тло, фантастичну лінію наративу, культурно-політичний контекст тощо. Вони викликають знакові асоціації, завдяки яким формується враження про українського письменника. Певні епізоди, любовна лінія роману відсилають читача також й до документальних джерел.

Щодо твору В. Діброва, то вже сам драматичний жанр вирізняє його на тлі романістики biofiction, проте не виключає можливості розгляду в контексті

відповідних традицій. Адже цей твір – також оригінальний експеримент, спроба по-своєму поглянути на відому фігуру культурного діяча, без претензії на «об'єктивність», поєднати біографічні дані та авторський вимисел, репрезентувати образ П. Куліша як суперечливої, але знакової постаті в історії України.

Цікаво, що неоднозначній, суперечливій фігурі П. Куліша один з акторів п'єси протиставляє не кого іншого, як І. Нечуя-Левицького: «Бо хто він такий? Вчений зі світовим ім'ям? Ні. Наш великий поет? Ні. Філософ? Політик? Складна, суперечлива постать? Хіба що. Але, перш за все, занудний дідок, який встиг розсваритися з усіма, хто до нього тягнувся!...А в реальному житті всім потрібні історичні персонажі, які були б однозначними та одномірними. З них легше робити героїв...

Ото треба було брати Нечуя-Левицького і з нього робити головного героя. (Загинає пальці). Він наскрізь народний, він боровся за чистоту мови, за традиції, проти реформ і усіх цих новітніх викрутасів...» [1, с. 92].

Таким чином, ці два письменники ніби опиняються на різних полюсах, персоніфікуючи для широкого загалу «протилежні грані» української літератури ХІХ ст. Що зайвий раз свідчить на користь доцільності розгляду творів П. Яценка та В. Діброва в межах одного дослідження.

Та загалом «Куліш» В. Діброва є абсолютно іншим зразком творчої репрезентації особистості знаного митця. В п'єсі відсутні фантастика, містика, класична інтрига, широкий культурний інтертекст, складний жанровий синтез з використанням надбань сучасних експериментальних форм. Проте тут значно більше звернень до відомих фактів біографії письменника, знакових моментів його життя. Але всі ці факти представлені в незвичному для реципієнта ракурсі: як театральна вистава, де режисер прагне показати глядачеві «свого Куліша», а актор грає «свого». При цьому перед нами навіть не кінцевий продукт, а лише репетиція майбутнього спектаклю, супроводжувана постійними суперечками, пустощами, імпровізаціями, які мають створити враження творчого процесу, що розгортається безпосередньо перед очима реципієнта. Самій же виставі так і не судилося бути зіграною: в фіналі режисер дізнається, що на неї немає коштів. В контексті

традицій biofiction п'еса може бути співвіднесена (знову ж таки виключно в типологічному аспекті) з диференційованими раніше прийомами «реконструкції» життя вікторіанських письменників. З одного боку, її сюжет будується на тих моментах, що наочно демонструють суперечливість поглядів П. Куліша, його коливання, непослідовність, певну слабкість – своєрідній актуалізації «негативного міфу». З іншого боку, образ Куліша репрезентований шляхом «висвітлення механіки творчого процесу та звернення до дискурсу письменництва», адже реципієнту запропонований не власне образ українського митця, а лише його бачення та інтерпретація режисером і акторами (в одній зі сцен – навіть актором в ролі І. Нечуя-Левицького). Отже, симулякри, «фіктивні автори», іронічне забарвлення зображуваного, у поєднанні з неабиякою увагою до деталей особистого життя (стосунків з жінками), створення амбівалентної постаті відомого письменника минулого, імпліцитний (прихований за сценічним фарсом) виклик «об'єктивній» інтерпретації історії, безапеляційності та стереотипності, руйнування усталених канонів сприйняття – все це викликає небезпідставні асоціації з художніми формами biofiction, іманентними цьому піджанру завданнями та тенденціями, що віддзеркалюють провідні настрої, ідей сучасності.

О. Тупахіна, аналізуючи причини популярності в англійській літературі biofiction, наводить думку А. Кіршкнопфа, який пояснює цей феномен «соціополітичним потенціалом інституту авторства, який найбільш повно розкривається саме у ХІХ сторіччі» [3, с. 209]. Можна припустити, що цікавість сучасних авторів до життя та постатей українських майстрів слова ХІХ ст., хвиля якої тільки починає поступово підніматися, пов'язана зі схожими процесами, а також – спрямована на руйнування застарілих стереотипів, сформованих вітчизняною наукою про «хрестоматійних класиків», задовольняє потреби переосмислення канонів, виражає сумніви в існуванні об'єктивної істини, недовіру до запропонованої загалом у якості усталеного зразка історії.

Як наслідок, в різних національних літературах з'являються твори, що репрезентують образи відомих письменників за допомогою неоднакових прийомів, але зі спільною настановою на творчий експеримент, критичне ставлення до

реалістичної традиції, гру з читачем, колаж, містифікацію, оригінальний синтез фантастичного та біографічного прошарків в межах художнього світу.

Перспективи дослідження пов'язані з можливістю розширення горизонтів наукових пошуків та розглядом в контексті даної теми інших творів сучасних вітчизняних письменників, що звертаються до зображення життя українських майстрів слова минулих часів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дібров В. Куліш. П'єса на дві дії. Київ : Видавництво «Український пріоритет», 2019. 96 с.

2. Тупахіна О. В. «Повернення автора»: автороцентризм у поствікторіанському романі порубіжжя XX – XXI ст. URL : <https://zarlit.dp.ua/index.php/VP/article/view/143/143>.

3. Тупахіна О. Вікторіанський метанаратив у дискурсі постсучасності: літературний вимір. Запоріжжя: Видавничій дім «Гельветика», 2020. 508 с.

Публікацію підготовлено в рамках проєкту Еразмус+ Модуль Жана Моне «Європейські цінності у художніх текстах» 599918-EPP-1-2018-1-UA-EPPJMO-MODULE.

Алла Пархоменко

кандидат філологічних наук, доцент

Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАНУ

м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У НІМЕЦЬКОМУ ЩОДЕННИКУ

«EINE FRAU IN BERLIN» І АМЕРИКАНСЬКОМУ РОМАНІ «ARDOR»

Київ, або Kiev, Микола Гоголь, або Николай Гоголь – як власні імена, так і географічні назви часто-густо стають полем політичної чи мовно-культурної битви

через свою виразну національну ідентичність. Проте в глобалізованому світі ситуація змінюється і ускладнюється через високу мобільність людей, безпосередню взаємодію різних культур і мов, стрімкість соціально-політичних процесів, інтернаціоналізацію брендів, кухонь, творів мистецтва тощо. У цьому процесі нації перейменовують себе і свою географію (від назви країн до назви вулиць), переосмислюють свою культурно-історичну ідентичність, а власні назви перестають бути виразниками певної національно-культурної ідентичності.

У цій розвідці нас цікавить роль власних назв й іншомовних вкраплень у створенні культурно-національного топосу як в нехудожньому, так і в художньому текстах, а також яким чином національна приналежність власних імен і географічних назв відтворюється в перекладі, який з одного боку узвичаює іншомовну форму і пристосовує іншокультурний зміст до читача, а з другого боку – знайомить цього читача з іншою культурою в звичній для нього мовній оболонці. Річ у тім, що власні назви часто-густо семантично непрозорі, «неперекладні», і навіть якщо вони семантично мотивовані (через внутрішню семантичну форму чи алюзії), це може бути неочевидним для іншомовного читача, бо щільно пов'язано з їхньою графічною формою (абеткою, орфографією) й етимологією. Більше того, ці назви можуть бути прив'язані до певного культурно-історичного контексту, який має не лише загальнонаціональну, але й локальну ідентичність.

Для ілюстрації обрано два тексти: щоденник берлінки “Eine Frau in Berlin”, написаний у квітні-травні 1945 року і його переклад 2019 р. на українську «Жінка в Берліні», а також роман 2014 р. американського письменника українського походження А. Мотиля “Ardor”, дія якого відбувається в сучасній Італії в інтернаціональному інтелектуальному середовищі. Роль власних назв й іншомовних вкраплень суттєво відрізняється в цих двох текстах, розділених часом і жанром, але в обох випадках вони важливі для повного розуміння наративу.

Авторка берлінського щоденника за життя залишалася анонімом через тему масового згвалтування німецьких жінок радянськими військовими й її власного пошуку захисту шляхом вимушених сексуальних стосунків з радянськими

офіцерами. Колишня журналістка з обмеженим знанням російської мови виступає комунікатором між двома світами - переможців і переможених - і знаходить психологічний порятунок у стислих записах про події і людей навколо себе, залишаючись сама без імені до самого кінця. Особисті імена чи назви-прізвиська виступають позначками конкретних людей і перемикачами німецько-російського коду «свій-чужий». Характерно, що національна ідентичність серед радянських вояків проявляється не через імена, а через риси обличчя (кавказець чи узбек), самоідентифікацію деяких з них (поляк зі Львова чи фольксдойч), але українці серед них жодним чином не вирізняються (як Анатоль з Харківщини чи Степан з Києва), вони такі самі «росіяни», як і Петька з Сибіру чи майор з Ленінграда.

Натомість топоніми, а саме назви вулиць і районів Берліна, а також міст і районів Німеччини на початку щоденника є не лише географічними назвами, вони відіграють набагато вагомішу роль у визначенні простору окупації загалом, поділ між радянською зоною і зонами союзників, а також життєвого простору авторки, який швидко звужується до району міста, вулиці, будинку, двору, підвалу і нарешті квартири. Проте загалом непоганий переклад страждає на майже повне ігнорування цієї культурно-історичної ролі топонімів, а також низки інших назв, які є ознаками німецького культурно-історичного топосу, в результаті чого транслітеровані німецькі назви залишаються абсолютно чужерідними для необізнаних з цим контекстом українських читачів. Це все одно, що німцєві розповідати про події Майдану 2014 року, не пояснюючи географії Києва.

На мою думку, уникнути історико-культурного знекровлення такого цінного свідчення історії можна було б доволі просто – подавши примітки про міста і райони Німеччини, а також райони міста, включивши не лише відстань від столиці чи географічне розташування, але й стисло, дотичну до розповіді інформацію. Крім того, як говорить сама назва, Берлін є повновправним персонажем книжки, тому було б варто додати спрощений план чотирьох окупаційних зон міста, три з яких контролювали західні союзники. І тоді топоніми заговорили б до читача і перестали бути чужими порожніми знаками, а місто Берлін набув би характерне обличчя і за його сучасним фасадом проступила не така давня історія. Наприклад,

проста примітка, що неіснуюча тепер вулиця *Braunauer Straße*, названа на честь австрійського містечка, де народився Гітлер, тепер називається *Sonnenallee* (укр. Сонячна алея), яка добре відома любителям кіно через однойменний фільм, створила би зовсім інший підтекст для стислого зауваження авторки: «Отже, росіяни вже на Браунауерштрассе. Це ж треба! Адже саме в Браунау на світ з'явився Адольф!» (стр. 44).

Щодо міжмовних контактів, то в щоденнику передбачувано багато російських слів, які авторка вживала чи чула під час свого спілкування з «росіянами», а також є розмови французькою з одним із колишніх російських емігрантів і цитати латиною, тобто мовами, якими авторка добре володіла. Цікаво, що вони виконують різні ролі в тексті, бо російська – мова виживання, контакту між світом переможців і переможених, але також мова гуманізації, недарма авторка зауважує, що завдяки її здатності розуміти і розмовляти російською ці жахливі окупанти з їхньою незрозумілою для німців варварською мовою набувають для неї людських рис. Характерно, що маючи лише російсько-німецький словничок для радянських вояків і свій старий запас слів після подорожі до СРСР, авторка виявляє численні лакуни потрібних і важливих для неї слів (наприклад, відсутність в словнику таких слів, як *tot* (мертвий), *Angst* (страх) чи *Vergewaltigung* (згвалтування). На відміну від цього, вживання авторкою інших мов – це ознака її освіченості, збереження людської гідності в принизливих обставинах, як і цитування класиків, посилення на прочитані книжки чи класичну музику.

Основне місце дії роману А. Мотиля – туристичне містечко на півночі Італії з вигаданою назвою (проте не без алюзії) Караваджо, де відбувається форум з глобальних проблем інтелектуалів і впливових діячів різних країн. Природно, що в такому контексті можна очікувати використання відомих засобів створення місцевого колориту, таких як власні італійські імена, топоніми, назви ресторанів, страв і напоїв італійської кухні, італійські слова і фрази тощо. Проте на відміну від документальної прози, художній текст має більше можливостей не лише для відтворення реального, а й для створення умовного топосу. Те саме стосується й власних імен, вибір яких залежить від волі автора, що може слугувати для

розмаїтих літературних цілей. В інтелектуальному романі А. Мотиля парадоксальність багатьох власних назв, багатошарові алюзії (інтертекстуальні й екстралінгвістичні) і підваження кліше і стереотипів відіграють чільні ролі у створення іронічного нарративу, що стає, між іншим, неабияким викликом для перекладача на українську мову.

Окрім основного італійського місця подій, роман містить кілька інших, як сучасних - американський кампус коледжу, в якому викладає наратор, місто Мілан, так й історичних - польське село Пшебжегожвіце в Австро-угорській імперії, звідки походять предки головного героя, а також Нью-Йорк початку 20 ст. Кожний з цих топосів описується впізнано чи ніби впізнано за історичними, географічними і історико-культурними ознаками, чи то є реальне місце, його прототип або уявне місце, яке уособлює типові риси низки подібних місць в реальності. Узагальнений образ уявного місця події дає можливість для його характеристики, яка виходить далеко за межі локального колориту «типового топосу» в контексті іронічно-бурлескного жанру роману. Більше того, національно-культурна ідентичність топосу може визначатися не лише власними назвами, а й іншими його рисами. Наприклад, якщо «польськість» загубленого в горах маленького села визначено в його невимовній «шиплячій» назві, а також прізвищі всіх родичів героя *Milosz*, то «американськість» кампусу геть не ідентифікується кількома власними назвами. Загалом назви містечок чи особисті імена в США, країні, куди іммігрували не лише представники різних народів, але й їхні географічні назви (як шляхом додаванням прикметника «новий» до старих назв Йорка, Англії чи навіть Британії, так і безпосереднім сусідством Бейрута і Одеси) часто-густо не можуть слугувати показником американської ідентичності. Такими показниками в цьому локальному топосі стають такі типові риси, як розташування маленького коледжу обов'язково серед “*rolling hills and rich farmland*”, еkleктична архітектура забудови з претенцією на новаторство (*Ionic marble columns with Elizabethan thatched roofs*), засилля численної адміністрації, доведеної до абсурду політики політкоретності та “*diversity*”, а також зацикленості на академічних рейтингах.

На відміну від топонімів, власні імена в романі мають множинну культурно-історичну ідентичність і алюзівність, що є визначальним для розуміння підтексту наративу. Неможливість визначити за більшістю імен національну ідентичність учасників форуму відбиває «транснаціональність» їхнього глобального бізнесу чи зв'язків з міжнародними організаціями і фондами, а стислі історії їхнього походження є такими ж плутаними (недарма одна з учасниць має прізвище *Wirrwarr*), як й їхні політично-бізнесові стосунки, джерела фінансування й ідеї щодо «порятунку» світу. Характерно, що навіть запрошення героя на цей форум відбувається через помилку в імені, а саме збіг його ініціалів *S.Milosz* з ініціалами польського Нобелівського лауреата. Паралельно з цим у снах героя, який також є поетом (хоч і не лауреатом) пересікаються в неймовірних комбінаціях літературні персонажі з різних романів В.Набокова й інших романістів, додаючи плутанини. Недарма назва роману є також алюзією на повну назву роману російсько-американського письменника “*Ada or Ardor: a Family Chronicle*”.

Щодо мовного спілкування персонажів роману, то їхня англійська пересипана численними французькими, німецькими та італійськими словами, які далеко не завжди ідентифікують походження мовця. Спільна англійська теж не є однозначною, бо вона має не лише британсько-американські відмінності, а й ознаки «глобалізованої» англійської мови, яка теж виходить з-під контролю носіїв мови. Як висловився один з багатомовних персонажів, англійський вислів якого скритикувала одна з пихатих одномовних американок: “*Please forgive my infelicities, Professor Babylon, but English is, alas, my eighth language and I fully admit to speaking it most imperfectly.*” (р.116)

Отже множинність національно-мовної ідентифікації і багат шаровість інтертестуальних і екстралінгвістичних алюзій власних назв стає потужним інструментом інтелектуальної міжкультурної іронії в романі, який блискуче відбиває складність і неоднозначність національно-культурної ідентифікацій в сучасному світі.

Жанна Петрочко

доктор педагогічних наук, професор

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ

НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК БАЗИС НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проблема національної ідентичності набуває особливого значення у швидкозмінюваних умовах соціального розвитку. Вона дозволяє людині зорієнтуватися і вивляти психічну рівновагу в соціальному просторі суспільних трансформацій. Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання, в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею зміцнення української державності, консолідації українського суспільства навколо спільного майбутнього, захисту територіальної цілісності України, реформ і державотворення.

Національно-культурна ідентичність особистості – це уподібнення окремої особистості з певною нацією на основі оволодіння сукупністю національних та культурних цінностей, почуттів, уявлень, поглядів, ідей, зразків поведінки, завдяки яким індивід усвідомлює свій історично зумовлений соціально-культурний локалітет у системі людства.

Ідентичність особистості формується у контексті розвитку патріотизму особистості. Патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. Базовими складниками почуття патріотизму є: любов до України, народу, держави; діяльнісна відданість; суспільно значуща цілеспрямованість; моральна стійкість; готовність до самопожертви; власна гідність.

Патріотизм – потужний мобілізаційний ресурс, який здатний об'єднувати народ, активізувати, забезпечити консолідацію сил. Це – гарант захисту держави, країни; стержень готовності до конкурентної боротьби на міжнародному ринку.

Патріотизм сприяє усвідомленню власної національно-культурної ідентичності.

У контексті міжнародного прикладу, особливу увагу привертають ті країни, які досягли значних успіхів у розбудові громадянського суспільства з притаманними йому демократичністю, відкритістю, спрямованістю на прогресивний поступ, інформаційною свободою. Такою країною є Франція, оскільки французька держава ставить перед собою завдання забезпечення єдності нації через усвідомлення кожним своєї причетності/належності до французької державно-національної спільноти шляхом формування єдиних цінностей. Виховання французьких громадян здійснюється за принципами неперервності і наступності на вікових етапах дитинства, юності і зрілості. При цьому повинні створюватися всі умови для виховання вільних і свідомих громадян міцної держави, об'єднаних навколо цінностей Республіки Франції, якими визначено свободу, рівність, братство, світскість (дещо нижче у французькій ієрархії цінностей розміщені солідарність і недискримінація).

Враховуючи міжнародний досвід, створити єдиний суспільний стержень дозволять спільні принципи-цінності, національні цінності, що лежать у площині патріотизму і громадянськості. Саме вони забезпечуватимуть розвиток української нації через згуртування народу, через усвідомлення твердження «Ми – українці». Національні цінності – основа для виникнення і морального прийняття рішень в інтересах народу, нації, держави; кінцева мета, якої прагне людина-патріот. В Україні такими національними цінностями є: соборність, самобутність, гідність, воля.

Соборність – єдність, неподільність усіх територій держави, що передбачає спільну відповідальність і взаємне духовне збагачення та розвиток.

Національна самобутність – національна неповторність, оригінальність, яка проявляється окремою особистістю чи групою у ментально обумовленому художньо-мистецькому світосприйнятті, прагненнях, національно прийнятних способах спілкування, діяльності, поведінки.

Гідність – результат самоповаги за набуті духовно-моральні якості, що викликають повагу інших, і визнання яких особистість за необхідності відстоює у

процесі власної життєдіяльності; усвідомлення власної громадянської ваги, громадянського обов'язку.

Воля – здатність (дар), намір або кероване намагання; міцне прагнення досягти мети, рішучість; сила особистості владно завершити справу; самоконтроль і незалежність; свобода дій.

Названі цінності дозволять сформувати українську сутність наших громадян, тобто національно-культурну ідентичність. Загалом національні цінності необхідні народу, нації для: саморегуляції, стійкості й стабілізації; підтримання згуртованості, національної солідарності, партнерства; відтворення і збагачення національної культури; творення і розвитку нації загалом як суб'єкта міжнародної спільноти; утвердження особистісних орієнтирів, побудови ціннісно-смыслові системи людини; розвитку особистості в цілому, зниження її тривожності, удосконалення навичок соціального адаптування в інтересах людини, держави і суспільства.

Широке обговорення і прийняття національних цінностей на рівні держави – своєрідний суспільний договір заради майбутнього української держави. Законодавчо закріплені цінності дозволять об'єднати зміст державних програм, і галузеві пріоритети, стати інструментом партнерства на різних рівнях; окреслити наш стратегічний курс і тактику дій.

Такий договір має передбачати певну готовність молодих українців демонструвати прихильність до українського, до злагоди і єдності заради України й створення умов для оволодіння національними цінностями. Таку готовність потрібно спрямовано формувати. Нині як ніколи доцільно працювати над соціальною чутливістю учнівської та студентської молоді, здатністю вирізняти гострі суспільні проблеми і належним чином реагувати на них з позиції патріота-громадянина, розвивати культуру розмірковування, критичного мислення з позиції національних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

Петрочко Ж. В. Громадянська освіта у Франції: сучасний контекст // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць.

Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 20, кн. 2. К., 2016. 360 с. С. 131-139.

Петрочко Ж.В. Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет України // [Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді](#). 2017. Вип. 21(2). С. 146-157.

Петрочко, Ж. В. Суспільно-державницькі цінності як аксіологічна основа сучасного соціального виховання в Україні // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 24 (II том). С. 124-132.

Bogdana Pliushch

PhD, Assistant professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv

INDIRECT TRANSLATION AND SOFT POWER: A VERBIS AD VERBERA

Indirect translation (ITr) represents an innuendo of translation studies and a Delilah of translation practice. The essence of the concept of ITr constitutes one of the most understudied areas in translation studies as well as one of the most contentious topics in the global translation ecology.

Research on ITr and references to “a translation of translation” [3, p. 414] show that apart from “indirect translation” (G. Toury, H. Pieta, A. Rosa, A. Pym, I. Gambier, J. Spirk etc.), other TS terms such as “retranslation” (D. Bellos) or “relay translation” (C. Dollerup, J. St Andre, M. Ringmar) are used when considering any sort of mediated translation or translation through the third language. Moreover, the distinct lack of consensus on the appropriate term to denote the opposite of direct translation, i.e. translation from the original, is evident in the TS discourse all over the world. For instance, German *Translationswissenschaft* offers a range of different terms for ITr:

Weiterübersetzung (von Stackelberg), Übersetzung aus zweiter Hand (von Stackelberg) [10, p.2], Zwischenübersetzung etc. We posit that the term *indirect translation* as well as its correspondences in other languages (die indirekte Übersetzung, traducción indirecta, непрямой переклад, tłumaczenie pośrednie, непрямой перевод, tercüme dolaylı etc.) is the most appropriate when considering literary translation, as opposed to *relay interpreting* in oral translation, which highlights the process [9, p. 141] and not the product. As for *retranslation*, we use it in the meaning of “the act of translating a work that has previously been translated into the same language or the result of such an act, i.e. the retranslated text itself” [5, p. 233]. New translations can be indirect but that is no reason for confusing the two terms. Thus, ITr is a global translation phenomenon with a hectic metalanguage and not the least messy history of its practice. Throughout the centuries ITr was adhered to in translation from rare or “minor” languages due to the lack of professionals with the proficiency in the source text language etc. Thus, ITr was used as a soft power tool, helping to promote the yet unknown literatures and cultures. The aim of this article is to consider the correlation between ITr and soft power as well as rationale of its causality.

The term “soft power” was coined by American political scientist Harvard University Distinguished Service Professor J. S. Nye Jr. in 1990 in his book “Bound to Lead: The Changing Nature of American Power”. Professor Nye defines the concept of power as “the ability to affect others to get outcomes you want” (6, p. 94), whereas soft power lies in ability “the ability to obtain preferred outcomes by attraction and persuasion rather than coercion and payment” [7, p.19]. The prominent American political scientist also suggests that there is a plethora of paths a country can take in order to increase its appeal and, thus, to develop a certain soft power toolset. He outlines culture as one of the three resources of soft power, apart from political values and foreign policies [7:21]. Thus, literature and translation – the essential core of a national culture – constitute one of the multiple but surest ways of creating country’s appeal. It is always an aspiration of a least known national literature to gain visibility and acknowledgement and to contribute in that way to the promoting one’s national identity etc. ITr operates precisely within the niche

for enabling the so-called smaller literatures, i.e. non-English-speaking, to gain international literary market access.

Indirect translation has a very noticeable presence in the international intellectual capital exchange process and in the history of translation, predominantly as leverage in soft power production. Due to the length restrictions we are not going to scrutinize or enlist all the main examples of indirect translation in the world literary exchange system. The article is aimed at increasing the visibility of indirect translation's impact on the specific country's literature circulation, branding/ rebranding and marketing and its manipulative role in the process of soft power creation. The material for the study is based on some of the works of the most prominent representatives of the classics of the Ukrainian literature. And "classics really are only classics of any worth if they have a sense of the contemporary, if they speak to us." [3]. Having lived for some time in the Bavarian capital, Munich (Germany), the author of the given article had witnessed at first hand the absence of Ukrainian classic literature on the shelves of Munich book shops and supermarkets and, thus "no speaking to anyone" on the part of the best pieces of Ukrainian literary prose of the past centuries. Is this gap an indicator of the lack of interest (and, thus, of demand) on the side of German readership? The conspicuous reason for it is the lack of information, the imbalance of *Das Eigene* vs *Das Fremde* (Your Own vs Foreign)[2]. In this case, the German literary market is offering its cliental translated works of Jurij Andruchowytch (Yurii Andrukhovych), Serhij Schadan (Serhiy Zhadan), Oksana Sabuschko (Oksana Zabuzhko) and other Ukrainian contemporary writers and poets but none of the classics. Among the plethora of justifiable factors (symbolic, financial capitals, publishing houses' policies, futuristic business models etc.), is indirect translation of works by classics of Ukrainian literature.

ITr was used very often in rendering Ukrainian classics into other European languages as a soft power tool – an alternative to no translation. As stated above, ITr is considered to be a marginal practice and is rarely an open endeavour, thus, it is very difficult to find and identify samples of it. Moreover, the lack of demand/knowledge of Ukrainian classics in, for example, English/ German can also be explained by the fact that some of them "got lost" in ITr, i.e. they were framed as belonging to another country. For

example, Ivan Franko is considered to be one of the most prominent and brilliant Ukrainian authors of the XIX – XX centuries. He was a playwright, a novelist, a short story writer, a poet, a philosopher, a translator, a literary critic etc. A lot of his famous works (“Zakhar Berkut”, “Ukradene Schastyia”, “Boa Constrictor” etc.) were translated into German, English, Spanish and other major European languages indirectly, mostly through a mediating translation – a Russian TT. St Andre states that “mistakes made in the original translation are passed on to the relay translation, and more mistakes and distortions are added [...]” [11, p. 230]. In the case study of indirect translations of Franko’s works into European languages, not mistakes but framing comes to the fore. It correlates with the status quo of ITrs in TS by suggesting an explanation of ITr as an understudied phenomenon. “Pięta’s (2017, 200) bibliometric research covering scientific publications specifically dedicated to ITr shows that the overwhelming majority of authors are represented by just one publication” [8, p. 24]. There is a lack of material for research since a lot of indirect translations were presented as direct, hence the scarcity of research. For example, “Zakhar Berkut” (1882) by Ivan Franko is framed by the paratexts to its German translation (Sturm im Tuchla-Tal. Erzählung, Deutsch von Marga Bork. – Berlin: Verlag Kultur und Fortschritt, 1955) as a work originally written by a Russian writer – the foreword informs the reader that Franko wrote about Russia and Russian folk etc.. And translation analysis of its Russian translation (Russischer Originaltitel Захар Беркут, пер. П. Карабан, 1953) and German translation by Bork shows that the Russian translation was used as a ST for the German text. “Boa Constrictor” (1877) by I. Franko was also translated into English “from the Russian” (Franko I. Boa Constrictor and other stories, Moscow, 1957). Thus, in the SU ITr was utilized as a soft power tool under the pretense of promoting national literatures. Indeed, ITr can make a literary work visible to an international readership, simultaneously making it invisible to any sort of ratings/indexes and lists of the translations of the country of origin, which proves to be contradictory to the idea of soft power in general.

Thus, using ITr as a soft power tool, a certain cultural mediation capaciator proves to be alluring, especially for literatures of the smaller scope. However, in case of literary exchange, using soft dimension of attraction by trying to reach global readership at any

cost, even adhering to indirect translation, should involve a risk management strategy and ethics compliance monitoring. Otherwise, ITr can potentially result in producing an inefficient soft power, hampering country's image promotion and cultural appeal creation.

REFERENCES

1. Bellos D. *Is that a Fish in Your Ear? The Amazing Adventure of Translation* / D. Bellos. – London: Penguin Books, 2012. – 390 p.
2. Bellos D. *The Myth and Mysteries of Literary Translation* / D. Bellos // (The WG Sebald Lecture), Webinar, June 29th 2020.
3. Bush P. *Translating classics: Balzac and Pla* / P. Bush // Boston University Seminar in Translation, Webinar, April 24th 2020.
4. Gambier Y. “La retraduction, retour et detour” / Y. Gambier // *Meta: Translators' Journal*. – 1994. – Vol. 39. – P. 413-417.
5. Gürcaglar S. *Retranslation* / S. Gürcaglar // *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (edited by M. Baker, G. Saldanha). – London&New York: Routledge, 2008. – P.233-236;
6. Nye J. *Public diplomacy and soft power* / J. S. Nye // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. – University of Pennsylvania: Sage Publishing, 2008. – V. 616. – P. 94-109.
7. Nye J. *The information revolution and soft power* / J. S. Nye // *Current History*, 2014. – 113 (759). – P. 19-22.
8. Pięta, H. *Indirect translation: Main trends in practice and research* / H. Pięta// *Slovo.ru: baltijskij accent*, Vol. 10, no. 1. – 2019. – P. 21—36.
9. Ringmar M. *Relay translation* / M. Ringmar // *Handbook of translation studies*; [edited by Yves Gambier, Luc van Doorslaer]. –Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012. – V.3. – P.141-144.
10. Ringmar M. “Roundabout Routes”: some remarks on indirect translations / M. Ringmar. – Leuven: Katholieke Universiteit, 2006. – P.1-14.

11. St. Andre J. Relay / J. St. Andre // Routledge Encyclopedia of Translation Studies (edited by M. Baker, G. Saldanha). – London & New York: Routledge, 2008. – P. 230-232.

Анатолій Поповський

доктор філологічних наук, професор

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро

КРУТОСЛІВ'Я У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Питання розвитку української мови та культури було і є на сьогодні відкритим і вельми заполітизованим. Долаючи шалений спротив заповзятих як зайшлих, так і своїх прихильників «русского мира» за ці тривалі роки державотворення, Верховна Рада України врешті-решт 2019 року спромоглася таки проголосувати за давноочікуваний українцями новий закон про мову. Але схвалити його – це одна річ, а створити для нього реальні умови впровадження в життя – інша. Справу добру зроблено й пущено на самоплив: забули керманичі про те, що реалізація його вимагає не тільки проголошення, а й вельми ретельного контролю за виконанням і конкретного юридичного захисту.

Демократична українська людність, незважаючи на численні офіційні й неофіційні та репресивні дії щодо заборони рідної мови царською Росією і СРСР, понад три з половиною століття веде боротьбу за право повноцінного розвитку української мови та культури. Сучасне покоління є яскравим свідченням тих успадкованих тривалих колонізаційних асимілятивних впливів русифікації та європейської орієнтації в сьогоденному глобалізаційному світі: за радянських часів культивували російську мову, а в суверенній Україні заходилися активно впроваджувати англійську, а про українську, як влучно визначав Т.Шевченко: «Дастьбі...Колись будем і по-своєму глаголить, як німець покаже та до того й історію нашу нам розкаже...»[1, 260].

У суверенній Україні про загрозу мовного засмічування іноземними запозиченнями, деформацією українських прізвищ та продукування своїх мовних покручів постійно застерігають провідні мовознавці – П.Гриценко, Я.Винницький-Радевич, Л.Масенко, О.Пономарів, О.Сербенська, науковці – Н.Вірченко, В.Явір; діячі культури – В.Карпенко, В.Крищенко, А.Матвієнко, О.Скрипка, Л.Ніцой, В.Яворівський; народний депутат України Олег Медуниця; педагоги середніх і вищих навчальних закладів та ін. Але реакція на це державних мужів лишилася байдужою, як у байці І.Крилова «Кіт і кухар».

Методи асиміляції численних етносів колишнього СРСР щоденно удосконалюються ідеологами Кремля та їхніми сучасними поплічниками-п'ятиколонниками в українському суспільстві. Така собі розважальна *штенсельо-тарапуньківщина*, виплекана радянськими діячами культури міцно вкоренилася в практиці українських засобів масової інформації – телебаченні, радіо, пресі й породила мовний паралелізм – благодатний ґрунт для суржика. Більше того, працівники ЗМІ замість того, щоб пропагувати висококультурні зразки українського літературного мовлення, здебільшого самі порушують мовно-літературні норми української мови, а запрошені – тим паче.

Чого варті тільки мовні перлиночки в передачі «круто ведучої» Українського радіо Марини Куликової з директором проекту «Інкубатор» Євгенією Клепою 26.09.2017 р.: *«Не всі слухачі наші такі круті...у кого виникла крута ідея,...громадянська позиція – це круто, модно, ...а зараз розкажіть про круті проекти,.. це дуже крута практика»,...у мене є крута ідея, або в передачі «На відстані кліпу» 4.06.2017 р.: «Цифрова криптовалюта – це дуже круто...Ну да. Це дуже круто!.. Слухачі зрозуміли, що це круто... Це крута фішка bitcoin...»; «...я сідаю й не працюю, а кайфую (Укр.радіо, 16.11.2017). Продукує цю лексичну одиницю також і періодика: *Стоїть сцена, грає місцева група, або лунає вальс, під який місцеві дідусі і бабусі танцюють. Причому, дуже круто, бо там* (в північній Італії. – А.П), *всі пенсіонери ходять на танці* (Українське слово, № 42, 18-24. 10, 2017, с. 11). *На Донбасі є дві специфічні групи населення, які можна умовно назвати «ватниками» і «фраками» (або «малиновими піджаками», був такий**

«спецодяг» бізнесменів-нуворишів, усіляких **крутих**, кримінальних і напівкримінальних елементів у 90-ті роки минулого століття). [Шлях перемоги, № 38, 17 вересня 2014, с. 4]. Культивують це слівце й письменники, наприклад, С.Жадан: *Вийшла **крута** пісня «Колискова»* (Укр. радіо, 17.04.2018).. І таке крутослів'я легко засвоюється слухачами, від чого й занепадає рівень культури мовлення нашого суспільства, бо відсутній належний контроль за чистотою ефірного мовлення. Ще показовішим є усне мовлення керівних працівників медицини: *«...апарат іскусвенної нирки,..общий аналіз крові,..щоб подивитися сосуди,... ілі подагра, ілі нефрит,... зачастую прекращаються болі* (Укр. радіо, 25.09.2017) тощо; спорту, де також не все гаразд з українською мовою як серед спортсменів, так і їхніх тренерів, наприклад: генеральний тренер з плавання Андрій Глазков утнув таке: *«...у плаванні досягають успіху діти більшого віку»* (Укр. радіо, 27.10.2017). *«Далі Кличко звернувся до фанатів, назвавши їх **крутими**. Цікаво, у чому їхня «**крутизна**». Адже перед боєм ледве не всі вболівальники зустріли Володимира принизливим свистом* [Шлях перемоги, № 18, 2017, с. 8]. Але вже з'являється й втішна інформація, що *«Усик дал самое краткое интерв'ю в мире: зато на украинском языке»* (Укрспорт, 30.01.2021).

Навіть школярам радіоведучі рубрики «Школяда» Андрій Дубич і Катерина Зайцева нав'язливо радять *«мандрувати дуже **круто!**»* (Укр. радіо, 30.12.2016) і слухати *«Дошку **приколь-коль-кольних новин**»*. Не відстають у цьому плані й працівники української реклами в інтернеті, на білбордах: *«**Крутий** жіночий парфум зі знижкою. Вже кінець розпродажі»* (26.12.2019). Безтямно калькуються з російської мови слова й словосполучення, як-от: *«...чи не **розпахуються** кургани»* (Обл. радіо, м. Дніпро, 26.11.2017); *«приглашать в качестве почетных гостей»* - *«...запрошували в **якості** почесних гостей»* (Укр. радіо, 06.01.2017) замість *«запрошували як почесних гостей»*. *«Якщо навіть особисто Олександр Щербаков і не підписував смертні вирoki під час репресій (у що теж важко повірити), то, безумовно, так чи інакше був дотичним до них в **якості** партсекретаря (зам. **як партсекретар**) та вправного представника сталінської машини-м'ясорубки, яка перемолола мільйони українців [1, 3]; ...в **якості** прикладу (як приклад / для*

прикладу) він назвав *графік реформ* (Укр. радіо, 29.01.2011), ... *прийнято в якості повноправного члена ЮНЕСКО* (Укр. радіо, 15.10.2017), ... *інститут зберегти в якості освітнього центру* (Дніпропетровське обласне радіо, 17.10.2017). Грішать в цьому плані також і поети: Лариса Петрова допускає таке: **В якості гостей** були присутні... замість **як гості**... (Укр. радіо, 18.04.2018); медпрацівники: *Рослинно-вітамінний комплекс природного походження Геровітал Др. Тайсс Плюс ідеально підходить в якості додаткового джерела вітамінів і мінеральних речовин, забезпечує оптимальний вітамінний баланс, прискорює одужання після хвороб* (Укр. радіо, 16.02.2021). Або ось таке оголошення в трамваї першого маршруту м. Дніпро в день святкування працівників побуту «День Быта»: ...«*запрошуємо відвідати наші **вкуснощі***» (зам. *запрошуємо скуштувати смачні ласощі*). Як зразок мовної розгнужданості подаю діалогічний коментар огляду книжкової преси: ...*нам пофіг, ...нам надають по сраці, ...крутий чувак, ...в нього слабка дихалка, ...він жуток саркастичний, ... він зміг пересратися з усіма, ...чувак читав реквієм Ахматової* (Укр. радіо, 15.04.2018) і т.п. А вчена «*братія мовчить собі, витріщивши очі, може так і треба?!*» [1, с.180]. А тим часом мовленнєва пошесть на блотні й модні словечка та іноземні запозичення розповзаються серед різновікового населення, витісняючи усталені літературні норми питомої лексики. Шарахаємося в братні обійми то російської мови, а тепер – англійської, не дбаючи про ґрунтовне опанування граматичних основ української мови. То ж і не дивно, що через байдужість до інтелектуального рівня комунікативного дискурсу в полікультурному просторі мовленнєвих новацій сучасних ЗМІ і побутовому мовленні набули поширення такі лексичні одиниці північного сусіда, як *блін, кароче, тіпа, пахан, чувак, чувіха, тьолка, казьол, женищина, мужчина, мент, ментовка, обалденная риба, кльово, прикольно, предки, давай, чефір, хавать, бузить, трахать*, а також іноземні запозичення: *батл, вікенд, шоу, супер, інтерактивно, інклюзив, інклюзії, квест, креативно, плейов, моніторити, драйвово, кайф, кайфувати, хіти* і т.п., наприклад, у контексті: Макс Прудеус (радіо «Культура» 05.07.2017) коментує твори молодих музикантів: «**Прикольні емоції! Крута акустика!**»...Марина Куликова в спілкуванні з Дмитром Сусловим

(рубрика «На відстані кліпу»): *«Особливо це круто!.. То справді оце круто! Класна штука! В-а-а-а-у-у-у»* (Укр. радіо, 08.05.2017). *«...як зазначила креативний продюсер Сінкевич, 10 років роботи над книгою про ріку Дністер – це круто!»* (Укр. радіо, 29.09.2017). Під стать Марині Куликовій і Олеся Ласкава з набором модних словечок, як-от: *Заборонити, блін, законодавство..., класно ставити широкі цілі..., математика ніфіга не стоїть..., програми прикольні, да..., вони є прігерами..* (Укр. радіо, 27.03.2018). Те ж саме спостерігаємо і в мовленні радіоведучих рубрики «Сьогодні зранку» Богдана Буткевича і Христини Стець: *...ніфіга собі! ...не приколюй!.. українці щороку стають креативнішими* (Укр. радіо, 5.04.2018); або й таке: *... держава стимулює творчість і креативність кіномитців* (Укр. радіо, 16.01.2021) та інших радіо мовців: *...шукаєм творчих, креативних людей* (Укр. радіо, 09.10.2017). *...креативний талант* (Укр. радіо, 16.10.2017), де творчість і креативність мають одне смислове значення. *Відверто, оперативно, драйвово!* (Укр. радіо, 16.10.2017). *Працюй драйвово, відпочивай драйвово!* (Укр. радіо, 11.02.2017). *Лови драйв за гончарним кругом* (Укр. радіо, 04.04.2018)...*вперше батл! Неймовірне видовище, шоу!* (Укр. радіо, 10.11.2017). А ось ще зразок мовлення з ефіропроекту «Війна і мир» з участю журналіста Майкла Щура і ведучих Юрія Макарова та Євгена Степаненка.: *«Я вірю цьому хлопцю. Він крутий... Наш глядач не такий просунутий, кльовий... Він скаже, блін, я бачу: цей краде і на крові наших хлопців купує джипи* (Укр. радіо, 11.11.2017). *Дуже кльово робити такий проект для села* (Укр. радіо, 20.11.2018); *...вирішувати за допомогою інклюзії ...інклюзивний простір бібліотеки* (Укр. радіо, 31.01.2021). І такої словозливної крутизни та інших мовних покручів, граматичних, стилістичних огріхів, матюччя й глузування з української мови можна наслухатися достатньо, уважно прислухаючись до радіо і телепередач, буденних розмов у громадському транспорті. То ж така «прикольно-драйвова культура» буде процвітати у ЗМІ до тих пір, поки працюватимуть там такі далекі від культури працівники, як В'ячеслав Соломко, якого нарешті відсторонили від ведення ефірів за висміювання української мови і використання у відео рідко вживаних українських слів у порівнянні з російськими аналогами: “залупівка -

бабочка”, “*яйко-сподівайко – киндер сюрприз*”, “*цюцюрковий злодіяка – аноніст*”, “*гена – жопа*”, “*пістон – член*”. То ж і не дивно, що інтернет рясно публікує такі «суперважливі кльовоінтелектуальні новини» недержавною мовою, як-от: «*Сердюкова бесстыдно выставила свою ”гордость в декольте на кючках“: «Уберите детей от экрана». Галкин случайно обронил “плохое слово” при маленькой дочери, Пугачева не простит: «Это каное-то..». Никитюк в мини-бикини впечатлила формами перед дзеркалом: «Божественно хороша». Счастливого Горбунова застукали в компании молодой красотки, Осадчей это не понравится...».* Сын Софии Ротару показываает знак ”пис“ пальцами (Інтернетновини, 31.01.2021) і т.п. Або тиражує «приколи» українською мовою такі рубрики: «*Приколи: З життя тварин*»; *Приколи: Нова мода*; *Приколи: «Котячий вісник*»; *Приколи: «Підбірка закадрових знімків*» і т. п.

Русифікація українського населення за часів московії та радянщини впродовж трьох з половиною століть зробила свою чорну справу. І хоч Україна вийшла зі складу російської імперії ще 27 років тому, але імперія не вийшла зі складу України. Вона залишила тут свій «язик», а також церкву, театри, школи, ЗМІ, топоніміку й агресивну п'яту колону «руського мира», окупувала Крим, Донеччину і всупереч усім міжнародним угодам веде війну на сході України. Внаслідок тривалої асиміляції в свідомості певних прошарків сучасного покоління українців міцно вкоренився суржик, всюди суціль матюк як у живому народному мовленні, так і в ЗМІ, художній і науковій літературі. А відтак мусимо ж нарешті реагувати на застереження, висловлене видатним українським мовознавцем ХІХ ст. П.Житецьким про те, що «русифікація збільшить кількість розумових калік».

Апатія державотворчої еліти до усталених віками етичних літературних норм усного і писемного мовлення сприяє тільки деградації української культури. І це стосується не тільки української мови, а й сучасної української пісні, музичних творів, кіно, радіо, телебачення. Постає нагальна потреба викорінення цього негативного явища таким охоронно-правовим статусом, який би ретельно оберігав чистоту мови і мав правові санкції захищати її від будь-яких посягань,

застосовуючи штрафні санкції, як це спостерігаємо в країнах Прибалтики, Польщі, Угорщини, Франції, Чехії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Тарас. Кобзар / Тарас Григорович Шевченко. – К.: Держвидав художньої літератури, 1956. – 591 с.

Ірина Скрипнік

кандидат філологічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків

НА ПЕРЕХРЕСТІ СВІТІВ: ПОШУК ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ЗЕДІ СМІТ «БІЛІ ЗУБИ»

Одним із найбільш нагальних викликів сучасного мультикультурного суспільства є питання ідентичності. Особливо актуальним це питання постає у теперішній Британії, де вже досить давно здійснюються спроби знайти «дискурс, який з'єднає різні етнічні групи під «парасолькою» спільної Британської ідентичності» [3, с. 1]. У цьому контексті цікавими виявилися результати проведеного науково-дослідним центром «Centre for London» у березні 2017 року опитування, в якому респондентам пропонувалось визначитися із тим, як вони себе ідентифікують. Переважна більшість опитуваних – 63% – відповіла, що вважає себе перш за все мешканцем Лондону, а вже потім британцем, демонструючи тим самим перевагу місцевої ідентичності над національною. 50 % з тих, хто взяв участь у опитуванні, вважають себе англійцями, віддавши 8 або більше пунктів на шкалі від одного до десяти [4].

Враховуючи нинішні тенденції з одного боку до глобальних процесів інтеграції у всіх сферах життя, а з іншого – до збереження всього автентичного та культурно-національного, питання ідентичності отримує нове звучання у художньому дискурсі нового тисячоліття. Особливо яскраво це проявляється у творах

письменників із подвійною етнічною ідентичністю, як наприклад, Зеді Сміт, яка народилася у Лондоні, але має ямайське коріння зі сторони матері та чий твори, насамперед «Білі Зуби», стали знаковими у англійській та світовій літературі; або Каміла Шамсі – британсько-пакистанська авторка, твір якої «Домашній вогонь», окрім інших нагород, потрапив до списку ста найбільш впливових романів за версією BBC News у 2019 році. Їх романи створюють цікаве й багатопланове поле мультикультурної або кроскультурної літератури, в якій центральне місце належить саме героям із подвійною, «розщепленою» свідомістю, які певною мірою знаходяться на межі двох культурних вимірів. У романі «Білі Зуби» авторка майстерно виписує внутрішній світ таких героїв, постійно акцентуючи увагу на стані двоїстості, пограниччя, на їх побоюваннях та страхах, спробах віднайти й відчутти свою приналежність у цьому світі. Художня актуалізація внутрішніх станів героїв втілюється через застосування певних мовних одиниць із відповідною семантикою, як то «dissolution», «disappearance», «mixing up» («розчинення», «зникнення», «змішування» [5, с. 331]. Страх втратити свою автентичність, зв'язок із корінням особливо яскраво й відверто прослідковується у уривку, де мати одного із головних героїв іноді прокидається від нічних жахів, пов'язаних із можливим одруження свого сина, через яке вона (Алсана) отримає правнуків, які не схожі ні на кого, адже їхня Бенгальськість є повністю стертою, прихованою: «... *leaving Alsana with a legacy of unrecognizable great-grandchildren ..., their Bengaliness thoroughly diluted, genotype hidden by phenotype*» [там само].

Втім тут цікаво відмітити певну полярність емоцій й почуттів батьків та їх дітей щодо ідентичності останніх, які і є по суті справжніми носіями мультикультурної ідентичності. Якщо перші опираються такому змішанню культур, традицій, власне всього, що приводить до іншого, нового світогляду із іншими настановами й цінностями, їх діти навпаки, відчувають зовсім інше. «Вони його в кінець обангліять» – говорить Алсана про одного із своїх синів та його знайомство із родиною Чалфенів – «вони навмисно відбивають його від рідної культури, сім'ї, релігії...» [2, с. 394]. У той же час п'ятнадцятирічна Айрі не просто хоче бути як вони, вона «прагне їхньої англійськості», «хоче злитися із ними» [там само, с. 375]

аби стати «своєю»; перетинаючи поріг дому родини Чалфенів, вона «перетинає кордони, проникає до Англії», відчуваючи «заборонене хвилювання» [там само, с. 376].

Ідея кордонів, хоча б навіть і уявних, за якими починається «інший» світ, визначає суть опозиції «свій-чужий». Але у тому й полягає проблема, що головні герої, покинувши один світ, ще не в змозі приєднатися до іншого, вони немов би десь посередині, що дуже яскраво продемонстровано у наступному уривку:

Millat was neither one thing nor the other, this or that, Muslim or Christian, Englishman or Bengali; he lived for the in between, he lived up to his middle name, Zulfikar, the clashing of two swords [5, с. 356].

У цьому прикладі за допомоги повторюваного сполучника «ні...ні» («ні те ні се», «ні риба ні м'ясо», «ні мусульманин ні християнин», «ні англієць ні бенгалець») створюється потужний образ особистості, яка існує на межі двох світів, особистості з тою самою «розщепленою» свідомістю, яка лежить у підґрунті формування нової мультикультурної ідентичності. Певного драматизму додає згадування Зульфікару – вигнутого меча із подвійним лезом – яке одночасно є другим (середнім) ім'ям головного герою. Образ холодної зброї, що скривається за ім'ям, немов натякає на непростий шлях, на можливі суперечності, зіткнення, з якими зустрічається герой у пошуках власної ідентичності.

За влучним визначенням відомого польського соціолога Даріуша Вояковського ідентичність – є одним із понять-ключів до сучасності, за допомогою яких можливо пересуватися в лабіринті явищ [1, с. 96]. Знаходження цього ключу, розуміння механізмів та принципів його роботи, дасть можливість відшукати ту саму об'єднуючу ланку, яка дозволить існування ідеї мультикультуралізму у сучасному глобалізованому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів. Київ: Ніка-Центр, 2012. 320 с. 2. Сміт З. Білі Зуби / пер. з англ. Н. Кулікової, Р. Семківа; післям. Д. Мазіна. Київ: «Смолоскип», 2009. 616 с. 3. Asari E-M., Halikiopoulou D., Mock S. British National Identity and the Dilemmas of Multiculturalism. Nationalism and Ethnic

Politics. 2008. Vol. 14:1. P 1-28 URL: <https://doi.org/10.1080/13537110701872444> (дата звернення 17.12.2020). 4. O'Sullivan F. Why Do Londoners Identify With Their City More Than Their Country? *Bloomberg CityLab*. 2018. URL: What Explains London's Strong Sense of Identity? - Bloomberg (дата звернення: 12.01.2020). 5. Smith Z. White Teeth. London, 2001. 543 p.

Оксана Сніговська

кандидат педагогічних наук

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

м. Одеса

Андрій Малахіті

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

м. Одеса

ЕТНІЧНІ СТЕРЕОТИПИ ГРЕКІВ У СУЧАСНОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРИ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВНИКА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ Г. БАБІНЬОТИСА)

Мова є найбагатшим джерелом для вивчення процесів формування етнічної самосвідомості народу та етнічних стереотипів поведінки і сприйняття інших етносів. Адже аналіз імен, етнонімів, топонімів, астронімів тощо виявляє глибоку закріпленість у мові своєрідності середовища мешкання і нерозривно пов'язаного з ним світогляду народу. Фразеологізми і прислів'я наочно ілюструють спосіб життя, географічне положення, історію та традиції тієї чи іншої спільноти, об'єднаної однією культурою.

Кожна етнічна група по-своєму засвоює і оцінює довкілля, керуючись внутрішньою моделлю поведінки, так званою опозицією «свій-чужий». Під поняттям «чужий» розуміються такі характеристики, як-от: нетутешній, іноземний, що знаходиться за межами рідної культури; незнайомий, невідомий і важкодоступний для пізнання; дивний, незвич(ай)ний, що контрастує з оточенням;

неприпустимий, такий, що несе загрозу для життя; надприродний, всемогутній, перед яким будь-яка людина виглядає безсилою. Таким чином, «своє» сприймається людьми як аксіома, що не потребує доказів чи спростувань, а «чуже» має ознаки негативного і руйнівного початку. Вищеозначені поняття, прийняті в якості моделей особистої поведінки, увиразнюються в процесі міжкультурної комунікації як етноцентризм. Людина сприймає і оцінює інші культури та їхніх представників шляхом порівняння з власною культурою. Поняття етноцентризму ґрунтується на тому, що «своя» культура має позитивну оцінку як єдиновірна і така, що природно перевершує «чужу» культуру.

У словнику новогрецької мови Георгіоса Бабіньотиса «свій» позначено як 1. Той, кому щось належить (хата, автівка, бізнес тощо); 2. Родич, близька особа, вірний товариш; 3. Все (проблеми / питання / події тощо), що має відношення до особи, якій хтось / щось належить. З одного боку, явище етноцентризму допомагає людині усвідомити свою приналежність до етнічної групи, ототожнити себе з певною спільнотою і відчутти себе повноцінним її членом. З іншого боку, етноцентризм стає перешкодою на шляху до міжкультурної комунікації, перешкоджаючи адекватному розумінню «чужорідної» нації, як нормальної і природної, змушуючи сприймати її з насторогою, а часом і вороже. Так, «чужий» у словнику позначено як 1. Той, хто має маєток у іншому місці; 2. Іноземець, який походить із іншої країни / місцевості, живе там; 3. Той, хто не знає, не пов'язаний, не має ніякого відношення до чогось; 4. Той, хто не виказує інтересу до когось / чогось, байдужий; 5. Особа, з якою немає родинних, дружніх чи близьких стосунків; 6. Запрошений або гість; 7. Переселенець, емігрант. До того ж, від лексеми «чужий» зафіксовані похідні слова, а саме: «чужорідний / сторонній», «такий, що не має власної форми», «імітуючий іноземців, їхню поведінку, манери, звички, одяг тощо», «захоплення іноземщиною» і «той, хто нею захоплюється», «ксенофоб» і «ксенофобія», «іншомовний», «новий / незвичний / дивакуватий», «гостинний» і «надавати гостинність» тощо. Гостинність за словником позначається як «характерний елемент грецького народу», а іноземці в багатьох дописах асоціюються з негативними конотаціями.

Більшість фразеологічних одиниць засновані на протиставленні грецькомовного етносу іншим представникам етнічних груп, що може осмислюватися також як опозиція «свій-чужий». Залежно від контексту іноземці виявляються неповноцінними, банальними, надокучливими, небезпечними, наївними (наприклад, «дурнуватими французами», «америкашками»), дволикими або підозрілими: «Іноземні держави (у дослівному перекладі «чужі сили» – прим. авт.), закляті друзі Греції (тобто удавані – прим. авт.) сприяли гуманітарній катастрофі в Малій Азії», або «Спитай того, хто був у Смирні (Ізмірі – прим. авт.), він скаже тобі хто такий турок!»

Усвідомлюючи роль етнічних стереотипів, укладач словника підкреслює, що вони найчастіше ґрунтуються на узагальненнях, вірогідно суб'єктивних. Так, німці у словнику позначені як «дисципліновані», шотландці і євреї – «жадібні», цигани – «неприпустимі», турки – «розлючені», болгарки – «твердолобі селяни» та ін. Варто навести приклад метафоричного уживання лексеми «гуни», зафіксованої у всіх виданнях словника, як «натовпу туристів або німецьких окупаційних військ, що спричиняє катастрофи, стада варварів». Іншими словами, як пише Hagen Fleischer, «ідентифіковано два набіги варварів-іноземців, котрі порушили і продовжують порушувати автентичні зразки грецької ідентичності і культури (тобто честь, мужність, гідність – якості, які сформувала православна традиція та історичний хід розвитку сучасного еллінізму)».

Взаємозв'язок греків із іншими народами у словнику символічно починається з космогонічного уявлення: «наша батьківщина є колискою європейської культури». «Передавання греками гуманітарної освіти західним європейцям» спершу мало позитивне емоційне забарвлення: «вчені передали з Заходу «смолоскип свободи» і «пересадили ідеї європейського Просвітництва» в рабство, а пізніше у постреволуційну Грецію. Однак нещодавно, як зазначає Hagen Fleischer, полярність змінилася через «суперечливу моральну лібералізацію в Греції, спричинену західним на неї впливом». У 2-му і 3-му виданнях словника зазначається, що «ми (греки) – гордий народ і не миритимемося з тим, щоб нас ображали іноземці». У відповідному дописі Г. Бабіньотис цитує висловлення

К. Караманліса: «Ми належимо Заходу, але не сприймаємо його». Це «колись наша країна була бідним родичом Європи, а зараз вона є рівноправним членом передових європейських країн в ЄС».

США асоціюються у греків із супердержавою бізнесу і багатих, яка впроваджує дивні моди, вирізняється дивакуватим способом життя, втручається у внутрішні справи Греції та інших країн. В Європі американці мають відданих послідовників, зокрема «британці слугують американцям і тубалінам». Показово, що у словнику згадується, що ті самі британці колонізували Кіпр і відправили у заслання майбутнього першого президента Кіпру Архієпископа Макаріоса III. Не випали з поля зору укладача і розграбовані скульптури Акрополя, так звані «мармур Ельгіна», який у 19 столітті вивіз до Лондону британський посол у Османській імперії лорд Ельгін. Г. Бабіньотис вважає назву «статуї Ельгіна» хибною, оскільки так чином «грабунок стає легалізованим як придбання», пропонуючи замінити її грецькою назвою «статуї Парфенону».

Відповідно, етнічні стереотипи певною мірою розмежовують світ на дві протилежні категорії «своє» і «чуже», де «своє» \approx знайоме, що сприймається як щось позитивне, а «чуже» \approx незнайоме, вороже і тому негативне. Серйозність, самодисципліна і навіть холодність закріплюються як складові північного темпераменту: «північні мешканці – більш стримані, ніж середземноморські». Перші «здаються нам (*грекам – прим. авт.*) безвиразними та апатичними, ніби в них не тече кров». Їм бракує спонтанності – ознаки, що вважається помітною «характеристикою середземноморського темпераменту». Наводиться класичний приклад німців, для яких є показовим триптих «дисципліна – точність – організованість», і навпаки – греки, які є послідовниками «іншої філософії» життя.

За Г. Бабіньотисом, Балкани – це «пороховий склад Європи», «вулкан із націоналістичними виверженнями, що віщують катастрофи». У словнику згадуються маніфести і референдуми щодо нової назви Північної Македонії, проблема ісламізації та втручання західних сил у справи держави. Боснія – ні що інше, як мініатюра экс-Югославії, «шолом НАТО з яструбами Пентагону» і «охочими місцевими працівниками». Боснійські серби стогнуть від «задушливої

облоги» «хорватів-мусульман», проте «Хорватія вважається приналежною до сфери впливу Німеччини». Народ Скопії (*так греки називають Північну Македонію – прим. авт.*) «претендує на назви і символи культурної спадщини (*мається на увазі грецької – прим. авт.*), яка їм не належить: «Через те, що зараз відбувається в Македонії, кістки Олександра Македонського скоро розсиплються!»

Усі стереотипні міжетнічні відносини є історично обумовленими. І чим більше та чи інша культура взаємодіє з іншою етнічною спільнотою – тим більше вони набувають спільного історичного досвіду, який і стає головним джерелом виникнення в народі стереотипізації сусідів. І навпаки, чим менше контактів мали спільноти – тим невиразніше представлений у культурі вигляд іноземця. Так, у словнику майже не приділяється увага іншим балканським країнам, окрім Албанії. У кількох допоміжних посиланнях вона слугує прикладом невеликої держави, що є потенційним плацдармом ворожих сил або найслабшим пішаком у шаховій грі між Грецією та союзниками. Албанці мають негативний імідж через нелегальну імміграцію; однак зафіксована і позитивна метафора албанця як «працьовитого і слухняного робітника».

Більше за всіх у словнику згадуються турки, яким упорядник присвячує понад 30 похідних лексем, не враховуючи незліченних непрямих покликань, таких як «героїн, що потрапив у країну (*Грецію – прим. авт.*) із Туреччини». Звичайно ж, турки не асоціюються у греків з вічною ворожнечею як раніше, проте вони зберігаються в якості синоніма дикої та агресивної поведінки далеких часів Османського панування і недавнього минулого. У словнику не бракує дописів на кшталт «багато вад нашої (*грецької – прим. авт.*) раси приписується Османському правлінню». Зокрема, на пояснення дієслова «скаженіти / шаленіти / розлючуватися / біснуватися» укладач наводить приклад «ставати турком». Г. Бабіньотис зазначає, що в національних питаннях грецький уряд має прийняти рішення, оскільки настав час відповісти на турецькі провокації без зволікань. Неодноразово також робиться посилання на турецький і німецький народи в контексті інтерпретації дописів з негативними відтінками забарвлення, як-от: «вторгнення», «втручання», «геноцид». Так, зафіксовано «різанину курдів,

понтійців і вірмен» з боку турків. Щодо терміну «геноцид» східні сусіди греків випереджують німців за двома посиленнями – на шкоду вірмен і курдів, тоді як нацистів звинувачують у переслідуваннях євреїв.

Щодо самих греків, у словнику розглядається ендоетнонім «еллін(ас)», що спочатку відносився до племені у Фессалії, а згодом розповсюдився на все грецькомовне населення (8-7 століття до н. е.). Екзоетнонім «грек» був запозичений римлянами від колоністів із євбейської Граїї в Кумах або через контакти з населенням західного узбережжя Північної Греції і поширений на всіх еллінів. Після того, як під час римського панування елліни отримали статус римських громадян, вони почали називатися ромеями (тобто римлянами). Еллінами ж продовжували називати греків-язичників до повного зникнення язичництва. У період виникнення національно-визвольного руху 18-19 століття з метою відродження етнічної самосвідомості почалося уживання ендоетноніма «елліни». Цікаво, що у країнах Сходу є власні екзоетноніми на позначення Еллади і грецькомовного населення. Так, у деяких країнах греків називають іонійцями через те, що вони в 11-9 століттях до н. е. колонізували середню частину західного узбережжя Малої Азії, яку називали Іонією, а згодом облаштувалися на берегах Чорного і Мармурового морів. Як результат, вірмени називають Грецію Унастан, араби – Аль-Юнан, тюрки – Юнаністан. Грузини мають свій екзоетнонім на позначення греків – бердзнебі (з грузинської – це мудреці) і Греції – Сабердзенеті (земля мудреців).

З моменту 1-го видання «Словника новогрецької мови» (1998 р.) минуло вже 23 роки. 2-е видання відбулося у 2002 р., 3-е – у 2008 р., 4-е – у 2012 р., а 5-е – у 2019 р. Автором-укладачем словника є Георгіос Бабіньотис (1939 р. н.), відомий грецький філолог, лінгвіст, професор, лексикограф, ведучий і політик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Μπαμπινιώτης, Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα, 1998, 2064 σ.
2. Φλάισερ, Χάγκεν, Οι Έλληνες απέναντι στους «Άλλους». Εθνικά στερεότυπα και λεξικογραφικές ερμηνείες ταυτότητας. The Athens review of books, Τεύχος 123, 16 Δεκεμβρίου 2020. Πρόσβαση: <https://athensreviewofbooks.com/arxeio/teyxos123/4566->

Anna Tkachenko

Kyiv National Linguistic University

Kyiv

THE CONCEPT OF ETHNIC IDENTITY IN CONTEMPORARY CULTURAL STUDIES.

Ethnic identity is defined as an emotional, strong affiliation with a permanent group. It distinguishes an individual and is the basis of their behavior. According to V. Michaels, essentialism does not describe identity, but attempts to act on its basis. [5].

Developing the idea of the influence of the social context on ethnic identity, we highlight the most significant factors influencing the formation of ethnic identity, specifically the peculiarities of ethnic socialization in family, school and immediate social environment, heterogeneity / homogeneity of the ethnocultural environment, status relations between ethnic groups.

There is some terminological uncertainty in this issue. For example, we talk about "ethnicity", "ethnic identification", "ethno-national mentality". The key concepts of this notion are "ethnocultural group", "identity", "acculturation", "cultural distance".

Summarizing the key concepts of the scholars in the definition of this concept, we found that an ethnocultural group is a stable set of people formed on a certain territory, a dynamic social structure, a group of united individuals which is an integral part of a larger society and awareness of their linguistic, mental, cultural identity.

A characteristic phenomenon of border culture is a special concern for the ancestry of a person inscribed in the history of this society. Let us keep in mind that the condition for the existence of an ethnocultural group is to take care of values that create a connection and serve as a guarantee of group separateness and intergroup similarity. Among the many interpretations of the concept of "ethnocultural group", one of its most significant

features is that the essence of ethnocultural groups is ethnic identity and ethnic self-awareness.

The definition of ethnicity is influenced by awareness of the status of an ethnocultural group in the social structure of society. So, in the USA, for those who have physical differences (complexion, sexual orientation) or whose culture differs from culture of a dominant group, the question is often based on the usage of ethnic names. For example, the descendants of the immigrants from Mexico can call themselves Mexican Americans, Latinos, Hispanic Americans, Chicanos and thus show their desired face in the eyes of majority, since the listed "labels" have different shades and carry a large emotional tension.

In scientific publications of recent decades, one can see the following tendency: the most acceptable option for choosing is a unitary assimilated identity which is influenced by dominant culture. Describing the dynamics of the category of ethnic identity in the American context, Ukrainian scholar N. O. Vysotska mentions two other variants- "Americans-through-a-hyphen" (African-Americans, Asian-Americans etc.) with an emphasis on the first component (which also results in a predominantly unitary identity, but with a shift of the center of gravity to ethnic components), and synthesis, the formula of which outwardly remains unchanged, but both elements receive the same emphasis (pluralistic multiple identity). [1, p. 329].

Modern scientific thought postulates that the latter model of ethnic identity which is achieved in the process of integration can be the most realistic and successful for ethnocultural groups. Accordingly, the least success is achieved as a result of marginalization, and assimilation and separatism occupy an intermediate position. At the individual level, a number of factors contribute to the success of integration strategy: non-discrimination, inclusion in two cultural communities, and personal flexibility.

The American adolescents of Mexican origin either retain the language and traditions of their ancestors, realizing themselves as "Spanish-speaking Americans", or perceive themselves as "white English-speaking Americans". Studying the process of forming an individual's ethnic identity in adolescence, psychologist Gene Finn concluded: "among "white" youth, the category of ethnic identity is not primary, in the age period under

consideration, "individuals" prefer the cultural values of the dominant group. At the same time, those young people who recognize their physical and / or cultural differences see these values as a source of shame". [2, p. 68]. Further in the mentioned psychological study, it is said that the search for one's own identity is usually initiated by such epiphanic moments, when, as a result, anxiety gives way to a sense of agreement.

Consequently, people have different opinions about how they want to live as a result of cross-cultural contact. They adopt different acculturation strategies, not everyone is ready to be included in such contact, and among those who participate in it, not everyone agrees to change their culture and behavior in a way that is more consistent with the norms of another (often dominant) group. In contemporary works on ethnic identity, it is noted that scholars write too little about dissimilation processes in society. In particular, attention is focused on Hansen's law on "return to the third generation": "what the father owns, the son wants to forget about it, and the grandson wants to remember". [3]

Sociologist Herbert Hans was first to use the term in the work "Symbolic Ethnicity: the Future of Ethnic Groups and Cultures in America" (1979). The scientist interpreted in symbolic as ethnicity a nostalgic loyalty to the culture of the country which remained in the past of immigrants, while love for the ancestral homeland and appreciation of its cultural traditions, in his opinion, can be expressed without their incorporation into the daily life and cultural practices of individuals. [4, p. 9].

Ethnic identity development has been conceptualized and researched primarily within the US. Due to the fact the individuals studied are typically from America, it may not be appropriate to extend findings to individuals in other countries.

BIBLIOGRAPHY

1.Висоцька Н. О. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму: Монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2010. 456 с.

2.Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / пер. с англ. Москва : Флинта: МПСИ: Прогресс, 2006. 352 с.

3.Conway J. When Memory Speaks. New York : Vintage Books, 1999. 202 p.

4.Gans H. Symbolic Ethnicity / Herbert Gans // Ethnic and Racial Studies. Volume 2.

1979. P. 1-20

5. Michaels W. B. *The Trouble with Diversity: How We Learned to Love Identity and Ignore Equality*. New York : Metropolitan Books, 2007. 256 p.

Олена Фоменко

кандидат філологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ

ТОПОНІМИ ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: KIEV АБО KYIV

У листопаді 2019 року під час публічних слухань у справі імпічменту президента США Дональда Трампа, у центрі уваги світової спільноти опинилася назва української столиці. Американські глядачі, у тому числі журналісти та політичні аналітики, звернули увагу на те, що посол Сполучених Штатів Америки в Україні Вільям Б. Тейлор і заступник помічника Державного секретаря з питань Європи та Євразії Держдепартаменту США Джордж П. Кент під час слухань у Комітеті з питань розвідки Палати представників США вимовляють назву міста не “Kee-YEV”, як звикли американці, а з наголосом на першому складі “KEE-iv” (Istomina, 2019). Незвична для американців вимова власної назви стала однією із найбільш обговорюваних тем у традиційних і соціальних медіа. Американська газета *The Washington Post* назвала це питання “справжньою сенсацією імпічменту” у публікації “The real impeachment bombshell? How to pronounce ‘Kyiv’” (Jankowicz, 2019). Інше популярне американське видання *The New York Times* також присвятило питанню правильної вимови топоніма окрему статтю із не менш красномовною назвою “Kiev, Kyiv, how do you pronounce (and spell) it?” (Zraick, 2019). Стаття пояснює, що *Kiev* і *Kyiv* – це транслітеровані англійською мовою назви української столиці з російської та української мов відповідно. Попри те, що український уряд затвердив транслітеровану назву *Kyiv* ще в 1995 році (*Kyiv Post*,

2020), топонім вживають переважно дипломати – співробітники Держдепартаменту США, а також американські держслужбовці у Вашингтоні, які займаються зовнішньою політикою. Водночас чисельні англійськомовні ЗМІ продовжують широко використовувати топонім *Kiev*, який в українців асоціюється із колишнім тоталітарним минулим. Щоб навчити аудиторію The New York Times вимовляти складну для носіїв англійської назву українського міста, стаття пропонує аудіозапис із правильною вимовою слова *Kyiv*, яку демонструє професор Колумбійського університету Юрій Шевчук.

За декілька днів після виходу статті видання The New York Times, яке до цього використовувало транслітеровану з російської мови назву *Kiev*, затвердило транслітерацію *Kyiv* (Zraick, 2019). Редактори інших впливових медіа зробили це раніше, ще до початку імпічменту Дональда Трампа. Рішення щодо правопису назви міста *Kyiv* пов'язують із помітним зростанням кількості згадувань про Україну у заголовках провідних світових ЗМІ. Окрім можливого імпічменту, публікації про Україну повідомляли про гібридну війну на сході країни, а також про перебіг українсько-російських мирних перемовин (Dickinson, 2019). Американське інформаційне агентство Associated Press першим почало використовувати транслітеровану з української мови назву *Kyiv*. Трохи пізніше це зробили інші провідні американські та британські видання, такі як The Wall Street Journal, The Washington Post, а також британська телерадіокомпанія BBC. З червня 2020 року топонім *Kyiv* використовує британське інформаційне агентство Reuters. А у вересні 2020 року правопис назви української столиці з *Kiev* на *Kyiv* змінила найбільша й найпопулярніша енциклопедія у світі Wikipedia (Antoniuk, 2020).

Зміну англійськомовної назви міста також пов'язують із медіакампанією #KyivNotKiev, яку в жовтні 2018 року розпочало Міністерство закордонних справ України спільно з Центром стратегічних комунікацій “StratCom Ukraine” у межах ширшої ініціативи #CorrectUA. Метою кампанії було закликати іноземні організації та ЗМІ використовувати транслітерацію української назви *Kyiv*, замість російської *Kiev* (Dickinson, 2019). Утім, важко з упевненістю сказати, що саме спонукало англійськомовні медіа використовувати топонім *Kyiv*. На нашу думку,

найвпливовішим чинником стала увага світових ЗМІ до України під час публічних слухань у справі імпічменту президента Трампа та, зокрема, обговорення правильної вимови назви міста у глобальних медіа.

Зміна назви, як правило, супроводжує важливі політичні події у житті нації, і вважається ефективною стратегією окреслення нової або повернення втраченої ідентичності (Фоменко, 2017, с. 125). Упродовж кількох останніх десятиліть до стратегії перейменування вдалися десятки країн Африки та Латинської Америки, колишні європейські колонії, а також новостворені балканські держави та деякі країни пострадянського простору.

У колишніх країнах Радянського Союзу перейменування відбувалося у межах ширшого процесу дерусифікації та декомунізації. Зокрема, колишня *Білорусія* була перейменована на *Білорусь* (англ. *Belarus*), а радянська *Молдавія* стала *Молдовою* (англ. *Moldova*) (Фоменко, 2017, с. 126). Зміни одночасно відбулися на рівні ендоніма та англійськомовного екзоніма, і закордонні медіа почали одразу використовувати нові назви.

Утім, не всі країни змогли переконати міжнародні організації та англійськомовні медіа використовувати новий екзонім. Зокрема, цього не вдалося зробити Грузії, Міністерство закордонних справ якої звернулося у 2011 році до дружніх країн із проханням вживати ендонім *Сакартвело* (англ. *Sakartvelo*) замість похідного з російської мови екзоніма *Грузія* і відповідних назв іншими мовами. Крім того, слово *Georgia* є омонімом назви американського штату, що призводить до плутанини, і зміна назви вирішила б цю проблему. Натомість слово *Sakartvelo* є транслітерованою назвою країни з грузинської мови. У той час на прохання Грузії відгукнулася лише Південна Корея. У вересні 2017 року, після візиту спікера Сейму Литовської Республіки Віктораса Пранцкетіса до Грузії, Литва стала другою країною, яка почала використовувати назву *Sakartvelo* замість литовської назви *Gruzia* (BNN, 2017).

Попри важливе значення назви для лінгвокультурної спільноти, для якої вона є невід'ємною частиною ідентичності, спостерігаються випадки зміни назви або відмови від неї лише виключно з метою уникнення негативних асоціацій. Зокрема,

з 1 січня 2020 року Королівство Нідерланди офіційно відмовилося від неофіційної назви *Holland*, яка в багатьох асоціюється із проституцією і наркотиками. Крім того, топонім *Голландія* є компонентом назви лише двох з 12 провінцій країни – Північної Голландії, де розташований Амстердам, та Південної Голландії, головними містами якої є Роттердам і Гаага. Однак прізвисько часто використовують стосовно всієї країни, офіційна назва якої Королівство Нідерланди (Lardieri, 2019). Уряд країни сподівається, що цей крок сприятиме формуванню уніфікованого бренду країни.

В окремих випадках зміна англійськомовного екзоніма торкнулася лише артикля. Згідно з правилами правопису власних назв англійською мовою, назви країн, окрім кількох винятків, вживаються без артикля, який є маркером території, яка входить до складу іншої країни. Назви таких країн, як *Ukraine*, *Sudan*, *Krajina* та *Transkei*, що раніше вживалися з означеним артиклем *the*, після здобуття ними незалежності пишуться без артикля (Фоменко, 2017, с. 125).

У деяких випадках зміна назви відбувається з метою уникнення плутанини з іншою, схожою назвою. Наприклад, про зміну назви замислювалися Словаччина і Словенія, які часто плутають між собою.

Рішення про використання нової назви може мати політичний характер. Наприклад, Сполучені Штати вважають владу М'янми нелегітимною і тому не визнають прийняті нею рішення, зокрема нову назву країни *Myanmar* і нову назву столиці *Yangon*. Офіційний Вашингтон продовжує використовувати старі топоніми *Burma* і *Rangoon*, що створює непорозуміння і проблеми під час офіційних візитів американських високопосадовців до країни (див. Фоменко 2019, с. 123). Водночас світова спільнота позитивно сприйняла перейменування казахської столиці *Астана* на *Нурсултан* (англ. *Nur-Sultan*) у березні 2019 року.

Розглянуті випадки підтверджують відомі слова французького соціолога і філософа П'єра Бурдьє про здатність власних назв виконувати функцію символічного капіталу та про важливу роль поійменування для визнання самого факту існування об'єкта номінації. Назви місць посідають особливе місце в часі та

просторі, зберігаючи пам'ять про певні історичні події та особистості; зміна назви є поширеною стратегією повернення втраченої або окреслення нової ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

Фоменко, О. С. (2017). Назва країни як маркер національної ідентичності: Бірма чи М'янма. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, (31 (2)), 123-127.

Antoniuk, D. (2020, Sep. 18). Kyiv not Kiev: Wikipedia changes spelling of Ukrainian capital. *The Kyiv Post*.

<https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/kyiv-not-kiev-wikipedia-changes-spelling-of-ukrainian-capital.html>

BNN (2017, Sep. 27). Lithuania willing to call Georgia “Sakartvelo”. *Baltic News Network*.

<https://bnn-news.com/lithuania-willing-to-call-georgia-sakartvelo-172350>

Dickinson, P. (2019, Oct. 21). Kyiv not Kiev: Why spelling matters in Ukraine's quest for an independent identity. *Atlantic Council*.

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/kyiv-not-kiev-why-spelling-matters-in-ukraines-quest-for-an-independent-identity/>

Istomina, T. (2019, Nov. 18). New York Times joins 'Kyiv not Kiev' wave amid impeachment buzz. *The Kyiv Post*.

<https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/new-york-times-joins-kyiv-not-kiev-wave-amid-impeachment-buzz.html>

Jankowicz, N. (2019, Nov. 21). The real impeachment bombshell? How to pronounce 'Kyiv.' *The Washington Post*.

<https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/11/21/real-impeachment-bombshell-how-pronounce-kyiv/>

Jordan, P. (2009). Place Names as Ingredients of Space-Related Identity. Geographical Names as Part of the Cultural Heritage. *Wiener Schriften zur Geographie und Kartographie*. Vienna, Institut für Geographie und Regionalforschung der Universität Wien, Kartographie und Geoinformation, (18), 33–39.

Kyiv Post. (2020, Feb. 28). *Kyiv, Not Kiev. Why Ukrainians care so much about their capital's spelling* [Video].

YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=WIGdw7AW-tU>

Lardieri, A. (2019, Dec. 27). Netherlands Doesn't Want You to Call It Holland Anymore. *U.S. News & World Report*.

<https://www.usnews.com/news/world-report/articles/2019-12-27/netherlands-to-stop-using-holland-nickname>

Smith, A. D. (1991). *National identity*. London: Penguin books.

Zraick, K. (2019, Nov. 13). Kiev, Kyiv, How Do You Pronounce (and Spell) It? *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/2019/11/13/us/politics/kiev-pronunciation.html>

Тетяна Шоріна

кандидат філософських наук, доцент

Національний авіаційний університет

м. Київ

Марія Абисова

кандидат філософських наук, доцент

Національний авіаційний університет

м. Київ

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ АНТИУТОПІЇ О. ХАКСЛІ В ДЗЕРКАЛІ КУЛЬТУРНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА КРИЗИ ТРАДИЦІЙНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

Становлення та розвиток інформаційної ери визначається специфічними суспільними та культурними суперечностями. З одного боку, нові технології сприяють матеріальному прогресу, підвищують ступінь прозорості суспільства, надають безліч можливостей для самореалізації людини. У кризових ситуаціях цифрові технології забезпечують виняткову можливість миттєвого контакту та

оприлюднення інформації – тим самим потенційно запобігаючи конфліктам через непорозуміння. Торгівля, фінанси, бізнес, зайнятість, медицина, безпека, транспорт, розваги технічно існують на швидкостях цифрових бітів, що потужно інтенсифікує і координує їх роботу. Водночас сучасна інформаційна доба, за підсумками вчених Римського клубу, відзначена глобальністю кризових явищ і негативними тенденціями впливу інформаційних технологій.

Кризу переживають мораль, політика, економіка, соціальна структура, а головне демократичні інституції та сама демократична ідеологія (Weizsäcker, Wijkman, 2018:2), в основі якої закладені цінності прав і свобод людини, громадянські та політичні права.

Криза демократії – це обернення демократичних цінностей та її інститутів у дещо інше. Інше, не обов'язково є протилежним до демократії, але воно не виключає такого. Історичну тенденцію перетворення держав ліберальних демократій на інше за себе британський учений К. Крауч називає рухом до «постдемократії». У такій гібридній формі всі риси демократії зберігаються (чи навіть у деяких аспектах вони підсилюються): свободні вибори, конкурентні партії, свободні публічні дебати, права людини, прозорість у діяльності держави. Але політика та уряд таких постдемократичних суспільств усе частіше опиняються під контролем привілейованих еліт та заможних груп, як це було у до-демократичний період. Соціальним наслідком такого, серед іншого, буде ослаблення егалітаризму, оскільки зміщується баланс між працею та капіталом на користь останнього.

Директор Міжнародного центру з проблем інформаційної етики Р. Капурро вважає реальним процес перетворення сучасних «демократій» на медіакратію. Маючи доступ до інформаційних та комунікаційних технологій і широко їх використовуючи, привілейовані еліти можуть сконцентрувати всю повноту медійного впливу.

Відповідно до міркувань патріарха американської соціально-політичної думки Г. Кіссинджера, нові технології можуть наділити малі групи, що очолюють політичні та економічні структури, – тією могутністю, яка дозволить обробляти і відстежувати інформацію, формувати суспільні дискусії і, певною мірою,

формулювати істину. Суперечність інформаційної культури й полягає в актуалізації небезпечних тенденцій.

Технології, що використовують для реалізації демократичних прав та виступів, з однаковим успіхом можна використовувати для «стеження і придушення». Так, скажімо, сьогодні більшість публічного простору у будь-якому великому місті знаходиться під постійним відеоспостереженням. З одного боку, цифрове спостереження в громадських місцях спрямоване, передусім, на забезпечення охорони і безпеки, протидію випадковим або навмисним загрозам, таким як злочинні дії або терористичні акти. Але водночас воно загрожує незалежності, анонімності та довірі, які складають основу демократичного суспільства. Нові технології дозволяють відслідковувати місцезнаходження окремих людей за допомогою систем радіочастотної ідентифікації (RFID) або ІКТ-імплантів і є непередбачуваними в плані можливих небезпек і переваг. Тому вони потребують особливо ретельного вивчення і контролю з боку громадськості.

Сила медіакомунікацій відкриває можливість за умов постдемократії здійснювати контроль за будь-якими матеріальними процесами, за поведінкою і думками і окремих людей, і цілих колективів. Більше того, всебічний та усяюдисущий контроль може поширюватися не тільки над фактичною, але і можливою поведінкою людей, не тільки над фактичним розумом та почуттями, але може завдавати хід можливих думок і бажань людей. Усе це дає підстави побоюватися реалізації у близькому майбутньому тоталітарних методів впливу та управління.

Не випадково у цьому зв'язку дедалі частіше у публічному просторі згадують похмурі тоталітарні антиутопії О. Хакслі та Дж. Оруелла. Певна схожість реальності антиутопічних суспільств з їх всевладдям наукової та технологічної раціональності, але з придушенням демократичних прав і свобод індивідуальності, з картиною сьогодення стає все більше відчутною.

Особливе схвилювання викликають тенденції створення «нового порядку», або «нової нормальності» (К. Шваб), що втілюється у життя під впливом застосування обмежувальних карантинних заходів у боротьби з COVID-19, досвідом жорсткої

політичної і медійної боротьби американських еліт, застосуванням «системи соціального кредиту» у Китаї, «великим перезавантаженням» загалом, у якому тепер перебуває світ. Усі вони засвідчують кардинальну зміну стилю життя людей, в якій є місце соціальної та моральної сегрегації людей, філософії та практиці етатизму та глобальному корпоративізму. Так, К. Шваб впроваджує ідею створення у пост-карантинному майбутньому єдиної планетарної держави з єдиним світовим урядом. В економічній площині така держава буде централізовано управлятися гігантськими монополіями. Перспективу подібного майбутнього передбачав О.Хакслі. Він вважав тенденцію до централізації влади і тоталітарного управління всіх урядів світу «майже безсумнівною».

Водночас, на думку англійського письменника, не самі по собі зміни політики та економіки призводять до утворення «дивного нового світу». Найголовніша революція здійснюється силами біології, психології та педагогіки – наук про живу матерію та про людину, оскільки для свого втілення «дивний новий світ» вимагає нової людини, звідси перетворенню підлягає не стільки її зовнішній світ, а внутрішньо-особистий. Для перебування у стабільному глобально-централізованому світі людина має змінитися, передусім, тілесно-антропологічно та морально-психологічно.

У науково-технологічному світі уряди, на переконання О. Хакслі, не діють грубими насильницькими примусовими методами, вони обирають більш ефективні і гнучкі прийоми. Усі нові методи сконцентровані навколо єдиного надзавдання: нав'язати людині правильне уявлення про «щастя». У чому же полягає його «секрет»? Його ідея – це вселення людям любові до того, що визначено їм «соціальною долею».

О. Хакслі у художньому творі не дав рецептів протидії сценаріям життя «під владою цього кошмару». Лише у передмові через п'ятнадцять років після виходу у світ роману, він зізнався, що вірить у здоровий глузд і можливості іншого шляху організації суспільства. Економічно – у дусі децентралізації та учення Генрі Джорджа, політично – на принципах соціального самоуправління та кооперації, де наука і техніка були б підпорядкованими інтересам людей, а не навпаки; де релігія

та філософія стали б розумними провідниками до осягнення Логосу, і шлях до нього був би справою розумного егоїзму – тобто мав як індивідуальну, так і колективну користь. Уникнення ж цих принципів, на думку письменника, робило б перспективу втілення «дивного нового світу» невідворотним.

Сьогодні, хоча вірогідність передбачень О. Хакслі все більше зростає, чим пояснюється високий культурний і політичний запит на осмислення його роману, у людства все-таки зберігаються можливості для маневру. «Велике перебалансування», яке окреслюють еліти, додатково доводить, що старі сценарії управління сучасним глобальним світом не спрацьовують та іде пошук нових концепцій та алгоритмів. Але, водночас, це свідчить, що і ресурсів для наближення тоталітарної утопії у цих еліт так само не вистачає. О. Хакслі завершував свою передмову окресленням трьох шляхів розвитку: глобальний наднаціональний тоталітаризм у дусі утопії, національна тиранія та мілітаризм або третій шлях «здорового глузду». Історія знову на перетині серйозних альтернатив і знову людство потребує скласти іспит на свою історичну та культурну зрілість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ernst Ulrich von Weizsäcker, Anders Wijkman. 2018. Come on! Capitalism, Short-termism, Population and Destruction of the Planet. A Report to the Club of Rome. Springer Science+Business Media LLC.
2. Крауч К.. Постдемократия / К. Крауч. Пер. с англ. – М.: ГУ-ВШЭ, 2010. – 192 с.
3. Капурро Р. Информационная этика // Информационное общество. 2010, Вып. 5. – С. 6-15.
4. Киссинджер Г. Мировой порядок» / Г. Киссинджер. – М.: АСТ. 2015. – 512 с.
5. Хаксли О. О, дивный новый мир. Пер. с англ. – СПб.: Амфора, 1999. - 541 с. / <http://lib.ru/INOFANT/HAKSLI/mir.txt>

СУЧАСНА ПОРТУГАЛЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ ПОРТУГАЛЬЦЯ

Сучасна література Португалії є своєрідним синтезом традиційних архетипних цінностей португальської культури з чітко вираженими домінантами патріотизму, і поваги до своєї країни, перш за все як до могутньої колоніальної держави. Одним з важливих наративів у літературі Португалії є також визнання верховенства класичних католицьких традицій та перевага абсолютного гуманізму. Характерною особливістю стилю сучасних португальських авторів є представлення головних літературних героїв світові як вільних, неупереджених, відважних, представників, людей, якими нація може пишатися.

Своєрідною візитівкою сучасної португальської літератури цілком справедливо визнати фундаментальні романи-кити, які повною мірою відображають ідентичність сучасних португальців.

Однозначно, справедливо, що романом десятиліття у 2003 році було визнано «Екватор» сучасного португальського письменника Мігела Соуза Тавареша. Книга описує життя країни на початку ХХ ст. і оповідає історію журналіста, що має виконати завдання державного значення. Головний герой подорожує до островів Сан-Томе і Принсіпі – португальської колонії. Головна інтрига твору полягає в тому, що ця маленька країна стала епіцентром великої політичної гри між Португалією і Великобританією. І основним завданням героя є зуміти переконати британського посла, що на островах немає рабства тоді, коли насправді людей жорстоко експлуатують.

Власне автор роману зобразив напружене протистояння кращих представників двох могутніх колоніальних імперій. Герої твору неупереджені, мудрі, у кожного своє поняття справедливості. Але основний ключ до розуміння ідентичності

португальської нації в романі полягає в тому, що у своїй книзі автор показує країну і її представників як істинних прихильників колоніального імперіалізму. Португалія, що була колись однією з наймогутніших морських держав Європи, тримала пальму першості в епоху Великих географічних відкриттів і не збирається здавати свої позиції. Адже втримати владу над колоніями було стратегічним завданням монархів. Цілісність країни, кількість завойованих територій, що їй належали і надалі залишаються приводом для гордості кожного португальця [1].

Значний успіх роману «Екватор» письменника Мігел Соуза Тавареша у світлі сучасних міжнародних відносин Португалії з іншими державами тільки підтверджує тезу: мати за честь прислужитися своїй країні, бути дотичним до її історичних моментів є визначальною складовою національної ідентичності португальців. Автор також без прикрас описує нелюдські умови поневолених народів і ставить питання толерантності і подолання насильства. Ці аспекти є надважливими і йдуть в ногу з часом у розвитку нових рис ідентичності португальського народу – лібералізму у політичних поглядах, прихильності до ідеї рівності, співчуття.

Ще одним фундаментальним романом сучасної португальської літератури, де певною мірою інтерпретуються традиційні християнські цінності є роман Жозе Сарамого «Євангеліє від Ісуса». Книга розповідає про життя Ісуса Христа як про життя звичайної земної людини. Особливу увагу письменник звертає на подробиці, які не представлені в класичних євангеліях, зокрема пише про родину Марії і Йосифа, детально розповідає про юність Ісуса. Роман перш за все представляє світу людські якості Христа його «земну» частину життя. Саме за цей роман Жозе Сарамого був удостоєний Нобелівської премії з літератури у 1998 році.

Книгу «Євангеліє від Ісуса» у контексті традиційних релігійних цінностей португальського суспільства можна вважати викликом, такою собі «білою вороною» на тлі суворих католицьких канонів. Роман неодноразово критикували представники Ватикану і самі португальці. Адже традиційний католицизм, беззаперечна віра в Бога і ревне наслідування усталених християнських традицій є неодмінним атрибутом ідентичності португальців [2].

Своїм романом Жозе Сарамого ніби оновлює традиційний католицизм. Своїм «приземленням» Ісуса, возвеличенням Його саме як Людини письменник творить нові релігійні традиції, менш суворі, більш доступні для розуміння сучасної португальської молоді. «Євангеліє від Ісуса» ламає всі можливі стереотипи до новітнього трактування божественного. Фактично цією книгою автор відкриває нові грані релігійної освіченості для наступних поколінь. Португальська культура як і нація неспинно змінюються і розвиваються під впливом часу, історичних, політичних економічних чинників, тому саме релігія в Португалії є тією платформою, яка зберігає цілісність народу. Саме тому книга не тільки викликала шквал критики серед традиційних португальських католиків, а й загалом зуміла повернути жвавий інтерес до церкви і релігійних цінностей у країні.

Історично склалося так, що портрет португальців в традиційній уяві асоціюється як образ емоційних, щирих, комунікабельних, відкритих до нових знайомств і готових бути частиною команди людей, незалежно від того в яких сферах і обставинах ці риси національної ідентичності себе проявляють. Яскравим підтвердженням цих тверджень став роман *Escape Goat* («Козел відпущення»). Унікальність твору полягає в тому, що у 2020 році під час карантину, спричиненого епідемією Covid 19, 40 письменників Португалії вирішили написати колективний роман. Перформенс виглядав так: кожного дня публікувалась нова глава твору щоразу іншого письменника.

Ініціатива створення такого літературного проєкту належала популярній португальській письменниці Маргаріді де Карвальо. Роман розповідає історію вчених, які роблять спроби винайти вакцину від вірусу, що спричинив пандемію [3].

За словами пані Карвальо особливість творення нового дива сучасної португальської літератури полягає у тому, що кожен автор по своєму трактує та описує теми і персонажів, що фігурують у цій історії. Літератори щиро діляться особистими страхами і переживаннями. Спільна робота авторів творить яскраву картину літературного сюжету про життя в ізоляції. Роман зумів викликати

величезну цікавість серед португальських читачів, адже піднімає актуальні болючі теми і спонукає до пошуків спільних рішень щодо виходу із непростої ситуації.

Таким чином бачимо, що нова португальська літературна спадщина є своєрідним віддзеркаленням пошуків ідентичності португальців. Сучасні твори вміло інтегрують класичні цінності народу у реалії сьогодення. Надзвичайно важливим є той аспект літератури Португалії, що вона є дуже чутливою до соціокультурних змін, які відбуваються в суспільстві, тому демонструє прогрес і еволюцію національних ідеалів, враховуючи потреби нової генерації португальського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тщеславие и откровение: три португальских романа. / Алёна Левашова-Черникова. Електронний ресурс - <https://literaturno.com/>.
2. Литературный минимум: какие книги нужно прочесть, чтобы лучше понять Португалию. / публікація від 01.02.2019 р. Електронний ресурс - <https://www.portuguesa.ru/>.
3. Португальські письменники створюють колективний роман. / публікація від 1. 05.2020 р. Електронний ресурс - <https://ukrrain.com/>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АБИСОВА Марія Анатоліївна

Кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

АНШЛОГОВА Тетяна Володимирівна

Старший викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

АРСЕНЬЕВА Елена Александровна

Старший преподаватель кафедры иностранных языков профессиональной коммуникации, Владимирский государственный университет имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых» (ВлГУ) г. Владимир (Россия)

АТАМАНЧУК Вікторія Петрівна

Доктор філологічних наук, доцент, штатний провідний науковий співробітник, Навчально-науковий інститут неперервної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ

АЮПОВ Салават Мидхатович

Доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры русского языка, отделение русского языка и литературы, литературный факультет, Ататюркский университет. г. Эрзурум (Туреччина)

АЮПОВА Светлана Будимировна

Доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры русского языка, отделение русского языка и литературы, литературный факультет, Ататюркский университет. г. Эрзурум (Туреччина)

БАБЕНКО-ЖИРНОВА Марина Віталіївна

Кандидат філологічних наук, доцент, Київський кооперативний інститут бізнесу і права, м. Київ

БАЗОВА Віра Ігорівна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

БАКІНА Тамара Степанівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії світової літератури імені професора В.І. Фесенко, Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

БЕРЕЗНІКОВА Наталія Іванівна

Старший викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

БЛОКОНЬ Галина Михайлівна

Старший викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

БОКШАНЬ Галина Іванівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Херсонський державний аграрний університет, м. Херсон

БОНДАР Тамара Іванівна

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ВАСИЛЬЄВА Катерина Петрівна

Відокремлений структурний підрозділ «Одеський технічний фаховий коледж Одеської національної академії харчових технологій», м. Одеса

VARDOSHVILI Eka

Doctor of Philology,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi (Georgia)

ВЕРБИЛО Галина Павлівна

Старший викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ВИПАСНЯК Галина Олегівна

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ВИСОЦЬКА Наталія Олександрівна

Доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ВЛАДИКА Світлана Анатоліївна

Кандидат юридичних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВОЛОДАРСЬКА Маргарита Володимирівна

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Льотної академії Національного авіаційного університету, м. Кропивницький

ГАЙДАШ Анна Владиславівна

Кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ГАЛИЧ Олександр Андрійович

Доктор філологічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ГАРМАШ Людмила Вікторівна

доктор філологічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків

ГЛУШАНИЦЯ Наталія Вікторівна

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ГОРШУНОВ Юрій Владимирович

Доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры романо-германских языков и лингводидактики, Башкирский государственный университет (Бирский филиал), г. Бирск (Башкортостан)

ДАНИЛЬЧЕНКО Галина Дмитриевна

Доктор исторических наук, доцент, профессор, Кыргызско-Российский Славянский университет г. Бишкек (Кыргызстан)

ДОВБНЯ Людмила Еммануїлівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання, Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький

ДУДА-ЛУНЬО Леся Євгенівна

Кандидат філологічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ЖЕРОНКІНА Олена Леонідівна

Викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЖУЖГИНА-АЛЛАХВЕРДЯН Тамара Николаевна

Доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры французского и испанского языков, Горловский институт иностранных языков ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Бахмут

ЗАХАРЧУК Світлана Анатоліївна

Старший викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЗВИНЯЦЬКОВСЬКИЙ Володимир Янович

Доктор філологічних наук, професор, Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ЗУСНКО Неля Олександрівна

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології і перекладу, Національний університет біоресурсів та природокористування, м. Київ

ІГНАТЕНКО Лариса Юріївна

Старший викладач, Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

КАДУБОВСЬКА Світлана Сергіївна

Кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри германської філології, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

КАЦЕВ Александр Самуилович

Доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой международной журналистики, Кыргызско-Российский Славянский университет, г. Бишкек (Кыргызстан)

КАШПРОВСЬКА Валентина Вікторівна

Кафедра іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

КОВАЛЬ Світлана Володимирівна

Кафедра іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

КОЛІСНИЧЕНКО Анна Віталіївна

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

КОНОПЛЯНИК Леся Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

КРУПКА Мирослава Анатоліївна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

LANDSBERGYTE-BECNER Jurate

Dr. Of Music Art, Ph.D., Lithuanian Culture Research Institute, Vilnius (Lithuania)

ЛУНЬОВА Тетяна Володимирівна

Кандидат філологічних наук, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О.М. Мороховського, Київського національного лінгвістичного університету, Київ

ЛЯХ Тетяна Олегівна

Кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри громадського здоров'я та гуманітарних дисциплін, медичний факультет № 2, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

МАГЕРРАМОВА-АГАЕВА Асиф гызы Гюней

доктор философии по филологии, доцент, лингвист кафедра «Общее языкознание», Бакинский славянский университет, г. Баку (Азербайджан)

МАЛАХІТІ Андрій Васильович

Старший викладач кафедри міжнародних відносин, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса

МАРЧЕНКО Анастасія Миколаївна

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

МАРШИЦЬКА Вікторія В'ячеславівна

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії і освіти дорослих, ДЗВО Університет менеджменту освіти НАПНУ, м. Київ

МАТВЄЄВА Ольга Олексіївна

Кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу класичної української літератури, учений секретар спеціалізованої вченої ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України, м. Київ

МАТЮЩЕНКО Анжела Вікторівна

Кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу української літератури ХХ ст. та сучасного літературного процесу, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, м. Київ

МІНЕНКО Олеся Василівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, м. Черкаси

MOROZ Oksana

Teaching Associate, PhD Candidate, Indiana University of Pennsylvania (USA)

НІКОЛОВА Олександра Олександрівна

Доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри німецької філології та перекладу, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ОСТРОПАЛЬЧЕНКО Юлія Володимирівна

Старший викладач, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ПАРХОМЕНКО Алла Федорівна

Кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу дослідження європейських мов, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАНУ, м. Київ

ПЕТРОЧКО Жанна Василівна

Доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

PONDELÍKOVÁ (NÉE STYKOVÁ) Ivana

assistant professor, PhD. Department of European Cultural Studies, Matej Bel University, Banská Bystrica, Slovakia

ПОПОВСЬКИЙ Анатолій Михайлович

Доктор філологічних наук, професор, професор кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

ПИРОГОВ Володимир Леонідович

Кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мов і цивілізацій Далекого Сходу Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

PLIUSHCH Bogdana Olesivna

Assistant professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

ПОБЕРЕЖНА Вікторія Олександрівна

Кафедра іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ПРИШУПА Юлія Юріївна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

РАХНЯНСЬКИЙ Віктор Васильович

Кандидат філологічних наук, старший викладач, Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

САГРАТОВА Каріна Едуардівна

Викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

СКРИПНИК Ірина Юріївна

Кандидат філологічних наук, доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків

СНЄГІРЬОВА Єлизавета Олександрівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАНУ, Київський національний лінгвістичний університет

СНІГОВСЬКА Оксана Володимирівна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса

ТКАЧЕНКО Анна Андріївна

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ТКАЧЕНКО Тетяна Іванівна

Доктор філологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов, Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

ТОВКАЙЛО Тамара Іванівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання, Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький

ТРОФИМЕНКО Анастасія Валентинівна

Аспірант, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ТРОШИНА Світлана Вадимівна

Старший викладач, відокремлений структурний підрозділ «Київський транспортно-економічний фаховий коледж Національного транспортного університету», м. Київ

ФОМЕНКО Олена Степанівна

Кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ХАРИЦЬКА Світлана Василівна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЦАПРО Галина Юріївна

Кандидат філологічних наук, Доцент кафедри англійської філології та перекладу, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ЧУМАЧЕНКО Сергій Сергійович

Кафедра іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ШВЕД Іна Анатольєўна

Доктар філалагічных навук, прафесар, прафесар кафедры рускай літаратуры і журналістыкі, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна, Брэст (Беларусь)

ШОРИНА Тетяна Геннадіївна

Кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ШОСТАК Оксана Григорівна

Кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЮРЖЕНКО Володимир Васильович

Доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м. Переяслав

ЯКІБЧУК Марія Василівна

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ЯКОВЕНКО Надія Леонідівна

Завідувач лабораторії Інтерактивних технологій навчання іноземним мовам кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЯРЕМЕНКО Неля Валеріївна

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЗМІСТ

КУЛЬТОРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

АТАМАНЧУК В.	МОДЕЛЮВАННЯ ФІКЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПЕРСОНАЖА У ДРАМІ І. ДНІПРОВСЬКОГО «ЯБЛУНЕВИЙ ПОЛОН»	3
АЮПОВА С. АЮПОВ С.	ЛИНГВО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ К АНТРОПОЭТОНИМАМ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ И.С. ТУРГЕНЕВА (ЕВГЕНИЙ БАЗАРОВ)	6
БАЗОВА В.	РЕЗЕРВАЦІЯ У ТВОРЧОСТІ ШЕРМАНА АЛЕКСІ	12
БАБЕНКО-ЖИРНОВА М.	ОБРАЗНО-СИМВОЛІЧНИЙ СВІТ ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ ЙОСИФА ЗБІГЛЕЯ	18
БАКІНА Т.	ФЛОРИСТИЧНІ ОБРАЗИ В КАЗКАХ ТА ІСТОРІЯХ Г.-Х. АНДЕРСЕНА	23
БЕРЕЗНІКОВА Н.	ДО ПИТАННЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИКА ЖИТТЄВОЇ НЕОБХІДНОСТІ СУЧАСНОГО ПОКОЛІННЯ КОРИННОЇ МОЛОДІ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ У ТВОРЧОСТІ ШЕРМАНА АЛЕКСІ	28
БОНДАР Т.	НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ КОРИННИХ НАРОДІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ЯК АНТИКОЛОНІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ	31
ВАСИЛЬЄВА К.	«ОДНОРИМКИ: СЛОВНИК ОМОНІМІВ ТА СХОЖОСЛОВІВ» – ОРИГІНАЛЬНИЙ	38
ВИСОЦЬКА Н.	МОВОЗНАВЧО-ПОЕТИЧНИЙ СЛОВНИК ШЕКСПІР АНГЛІЙСЬКИЙ VS. ШЕКСПІР АМЕРИКАНСЬКИЙ: СЦЕНА ЯК ПРОСТІР ЗІТКНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ (П'ЄССА Р.НЕЛЬСОНА «ДВА ШЕКСПІРІВСЬКИХ АКТОРА»)	43
ГАЙДАШ А.	СЮЖЕТНО-КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОАКТНОЇ КОМЕДІЇ МЕРІ ЛУїС ВІЛСОН «ЗАГУБЛЕНІ» (2000)	48
ГАЛИЧ О.	УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ В МЕМУАРНІЙ РЕЦЕПЦІЇ С. ЄФРЕМОВА	51
ЖУЖГИНА- АЛЛАХВЕРДЯН Т.	«ЗВЕЗДНЫЕ ИМЕНА» И ИХ ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ В МИФОПОЭТИЧЕСКОМ И ЛИРИКО-ФИЛОСОФСКОМ ДИСКУРСЕ	56
ЗВИНЯЦЬКОВСЬКИЙ В.	«НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА IN ТОТО» ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВОРУ («ЧОРНИЙ МОНАХ» А. П. ЧЕХОВА)	60
КАДУБОВСЬКА С.	ПОЕТИКА ПІЗНЬОЇ ЗРІЛОСТІ У ДРАМІ ЛУТЦА ХЮБНЕРА «СЕРЦЕ БОКСЕРА»	61

<i>КАЦЕВ А.</i>	НАЦИОНАЛЬНОЕ – ВАЖНОЕ СОСТАВЛЯЮЩЕЕ ЛИТЕРАТУРНОГО ТВОРЧЕСТВА.	67
<i>КАШПРОВСЬКА В. ПОБЕРЕЖНА В. ЧУМАЧЕНКО С. КРУПКА М.</i>	ГЕНДЕРНІСТЬ І ТІЛЕСНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ АВТОХТОННИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ «ЛЮДИНА НА ВІЙНІ» ЯК ГЕРОЙ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ»	68 71
<i>ЛЯХ Т.</i>	МІФ ПРО ЗОЛОТИЙ ВІК В УКРАЇНСЬКІЙ НОВЕЛІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ ЯК НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОД	76
<i>МАГЕРРАМОВА-АГАЕВА Г.</i>	КУЛЬТУРНИЙ ПОДТЕКСТ СТИХОТВОРЕННЯ А. АХМАТОВОЙ «ПРИВОЛЬЕМ ПАХНЕТ ДИКИЙ МЁД»	81
<i>МАТВЄЄВА О.</i>	ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ТА ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ПАНАСА МИРНОГО	84
<i>МАТЮЩЕНКО А.</i>	ІНТЕРМЕДІАЛЬНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ У ДРАМІ ТА ПРОЦЕС РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ	90
<i>МІНЕНКО О.</i>	ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ТА ІІ МЕЖІ	94
<i>ОСТРОПАЛЬЧЕНКО Ю.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ОДНОАКТНИХ П'ЄС- ОБРОБОК У ДРАМАТУРГІЇ ВЕНДІ ВАССЕРШТАЙН	97
<i>PONDELÍKOVÁ I.</i>	THE IMAGE OF THE OTHER IN ENGLISH- WRITTEN LITERATURE	101
<i>ТКАЧЕНКО Т.</i>	ЗНАЧЕННЯ ЗООНІМІВ У ЛЕКСИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ РУХАНКИ	102
<i>ТРОФИМЕНКО А.</i>	ЖАНРОТВІРНІ ЕЛЕМЕНТИ ЛІТЕРАТУРИ ЖАХІВ	111
<i>TSAPRO G.</i>	THE IMAGE OF SCHOOL IN DANIELLE STEEL'S "FRIENDS FOREVER"	118
<i>ШВЕД І.</i>	ДА ПИТАННЯ КУЛЬТУРАЛАГІЧНАЙ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ ФАЛЬКЛОРНАГА ТЭКСТУ	123
<i>ШОСТАК О.</i>	ГІНОКРАТИЧНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНІЙ КРИТИЦІ КОРИННИХ АМЕРИКАНЦІВ	133
<i>ЯКІБЧУК М.</i>	БАТЬКІВЩИНА, ДІМ, РІДНА МОВА ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	136

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МОВ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

<i>АНПЛОГОВА Т.</i>	НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ФІНЛЯНДІЇ	141
<i>АРСЕНЬЄВА Е.</i>	ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ВУЗЕ	147

БЛОКОНЬ Г.	ОПАНУВАННЯ НОВИМИ ЗНАННЯМИ ЧЕРЕЗ ЗАНУРЕННЯ У МОВУ	152
ВЕРБИЛО Г.	ПРОБЛЕМА ФРАНЦУЗЬКОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІМІГРАЦІЇ	155
ГЛУШАНИЦЯ Н.	МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В ОСВІТІ	158
ЖЕРОНКІНА О.	РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	161
ЗАКНАРЧУК S.	TRANSFERABILITY ISSUES WITHIN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES ON THE EXAMPLES OF FUNCTIONS AND ITEMS OF PREPOSITIONS	163
ЗУЄНКО Н. КОВАЛЬ С.	ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ РІВНІВ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ – ФІЛОЛОГІВ І	166
KOLISNYCHENKO A. KHARYTSKA S.	LOCALIZATION OF VIDEO GAMES AS THE IMPORTANT COMPONENT OF NATIONAL / CULTURAL PATTERNS EXPRESSING	169
KONOPLIANYK L.	ASSESSMENT TECHNIQUES FOR THE FLIPPED CLASSROOM	172
МАРЧЕНКО А. ПИРОГОВ В.	АНГЛІЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ГРАФІЧНОЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЛЕКТУ З ПОГЛЯДУ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ МОВИ І ПИСЕМНОСТІ:	177 180
ПРИШУПА Ю.	ФІЛОСОФЬКО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ МОВА АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ВАГОМИЙ КОМУНІКАЦІЙНИЙ КЛАСТЕР ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБМІНУ	186
САГРАТОВА К.Е.	БІЛІНГВАЛЬНІСТЬ, ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНЕ І СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ В СФЕРІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	189
СНЄГІРЬОВА Є.	AI, NI AND NATIONAL LANGUAGES: INTERACTION POSSIBLE?	197
ТРОШИНА С.	КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	202
ЮРЖЕНКО В.	ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОДИДАКТИКИ У ЗМІСТОВОМУ ПОЛІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	205
ЯКОВЕНКО Н.	ДОМІНУЮЧІ АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ ЯК ПРОЯВ НАРОДНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	211

**ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІЛОГУ
КУЛЬТУР**

БОКШАНЬ Г.	ФЕНОМЕН ІДЕНТИЧНОСТІ У ЗБІРЦІ ТРЕВЕЛОГІВ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ «ЛИСТИ З ПАРИЖА. ЛИСТИ З КИТАЮ»	НАЦІОНАЛЬНОЇ	214
VARDOSHVILI E.	PRINCIPLE CHARACTERISTICS OF IDENTITY OF GEORGIAN PEOPLE IN JEAN CHARDIN'S WORK "THE TRAVELS OF SIR JOHN CHARDIN INTO PERSIA AND THE EAST-INDIES".		219
ВИПАСНЯК Г.	ТІЛО ТА ІСТОРИЯ: ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ТРАВМАТИЧНОЇ РОДИННОЇ ПАМ'ЯТІ У ФІЗИЧНОМУ ТІЛІ СТАНІ НАЩАДКІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТАНІ КАЛИТЕНКО «АНТЕРО»)		220
VIADYKA S.	THE CHALLENGES OF LEGAL TRANSLATION		224
ВОЛОДАРСЬКА М.	КОНЦЕПТ "TROUBLE" В ЦИКЛІ ОПОВІДАНЬ М. БОНДА: ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ		226
ГАРМАШ Л.	КОНЦЕПТ «НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ» У РОМАНІ КАЗУО ІШИГУРО «ЗАЛИШОК ДНЯ»		230
ГОРШУНОВ Ю.	ЖЕНСКАЯ ПОЛНОТА КАК СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА И КАК ОБЪЕКТ ЭВФЕМИЗАЦИИ		234
ДАНИЛЬЧЕНКО Г.	УСТНЫЕ ИСТОРИИ УКРАИНЦЕВ КЫРГЫЗСТАНА		240
ДОВБНЯ Л. ТОВКАЙЛО Т.	ВНЕСОК В.М. ГАНЦОВА ТА Є.К. ТИМЧЕНКА У СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВОЗНАВЧОЇ НАУКИ		245
ДУДА-ЛУНЬО Л.	ІМ'Я ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКА ЛЬВІВ'ЯН ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ СТ.)		250
ІГНАТЕНКО Л. РАХНЯНСЬКИЙ В.	МОДЕЛІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЛІТЕРАТУРІ ЧИКАНО		255
LANDSBERGYTE-BESCHER J.	NATIONAL vs. HISTORICAL IDENTITY: LITHUANIAN CONTEXT		260
ЛУНЬОВА Т.	КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ІСПАНСЬКОГО ЖИВОПИСУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ В ЕСЕ ДЖОНА БЕРДЖЕРА ПРО ДІЄГО ВЕЛАСКЕСА: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ЕКФРАЗИСУ І МЕТАЕКФРАЗИСУ		261
МАРШИЦЬКА В.	КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО ТА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ		266
	WHERE GENDER AND ENGLISH		270

MOROZ O.	LANGUAGE TEACHER IDENTITY INTERSECT: NARRATIVES OF TWO UKRAINIAN TEACHERS	
НИКОЛОВА О.	ОБРАЗИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ XIX СТ. В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ XXI СТ.: НОВІТНІ ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ (В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙ BIOFICTION)	271
ПАРХОМЕНКО А.	НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У НІМЕЦЬКОМУ ЩОДЕННИКУ «EINE FRAU IN BERLIN» І АМЕРИКАНСЬКОМУ РОМАНІ “ARDOR”	275
ПЕТРОЧКО Ж.	НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК БАЗИС НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	281
PIUSHCH B.	INDIRECT TRANSLATION AND SOFT POWER: A VERBIS AD VERBERA	284
ПОПОВСЬКИЙ А.	КРУТОСЛІВ'Я У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ²⁶⁰	289
СКРИПНИК І.	НА ПЕРЕХРЕСТІ СВІТІВ: ПОШУК ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ЗЕДІ СМІТ «БІЛІ ЗУБИ»	295
СНІГОВСЬКА О. МАЛАХІТІ А.	ЕТНІЧНІ СТЕРЕОТИПИ ГРЕКІВ У СУЧАСНОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВНИКА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ Г. БАБІНЬОТИСА)	298
ТКАЧЕНКО А.	THE CONCEPT OF ETHNIC IDENTITY IN CONTEMPORARY CULTURAL STUDIES.	304
ФОМЕНКО О.	ТОПОНІМИ ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: KIEV АБО KYIV	307
ШОРИНА Т. АБИСОВА М.	ЗАСТЕРЕЖЕННЯ АНТИУТОПІЇ О. ХАКСЛІ В ДЗЕРКАЛІ КУЛЬТУРНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА КРИЗИ ТРАДИЦІЙНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ	312
ЯРЕМЕНКО Н.	СУЧАСНА ПОРТУГАЛЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ ПОРТУГАЛЬЦЯ	317